د لیکوالۍ عملي لارښود

لیکوال: محب الله زغم نسیمي

Ketabton.com

۱۳۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

کتاب : **د لیکوالۍ عملي لارښود**

لیکوال: **محب الله زغم نسیمي**

چاپ کال: **۱۳۹۹**

چاپ شمېر: **۱۰۰۰**

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارواښاد عاشق الله يعقوب

ډالۍ!

ګرانه ملګريه! زما استاده!

هغه وختونه مې ښه په ياد دي. د ۱۳۸۳ هجري کال منی و. تازه تازه مې په پښتو ژبه مقاله ليکل پيل کړي وو. په هره جمله يا دوو جملو کې به مې يوه تېروتنه خامخا وه. ته به د چهلستون په جګرو ځپلي کنډواله باغ کې پر پوله راسره ناست وې او په نرمه غاړه به دې زما تېروتنې اصلاح کولې. دا دی اوس، د چهلستون باغ او ماڼۍ ښه ښايسته رغول شوي او زما نثر هم دومره ښه شوی دی چې داسې کتابونه پرې ليکلی شم.

خو، دربغه چې ته نه يې!

د دې کتاب ټول مادي او معنوي امتياز تا ته ډالۍ کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب مې ولې ولیکه؟

موږ ډېر پښتانه کادرونه لرو چې په مختلفو مسلکونو کې یې تر ماسټرۍ او ان تر پي ایچ ډي پورې زده کړې کړې دي، خو له یو ځو تنو پرته، نور یې په خپل مسلک کې، په خپله ژبه مقاله نه شي لیکلی. همدارنګه د پښتو ادبیاتو د پوهنځي خورا لږ فارغان د لیکوالۍ جوګه وي. همدارنګه، ځینې کسان ښې ښکلې مفکورې لري، خو لیکلی یې نه شي او که ویې لیکي، د خبرو هغه خوند او رنګ یې په لیکنه کې نه وي. دوی ګرم په دې نه دي چې نه په ښوونځي او نه په پوهنځي کې چا د لیکوالۍ تخنیکونه او د نثر لیکلو هنر ورښوولي دي.

یو کال کېږي چې د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب د ریاست له پښتو څانګې سره د نوي نصاب په جوړولو کې همکاري کوم. تېر کال زموږ د همکارانو ډېر وخت د پخوانیو کتابونو پر اېډېټ تېر شو. ما هم په اېډېټ کې ورسره برخه واخیسته. ځینې کتابونه دومره خراب لیکل شوي وو چې تر سم ناسم په کې زیات وو: د کلمو املاء غلطه، د جملو جوړښت فارسي، مفهوم ګونګ او په ځینو ځایونو کې معلومات ناسم ... جالبه دا چې د پښتو ژبې کتابونه یې هم، په دې لحاظ، تر نورو مضمونونو ډېر ښه نه وو.

د ښوونځیو د تعلیمي نصاب نوي مفردات د بهرنیو متخصصانو په همکارۍ برابر شوي دي چې بشپړ متفاوت او ښه دي. په نویو کتابونو کې به مختلف معلوماتي، روایتي، او اقناعي متنونه، او له خاطرې رانیولې تر لنډې کیسې، ناول او شعره پورې بېلابېل تخیلي او ناتخیلي ژانرونه راغلي وي. زموږ نوي کتابونه به شاګردانو ته د مقالې د مختلفو ډولونو او همدارنګه د خاطرې، کیسې، ډرامې، بیوګرافۍ او نورو ژانرونو لیکل ورزده کړي او که دا نصاب له خیره سره سم تطبیق شو، راتلونکي نسلونه به مو په لیکوالۍ کې تکړه وي.

خو زموږ هغه نسلونه چې تر دې دمخه له ښوونځیو او پوهنځیو فارغ شوي دي یا د نویو کتابونو تر تألیف او تطبیق مخکې فارغېږي، هغوی به د لیکوالۍ مهارتونه څنګه زده کوي؟ دې پوښتنې د دې کتاب لیکلو ته وهڅولم. دا چې سر و کار مې له تعلیمي نصاب سره و، نو فکر مې وکړ چې د لیکوالۍ لارښود باید د درسي کتاب غوندې ولیکم چې لوستونکو ته عملي تمرینونه ولري، یعنې د فعالې زده کړې میتود به کاروم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب د ښوونځیو شاګردانو، د پوهنتون محصلانو او د لیکوالۍ ځوانو مینه‌والو ته لیکل شوی دی او پنځه برخې لري. لومړۍ برخه یې د ژانر تعریف، د ژانر ډولونه، او د لیکوالۍ عمومي تخنیکونه رانغاړي. دا داسې تخنیکونه دي چې د ډېرو ژانرونو د لیکلو لپاره په کارېږي. دوهمه برخه یې د پراګراف او مقالې د مختلفو ډولونو لیکل درزده کوي. په درېیمه برخه کې هغه ادبي ژانرونه راغلي دي چې لیکل یې نسبتاً آسانه دي. څلورمه برخه د متنونو تحلیل، ارزونې او نقد ته ځانګړې شوې ده. د کتاب په وروستۍ برخه کې به د ژبې (املاء، انشاء، ګرامر، لیکنښې ...) په اړه زما مقالې ولولئ. په دې مقالو کې زموږ د متنونو عامې تېروتنې، ناسمې ژباړې، د نثر ښکلا او ځینې نورې خبرې راسپړل شوې دي. البته، د کتاب په څلورو لومړیو برخو کې یوازې د لیکلو نه، بلکې د مختلفو متنونو د درک او فهم، تحلیل او ارزونې، تغییر او خلاصه کولو فعالیتونه هم راغلي دي چې د زده‌کوونکو او محصلانو لپاره به ګټور وي.

لیکوالي داسې مهارت دی چې ډېر تمرین او ریاضت غواړي نو که غواړې چې نثر دې ښه او لیکوالي دې پخه شي، د دې کتاب د هرې برخې ټول فعالیتونه ترسره کړه. که غواړې پوه شې چې د دې کتاب تمرینونو څومره ګټه درته کړې ده، د کتاب تر لوستلو مخکې د یوې موضوع په اړه مقاله ولیکه. دا لیکنه درسره وساته او بیا چې دې کتاب تمام کړ، پر هماغه موضوع یو ځل بیا مقاله ولیکه. بیا یې له لومړۍ مقالې سره مقایسه کړه.

د ایلینو خپرندویې ټولنې او قدرمن زاهد صمدزي منندوی یم چې دا کتاب یې راته چاپ کړ. دوی له لیکوال/ ژباړن سره د واضح او روښانه لیکلي قرارداد پر اساس کتابونه چاپوي او د لیکوال/ ژباړن حق الزحمه منې. دا به په افغانستان کې د کتاب او تألیف په کار و بار کې نوی باب وي.

همدارنګه د ډاکټر عبدالحمید بهیج زیاته مننه کوم چې د پښتو ژبې لپاره یې ښایسته فونټونه جوړ کړي دي. زه چې هره لیکنه کوم، د بهیج صاحب فونټونه کاروم او که یې مننه ونه کړم، پور به یې راباندې شي.

په دې هیله چې دا کتاب به دې د لیکوالۍ مهارتونه لا زیات وغوړوي.

په مینه او درنښت

چهلستون – کابل – جمعه د ۱۳۹۹ د ثور ۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

دا کتاب مې ولې ولیکه؟ 2

لومړۍ برخه 7

۱. د لیکوالۍ عمومي تخنیکونه 7

۱.۱. ژانرونه/ د متنونو ډولونه /Genres 7

۱. ۲. تشبیه/ Simile 8

۱. ۳. توصیف/ Description 10

۱. ۴. صحنه/ Scene 13

۱. ۵. مکالمه/ Dialogue 16

۱. ٦. کرکټر کښنه/ Characterization 19

۱. ۷. لیدلوری/Point of View 23

۱. ۸. روایت/Narrative 27

دوهمه برخه 31

۲. پراګراف او مقاله 31

۲. ۱. پراګراف/ Paragraph 31

۲. ۱. ۱. د پراګراف لیکلو پړاوونه 36

۲. ۱. ۲. د پراګراف ډولونه 41

۲. ۲. ۱. د مقالې تحلیل 61

۲. ۲. ۳. د مقالې جوړښت 64

۲. ۲. ۴. د مقاله لیکنې پړاوونه 82

۲. ۲. ۵. د مقالې ډولونه 88

درېمه برخه 113

۳. ادبي ژانرونه 113

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. غیر تخیلي ادبي ژانرونه 113
۳. ۱. ۱. خاطره Memoir 113
۳. ۱. ۲. یونلیک/ سفرنامه Travelogue.................... 118
۳. ۱. ۳. خاکه یا طرحه/ Literary Sketch 122
۳. ۱. ۴. ژوندلیک Biography 125
۳. ۱. ۵. خپل ژوندلیک Autobiography................. 135
۳. ۲. تخیلي ادبي ژانرونه 140
۳. ۲. ۱. ادبي ټوټه 140
۳. ۲. ۲. طنز Satire/ Irony 143
۳. ۲. ۳. لنډه کیسه Short Story............................ 148
د کیسې تحلیل 154
څلورمه برخه.. 172
۴. نقد او تحلیل 172
۴. ۱. انتقادي مطالعه Critical Reading 172
۴. ۲. تحلیل Analysis 179
۴. ۳. نقد Critique/ Review 192
پنځمه برخه 202
۵. ژبه، املأ او انشأ.. 202
۵. ۱. په پښتو کې د «ی» ډولونه 202
۵. ۲. په قتل ورسېدل، سم که نا سم؟ 203
۵. ۳. د خبریالانو ځینې ژبنۍ تېروتنې........................ 206
۵. ۴. معیاري ژبه، اړتیا که هوس؟ 208
۵. ۵. د لهجو کمال... 211
۵. ٦. په نومونو او لوحو کې د اضافت اضافي «د» 213
۵. ۷. دقت، ګردان او ښکلا...................................... 215

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۸. د لیکوال سبک او د ژبې ظرفیت 217
۵. ۹. فاصله 220
۵. ۱۰. د فعلونو تکرار/ د اوبو د ثاخکو څټك 222
۵. ۱۱. لیکنښې..222

مأخذ: 237

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

۱. د لیکوالۍ عمومي تخنیکونه

۱.۱. ژانرونه/ د متنونو ډولونه/ Genres

ژانر هغه قالب، چوکاټ یا فارمټ دی چې یو متن په کې لیکل کېږي. هر ژانر داسې ځانګړنې لري چې له نورو ژانرونو یې بېلوي. دغه ځانګړنې د متن له شکل او محتوا دواړو سره رابطه لري. ژانر دا هم معلوموي چې یوه موضوع په کوم ډول ژبه باید ولیکو؛ مثلاً: د خاطرې موضوع زموږ شخصي تجربې دي او خاطره په صمیمي ژبه لیکو او خپل احساسات او عواطف هم په کې بیانولی شو خو د علمي مقالې موضوع ثابت شوي واقعیتونه او علمي تجربې وي چې په رسمي ژبه لیکل کېږي او د عواطفو له پاره چندانې ځای په کې نشته. مثلاً، په خاطره کې وایم: «بې درکه خوشحاله وم. هغه مې ډېره موده وروسته ولیده. له هیجانه مې زړه ټوپونه وهل. لاسونه مې رېږدېدل.» خو په علمي مقاله کې لیکم: «ناولې اوبه د نس ناستي، پېچش او ځینو نورو ناروغیو عمده سبب دی.»

ژانرونه له لویه سره په دوو عمده ډلو وېشل کېږي:

تخیلي او غیرتخیلي (Fiction and Non Fiction).

تخیلي ژانرونه هغه دي چې محتوا یې د لیکوال د تخیل زېږنده وي یا لږ تر لږه تخیل په کې دخیل وي یعنې نږه واقعیت نه وي، لکه: شعر، لنډه کیسه، ادبي ټوټه، ناول، ډرامه، سناریو. دغه ژانرونه لیکوال په خیال کې جوړوي. سره له دې چې د دې ژانرونو د محتوا خام مواد په ټولنه او/ یا په طبیعت کې وي خو پخول کېږي د هنرمند (شاعر، لیکوال) په ذهن کې. کله کله تخیلي ژانرونه د واقعیتونو پر بنا هم پنځول کېږي؛ مثلاً: تاریخي ناولونه چې د تاریخي واقعاتو له مخې لیکل کېږي یا ځینې ناولونه، ډرامې یا فلمنامې چې د یو چا د ژوند په اړه جوړېږي او د هغه/ هغې د ژوند واقعي پېښې بیانوي خو د پېښو ځینې جزیات، د کرکټرونو تر منځ ځینې خبرې اترې او همدارنګه ځینې پېښې او صحنې لیکوال د تخیل په مټ ورته جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیرتخیلي ژانرونه هغه دي چې د عیني واقعیتونو د بیان له پاره کارېږي؛ لکه: خاطره، یونلیک، ژوندلیک، خپل ژوندلیک، مقاله، ګزارش، او نور. خاطره زموږ د سترګو لیدلی حال وي، یونلیک/ سفرنامه د هغو پېښو او ځایونو بیان دی چې په واقعیت کې مو لیدلي دي، مقاله د علمي واقعیتونو پر بنا لیکل کېږي، ژوندلیک او خپل ژوندلیک (Autobiography) د خاطرې په شان د چا د ژوند واقعي کره وړه او پېښې رانغاړي. په دې ټولو ژانرونو کې خیالي پېښې نه ځایېږي خو په خاطره، یونلیک او ژوندلیک کې د تخیل ځینې عنصرونه لکه تشبیه، استعاره، کنایه، او سیمبولیک بیان راتلی شي.

په دې کتاب کې به عمدتاً د غیرتخیلي ژانرونو د لیکلو تخنیکونه له بېلګو او تمرینونو سره بیان کړو خو د ځینو تخیلي ژانرونو اساسات به هم راوسپړو. پر دې سربېره، په پیل کې به ځینې داسې تخنیکونه تشریح کړو چې د ډېرو تخیلي او غیرتخیلي ژانرونو د لیکلو له پاره په کارېږي، لکه: تشبیه، توصیف، صحنه، مکالمه، لیدلوری، کرکټرکښنه، او روایت.

۱. ۲. تشبیه/ Simile

د آشنا شیانو په مرسته د ناآشنا شیانو توضیح کولو ته تشبیه وایي. تشبیه د شیانو، منظرو، او پېښو د بیان له پاره په کارېږي او تقریباً په هر ډول لیکنه کې ورنه ګټه اخیستلی شو. موږ او تاسې په عادي خبرو اترو کې د دې له پاره چې مخاطب مو یو شی سم درک کړي، له تشبیه څخه کار اخلو. مثلاً وایو:

په اتڼ کې داسې تېز تاوېده لکه بربوکی.
رنګ یې د تبۍ غوندې تور و.
داسې مړ بوی ترې لتېده لکه د ماهي.
لاسونه یې داسې ځیره وو لکه رېګمال.
نه یو مخ خوږ و، نه بېخي تروش، د انارو غوندې ترسکون و.
هوا یې داسې سړه وه لکه سایبریا.

موږ پوهېږو چې مخاطب مو د بوربوکي په چټکتیا پوهېږي؛ تبۍ پېژني او د توروالي اندازه یې ورته معلومه ده؛ د ماهي بوی، د رېګمال ځیږوالی او د انارو ترسکون خوند یې تجربه کړي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو کله چې دا آشنا شیان ورته یادوو، تمه مو دا وي چې هغه ناآشنا شیان به په ذهن کې ښه مجسم کړی شي.

که فرضاً ووایم چې بوی یې داسې و لکه د شنل (Chanel) عطر، خوند یې د پاین اپل (Pine Apple) غوندې دی، شونډې یې د انجلینا جولي غوندې وې، غږ یې د استاد قاسم افغان په شان دی ... دلته دا سمه ده چې شنل د دنیا یو مشهور عطر دی خو زموږ د وطن څو کسانو به دا عطر لیدلي او بوی کړي وي؟ پاین اپل یا اناناس به د هماغه شي د خوند له پاره ښه مثال وي، خو دا مېوه زموږ په وطن کې څو کسانو خوړلې وي؟ د یو چا شونډې به کټ مټ د انجلینا جولي د شونډو په شان وي خو زموږ کلیوالو به د دې فلمي ستورې عکسونه لیدلي وي؟ د یو چا غږ به د استاد قاسم افغان آواز ته ډېر ورته وي، خو استاد قاسم د امان الله خان د دور سړی و او ډېرې کمې سندرې یې ثبت شوې دي نو زما مخاطب چې د افغانستان عام لوستونکی دی، د هغه غږ به وپېژني؟ سایبریا خورا یخ وطن دی خو ټول لوستونکي به د سایبریا د هوا په اړه معلومات ولري؟ نو کله چې غواړو یو شی د تشبیه په وسیله خپلو لوستونکو ته ښه ور وپېژنو، باید د مخاطب سویه، د معلوماتو اندازه او د لیدلو، اورېدلو او د تجربو دایره یې په پام کې ونیسو. هسې نه چې د هغه ړانده ټوکه څنې جوړه شي.

وایي چا ړانده ته وویل چې پلانکی شی تک سپین دی.

هغه پوښتنه وکړه چې سپین څنګه وي؟

ده وویل: سپین د زاڼې رنګ دی.

ړانده بیا وپوښتل: زاڼه څه شی دی؟

هغه وویل: هغه اوږده غړۍ چې لري.

بیا یې د ړانده لاس د هغه پر امسا تېر کړ، ویې ویل: لکه دغه.

ړانده وویل: پوه شوم. معنا دا چې سپین زما د امسا غوندې شی وي.

په تشبیه کې باید واقعیت په پام کې ولرو او مبالغه ونه‌کړو. مثلاً که یو غنمرګی انسان له کارغه یا تبۍ سره تشبیه کړو، دا مبالغه ده. که د چا اورمبېږ یوه لوښت اوږده وي او ووایو چې د اوښ په شان یې غاړه ده، مبالغه به مو کړې وي. البته په شعر کې مبالغه عامه ده خو په نثري ژانرونو کې په تېره بیا په غیرتخیلي ژانرونو کې تشبیه باید واقعیت ته نژدې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: خپل شاوخوا ته وګوره. یو څو شیان انتخاب کړه. ښه ورته ځیر شه. اوس یې د اندازې، رنګ، بڼې، بوی، خوند ... د بیان له پاره په ذهن کې داسې شیان پیدا کړه چې د انتخاب شویو شیانو ځانګړنو ته ورته وي، نورو ته آشنا وي او بل چا ته یې درک آسانه کړي. اوس یې ولیکه.

دوهم فعالیت: خپلې جملې ولوله او وګوره چې:

۱. هغه آشنا شی چې تا د ناآشنا شي د تشبیه له پاره غوره کړی، مناسب دی که نه؟ یعنې مشبه او مشبه‌به یو بل ته څومره ورته دي؟

۲. ستا مخاطب (عام لوستونکی) به دغه شیان پېژني چې تا د تشبیه له پاره ورنه کار اخیستی؟

۳. تشبیه دې واقعیت ته نژدې ده که مبالغه دې په کې کړې ده؟

۴. جملې دې بل چا ته ولوله او وګوره چې په ذهن کې یې د تشبیه شویو شیانو سم تصور پیدا کېږي که نه؟

۱. ۳. توصیف/ Description

توصیف د یوه ځای یا یوې منظرې تفصیلي او مشرح بیان دی. توصیف د لنډې کیسې، ناول، ادبي ټوټې، خاطرې، یونلیک، ژوندلیک او ګزارش د لیکلو له پاره په کارېږي.

بېلګه

خوندور وږم مې حس کړ. دغه خوشبويي راته آشنا غوندې وه، خو داسې بوی پخوا هېڅکله راباندې نه و نښتی. دا وږم داسې و لکه د سنځلو او د ګلابو خوشبويي چې سره ګډه شوې وي.

اسمان تک شین و، داسې روڼ لکه له بارانه وروسته چې وي. لمر نېغ زما پر سر ولاړ و. نه ګرمي وه، نه یخني. چارچاپېره ونې وې، ګلان وو. سره، سپین، زېړ، نارنجي، ګلابي، تور، او نیلي ګلونه. د ونو پاڼې او د ګلونو ګلپاڼې داسې پاکې، داسې ځلېدونکې وې لکه هره یوه دې چې په خپل لاس په رڼو اوبو مینځلې وي. ټوله ځمکه په شنه چمن پوښلې وه. چمن داسې پوست و لکه بخمل. نري سپین کالي مې پر تن وو. کالي مې داسې پاسته او ښوی وو لکه د ګلابو ګلپاڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګ ته مې د مېږو ونه، ډکې ځانګې ولاړه وه. په هره ځانګه کې یې هر رنګه مېږې ځړېدې، زېړې، شنې، نیلي، ګلابي، سرې او تورې. مېږې یې د سپنج غونډې وې، خورا نرمې، خورا خوږې. مېږې په خوله کې داسې ویلې کېدې لکه شیریخ چې په خوله کې اوبه کېږي او ژویولو ته یې حاجت نه وي. مېږو نه زړي لرل، نه خلي. د ایسته غورځولو هېڅ شی په کې نه و. [زما د ناچاپ ناول «دوزخ په جنت کې» یوه برخه]

د دې له پاره چې ښه توصیف ولیکو، باید هر شي ته په ځیر وګورو. باید د هر شي فیزیکي خصوصیاتو یعنې بڼې، رنګ، اندازې، بوی، کلکوالي/ پوستوالي، او (که د خوراک شی وي) خوند ته یې دقت وکړو.

کله چې د یوه ځای توصیف لیکو، هر څه باید هماغسې تشریح کړو چې پخپله مو درک کړي دي. د دې کار له پاره جملې باید داسې ولیکو چې هماغه ځای او شیان د لوستونکو سترګو ته ودروي. که ووایو چې:

«د پغمان دره ډېره ښکلې ده – هوا یې سړه ده. د پغمان په دره کې لوی سیند بهېږي – هلته دنګې ونې او رنګ رنګ ګلونه دي.»

دلته «ښکلې، لوی، دنګې، رنګ رنګ» مبهم او ګونګ صفتونه دي ځکه چې ښکلا، لویوالی، دنګوالی او رنګ رنګوالی نسبي مفاهیم دي. لوی یعنې څومره؟ د کوټې په اندازه؟ د غونډۍ په اندازه؟ د غره په اندازه؟ د سمندر په اندازه؟ دنګ بوټی ممکن دوه متره وي او دنګه ونه کېدای شي دېرش متره وي. یو منار که شل متره لوړ وي، دنګ بلل کېږي او که شپیته متره وي هم. نو د دې له پاره چې دغه توصیف واضح شي، باید ابهام ځنې وباسو.

دا بېلګه وګوره:

«د پغمان درې هوا داسې سړه ده چې د اوړي په سره غرمه کې هم څوک نه خولې کېږي. هلته یو سیند دی چې پنځه ګزه یې سور دی او دومره ژور چې سړی تر اوږو پورې په کې ډوبېږي. دا سیند ډک بهېږي او اوبه یې داسې تېزې روانې وې چې که دې څپلۍ یوسي، په منډه هم ورپسې نه شې رسېدلی. د اوبو شرهار یې له سل متره لرې واټن څخه اورېدل کېږي. اوبه یې دومره رڼې دي چې په تل کې یې سپینې ګردې تیږې لیدلی شې او د ګوتې په اندازه واړه واړه سپین او زرین کبان په کې وینې چې دې خوا ها خوا ګرځي. د سیند په دواړو غاړو کې د چنار

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره دنګې ونې ولاړې دي چې دوه پوړیز کورونه یې تر نیمایي هم نه دي. تر ونو ها خوا د مرسل سره، زیړ، نارنجي، سپین او ګلابي ګلونه قطار دي.»

په دې دوهمه بېلګه کې د تشبیه، مقیاس او مقایسې، او د مخاطب د عیني تجربو په مرسته د هر شي وصف داسې شوی دی چې لوستونکي ته یې درک آسانه کړی او مبهم په کې څه پاتې نه شي. د سیند لویوالی د ګز په مقیاس، د اوبو د شرهارو د غږ تېزي د متر په مقیاس توضیح شوي دي. د چنارونو دنګ والی د دوه پوړیزو کورنو له دنګوالي سره پرتله شوی دی. د اوبو روڼوالی د عیني تجربې په مټ ښودل شوی دی. کېدای شي ډېر کسان د سیند په تل کې د تیږو او کبانو د لیدلو تجربه ولري نو له همدې عیني تجربې څخه د اوبو د روڼوالي له پاره یو مقیاس جوړوو. لوستونکی د اوړي د سختې ګرمۍ تجربه لري او کله چې ورته وایې د پغمان هوا داسې سړه ده چې د اوړي په سره غرمه کې هم په کې نه خولې کېږې نو د دې سوړوالي تصور خامخا کولی شي.

توصیف باید داسې ولیکو چې د لوستونکو پنځه‌ګونو حواسو ته خطاب وکړي. د اوبو شرهار د اورېدلو حس ته، د ګلونو رنګ، د سیند د اوبو روڼوالی او د ونو دنګوالی د لیدلو حس ته، د ګلونو وږم د بویولو، خوږوالی د ذایقې حس ته او د هوا سوړوالی د لامسې حس ته خطاب کوي. کله چې لوستونکی داسې بیان لولي، هر څه داسې احساسوي لکه په خپلو حواسو یې چې درک کوي.

لومړی فعالیت: په هر ځای کې چې یې، شاوخوا ته دې ښه ځیر شه. د هر شي بڼه، رنګ، اندازه یا حجم، پوستوالی، ځیږوالی او نورې ځانګړنې په ذهن کې وساته. خپل ټول حواس وکاروه. څه وینې، څه اورې، څه بویوې، څه لمس کوې؟

اوس نو سترګې پټې کړه او دا هر څه په ذهن کې مجسم کړه. بیا سترګې پرانیزه او وګوره چې د هر څه ځانګړنې دې سمې په یاد وې که نه؟ یو وار بیا هر شي ته ځیر شه. کاغذ او قلم راواخله. خپله مشاهده داسې ولیکه چې لوستونکي ته هر څه له جزییاتو سره واضح بیان کړي. په یاد ولره چې د لوستونکي ټول حواس به په پام کې نیسې او د منظرې بیان به ورته داسې کوې چې هر څه ووینې، واوري، بوی کړي، لمس کړي او (که د څکلو شی وي) وڅکي.

دوهم فعالیت: اوس خپل متن ولوله، یو ځل بیا شاوخوا ته وګوره او دغو پوښتنو ته ځواب ورکړه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. په متن کې هر څه واضح بيان شوي دي؟
۲. کله چې متن لولې، داسې احساس کوې چې ته پخپله په هماغه ځای کې يې؟
۳. په متن کې مختلفو حواسو ته خطاب شوی دی؟
۴. مبهم يا ګونګ صفتونه په کې راغلي دي؟
۵. داسې څه شته چې هلته وي او تا نه وي بيان کړي؟

۱. ۴. صحنه/ Scene

تعريف: څنګه چې توصيف د يوه ځای يا منظرې تشريح ده، صحنه هم د پېښو تفصيلي بيان ته وايي. استاد اسدالله غضنفر په يوه مقاله کې صحنه داسې تعريفوي: «هغه څه ته چې په واحد زمان و مکان کې پېښېږي او لوستونکي ته په مستقيم ډول وړاندې کېږي؛ د داستان صحنه وايو. د ادبي اصطلاحاتو په يوه ډکشنري کې لولو: د داستاني آثارو په بحث کې صحنه د روايت نمايشي [ډراماتيک] ډول ته وايي چې پېښې پکې هماغسې، لکه څنګه چې د پېښېدلو تصور يې کوو، وړاندې کېږي.»

البته صحنه يوازې په داستاني ادبياتو (لنډه کيسه، ناول، ډرامه) پورې محدوده نه ده، بلکې د توصيف په شان د خاطرې، يونليک، ژوندليک او ګزارش د ليکلو له پاره هم په کارېږي.

بېلګه

لمر د چهلستون د غره له سره لا يو نيزه پورته شوی و چې لارۍ بېرته راغله. د خيرآباد د غونډۍ په بېخ کې يوه سپينه کرولا ولاړه وه. بانټ يې پورته و. يوه سړي د موټر په ماشين کې ګوتې وهلې.

بل سړي لارۍ ته لاس ونيو، و يې ويل: استاده! ته خو يو وار دا موټر وګوره. سم دم روان و، ناڅاپه ګل شو.

موټروان په ملنډو وويل: تاسې ټول د شترنګ ډرېوران يئ.

له جلوه راکښته شو. د کرولا خوا ته روان شو.

ناڅاپه «ټک» شو.

شا ته يې مخ واړاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میوند ورته تمانچه نیولې وه.

ده چې شا ته کتل، فهیم رامنډې کړې او په ځټ کې ورته کلکه لغته ورکړه.

سړی پړمخې ولوېد.

فهیم یې لاسونه شا ته وروتړل.

سړي چیغه کړه: څه مې کړي دي؟ تاسې څوک یئ؟

میوند یې خوله په پلن رابړ ټېپ سره بنده کړه.

فهیم او میوند موټړوان له مټو ونیو، د کرولا په شاتني سیټ کې یې څملاوه. پښې یې هم وروتړلې.

میوند کرولا چالانه کړه.

فهیم له لارۍ څخه پل موندونکی راواخیست او په منډه کرولا ته وروخوت.

[«د ولسمشر فرمان» له ناول څخه]

صحنه به یا واقعي پېښه بیانوي یا خیالي. د واقعي پېښې بیان د گزارش، خاطرې، یونلیک او ژوندلیک له پاره په کارېږي او خیالي صحنه بیا د لنډې کیسې، ادبي ټوټې، ډرامې او ناول له پاره جوړېږي. هماغسې چې د یوه ځای یا منظرې د توصیف له پاره لیکوال باید هر څه ته په ځیر وگوري او په خپل ټول حس سره یې درک کړي، د صحنې د لیکلو له پاره هم باید همداسې وکړي.

کله چې صحنه لیکو، باید هڅه وکړو چې تر ممکنه حده پورې د لوستونکو بېلابېلو حسونو ته خطاب وکړو. په پورتنۍ بېلگه کې یوازې دوو حسونو، لیدلو او اورېدلو، ته خطاب شوی دی. د کرکټرونو ترمنځ خبرې او په تمانچه کې د مرمۍ د تېرولو غږ «ټک» په لوستونکي اورېدل کېږي او د کرکټرونو حرکتونه، د لمر موقعیت، د کرولا موټر سپین رنگ او پورته شوی بانټ ... د لیدلو حس ته مخاطب دي. خو که په پېښه کې فرضاً د عطرو بوی، سوړ باد، تېزه گرمي ... هم وي، باید داسې بیان شي چې لوستونکی فکر وکړي چې پخپله د پېښې په ځای کې ولاړ دی او هر څه په خپلو حواسو درک کوي.

دا مهمه ده چې پېښه په زماني ترتیب سره بیان شي؛ یعنې اول څه پېښېږي، بیا څه کېږي او همداسې تر پایه پورې. په دې مثال کې اول د لارۍ ډرېور وینې چې یوه سپینه کرولا ولاړه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بانټ يې پورته دی. بیا یو سړی د لارۍ مخې ته درېږي او لاس ورته نیسي چې ودرېږي. ورپسې میوند ورته وايي چې موټر يې خراب دی. بیا موټروان کوزېږي. وروسته په تمانچه کې د مرمۍ د تېرولو غږ اوري. بیا د شا له خوا په لغته وهل کېږي ....

پېښه هم د توصیف په شان، د صفتونو او مقیاسونو په مرسته بیانېږي خو دا چې په پېښه کې حرکت او عمل هم وي نو د عملونو د توصیف له پاره ممکن قیدونه هم وکارول شي. دا صفتونه او قیدونه باید مناسب او دقیق وي او د پېښې د مجسم کولو چاره آسانه کړي. په راغلې بېلگه کې «سپینه، کلکه او پلن» صفتونه دي چې د کرولا رنگ، د لغتې شدت او د رابرټېپ اندازه راښيي. «سم دم، ناڅاپه، په ملنډو، په منډه» قیدونه دي چې د موټر د روانېدو او درېدو، د موټروان د خبرو انداز او د فهیم د حرکت څرنگوالی ښيي.

لومړی فعالیت: په کلي، ښار، مکتب، پوهنتون یا هر ځای کې چې یې، خامخا یوه نیمه پېښه پېښېږي. حتمي نه ده چې دا پېښه دې عجیبه او حیرانوونکې وي. هره عادي پېښه چې وینې، ښه ورته ځیر شه. د پېښې جزیاتو ته دقت وکړه. مثلاً:

⇐ لیني موټر ته منتظر یې. ماښام نږدې دی. ډېر خلک د سړک په غاړه ولاړ دي خو موټر نشته. اوس نو هر موټر چې رارسېږي، وگوره چې خلک د موټر خوا ته څنگه ځي؟ ورو ورو ځي که منډې کوي؟ نوبت ته گوري که هر څوک هڅه کوي پخپله موټر ته وخېژي؟ د ښځو، سپین ږیرو، ماشومانو پروا کوي که یوازې د ځان غم کوي؟

⇐ له دوکان څخه سودا اخلې. وگوره چې دوکاندار شیان څنگه بیه کوي؟ څنگه يې تلي؟ څنگه يې په کڅوړه کې اچوي؟ پیسې چې ورکوې، څنگه ورته گوري؟ پیسې په جیب کې اچوي که په دخل کې؟

⇐ په صنف کې ناست یې. استاد لا نه دی راغلی. شاگردان څه کوي؟ څه وايي؟ استاد صنف ته په کوم انداز راننوځي؟ شاگردان د استاد په راتلو سره څه کوي؟

⇐ د سړک پر غاړه ولاړ یې. د موټرو ټکر کېږي. وگوره چې دا ټکر څنگه پېښېږي؟ موټروانان له ټکر وروسته څه کوي او څه وايي؟ ټرافیک څه وايي؟ خلک څه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم او کاغذ راواخله او څه دې چې لیدلي، اورېدلي او حس کړي دي، په تفصیل سره یې ولیکه. کولی شې د هغو پېښو بیان هم ولیکې چې پخوا دې لیدلې دي. حافظه دې وکاروه. د پېښې جزیات در یاد کړه او ویې لیکه.

دوهم فعالیت: اوس دې نو لیکلی متن ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. د پېښې جزیات واضح بیان شوي دي؟

۲. پېښه په ترتیب سره راغلې ده؟

۳. کله چې متن لولې، داسې احساسوې چې ته پخپله په هماغه ځای کې یې؟

۳. په متن کې مختلفو حواسو ته خطاب شوی دی؟

۴. د پېښې د بیان له پاره کارول شوي صفتونه او قیدونه، مناسب او دقیق دي؟

۵. داسې څه شته چې په پېښه کې وي خو تا لیکلي نه دي؟

که واقعي پېښو ته ښه ځیر شې او د لیکلو چل یې زده کړې، بیا به تخیلي پېښې هم ولیکلای شې. کله چې په ذهن کې یوه خیالي پېښه جوړوې، داسې یې جوړه کړه چې د واقعي پېښې غوندې وي یعنې منطقي وي او لوستونکو ته داسې ښکاره شي چې په رښتیا به پېښه شوې وي.

۱ .۵. مکالمه/ Dialogue

د دوو یا څو کسانو ترمنځ خبرو اترو ته مکالمه یا ډیالوګ وايي. مکالمه هم د صحنې غوندې کېدای شي واقعي وي چې دا ډول یې په خاطرو، ګزارشونو، ژوندلیکونو او یونلیکونو کې راوړل کېږي او یا به خیالي وي چې لیکوال یې په خپل ذهن کې جوړوي. خیالي مکالمه د تخیلي ژانرونو (لنډه کیسه، ناول، ډرامه) برخه وي.

د واقعي مکالمې په لیکلو کې باید صداقت په پام کې ولرو. د هر چا خبرې باید هماغسې راواخلو چې کړې یې دي، نه دا چې د هغه له خبرو خپل تعبیر ولیکو. [خبریالونو څو وارې راسره ټیلفوني مرکې کړې دي خو کله یې چې لیکلې دي، بل شی یې ترې جوړ کړی. اوس که څوک د هغوی لیکنه ولولي، فکر کوي چې ما به هماغسې خبرې کړې وي. دا کار ناسم دی.] کله چې د بل خبره لیکو، باید امین وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د هر چا د خبرو انداز متفاوت وي او هر څوک له خپلې پوهې او سويې سره سمې کلمې او جملې کاروي. يو بېسواده کس به «ارواپوهنه، بنسټپالنه، ترهګريز، روزنيز، ښوونه او روزنه، ...» کلمې په خپلو خبرو کې نه وايي.

خيالي مکالمه چې ليکوال يې د خپلې لنډې کيسې، ناول يا ډرامې له پاره جوړوي هم بايد د هر کرکټر له سويې، پوهې، ارواييي حالت، مقام، سيمې او لهجې سره اړخ ولګوي. د خيالي مکالمې ليکل نورې باريکۍ هم لري او که غواړې تخيلي ژانرونه وليکې نو په دې باره کې د استاد اسدالله غضنفر مقاله ولوله.

د خيالي مکالمې بېلګه:

د جومات له بل سره په پاکو سپينو جامو، تور واسکټ او سپينې پګړۍ کې يو نوراني سړی زما خوا ته راغی.

په لويه ږيره کې يې ګوتې وهلې. څنګ ته مې کېناست. ويې ويل: مهاجر يې؟

- هو.

- خه، خه، خه، خه. ماشاألله، ماشاألله. سه روزګار کيې؟

- د ټاييلونو په فېکټرۍ کې مزدوري کوم.

- ګوره، بچيه! د دنيوي کارونو ختمېدا نيشتې. لګ لګ د آخرت کارونه هم کوه کنه، سه پوی شوې؟

- څنګه؟

- جي، هغه داسې چې تبليغ وکه. د نبي کريم سنت. ګوره ته خو خپله خه سړی يې، مونز دې قايم کړې خو د نورو بنده ګانو غم به هم کيې که نه. نورو له به هم تبليغ کيې، امر بالمعروف و نهی عن المنکر به کيې.

- مولانا صيب! زه کله په څه پوهېږم. ايله مې يو څو سورتونه زده کړي چې په لمانځه کې يې ووايم. نور نو «ان پړهـ» سړی يم. قرآن شريف له رويه لا نه شم ويلی.

- جي، هېس پروا نيشتې. دومره خو پويېږې چې مونز فرض دې، روژه فرض دې، زکات فرض دې، حج فرض دې. تبليغ خو بل سه نه دې، همدقه خبرې به خلکو له کيې کنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په دې خو نو هر څوک پوهېږي. مولانا صيب! زه غريب سړی يم، خپله مزدوري به کوم.

- خو زم درله همدا وايم چې مونګه سره رايشه. خرما او ثواب دواړه به وګټې جي. خرڅه به درله درکو. نورو زايونو له به دې لېګو. لاهور له، پېښور له، اسلام آباد له. که دې وخت راسره تېر کو، بيا دې يورپ له لېګو، امريکې له دې لېګو. سوچ وکه جي. [زما د ناچاپ ناول «دوزخ په جنت کې» يوه برخه]

لومړی فعاليت: هره ورځ د يو څو کسانو خبرو ته غوږ شه. وګوره چې څه رقم غږېږي، کوم تکيه کلام کاروي، کومې کلمې او څه ډول جملې وايي. بيا د هغوی خبرې ټکي په ټکي هماغسې وليکه چې دوی کړې وي. بله ورځ بيا د هماغه کسانو خبرو ته ځير شه او خپله ليکلې مکالمه وګوره چې د دوی له خبرو څخه څه توپير لري. که د واقعي مکالمو ليکل زيات تمرين کړې بيا خيالي مکالمې هم ليکلی شې.

دوهم فعاليت: که غواړې چې خيالي مکالمه وليکې، دوه کسان په ذهن کې مجسم کړه. د هر يوه د پوهې او معلوماتو اندازه، تحصيل، مقام او دنده په پام کې ونيسه او بيا پر يوې موضوع د دوی ترمنځ کېدونکې خبرې اترې وليکه. د کار د آسانۍ له پاره لاندې د کرکټرونو ځانګړنې او د خبرو اترو موضوعګانې درکړل شوې دي. ته ورته مکالمې وليکه.

- ✓ يو ډاکټر چې حرص يې زيات دی، له لابراتوار او اکسرې والا سره لاره لري او د معايناتو په بدل کې کمېشن ورنه اخلي. بل کرکټر يو بېوسه او بېسواده کليوال ناروغ دی. ډاکټر غواړي هغه قانع کړي چې ډېر معاينات وکړي. اوس د دوی تر منځ يوه مکالمه په ذهن کې جوړه کړه او ويې ليکه.
- ✓ يو رشتخوره مامور چې د پنځوسو کالو دی او يو ځوان چې هروخت يې د رشوت او فساد پر ضد په خپل فېسبوک کې ليکنې کړې دي. د ده کار قانوني دی خو مامور يې ورته نه کوي. دی ډېره بېړه لري او که کار يې همدا نن اجرا نه شي، ډېر تاوان به وکړي. د دوی ترمنځ مکالمه جوړه کړه.
- ✓ يو تکړه محصل چې په امتحان کې يې نومرې کمې شوې دي او دی باور لري چې بايد يې نومرې پوره واى. دی له هغه استاد سره خبرې کوي چې د ده نومرې يې کمې کړې دي. محصل ته ويل شوي دي چې دا استاد پيسې خوري.
- ✓ په اډه کې وار د يوه موټر دی خو بل موټروان سپرلۍ خپل موټر ته خېژولې دي. دغه موټروان هر وخت سرزوري کوي او د بل وار ته نه ګوري خو هغه بل د اډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون مني، عاجز انسان دی خو له خپل حقه هم نه تېرېږي. دریم کس د اډې منشي دی. هغه ډارن دی او له سرزوري ډرېور څخه وېرېږي. د درې واړو تر منځ یوه مکالمه جوړه کړه.

۱. ٦. کرکټر کښنه/ Characterization

د وګړو د ظاهري او باطني ځانګړنو بیان ته کرکټر کښنه وایي. هماغسې چې د ځایونو او منظرو د بیان له پاره توصیف او د پېښو د انځورولو له پاره صحنه لیکل کېږي، د کسانو پېژندګلوي هم په کرکټر کښنه کېږي.

کرکټر کښنه د توصیف، مکالمې او صحنې غوندې هم د تخیلي ژانرونو له پاره په کارېږي هم د غیرتخیلي هغو ته. که د چا په اړه خپله خاطره لیکو، که د چا یا خپل ژوندلیک او یا خپل یونلیک لیکو، نو د دې له پاره چې کرکټرونه د لوستونکي سترګو ته ودروو، سم یې باید معرفي کړو.

۱. ظاهري ځانګړنې: د کرکټر په ظاهري ځانګړنو کې د هغه ونه، بڼه، رنګ، مخ، سترګې، پوزه، خوله، اندامونه، کالي ... شامل دي.

بېلګه

یو دنګ غنم رنګی هلک د ښوونځي په دروازه راننوت. برګ نیم لستوڼی کمیس یې د پټلانه پر سر پروت و. نه دومره ډنګر و، نه چاغ. له چابک تګ سره یې تور وېښتان پورته پورته غورځېدل. لاسونه یې ډېر خوځول. نرۍ شونډې یې موسکې وې. کله یې ښي طرف ته کتل او چا ته یې د سلام لپاره لاس پورته کاوه او کله چپ طرف ته. په شنو سترګو کې یې اثرناکه ځلا وه. [«ترلې» لنډه کیسه «د ... فلسفه» له ټولګې څخه]

په دې بېلګه کې د کرکټر ځینې ظاهري ځانګړنې او ځینې باطني خصوصیتونه بیان شوي دي. جامې، د پوستکي، وېښتانو او سترګو رنګ، جسامت، ونه ... یې ظاهري خصوصیات دي. دا چې موسک وی او هر چا ته د سلام له پاره لاس جګوي، د ده اجتماعي توب ښیي او باطني ځانګړنې یې دي. البته که د یوه کرکټر د ظاهر او باطن په اړه ټول معلومات یوستوي او په یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کې ولیکو، د لوستونکي زړه ورسره تنګیږي. ښه به دا وي چې د داستان یا بلې لیکنې په اوږدو کې په مختلفو پېښو او صحنو کې کرکټر ورو ورو معرفي کړو. پورته مثال له یوې لنډې کیسې اخیستل شوی دی. کرکټر ابمل نومیږي او لوستونکی د هغه شخصیت هغه مهال سم پېژني چې کیسه تر پایه پورې ولولي.

د کرکټرونو یا وګړو ظاهري بڼه معمولاً په دوو لارو بیانیږي. یوه دا چې د یو چا ټولې ځانګړنې یوستوې بیان کړې؛ مثلاً:

په ونه ټیټ و خو داسې چاغ لکه بېلر. خېټه یې راوتلې وه. غمبوري یې له ډېرې چاغۍ نه پر ژامې راځړېدلي وو. له رنګه تک تور و. مخ یې ګرد لکه دایره، سترګې یې وړې او پوزه یې پېړه وه. د پوزې سر یې د یوه غټ مټک په اندازه و. ږیره یې تر ټټره پورې رسېده او برېتونه یې خرییلي. غاړه یې دومره لنډه وه چې ته وا سر یې په اوږو کې ننوتلی دی. د سر څېرې یې پک و خو د ټېکونو له پاسه او په څټ کې یې تار تار ویښته ښکارېده. سپین کمیس پرتوګ یې په خیرو کې زېړبخون شوي وو. په تور واسکټ کې یې سپېره خاپونه وو لکه پر غوړ ټوکر چې دوړې ناستې وي.

دا ډول بیان که اوږد شي، ممکن د لوستونکي زړه تنګ کړي او د «و، وه، وو» فعلونو ډېر تکرار هم بېخوندي جوړوي.

د کرکټر د انځورولو بله لاره دا ده چې د کرکټر ځانګړنې د هغه د حرکتونو په ترڅ کې بیان کړې، لکه ښاغلي نصیر احمد احمدي چې په «رڼا» ناول کې دا کار کړی دی. دلته به یې بېلګه وګورې:

« په وره کې یو ګردی سړی ودرېد. دی له ونې ټیټ و، راوتلې ګېډه یې درلوده او پاسنۍ شونډه یې په ګڼو سپینو ویښتو کې پټه وه ... سړي خپل پټکی په غولي کېښود، د ککرۍ تار، تار سپین ویښته یې په خولو لانده وو. بیا یې په خپله ګڼه ږیره کې د ښي لاس لنډې ګوتې تېرې کړې.»

څنګه چې په دې بېلګو کې یې ګورې، کرکټر کښنه هم د صفتونو او تشبیه‌ګانو په مټ کېږي.

لومړی فعالیت: هغه چا ته چې غواړې ظاهري بڼه یې بیان کړې، ښه په ځیر وګوره. سترګې دې پټې کړه او د هغه بڼه له ټولو جزیاتو سره په ذهن کې راژوندۍ کړه. سترګې دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرانيزه او بيا ورته ځير شه. وګوره چې کومه ټکي درنه هېر وو. هماغو ټکو ته بيا هم وګوره. اوس نو د مناسبو صفتونو او تشبيه‌ګانو په مرسته، د هغه ظاهري ځانګړنې يوستوې وليکه.

دوهم فعاليت: اوس د هماغه کس ظاهري خصوصيتونه په تدريج سره د پېښې يا حرکتونو په ترڅ کې بيان کړه چې له يوستوي حالت څخه راوځي.

که د واقعي کسانو د ظاهري بڼې ليکل ښه تمرين کړې، بيا کولی شې خيالي کرکټرونه هم په کاميابۍ سره وکاږې.

۲. باطني ځانګړنې: د کرکټر باطني ځانګړنې يعنې شخصيت، اخلاق، مفکورې او باورونه د هغه په کړو وړو او خبرو اترو کې معلومېږي. لکه دغه فارسي شعر چې وايي:

تا مرد سخن نگفته باشد

عيب و هنرش نهفته باشد

ځينې کسان وي چې په ظاهره کې به يې هر څه ښه برابر وي، ښه لوکس کالي يې اغوستي وي، خو کله چې خبرو ته خوله خلاصه کړي، بيا ګورې چې هېڅ کمال نه لري. داسې هم کېږي چې د چا خبرې ښې وي خو چې کارونو ته يې وګورې، د خپلو خبرو خلاف، په عمل کې چندان سړی نه وي.

په هره توګه، د کرکټر د کړو وړو او خبرو اترو بيان هماغسې کېږي چې د صحنې او مکالمې په برخه کې مو ووېل. د يوه کرکټر د خوی بوی د تشريح کولو له پاره معمولاً له صفتونو څخه کار اخيستل کېږي؛ لکه: هغه ډېر شوم و. کريم مهربانه انسان دی. ګل ببو زړه سواندې ده. جبار سخت غوسه ناک سړی و.

خو که د يوه کرکټر باطني ځانګړنې د صفتونو په مرسته بيان کړو، دا به د هغوی په اړه زموږ قضاوت وي او پر لوستونکو به چنداني اغېزه ونه کړي. که غواړې چې لوستونکي دې پخپله د يوه کرکټر د شخصيت په باره کې قضاوت وکړي، د کرکټر خويونه، باورونه او اخلاق د هغه/ هغې په خبرو او عملونو کې وښييه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه

ډاکټر د سپین ږیري ناروغ د وینې د معاینې نتیجه وکتله. ویې ویل: هماغه زما خبره ده. محرقه یې.

نسخه یې ولیکله. ناروغ ته یې ورکړه.

ناروغ په ټیټ غږ وویل: ډاکټر صیب! امممممم. دا دوایي به د څو روپیو وي؟

ډاکټر نسخه بېرته واخیسته، څو شېبې یې ورته وکتل. د هرې کرښې په کتلو سره به تر شونډو لاندې بونګېده. په آخر کې یې وویل: یو دوه – دوه نیم زره افغانۍ.

نسخه یې بېرته سپین ږیري ته ورکړه.

ډاکټر پوښتنه وکړه: کاکا، څه کار و بار کوې؟

ناروغ وویل: روز مزدوري کوم، خووو ... که پیدا شي.

ډاکټر وویل: دوایي دې واخله، ښه به شې. خدای مهربانه دی.

ناروغ د زاړه واسکټ له بغلي جېب څخه څو زاړه سلګون نوټونه راوایستل. مخ یې دېوال ته واړاوه. په ځېرو ګوتو یې وګڼلې. څلور دانې وې. پیسې یې بېرته جېب ته کړې. اسویلی یې وکیښ.

ډاکټر مخ بلې خوا ته کړی و خو د سترګو له کونجه یې ناروغ څاره.

ناروغ پاڅېد. ویې ویل: خیر یوسې ډاکټر صیب.

دی لا د کتنځي وره ته نه و رسېدلی چې ډاکټر پرې غږ وکړ: کاکا! دوایي دې بیا راوړه چې ویې ګورم.

ناروغ مخ راواړاوه، ویې ویل: ولا ډاکټر صیب، اوس خو پیسې نه لرم. چې پیدا مې کړې، وابه یې خلم.

ډاکټر له ځایه پاڅېد. درې چابک ګامونه یې واخیستل. ناروغ ته یې ځان ورساوه. له لاسه یې نسخه واخیسته.

ناروغ وویل: خیر دی ډاکټر صیب، ستا فیس به پرې کړم، نسخه مه رانه اخله.

ډاکټر له وره ووت، ویې ویل: ته راځه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسخه يې درملتون والا ته ورکړه، ويې ويل: کاکا ته دوايي پوره ورکړه، پيسې يې په ما پسې وليکه.

که دغه بېلګې ته ځير شې، وبه وينې چې د کرکټرونو د معرفۍ لـه پـاره هـيڅ صـفت نـه دی راغلی خو د ناروغ او د ډاکټر د شخصيتونو او وضعيت په اړه دې خپل تصور او قضـاوت جـوړ شـوی دی.

لومړۍ فعاليت: پورتنۍ بېلګه يو ځل بيا ولوله. د نـاروغ او ډاکـتر خـبرو اتـرو او کـړو وړو تـه ځير شه او د هر يـوه لـه پـاره درې درې صـفتونه وليکـه. مـثلاً د نـاروغ يـو صـفت دا دی چـې هغـه غريب دی.

دوهـم فعاليـت: لانـدې د يـو څـو کرکټرونـو لـه پاره مـې صفتونه راوړي دي. تـه د هـر يـوه صفت د هغه/ هغې په عملونو کې داسې راوښـيه چـې د خيـرمن، مهربـان، ظـالم، سـخي، ... کلمې په کې رانه شي.

- خيرمنه ښځه
- ظالم قوماندان
- مهربانه نجلۍ
- سخي دوکاندار
- غوسه‌ناک موټروان
- ډارن هلک
- ريشخند ځوان
- ټوکي سپين ږيری

۱. ۷. ليدلوری/Point of View

ليدلوری يعنې پېښنو ته له کوم لوري څخه ګورې. په دې کې دوې خبرې دي: سـتا موقعيـت او ستا مفکوره. همدا اوس چې په هر ځای کې يې، تا ته هغه څه ښکاربږي چې مخې ته دې پراتـه دي يا پېښېږي خو څه چې ستا له سـترګو پنـاه دي، درتـه نـه ښـکاربږي. دلتـه سـتا موقعيـت ستا ليدلوری تعيينوي خو دا چې پېښو يا شيانو ته په کومه سترګه ګـورې، دا هـم د ليـدلوري برخـه ده. په بله وينا ليدلوری يعنې دا چې څه وينې او څنګه يې وينې. دې پېښې ته ځير شه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد او محمد په یوه وخت کې یوې حجرې ته ورننوځي. هلته یو سپین ږیری سړی د حجرې په بر سر کې پر چوکۍ ناست دی. اوږده ږیره یې ده او وېښتان یې په تورې پګړۍ کې پټ دي. سپین کالي یې په تن او امسا یې په لاس کې ده. په یوه لیکه کې ځوانان، ماشومان او بوډاګان ولاړ دي. یو یو کس په وار سره سپن ږیري ته ورځي، مخې ته یې سجده کوي. پښې یې ښکلوي. لاس یې مچوي او پر سترګو یې موښي. بیا د کوټې له دېوال سره د نورو کسانو په څنګ کې کېني. په لیکه کې ټول ولاړ کسان چې دا وار تېر کړي او کېني، بیا ذکر شروع کېږي. «هی، هو، الله هو» نارې کوي او سر او سټه وړاندې وروسته خوځوي. بیا د دې کسانو له منځه یو تن راپاڅي او په لوړ غږ د «هل و هو» نارې کوې او ګرد تاوېږي راتاوېږي. سترګې یې د کوټې چت ته نیولې دي او لکه بړبوکۍ څرخېږي، څرخېږي، څرخېږي. وار په وار سره تېزېږي او په آخر کې ګرېوان په دواړو لاسو راشکوي او خپل کمیس تر لمنې پورې څیروي. بیا نور کسان پاڅېږي او هغه راټینګوي.

پېښه هماغه ده چې پورته مو ولوسته. اوس نو په دې دوو کسانو کې چې دې حجرې ته تللي دي او دا پېښه یې لیدلې ده، احمد صوفي‌وزمه سړی دی او په پیرانو عقیده لري خو محمد دا کارونه غیرشرعي ګڼي. همدا پېښه به د دواړو له لیدلوریو جلا جلا ولیکو.

الف. د احمد له لیدلوري:

قربان یې شم، د پیر صاحب حجرې ته تللی وم. محمد هم راسره و. پیر صاحب مبارک نو داسې نوراني و چې له مخ څخه یې نور ورېده. پیر صاحب د کوټې په بر سر کې پر مبارکه چوکۍ ناست و. مریدان ورته په لیکه کې ولاړ وو. یو یو به د مبارک مخې ته تعظیم وکړ. مبارکې پښې به یې ښکل کړې. مبارک لاسونه به یې مچو کړل او بیا به د نورو مریدانو په خوا کې کېناستل او د کوټې یوه دېوال ته به یې ډډه ولګوله. دا څومره بختور کسان دي چې د پیر صاحب زیارت یې په نصیب شوی دی. ترې جار مې کړې، پیر صاحب نو پر مریدانو دومره مهربانه دی چې ټولو ته یې اجازه ورکړه چې خپلې شونډې او سترګې د ده مبارک په پښو او لاسونو متبرکې کړي. بیا نو ذکر شروع شو. اخ چې څومره راباندې ښه لګېده. «هی، هو، الله هو» دې نارو داسې اثر راباندې وکړ چې د بدن ویښتان مې نېغ ودرېدل. زړه مې په ټوپو و. په رګونو کې مې عشق جاري و، د پیر صاحب عشق. بیا نو یو مرید جذباتي شو. راپاڅېد او ګډ شو. څومره بختور مرید و. که په چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې د پير صاحب خاص نظر نه وي، هغه هېڅ کله نه جذباتي کېږي. نو دا مريد سخت بختور و. دومره جذباتي شو چې وشرخېد، وشرخېد، وشرخېد او بيا يې گرېوان ته لاس واچاوه، خپل کميس يې تر لمنې پورې يې وشکاوه. خو افسوس چې نورو مريدانو هغه غريب راټينگ کړ او پرې يې نه ښود چې د جذبې کيف يې پوره شي.

ب. د محمد له ليدلوري:

له يو چا سره يوې حجرې ته تللی وم خو په تلو پښېمانه شوم. داسې خرافاتي کارونه مې وليدل چې نه په شرع کې شته، نه په عقل کې. يو سپين ږيری چې پير پير يې باله، د کوټې په بر سر کې پر چوکۍ ناست و. ښه اوږده ږيره يې وه خو داسې په کبر ناست و چې ته وا فرعون دی. يو څو جاهل او له دينه ناخبره کسان ورته په ليکه کې ولاړ وو. هر يوه به په وار سره ورته سجده کوله. خدای دې يې غرق کړي چې دومره هم نه پوهېږي چې سجده يوازې الله ته کېږي، بنده ته نه کېږي. بيا به يې د پير خيرنې پښې ښکلولې، لاسونه به يې داسې مچو کول او پر خپلو سترگو يې موښل چې ته وا بالاتشبيه قرآن شريف وي. دا خو يې لا څه کوې چې وروسته يې د لېونيانو غوندې شور جوړ کړ: «هی، هو، الله هو» الله هو مو ملا ماته کړه، دا نو څه شی شو؟ بيا نو يو چرسي غوندې ببر سری راپاڅېد. داسې گرد تاوېده او شرخېده چې ته وا پېريان پرې ناست دي يا خو کوم لېونی دی چې پړې يې شکولي دي. وشرخېد، وشرخېد، وشرخېد او بيا يې گرېوان ته لاسونه بند کړل، خپل کميس يې تر لمنې پورې وشکاوه. خدای خبر چې څومره نور لېونتوب به يې کاوه خو ښه شو چې نور جاهلان راپاڅېدل او هغه يې راټينگ کړ.

پېښه يوه ده خو پاس د روايت درې بڼې وينې. په اول روايت کې يوازې يوه پېښه بيان شوې ده. راوي (څوک چې پېښه بيانوي) نه ورته ښه وايي، نه بد. هغه يوازې هغه څه بيانوي چې ليدلي اورېدلي يې دي او خپل نظر راته نه وايي. دوهم روايت احمد راته کوي. هغه چې پخپله هم په پيرانو عقيده لري، دا هر څه ورته ښه ښکاري او محمد چې د دې شيانو خلاف دی، پېښه بل رقم بيانوي او غندي يې. د دې له پاره چې د ليدلوري اهميت ښه واضح شي، د پېښې دغه برخه په درې واړو روايتونو کې بيا وگوره:

۱. بيا د دې کسانو له منځه يو تن راپاڅي او په لوړ غږ د هل و هو نارې کوي او گرد تاوېږي راتاوېږي. سترگې يې د کوټې چت ته نيولې دي او لکه برېښوکۍ شرخېږي، شرخېږي، شرخېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وار په وار سره تېزېږي او په آخر کې ګرېوان په دواړو لاسو راشکوي او خپل کميس تر لمنې پورې څيروي. بيا نور کسان پاڅېږي او هغه راټينګوي.

۲. بيا نو يو مريد جذباتي شو. راپاڅېد او ګډ شو. څومره بختور مريد و. که په چا باندې د پير صاحب خاص نظر نه وي، هغه هېڅ کله نه جذباتي کېږي. نو دا مريد سخت بختور و. دومره جذباتي شو چې وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بيا يې ګرېوان ته لاس واچاوه، خپل کميس يې تر لمنې پورې وشکاوه. خو افسوس چې نورو مريدانو هغه غريب راټينګ کړ او پرې يې نه ښود چې د جذبې کيف يې پوره شي.

۳. بيا نو يو چرسي غونډې ببر سرى راپاڅېد. داسې ګرد تاوېده او څرخېده چې تا وا پېريان پرې ناست دي يا خو کوم لېونى دى چې پړي يې شکولي دي. وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بيا يې ګرېوان ته لاسونه بند کړل، خپل کميس يې تر لمنې پورې وشکاوه. خداى خبر چې څومره نور لېونتوب به يې کاوه خو ښه شو چې نور جاهلان راپاڅېدل او هغه يې راټينګ کړ.

لومړى فعاليت: په ټلوېزيون کې يوه نجلۍ/ ښځه سندره وايي. سر يې لوڅ دى. اوږد تنګ کميس يې اغوستى دى چې د بدن لوړې ژورې يې اوچتې ښکاري. له سندرې سره لړه لړه ګډېږي هم. ډېر سينګار يې کړى دى. هغه کتونکي چکچکو ته رابولي او پر شونډو يې موسکا ده. مخامخ ډېر خلک ورته ناست دي، سړي، ښځې، هلکان او نجونې. ټول خاندي خوشحالي کوي، چکچکې وهي او ځينې يې نارې کوي او شپېلکې وهي. يو نيم ځوان د سندرې په منځ کې راپاڅي او ګډېږي.

اوس نو:

۱. دغه پېښه د هغه چا له ليدلوري بيان کړه چې سخت مذهبي دى. سندرې او موسيقي ورته حرامه ښکاري. سندرو ته کېناستل او چکچکې وهل او نڅا کفري اعمال بولي.

۲. همدغه پېښه د داسې کس له ليدلوري وليکه چې موسيقي او نڅا ته د هنر په سترګه ګوري، خوشحالي، شور او هيجان د روغتيا په ګټه بولي او په دې باور دى چې هنر د انسان د ذوق د خړوبولو له پاره مهم دى.

دوهم فعاليت: يوه داسې دردوونکې خاطره درياده کړه چې چا خپه کړى وې او ته فکر کوې چې سل په سلو کې ګرم هغه و او تا هېڅ ګناه نه درلوده. لومړى هغه پېښه څنګه چې تا

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساس کړې ده، وليکه. د هغه کس په اړه خپل نظر او خپل احساسات بيان کړه. وروسته هماغه پېښه د هغه بل کس له ليدلوري وليکه. د هغه په سترګو پېښې ته وګوره او فکر وکړه چې هغه به ستا په اړه څه نظر لري او د خپل کار له پاره به څه دليلونه لري.

يادونه

د روايت لومړۍ بڼه، هغه چې راوي د کامرې غونډې يوازې هغه څه راښکاره کوي چې پېښ شوي دي او د ښه يا بد قضاوت يې لوستونکو ته پرېږدي، د تخيلي او غيرتخيلي ژانرونو دواړو له پاره په کارېږي، په تېره بيا کله چې واقعي ژانرونه يعنې خاطره، يونليک، ژوندليک او ګزارش ليکې؛ بهتره ده چې په همدې بڼه يې وليکې خو علمي مقاله بايد خامخا په همداسې ناپلوي نثر وليکل شي.

که د تخيلي ژانرونو يعنې لنډې کيسې، ډرامې، ناول ... د ليکلو شوق لرې نو دا بايد زده کړې چې څنګه د بل چا په سترګو پېښو ته وګورې. دا کار کټ مټ د تمثيل غونډې دی. تکړه ممثل هم د غله نقش ډېر ښه لوبوي او هم د پوليس. تکړه ليکوال واقعيتونه د نورو له ليدلوري هم بيانولی شي او له خپل ليدلوري هم او ان کولی شي عين پېښه له متضادو ليدلوريو بيان کړي.

۱ .۸. روايت/ Narrative

هر متن چې لولې، داسې احساس کوې چې يو څوک درته خبرې کوي. په همدې وجه د داستاني ژانرونو بيان ته روايت ويل کېږي او هغه چا ته چې يوه پېښه روايت کوي، راوي وايو.

لومړۍ فعاليت: دغه درې بېلګې ولوله او د روايتونو توپير ته يې ځير شه.

۱ . راباندې ناوخته و. په بيړه مې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه مې ژر ژر په پښو کړل. له کوره راووتم. چابک ګامونه مې واخيستل او پاخه سړک ته مې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. يوه ټکسي راغله. لاس مې ورته ونيو. ټکسي ودرېده. د کرايې پوښتنه مې و نه کړه، په زړه کې مې وويل چې دا يې شل دېرش افغانۍ زياتې اخيستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېدم، پوښتنه مې وکړه: کرايه دې څو شوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

جېب ته مې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې مې رایاده شوه چې بټوه مې په کور کې پاتې ده. حیران شوم چې اوس به څه کوم. ګورم چې همکار مې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوم. غږ مې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

۲. ورباندې ناوخته و. په بېړه یې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه یې ژر ژر په پښو کړل. له کوره ووت. چابک ګامونه یې واخیستل او پاخه سړک ته یې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. یوه ټکسي راغله. لاس یې ورته ونیو. ټکسي ودرېده. د کرایې پوښتنه یې ونه کړه. په زړه کې یې وویل چې دا یې شل دېرش افغانۍ زیاتې اخیستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېد، پوښتنه یې وکړه: کرایه دې څو شوه؟

جېب ته یې لاس کړ. تش و. رنګ یې والوت. اوتر اوتر یې دې خوا اخوا وکتل. بټوه یې په کور کې پاتې وه. یو همکار یې له دفتره راووت. د هغه په لیدو موسکی شو. غږ یې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

۳. درباندې ناوخته و. په بیړه دې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه دې ژر ژر په پښو کړل. له کوره راووتې. چابک ګامونه دې واخیستل او پاخه سړک ته دې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. یوه ټکسي راغله. لاس دې ورته ونیو. ټکسي ودرېده. د کرایې پوښتنه دې و نه کړه، په زړه کې دې وویل چې دا یې شل دېرش افغانۍ زیاتې اخیستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېدې، پوښتنه دې وکړه: کرایه دې څو شوه؟

جېب ته دې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې دریاده شوه چې بټوه دې په کور کې پاتې ده. حیران شوې چې اوس به څه کوې. ګورې چې همکار دې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوې. غږ دې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

راوي درې ډوله وي. هغه راوي چې د متکلم په ژبه روایت کوي اول ګړی راوي بلل کېږي. دغه راوي خپله کیسه درته کوي، لکه لومړی ببلګه. هغه راوي چې د بل چا کیسه کوي، دریېمګړی راوي دی. دی په خپله د روایت په پېښو کې دخیل نه وي او نقش په کې نه لري بلکې پر بل چا تېره شوې پېښه بیانوي، لکه دوهمه ببلګه. په درېیم مثال کې راوي ستا کیسه کوي. د هغه مخاطب ته یې او کله یې چې روایت لولې، فکر کوې چې پر تا باندې تېره شوې پېښه بیانوي. دغه راوي دوهم ګړی راوي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې خپله خاطره، يونليک يا ژوندليک ليکو، روايت مو د اول ګړي راوي وي. کله چې د بل چا په اړه څه ليکو مثلاً د بل چا ژوندليک يا کيسه ليکو، دريم ګړی راوي غوره وو. په داستاني ادبياتو کې که چېرې کيسه د هغه چا له خولې کوو چې پخپله د کيسې کرکټر وي، راوي به مو اول ګړی وي. دا کرکټر معمولاً، خو نه همېشه، د کيسې اتل يا مرکزي کرکټر وي. خو که يو داستان د داسې کس له خولې بيانوو چې په کيسه کې دخيل نه وي او د کيسې پېښې او کرکټرونه لکه يو نندارچي له پاسه يا له لرېويني، راوي به يې دريم ګړی وي. اکثره داستانونه يا د اول ګړي روايت وي يا د دريم ګړي. داسې داستانونه خورا کم دي چې راوي يې دوهم ګړی وي او کله چې داستان لولې، فکر کوې چې ستا کيسه کوي. مقالې بيا معمولاً د دريم ګړي راوي په ژبه ليکل کېږي.

دوهم فعاليت: د اول ګړي او دريم ګړي راويانو د روايت دغه برخه بيا ولوله او توپير ته يې ښه ځير شه.

اول ګړی راوي: جېب ته مې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې مې راياده شوه چې بټوه مې په کور کې پاتې ده. حيران شوم چې اوس به څه کوم. ګورم چې همکار مې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوم. غږ مې ورباندې وکړ: جميله! يو دوه سوه افغانۍ راکړه.

دريم ګړی راوي: جېب ته يې لاس کړ. تش و. رنګ يې والوت. اوتر اوتر يې دې خوا اخوا وکتل. بټوه يې په کور کې پاتې وه. يو همکار يې له دفتره راووت. د هغه په ليدو موسکی شو. غږ يې ورباندې وکړ: جميله! يو دوه سوه افغانۍ راکړه.

څه فکر کوې چې په راويتونو کې دا توپير ولې راغلی دی؟

خپل دليل/ دليلونه په کتابچه کې وليکه.

دريم فعاليت: دغه بېلګه ولوله او بيا يې د اول ګړي راوي له خولې بيان کړه، داسې چې راوي يې ابراهيم وي.

«هغوی لاړل او ابراهيم کور ته راغی.

بلنداژ ته ورکښته شو.

ببو سونګېده.

ټول غلي وو.

ابراهيم يې څنګ ته کېناست: ببو! ولې ژاړې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببو د تور پړوني په پیڅکه اوښکې وچې کړې، ویې ویل: خدای دې یې وبخښي. څومره ښه سړی و.

ابراهیم ورغبرګه کړه: تېر کال منی دې په زړه دی. په خپله کراچۍ کې یې لرګي راته راوړل. غریب و خو غیرتي. یوه روپۍ یې رانه وانه خیسته.»

څلورم فعالیت: دا بل مثال د اول ګړي راوي روایت دی. ته یې د درېیم ګړي راوي په روایت واړوه.

«د عاشقان و عارفان مکتب ته تلم. په صنف کې راسره یو څو تنه هندوان او سیکهان هم وو. دوی به د قرآن کریم په ساعت کې له صنفه وتل. کله کله به مو هغوی ځورول. سیکهه ماشومان د سر ویښتان د سر په څېرې کې لکه غونډاره تړي. نه پوهېږم چا دا خبره کړې وه چې دوی په لونګۍ کې کچالو پټوي. زما زړه ته هم لوېدلې وه چې رښتیا به وي. د دوی لونګۍ ته به مې لاس اچاوه چې راوباسه کچالو دې. دوی به رانه تښتېدل. یوه ورځ یې سرمعلم ته شکایت وکړ. سرمعلم په چپړاسي باندې قف پایي کړم. داسې یې ووهلم چې بیا نه پوهېدم پر ځمکه روان یم که پر سکروټو. ان بوټونه مې په پښو کې تنګ شوي وو. خو سبا بیا هغه زه وم، هغه د سردار زامن.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

۲. پراګراف او مقاله

۲. ۱. پراګراف/ Paragraph

پراګراف د هر نثري متن واحد دی. پراګراف څو جملې دي چې یوه اصلي مفکوره بیانوي. د پراګراف هره جمله باید د اصلي مفکورې له شرحې او بیان سره مرسته وکړي. پراګراف باید داخلي انسجام ولري او د جملو تر منځ يې منطقي تړاو وي. یو پراګراف کېدای شي ډېرې جملې ولري خو که ډېر اوږد شي د لوستونکي زړه تنګوي.

هر پراګراف درې برخې لري: موضوعي یا اساسي جمله، ملاتړې جملې، او رانغاړونکې جمله. موضوعي جمله د پراګراف اصلي موضوع مطرح کوي. په حقیقت کې موضوعي جمله یوه ادعا کوي او یا یوه خبره کوي. ورپسې جملې ملاتړې جملې بلل کېږي چې په موضوعي جمله کې د شوې ادعا د اثبات له پاره دلیلونه، شواهد، مثالونه، ثبوتونه او د نورو ویناوې رانغاړي او یا د موضوعي جملې په اړه نور معلومات او تفصیل وړاندې کوي. ملاتړې جملې باید د لوستونکي د قانع کولو له پاره کافي وي. رانغاړونکې جمله بیا هماغه خبره چې په موضوعي جمله کې شوې ده، په نورو ټکو کوي.

ښه پراګراف لیکل د لیکوالۍ اساس دی. که ښه پراګراف ولیکلی شې، ښه مقاله، رساله او کتاب به هم ولیکې ځکه چې مقالې له پراګرافونو رغېږي او رسالې او کتابونه د مقالو ټولګه وي. نو که غواړې چې ښه نثر لیکونکی شې، د ښه پراګراف لیکل زده کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه

افغان ادبي بهیر د ځوانانو په روزلو کې لوی لاس لري. د بهیر په اونیزو غونډو کې کره کتنه او مشاعره کېږي، لکچرونه وړاندې کېږي او ورکشاپونه دایرېږي. د ادبیاتو محصلان د بهیر په غونډو کې عملي کره کتنه زده کوي او د ادبیاتو د تیورۍ په اړه خبرې اوري. نوي شاعران او لیکوال د تکړه بهیروالو تجربې خپلوي. ځوانان د ادبیاتو او ځینو نورو موضوعاتو په اړه لکچرونه اوري او نوي معلومات ترلاسه کوي. په ورکشاپونو کې بهیروال د لیکوالۍ هنر او تخنیکونه په عملي بڼه زده کوي. د دې دور اکثره نوموتي لیکوال او شاعران په افغان ادبي بهیر کې روزل شوي دي. لنډه دا چې افغان ادبي بهیر د نوي نسل د فکر او هنر په وده کې مهم نقش لوبولی دی.

تشریح

په پاسنې مثال کې لومړۍ جمله موضوعي جمله ده. هغه اساسي مفکوره چې دا جمله یې بیانوي «د ځوانانو په روزولو کې د افغان ادبي بهیر نقش» دی. دلته ادعا کېږي چې افغان ادبي بهیر د ځوانانو په روزلو کې لوی لاس لري.

وروسته څو نورې جملې د همدې ادعا د اثبات له پاره راغلې دي. دا جملې هغه فعالیتونه چې د افغان ادبي بهیر په غونډو کې ترسره کېږي، بیانوي او دا چې د ادبیاتو محصلان او ځوان لیکوال او شاعران له دې فعالیتونو څخه څنګه ګټه اخلي، همدارنګه وایي چې اوسني اکثره تکړه او نوموتي لیکوال او شاعران په افغان ادبي بهیر کې روزل شوي دي.

وروستۍ جمله، رانغاړونکې جمله ده « لنډه دا چې افغان ادبي بهیر د نوي نسل د فکر او هنر په وده کې مهم نقش لوبولی دی.» دا جمله په حقیقت کې هماغه خبره کوي چې په لومړۍ جمله یعنې په موضوعي جمله کې شوې ده.

موضوعي جمله معمولاً د پراګراف په سر کې راځي خو کله کله د پراګراف په آخر کې هم راتلی شي او که داسې شوي وي، رانغاړونکې جمله به خپل ځای موضوعي جملې ته ورکوي او په پراګراف کې به رانغاړونکې جمله نه وي.

هغه مفکوره چې موضوعي جمله یې بیانوي باید نه ډېره لویه وي، نه ډېره وړه او جزئي. که موضوع لویه وي، په یوه پراګراف کې یې نه شو تشریح کولی. که ولیکو چې «په تېرو شلو کلونو کې د افغانستان داستاني ادبیات بڼه غوړېدلي دي.» دا موضوع په یوه پراګراف کې نه ځایېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موضوعي جمله دا وي چې «ور او دروازه سره مترادفې کلمې دي.» دلته د خبرو له پاره څه پاتې شول چې په نورو جملو کې يې وکړو؟ نو د پراګراف موضوعي جمله بايد داسې څه ووايي چې نه ډېره کُلي خبره وي او نه ډېره وړه خبره.

موضوعي جمله بايد تلوسه وزېږوي او لوستونکی د پراګراف د نورو جملو لوستلو ته لېواله کړي. په همدې وجه کله کله موضوعي جمله د پوښتنې په انداز ليکل کېږي. مثلاً د پورتني پراګراف موضوعي جمله داسې هم ليکلی شو: «افغان ادبي بهير د ځوانانو په روزلو کې څومره لاس لري؟» يا «د ځوانانو په روزلو کې د افغان ادبي بهير نقش څه دی؟»

رانغاړونکې جمله د پراګراف مهم ټکي په لنډ ډول بيانوي او موضوعي جمله په متفاوتو کلمو سره بيا تکراروي. رانغاړونکې جمله بايد کومه نوې موضوع يا نوې مفکوره مطرح نه کړي. رانغاړونکې جمله عموماً د اوښتلو په کلمو لکه: نو، بناً، لنډه دا چې، نتيجه دا چې، د پای خبره دا چې ... پيلېږي.

لومړی فعاليت: دغه پراګراف ولوله او موضوعي جمله، اصلي مفکوره، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله په کې په نښه کړه.

په کلاسيکو غربي نقاشيو کې د شيانو يا کسانو موقعيتونه ځانته معناګانې لري. هغه څه چې د تابلو په ښۍ او پاسنۍ برخه کې کښل شوي دي، بر يا مهم دي او کوم شيان چې د تابلو په کينه يا کښتنۍ څنډه کې وي، کم اهميته وي. په دې تابلوګانو کې اصل په منځ کې او فروع په حاشيو کې وي. د غرب په کلاسيکو تابلوګانو کې معمولاً نارينه د تابلوګانو په مهمه برخه کې ځای لري او ښځمې يې په کم اهميته څنډه کې. همدارنګه مذهبي نښې او سېمبولونه د نرينه‌وو غوندې مرکزي موقعيتونه لري. نو د غربي نقاشانو په کلاسيکو آثارو کې د وګړو يا شيانو موقعيت هسې اټکلي نه وي انتخاب شوی بلکې په ټولنه کې د هغوی اهميت او مقام ته په کتلو سره شوی وي.

دوهم فعاليت: دا بل پراګراف رانغاړونکې جمله نه لري. ته د موضوعي او ملاتړو جملو له مخې ورته يوه مناسبه رانغاړونکې جمله وليکه.

په تابلوګانو کې ځينې شيان سېمبوليکه معنا لري. مثلاً کله کله وينو چې د يوه تابلو په کښتنۍ برخه کې ښځې او ماشومان ښکاري او لږ اخوا ته مېړې او پسونه انځور شوي دي. بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی او د څارویو شاوخوا ته د شپاله په شان لرګینه کټاره راتاوه ده. په داسې تابلوګانو کې هنرمند غواړي ووايي چې د هغه په ټولنه کې ښځې او ماشومان د څارویو هومره کم اهمیته دي. دلته کټارې د ایسارولو او محدودولو په معنا دي او هنرمند پر ښځو باندې د ټولنې لګول شوي محدودیتونه انځور کړي دي.

رانغاړونکې جمله:

....

....

دریم فعالیت: د دې موضوعګانو په اړه موضوعي جملې ولیکه.

- ښه ملګری
- د مطالعې ګټې
- زموږ ښه دودونه
- ناوړه چلند
- زما د خوښې سیمه

اوس خپلو موضوعي جملو ته په انتقادي نظر وګوره او دا پوښتنې ځواب کړه:

۱. جمله دې د موضوع په اړه یوه اصلي مفکوره لري؟

۲. جمله دې واضحه او روانه ده؟

۳. جمله دې کشش لري او لوستونکي ته تلوسه پیدا کوي؟

۴. په جمله کې کومه ادعا شوې ده؟

۵. جمله دې داسې څه لري چې ملاتړې جملې یې باید تشریح کړي، مثالونه او دلیلونه ورته راوړي او اثبات یې کړي؟

څلورم فعالیت: د دغو دریو موضوعي جملو له پاره ملاتړې جملې او نتیجه ولیکه.

- د فېسبوک ډېر کارول تاوان لري.
- فیزیکي لوبې د ماشومانو له بدني او ذهني ودې سره مرسته کوي.
- ښه استاد کومې ځانګړنې لري؟

پنځم فعالیت: د پورتنیو موضوعګانو په اړه خپل لیکلي پراګرافونه وارزوه او وګوره چې:

۱. ملاتړې جملې د اصلي مفکورې د اثبات او توضیح له پاره کافي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ملاتړې جملې لوستونکي قانع کولی شي؟
۳. په ملاتړو جملو کې راغلي دلیلونه او شواهد منطقي او واقعي دي؟
۴. ملاتړې جملې انسجام لري؟
۵. ملاتړې جملې یوه له بلې سره منطقي تړاو لري که نه؟
٦. رانغاړونکې جمله اصلي مفکوره په نورو ټکو تکراروي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۱. ۱. د پراګراف ليکلو پړاوونه

۱. تر ليکلو مخکې پړاو

په دې پړاو کې د پراګراف ليکلو له پاره يوه موضوع غوره کوې او په بـاره کـې يـې معلومـات، مفکـورې او خـبرې راټولـوې. د موضـوع پـه اړه مفکـورې او خـبرې پـه څـو لارو راټولـولی شـې. کـه موضوع علمي يا د بل چا په اړه وي، بايد لومړی دا معلومه کړې چې کوم اړخونه به يې څېـړې. بيـا د هماغو برخو په اړه يې مطالعه وکړه او يادښتونه واخله. که موضوع شخصي يا ستا د کـور کـلي پـه اړه يا داسې څه وي چې معلومات يې ستا په ذهن کې تيار پراته دي نـو د مغـزي بـاران لـه ميتـوده کار واخله. داسې چې د کاغذ په سر کې موضوع يا عنوان وليکه او بيا د موضوع په اړه هره کلمه او هر خبره چې دې په ذهن کې تېرېږي، ويې ليکه. په دې پسې مه ګرځه چې دا کلمې او خبرې بـه دې د پراګراف د ليکلو پر مهال پکارېږي که نه. هر څه چې درياديږي، ويې ليکه.

لومړی فعاليت (د مفکورو مغزي باران)

د پراګراف موضوع ده: هغه څوک چې زمـا پـه برياوو کـې لـوی لاس لـري. د هغـو کسـانو لست جوړ کړه چې ستا په برياوو کې يې مهم نقش لرلی دی؛ مثلاً:

پلار	نيکه	تره	مور
مشر ورور	ملګری	د تره زوی	شاه‌ولي خان (زما معلم)

اوس په دې منځ کې يو کس انتخاب کړه. فرضاً دا کس ستا پلار دی. اوس د پـلار پـه بـاره کې چې هره خبره ذهن ته درځي، پر کاغذ يې وليکه؛ لکه دا:

بې سواده	خواري کښ (د خلکو دهقاني)
غريب	صادق او امانت کاره

پخپله به يې سپوره خوړله خو موږ ته به يې شيدې مستې راکولې

تناکي لاسونه او چاودې پښې

مهربانه (موږ يې نه وهلو)

ښار يې نه و ليدلی	ډېر نه غږېده
مکتب کې يې شامل کړم	کيسې به يې راته کولې
د چا حق يې نه خواړه	نفلي روژې
په اخترونو کې جامې	د درسونو پوښتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسونو ته به یې هڅولم	تربیه

دوهم فعالیت

اوس هغه ټکي چې د پلار په اړه دې لیکلي دي، بیا ولوله او وګوره چې کوم یې د موضوع بیانولو ته په کارېږي او کوم یې باید پرېږدې. هغه ټکي چې نه غواړې په پراګراف کې یې ولیکې، کرښه پرې وکاږه. په انتخاب کې باید دقیق وې او یوازې هغه څه باید انتخاب کړې چې اصلي موضوع پرې توضیح کېدای شي؛ مثلاً:

بې سواده	خواري کښ (د خلکو دهقاني)
غریب	صادق او امانت کاره
پخپله به یې سپوره خوړله خو مور ته به یې شیدې مستې راکولې	
تڼاکې لاسونه او چاودې پښې	
مهربانه (مور یې نه وهلو)	
ښار یې نه و لیدلی	ډېر نه غږېده
مکتب کې یې شامل کړم	کیسې به یې راته کولې
د چا حق یې نه خوړه	نفلي روژې
په اخترونو کې جامې	د درسونو پوښتنه
درسونو ته به یې هڅولم	تربیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. د معلوماتو او مفکورو ترتیبول

په دې پړاو کې هغه معلومات او مفکورې چې د پراګراف د لیکلو له پاره دې راټول کړي دي، په څو ډلو ترتیب او تنظیم کړه. هره ډله به یې یوه اساسي مفکوره (main idea) شي او دغه ټولې اساسي مفکورې به د اساسي موضوع په توضیح کې مرسته وکړي. پاسنۍ بېلګه به راواخلو او معلومات به یې ترتیب کړو:

زما پلار زما په برياوو کې لوی لاس لري ځکه چې:

۱. تعلیم

- پخپله بې‌سواده و خو په ما باندې یې ښه تعلیم وکړ.
- هر وخت به یې د درسونو پوښتنه راڅخه کوله.
- درسونو ته به یې هڅولم.

۲. اخلاق

- غریب و خو صادق او امانت کاره.
- موږ یې نه وهلو.
- کیسې به یې راته کولې.

۳. فداکاري

- پخپله به یې سپوره خوړله.
- په اخترونو کې به یې ځان ته جامې نه کولې.

۴. زیار

- خواري کښ و او د زیار ایستلو درس یې راکړ.

په پاسنۍ بېلګه کې څلور عمده مفکورې ترتیب شوې. اوس باید پر دې فکر وشي چې کومه یې باید په اول سر کې راشي، کومه ورپسې او کومه په آخر کې. دا انتخاب باید منطقي وي.

۳. د پراګراف خاکه

په دې پړاو کې له راټولو شویو او ترتیب شویو معلوماتو او مفکورو څخه پراګراف لیکل کېږي. عنوان، موضوعي جمله، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله ورته جوړېږي؛ لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما پلار او زما بریاوې

زما پلار زما په بریاوو کې لوی لاس لري. پلار ښه تعلیم راباندې وکړ، ښه تربیه یې راکړه، د زیار ایستلو درس یې راکړ او له نورو سره خواخوږي او مهرباني یې رازده کړه. پلار مې پخپله بې سواده و خو زه یې په مکتب کې شامل کړم. هره شپه به یې رانه پوښتنه کوله چې نن مو په مکتب کې څه زده کړل. نورو کلیوالو به د غنم‌لو په وخت کې خپل زامن مکتب ته نه پرېښودل او لو به یې ورباندې کاوه خو زما پلار به ویل چې مکتب به نه قضا کوې. پلار مې غریب و خو د بل مال ته به یې سترګې نه وې. هغه خواري کوله. د نورو دهقاني به یې کوله، لاسونه به یې هر وخت تناکي وو خو په حرام مال به یې لاسونه نه ټکورول. مور ته به یې ویل: «حرامه ګوله به له ستوني نه تېروئ.» پلار مې مهربانه انسان و. مور به یې نه وهلو. لکه ملګري به یې را ته کیسې کولې. ما له پلار څخه دا زده کړل چې څنګه د نورو په اړه فکر وکړم. هغه به تر ځان مور ته ډېر پام کاوه. پخپله به یې سپوره ډوډۍ خوړله خو پر مور به یې شیدې او مستې خوړې. پخپله به یې یوه جوړه جامې درې څلور کال اغوستلې خو مور ته به یې په هر اختر کې نوې جامې کولې. دا چې پلار راباندې ښه تعلیم وکړ نو په آسانۍ سره مې کار پیدا کړ. هغه زیارکښ، صادق او امانت کاره روزلی یم نو اداره مې له کاره خوشحاله ده او ورځ تر بلې په کې ترقي کوم. همدارنګه دا چې پلار مې له نورو سره خواخوږي رازده کړې ده، له همکارانو او دوستانو سره مې اړیکي ښه دي او پر هغوی ګران یم او دا ټول زما د پلار له برکته دي.

فعالیت:

۱. په پاسني پراګراف کې موضوعي جمله او رانغاړونکې جمله وښیه.

۲. پخپله ورته نوې موضوعي او رانغاړونکې جملې ولیکه.

۳. د عمده مفکورو ترتیب یې وارزوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. د پراګراف د خاکې ایډېټ

په دې پړاو کې د پراګراف خاکه د ژبې، ګرامر، او ترتیب او تنظیم په لحاظ ایډېټ کېږي.

لیکوال باید وګورې چې:

۱. د کلمو املأ او د جملو ترتیب او اوډون یې سم دی؟

۲. د متن ژبه یې ساده، واضحه، روانه او ښایسته ده که نه؟

۳. کوم فعلونه، صفتونه، قیدونه یې مناسب نه دي او باید بدل شي؟

۴. معلومات او عمده مفکورې یې په منطقي ترتیب راغلي دي که نه؟

۵. کله چې پراګراف بل چا ته لولي، هغه یې په مفهوم او مطلب سم پوهېږي که نه؟

۵. د پراګراف له سره لیکل

تر ایډېټ وروسته پراګراف له سره لیکل کېږي او که کومه نیمګړتیا په کې پاتې وي، هغه هم لرې کېږي.

یادونه: پاخه لیکوال مجبور نه دي چې ټول پورتني پړاوونه عملي کړي. دوی کولی شي چې خپل معلومات او مفکورې مخامخ په پراګراف کې ولیکي او ته هم که د لیکلو ډېر تمرین وکړې، همداسې به وکولی شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۱. ۲. د پراګراف ډولونه

پراګرافونـه لـه لويـه سره درې ډولـه دي. ۱) معلومـاتي پراګـراف، ۲) روايتـي پراګـراف، ۳) اقناعي پراګراف. معلومـاتي پراګـراف حقـايق او معلومـات وړانـدې کـوي. روايتـي پراګـراف د يـوې پيښې کيسه راته کوي. اقناعي پراګراف يو نظر يا مفکوره بيانوي، يا مو د يـوه فکـر او بـاور منلـو تـه هڅوي.

د پراګراف هره ډله بيا څو نور ډولونه لري چې په دې ډياګرام کې يې ګورې.

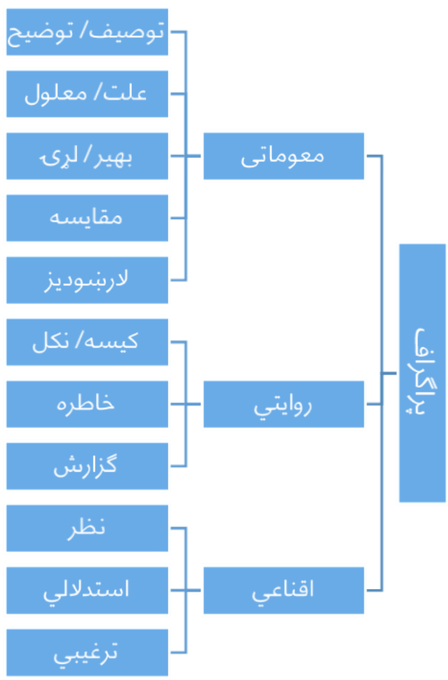

دلته به د پراګراف د هرې ډلې څو نمونې وړاندې شي.

۱. توضيحي پراګراف/ Expository Paragraph

دا ډول پراګراف د يوې موضوع پـه بـاره کـې معلومـات د توضيـح او تشريـح پـه بڼـه وړانـدې کوي. معلومات بايد دقيق، واضح او په روانه ژبه وي. د دې ډول پراګـراف تـر ليکلـو مخکـې بايـد د دې پوښتنو په اړه فکر وکړو: دا معلومات ولې ليکم؟ چا ته يې ليکم؟ څنګه يې بايد وليکم؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د «ولې يې ليکم؟» پوښتنه ليکوال مجبوروي چې د موضوع د اهميت په باره کې فکر وکړي يعنې دا معلومات څومره ګټور دي او زما د مخاطب په کوم درد به ولګېږي. هوښيار ليکوال داسې معلومات انتخابوي چې مخاطبانو ته يې خير ورسوي، ښو ته يې وهڅوي، په عملي ژوند کې ورته په کار شي او ستونزه يې پرې لرې شي. دنيا له معلوماتو ډکه ده خو د دغو خورا ډېرو معلوماتو له منځه انتخاب دقت غواړي. يو حکايت دی وايي چې يو سړی يوه حکيم ته ورغی. ورته يې وويل: يوه خبره مې درته کوله.

حکيم وويل: څه چې راته وايې، رښتيا دي؟

سړي وويل: اممممم. رښتيا او دروغ خو يې راته نه دي معلوم.

حکيم پوښتنه وکړه: د خير خبره ده که د شر؟

سړي ځواب ورکړ: د خير خبره خو نه ده.

حکيم وويل: نو داسې خبره ولې راته کوې چې رښتيا او دروغ يې نه دي معلوم او د چا خير هم په کې نشته؟

نو که معلومات سم او رښتياني هم وي خو د ټولنې په زيان وي، ليکل يې نه دي په کار.

- «چا ته يې ليکم؟» د ليکوال مخاطب معلوموي. هر ډول ليکنه چې کوو بايد مخاطب مو مشخص وي. د مخاطب عمر، سويه، او د معلوماتو کچه بايد په پام کې ونيسو. د وړو ماشومانو له پاره ليکنه بايد په ډېره ساده ژبه او لنډو جملو وليکل شي. انتزاعي او مجرد مفاهيم ورته ونه ليکل شي او داسې کلمې بايد په متن کې نه وي چې ماشوم پرې نه پوهېږي. د ماشومانو له پاره ساده مثالونه او عيني مفاهيم بايد راوړل شي. همدارنګه عامو خلکو ته ليکل له هغو ليکنو بايد توپير ولري چې مسلکي کسانو ته يې کوو. طبي معلومات د طب د محصلانو له پاره په علمي ژبه او د طب په اصطلاحاتو ليکل کېږي خو عامو خلکو ته په عامه او آسانه ژبه. همدارنګه د متن اوږدوالی هم په مخاطب پورې فرق کوي. د ماشومانو له پاره متنونه بايد لنډ وي خو د لويانو يا د مسلکي کسانو له پاره تفصيلي معلومات په کار وي. هغو تجارتي اعلانونو او د مختلفو ادارو پيغامونو ته ځير شه چې په راډيوګانو او ټلويزيونو کې خپرېږي. عام خلک به د دې پيغامونو په مفهوم پوه شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- «څنګه ليکل» په موضوع او مخاطب دواړو پورې اړه لري. هره موضوع د ليکلو خپل طرز غواړي او دا هم چې د چا له پاره ليکل کېږي، بايد په پام کې ونيول شي. په ټوله کې ليکنه بايد په زړه پورې وي. ژبه يې ساده، روانه او خوندوره وي. ليکنه بايد داسې تلوسه ولري چې لوستونکی يې تر پايه پورې په خوند ولولي. که موضوع هر څومره په زړه پورې او ګټوره هم وي خو د ليکنې ژبه يې ستومانوونکې وي، څوک يې نه لولي.

بېلګه

منډيګک د افغانستان د پنځه زره کلن تمدن ثبوت دی. له ميلاد څخه ۳۵۰۰ تر ۳۰۰۰ کاله پخوا يعنې له نن څخه پنځه – پنځه نيم زره کاله مخکې، دلته يو تمدن ايجاد شوی و. ډېر خلک دلته په يوه سيمه کې اوسېدل، کورونه او معبدونه يې جوړ کړي وو، کر کيله يې کوله او هنر يې ايجاد کړی و. دا ټول د تمدن نښې او ځانګړنې دي. د منډيګک د اوسېدونکو هنر له دې معلومېږي چې پر کولالي لوښو يې د پيچک ګل او ښکلي هندسي شکلونه کښلي وو. دوی له خټو څخه د انسان څېرې يا مجسمې جوړې کړې وې. په دې مجسمو کې يوه د اناهيتا وه. اناهيتا د پخوانيو آريايانو الهه وه. دوی باور درلود چې اناهيتا بارانونه اوروي او ځمکه ښېرازه کوي. د منډيګک په راسپړل شويو خونو کې يوه خونه تر نورو لويه ده او د سالون بڼه لري. داسې ښکاري چې دا به د هاغه وخت د واکمنانو دفتر و او د اداري چارو له پاره به کار ځنې اخيستل کېده. د دې خونې تهدابونه په ځينو ځايونو کې راوتلې او په ځينو ځايونو کې ننوتلې برخې لري يعنې دوی د ودانۍ ښکلا ته هم پام کاوه. له دې ځای څخه د مختلفو دورو آثار کشف شوي دي. د نوي ډبرې‌ېر، د مسو ـ ډبر پېر او نورو دورو آثار په کې موندل شوي دي، لکه له مسو څخه جوړې شوې ګانې، کولالي لوښي، د اوبدلو وسايل، د کر کيلې سامان، د غَلو دانو کندوان، او ډبرينې مجسمې. نو د منډيګک په کشف او راسپړلو سره، دا ثابته شوه چې افغانستان د تمدن پنځه زره کلن تاريخ لري.

لومړی فعاليت: پورتنی پراګراف يو ځل بيا ولوله. دې پوښتنو ته ځواب ووايه:

۱. موضوع يې په زړه پورې ده؟
۲. ورکړل شوي معلومات د لوستونکي په درد لګېږي؟
۳. دا معلومات لوستونکو ته څه پيغام ورکوي؟
۴. متن تلوسه لري، که د لوستونکي زړه تنګوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. کومه خبره په کې ګونګه او مبهمه ده؟
٦. د متن ژبه څنګه ده؟ (د وضاحت، روانوالي، او خوند په لحاظ يې ورازوه)

دوهم فعاليت: لاندې د يوې موضوع په باره کې په څو جملو کې معلومات راغلي دي. ته يې د توضيحي پراګراف په بڼه وليکه. البته موضوعي جمله او نتيجه به يې پخپله ورته ليکې.

⇐ آکسيجن د انسانانو او حيواناتو له پاره ډېر مهم دی.
⇐ ونې د هوا کاربن ډای اکسايډ جذبوي او له دې سره د هوا د بې درکه تودېدو مخه نيسي.
⇐ ونې آکسيجن توليدوي.
⇐ د ونو پاڼې د هوا ګرد او دوړې جذبوي.
⇐ د ونو ولې/ ريښې د ځمکې خاوره کلکوي او نه پرېږدي چې د واورې او باران اوبه ځمکه وښويوي.
⇐ هماغسې چې د اخېر له پاره له ختې سره بوس ګډوو او بې له بوسو خټه پر دېوال يا بام نه ټينګېږي، د ونو ريښې هم همدغه کار کوي.
⇐ ونې د مختلو مرغانو او ژويو د اوسېدو ځالې دي.
⇐ ونې انسانانو او ډېرو ژويو ته خواړه برابروي.
⇐ د ونو له لرګيو څخه کړکۍ، دروازې، تيرونه، الماری، مېزونه، څوکۍ، کاغذ او ځينې نور شيان جوړېږي.

درېيم فعاليت: لاندې څو موضوعي جملې راغلې دي. د هرې موضوعي جملې له پاره څو ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله وليکه چې توضيحي پراګراف ورنه جوړ شي.

❖ په دولتي ادارو کې فساد ناامني زياتوي.
❖ د هوا بې درکه ګرمېدل، ډېر تاوانونه لري.
❖ زموږ په سيمه کې اخترونه خوندور دي.
❖ د کوکنارو له کرلو سره په افغانستان کې معتادان زيات شوي دي.

څلورم فعاليت: دغه توضيحي پراګراف داسې وليکه چې جملې يې سمې، روانې او خوندورې شي.

دموکراسي اخيستل شوې ده د دوه کلمو څخه چې عبارت ده له دمو او کراسي څخه. دمو په معنا د وګړي ده چې دا يوناني لغت دی او کراسي حکومت کولو ته ويل شوي دي او دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت هم ریښه په یوناني کې لري. نو د دې کلمې څخه مراد عبارت ده له حکومت د خلکو څخه. د دموکراسي په صورت کې خلک د خپلو رایو په کار وړلو سره خپل حاکمان ټاکي او خپل حکومت ته مشروعیت وربخښي. خلک باید د خپل نظر وړ نوماند څخه بشپړه پېژندنه ولري او بیا هغه ته د خپلې رایې په کار وړلو ته اقدام وکړي. هغه کس چې د خلکو د رایو په لاس ته راوړلو سره مشروعیت په لاس راوړي صلاحیت لرونکی وي.

۲. ترغیبي پراګراف/ Persuasive Paragraph

دا پراګراف د لوستونکي د قانع کولو او هڅولو له پاره لیکل کېږي. لیکوال د هغې خبرې له پاره چې غواړي په لوستونکو یې ومني، دلیلونه او شواهد وړاندې کوي. دلیلونه باید منطقي او شواهد واقعي وي. بله خبره دا ده چې ډېر ټینګار او تأکید لوستونکي ستا پر خبرې بې باوره کوي نو که غواړې چې لوستونکي دې خبره ومني، بې ځایه ټینګار مه کوه.

بېلګه

د خپلې ناروغۍ د تشخیص له پاره د اضافي معایناتو مخه ونیسئ. د هرې ناروغۍ د سم تشخیص له پاره څلور پړاوونه وي. لومړی پړاو یې د ناروغ خبرې دي. ناروغ ډاکټر ته خپل شکایتونه وایي، مثلاً وایي چې تبزه تبه مې ده، ملا او هډونه مې خوږیږي، اشتها مې نشته ... ډاکټر چې د ناروغ شکایتونه واوري، څو ناروغۍ یې ذهن ته ورځي چې یا به دا وي، یا دا او یا هغه ناروغي. بیا ډاکټر د ناروغ فیزیکي معاینه کوي. په دې معاینه کې ډاکټر د ناروغ مختلف سیستمونه او حیاتي علایم یعنې نبض، فشار، د تنفس اندازه او د بدن حرارت ګوري. دا کار ډاکټر د ناروغۍ تشخیصولو ته نژدې کوي. په دریم پړاو کې، د دې له پاره چې تشخیص یقیني شي ډاکټر ځینې لابراتواري معاینات لیکي. که په دې معایناتو هم ونه شو، څلورم پړاو ته ځي یعنې نور پرمخ تللي معاینات چې معمولاً قیمتي وي، تجویزوي. نو څومره چې ډاکټر ته د خپلې ناروغۍ په باره کې ډېر او دقیق معلومات ورکړئ، هماغومره به د ناروغۍ تشخیص ورته آسانه شي او اضافي معاینات به دربانديې نه کوي.

لومړی فعالیت: پورتنی ترغیبي پراګراف بیا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. دلیلونه یې درته واقعي ښکاري؟
۲. دا دلیلونه به لوستونکی قانع کړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ليکوال پر خپلو خبرو ټينګار کړی دی؟

ښه به دا وي چې توضيحي او ترغيبي پراګرافونه په خنثی نثر وليکل شي يعنې ليکوال خپل عواطف او احساسات په کې دخيل نه کړي.

دوهم فعاليت: دلته د توضيحي او ترغيبي پراګرافونو بله ښه ولولې. چېرته چې د ليکوال عواطف او احساسات يا مبالغه درته ښکاري، په نښه يې کړه.

د توضيحي پراګراف بېلګه:

منډيګک زموږ د ګران افغانستان د وياړلي پنځه زره کلن تمدن داسې ښکاره ثبوت دی چې غليم ترې انکار کولی نه شي. له ميلاد څخه ۳۵۰۰ تر ۳۰۰۰ کاله پخوا يعنې له نن څخه پنځه – پنځه نيم زره کاله مخکې، زموږ باتورو آريايي نيکونو دلته يو تمدن ايجاد کړی و. ډېر خلک دلته په يوه سيمه کې اوسېدل، ښايسته کورونه او معبدونه يې جوړ کړي وو، کر کيله يې کوله او لوړ هنر يې ايجاد کړی و. دا ټول د رښتيني تمدن نښې او ځانګړنې دي. د منډيګک د اوسېدونکو لوړ هنر پر کولالي لوښو د پيچک ګل او ښکلو هندسي شکلونو له انځورونو معلومېږي. زموږ نيکونه د مجسمو په جوړولو کې هم ډېر تکړه وو. دوی له ختو څخه د انسان ډېرې ښکلې څېرې يا مجسمې جوړې کړې وې. په دې مجسمو کې يوه د اناهيتا وه. اناهيتا د پخوانيو آرياييانو يعنې زموږ د نيکونو سپېڅلې الهه وه. دوی باور درلود چې اناهيتا بارانونه اوروي او ځمکه ښېرازه کوي.

د ترغيبي پراګراف بېلګه

زړه ته رانژدې لوستونکو! تاسې په ډېرې آسانۍ سره د خپلې ناروغۍ د تشخيص له پاره د اضافي معايناتو مخه نيولی شئ. د هرې ناروغۍ د سم تشخيص له پاره څلور پړاوونه وي. لومړی پړاو يې چې خورا زيات مهم دی، د ناروغ خبرې دي. ناروغ ډاکټر ته خپل شکايتونه وايي، مثلاً وايي چې تېزه تبه مې ده، ملا او هډونه مې خوږېږي، اشتها مې نشته ... ډاکټر چې د ناروغ شکايتونه واوري، څو ناروغۍ يې ذهن ته ورځي چې يا به دا وي يا دا او يا هغه ناروغي. بيا ډاکټر د ناروغ فيزيکي معاينه کوي. په دې معاينه کې ډاکټر د ناروغ مختلف سيستمونه او حياتي علايم يعنې نبض، فشار، د تنفس اندازه او د بدن حرارت ګوري. دا کار ډاکټر د ناروغۍ تشخيصولو ته بيخي نژدې کوي. په درېيم پړاو کې، د دې له پاره چې تشخيص پوره يقيني شي ډاکټر ځينې لابراتواري معاينات ليکي. که په دې معايناتو هم ونه شو، څلورم پړاو ته ځي يعنې نور پرمخ تللي معاينات چې معمولاً ډېر قيمتي وي، تجويزوي. نو ښاغلو او آغلو! څومره چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر ته د خپلې ناروغۍ په باره کې ښه ډېر او پوره دقيق معلومات ورکړئ، هماغومره به د ناروغۍ تشخيص ورته آسانه شي او پر تاسو عزيزانو به هسې غير ضروري اضافي معاينات نه کوي.

درېم فعاليت: د دغو موضوعاتو په اړه ترغيبي پراګراف وليکه.

- د پوليو واکسين
- د مطالعې ګټې
- بل ته احترام
- د جګړې تاوانونه

څلورم فعاليت: اوس خپل ليکلي پراګرافونه ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه.

١. دليلونه او شواهد يې لوستونکی قانع کولی شي؟
٢. جملې يې واضحې او روانې دي؟
٣. د ليکوال احساسات او عواطف په کې ښکاري؟
۴. مبالغه په کې شته؟
۵. دليلونه يې منطقي دي؟
٦. بې ځايه ټينګار په کې وينې؟

٣. روايتي پراګراف/ Narrative Paragraph

روايتي پراګراف د يوې پېښې روايت دی. دا پېښه به يا واقعي وي يا خيالي. که پېښه پر تا تېره شوې وي او پر تا يې اغېزه کړې وي کولی، شې خپل احساسات او عواطف هم په کې شامل کړې خو مبالغه به نه کوې. روايتي پراګراف به په داسې صميمي انداز ليکې چې ګواکې له يوه ملګري سره خواله کوې.

بېلګه

وړمه شپه د يوه ملګري (فريد خوشبخت) مېلمه وم. زه چې نه وم، مجيب الله، وړوکی زوی مې چې شپږ کلن دی، بستره په شا کړې وه، د بابا کره تللی و. مور ته يې ويلي وو: «زه پوه شوم چې دی له مېلمستياوو نه درېږي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېګاه چې کور ته راغلم، ګیله یې وکړه چې ته هر وخت د فرید کره ځې او ما یوازې پرېږدې. بیا یې بستره واخیسته چې بابا ته ځم.

مور یې وویل: «زوی درنه ولاړ، نور به هره شپه د بابا کره وي.»

ومې ویل چې داسې نه ده. اوس به یې وګورې چې څنګه به بېرته راځي.

نهه نیمې بجې به وې چې ور یې راوټکاوه. بېرته راغلی و. را ته کړه یې: «راشه نو کیسه راته ووایه چې ویده شم.»

ومې ویل: سمه ده. خو یو څو شېبې صبر وکړه.

پخلنځي ته ولاړم. اوبه مې وڅښلې. د انګړ ور مې قلف کړ، نو په دې کې څو دقیقې تېرې شوې.

چې بېرته راغلم، ویې ویل: چېرې ورک وې؟

ومې ویل: ته پخپله تر اوسه پورې چېرې ورک وې؟

لنډ ځواب یې راکړ: د فرید کره.

فعالیت: درې داسې پېښې چې اغېزه یې دربانديې کړې وي، په جلا جلا پراګرافونو کې ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. توصیفي پراګراف/ Descriptive Paragraph

څرنګه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې مو ولوستل، په توصیفي پراګراف کې د یوې سیمې یا منظرې جزیات تشریح کیږي. هڅه وکړه چې د لوستونکو مختلفو حسونو (لیدلو، اورېدلو، بویولو، څکلو او لمس کولو) ته خطاب وکړې.

بېلګه

د آیوا سیند منظره ډېره په زړه پورې ده. د آیوا سیند لوی او آرام دی. تقریباً ۱۲۰ متره سور به یې وي او هر وخت ډک بهېږي خو اوبه په کې په کراره درومي، داسې ورو ورو چې د بهیدو په لوري هم نه پوهېږې. د آیوا د سیند په غاړو کې دنګې ځانګورې ونې ولاړې دي. دوی د اوړي په ګرمیو کې خپل سیورې له لارویو څخه نه دریغوي، لکه سخي مالدار چې په تنګسه کې د خلکو مرسته کوي. د سیند په غاړو کې سپېره ځمکه نه وینې. چې هرې خوا ته ورشې، شنه چمنونه دي. د سیند په غاړه کې هوا یو څه نمجنه وي او چې ساه اخلې، د اوبو خوږ لوند بوی په کې احساسوې. د مختلفو مرغانو چغهار اورې او نرۍ شمال دې پوستکی نازوي. د شپې چې ورشې، د سیند اوبه د سپوږمۍ رڼا ته د سپینو زرو په شان ځلېږي. د اوبو پر سر د سپوږمۍ تصویر پروت وي او د سیند د داوړو خواوو د کورونو ژېړ، سره او شنه څراغونه په اوبو کې داسې انعکاس کوي چې ته وا تر اوبو لاندې بلېږي.

فعالیت: هغه درې ځایونه دریاد کړه چې ډېر دې خوښېږي. د هر یوه په باره کې یو توصیفي پراګراف ولیکه چې د لوستونکو مختلفو حسونو ته په کې خطاب شوی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د علت او معلول پراګراف Cause/ Effect Paragraph

په دې ډول پراګراف کې هغه سببونه چې په اثر کې یې یوه پېښه رامنځته شوې ده، بیانېږي. هغه عاملونه چې بیانېږي، باید منطقي او پر واقعیتونو ولاړ وي.

بېلګه

په تېرو دوو کلونو کې د ملکي تلفاتو زیاتېدل درې عمده سببونه لري. د دولت مخالفانو خپل بریدونه زیات کړي دي چې د سولې په خبرو اترو کې زورور ښکاره شي او زیات امتیاز ترلاسه کړي. د لویو ښارونو نیول ان که د لنډ وخت له پاره هم وو، د دوی له پاره لویه بریا ګڼل کېده. په همدې وجه دوی د کندوز، غزني او فراه پر ښارونو لویې حملې وکړې چې په نتیجه کې یې ډېر کسان ووژل شول. همدارنګه طالبانو پر مختلفو ولسوالیو باندې بریدونه وکړل او په کابل کې پر دولتي تأسیساتو یې حملې وکړې چې د دې پېښو اکثره قربانیان ملکي وګړي وو، لکه د مخابراتو پر وزارت باندې حمله. له بلې خوا د دولت په بمباریو کې هم ډېر ملکي کسان تلف شول. له یوې خوا دولت هم د خپل قوت د ښودلو له پاره پر مخالفانو خپل بریدونه زیات کړل چې په دې کې هوایي حملې هم زیاتې شوې. له بلې خوا ناسم استخبارتي راپورنه د دې سبب شول چې د عامو خلکو پر کورونو بمبارۍ وشي. دریم سبب یې په کلیو، جوماتونو او د خلکو په کورونو کې د طالبانو دېره کېدل دي. کله چې دولت پر داسې ځایونو حملې کوي، خامخا د طالبانو تر څنګ ملکي وګړو ته هم مرګ ژوبله اوړي. نو ملکي تلفات ځکه زیات شوي دي چې جنګ تېز شوی دی، د دولت استخباراتي معلومات دقیق نه دي او طالبان د ملکي وګړو په منځ کې ځانونه پټوي.

تشریح

په دې ډول پراګراف کې هم موضوعي جمله، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله وي. موضوعي جمله په واضحو ټکو سره د علت او معلول خبره کوي لکه په دې پراګراف کې چې وایي: « په تېرو دوو کلونو کې د ملکي تلفاتو زیاتېدل درې عمده سببونه لري.» ملاتړې جملې هغه سببونه تشریح کوي چې نتیجه او اثر یې په موضوعي جمله کې یاد شوي دي. رانغاړونکې جمله: «نو ملکي تلفات ځکه زیات شوي دي چې جنګ تېز شوی دی، د دولت استخباراتي معلومات دقیق نه دي او طالبان د ملکي وګړو په منځ کې ځانونه پټوي.» سببونه او نتیجه یې په لنډو ټکو رانغاړي. رانغاړونکې جمله یو ځل بیا د لوستونکي پام د پراګراف عمده ټکو ته واړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعاليت: د علت او معلول دغه پراګراف موضوعي او رانغاړونکې جمله نه لري. ته ورته مناسبه موضوعي او رانغاړونکې جمله وليکه.

موضوعي جمله: ....

د ناروغيو په تشخيص کې ستونزه وي ځکه چې ځينې لابراتوارونه معياري نه دي او که د عين ناروغ معاينات په څو لابراتوارونو کې وکړې، مختلفې نتيجې راوځي. په بازار کې بې کيفيته درمل خرڅېږي ځکه چې د چارواکو په وينا د افغانستان سرحدونه خلاص دي او دولت يې د کنټرول توان نه لري نو قاچاقچيان په قاچاقي لارو بې کيفيته درمل واردوي. بله دا چې پر صحي سيستم کافي نظارت نشته نو په ځينو ځايونو کې نرسان هم ناروغان ګوري او نسخې ورکوي او په ډېرو ځايونو کې ځينې ډاکټران د خپلې څانګې او تخصص خلاف ناروغان تداوي کوي؛ مثلاً: که د يوه ډاکټر مسلک به جراحي وي خو هغه به د داخله ناروغيو مريضان هم ګوري.

رانغاړونکې جمله:

....

دوهم فعاليت: د دغو موضوعي جملو له پاره د علت او معلول پراګرافونه وليکه.

⇐ په روژه کې د خوراکي موادو ګرانېدل څو سببونه لري.

⇐ د کابل – کندهار پر لويه لاره د ټرافيکو پېښو عمده عاملونه کوم دي؟

⇐ څلور عاملونه د دې سبب شوي دي چې شاګردان د ساينسي مضمونونو د زده کړې له پاره کورسونو ته ورشي.

⇐ د نړۍ د اقليمي بدلون عمده سببونه درې دي.

درېيم فعاليت: د خپلې سيمې (کور، کلی، ښار) د يوه لوی بدلون په اړه فکر وکړه. هغه عاملونه پيدا کړه چې د دې بدلانه سبب شوي دي. بيا ورته د علت او معلول پراګراف وليکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶. د تعریف پراګراف/ Definition Paragraph

دا پراګراف د ځينو انتزاعي مفاهيمو، د معنا اسمونو او د دودونو د تعريفولو له پاره ليکل کېږي. انتزاعي مفاهيم او د معنا نومونه هغه دي چې د انسان په ذهن کې شته خو په فيزيکي نړۍ کې نشته، په بله وينا مادي بڼه نه لري؛ لکه: مينه، کرکه، سوله، مېړانه، زړورتوب. همدارنګه ځينې دودونه چې ممکن د نورو له پاره ناآشنا وي؛ مثلاً: نذر، د نوروز مېله، عاشورا، په زرمت کې د طالبانو مېله او نور.

د طالبانو مېله

د طالبانو مېله د زرمت ډېره پخوانۍ مېله ده خو د پيل تـاريخ يـې دقيـق نـه دی معلـوم. ليکـوال او قومي مشر ميراجان سيقي وايي چې دی په ځواني کې يعنې په ۱۳۱۹ لمريز کال دغـې مېلـې تـه ورغلی و چې هغه وخت هم دا مېله کافي پخوانۍ وه. د طالبانو يا د توتو مېله پـه لـومړي سر کـې د زرمت د مرکز تعمير په جنوب ختيځ کې د مموزو په کلي کې جوړېدلـه. وروسـته د مـنځ زيـارت تـه راغله او بيا د خواجه فتح الله زيارت ته چې د ډمانو په زيارت هم مشـهور دی او د توتـو ډېـر باغونـه لري، ولېږدول شوه. بيا تر پايه پورې هر کال د جوزا په مياشت يعنې د توتو د رسېدو په موسـم کـې همدلته جوړېدله. دغه مېله به کله درې ورځې او کله هـم اوه ورځـې روانـه وه. د سـيمې ملايـانو او طالبانو به د دغې ميلـې چـارواکي وو. دوی بـه يـو ځـانګړی حکومـت جـوړاوو. پاچـا، صـدراعظم او وزيران به يې لرل او د مېلې د تنظيم لپاره به يې ځانګړي پوليس، چې زياتره بـه طالبـان او چړيـان وو، موظف کړل. پاچا او صدراعظم به دريشي اغوستلې. دوی به په مېله کې ګرځېدل. مېلهوالو بـه يې هر امر مانه. دغه حکومت به ځانګړي نرخونه ټاکل چې پر ټولو به منل کېدل. د زيـارت خـوا تـه به طالبانو د سندرو او ګډا ځانګړي مراسم جوړ کړي وو چې ډېـر خلـک بـه يـې ننـدارې تـه ولاړ وو. خو په دغه مېله کې په ساز او سرود بنديز و. د توتو يا طالبانو مېلې ته بـه د پکتيـا د نـورو ولسـواليو او شاوخوا ولايتونو لکه غزني، ميدان وردګ، زابل، لوګر او کله له کابل او لـه ختيځـو ولايتونـو څخـه هم خلک راتلل. د نورو سيمو خلکو به خپل ځينې حاصلات، حيوانات او نور شيان د خرڅلاو لپـاره دغې مېلې ته راوړل چې د مېلې په څو ورځو کې ټول خرڅېدل. په دغه مېلـه کـې بـه اکـثره وخـت ملا عبيدالـه يـا د خواجـه ګـانو د کـلي مـلا چـې پـه خواجـه صـاحب مشـهور و، د طالبـانو پاچـا و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدراعظم به يې ډېر وخت د ظفرخېلو کلي ملا، ګل رسول و. [د زرمت ولسوالۍ پخوانيو مېلو ته کتنه، د ښاغلي علم ګل سحر مقاله. د مقالې دا برخه مې د سحر صاحب په اجازه راخيستې او رالنډه کړې ده.]

لومړۍ فعاليت: د پورتني پراګراف موضوعي جمله پيدا کړه. هغه موضوع چې په دې جمله کې بيان شوې ده، په نښه يې کړه. د موضوع د تعريفولو له پاره څو عمده ټکي بيان شوي دي؟ په يوه لست کې يې وليکه.

بله بېلګه

خواخوږي هغه احساس دی چې د بل په درد دردېږي او د بل غم احساسوي. خوا د زړه معنا لري او خوږ درد ته وايي؛ معنا دا چې زړه دې په نورو وخوږېږي. کله چې پر چا ظلم شوی وي، د چا يو عزيز مړ شوی وي، چا ماتې خوړلې وي، څوک په امتحان کې ناکام شوی وي يا په بله وجه غمجن وي؛ انسان ورسره د خواخوږۍ احساس کوي. په دې وخت کې خواخوږی انسان هغه ته داد او تسلي ورکوي او داسې خبرې ورته کوي چې غم يې هېر شي. خواخوږي يوازې له انسان سره نه، بلکې له حيواناتو سره هم په کار ده. که څوک له نورو سره خواخوږي ولري، په آسانۍ سره چا ته زيان نه رسوي نو که خواخوږي زياته شي، په ټولنه کې ظلم، تېری او جنايت کمېږي.

دوهم فعاليت: وګوره چې د خواخوږۍ د تعريف او توضيح له پاره کوم ټکي ياد شوي دي. دغه ټکي په کټګوريو ووېشه. فکر کوې چې دا خبرې به د خواخوږۍ د تعريفولو له پاره کافي وي؟

درېيم فعاليت: د خپلې سيمې داسې دود چې ممکن نورو ته ناآشنا وي، پيدا کړه او بيا يو تعريفي پراګراف ورته وليکه.

څلورم فعاليت: د دغو مفاهيمو له پاره خپل ذهن څخه يو يو تعريفي پراګراف وليکه خو په قاموسونو او يا انټرنټ کې به يې په معنا پسې نه ګرځې بلکې هماغسې به يې تعريفوې چې تا درک کړي دي.

- انسانيت
- زړورتوب
- بخيلي/ کنجوسي
- مرسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷. د مقايسې يا پرتلې پراګراف Comparison/ Contrast Paragraph

دېرځله ليکوال مجبورېږي چې دوه پديدې سره پرتله کړي. د دوو پديدو تر منځ د توپيرونو او ورته والیو په بيانولو سره ليکوال کولی شي لوستونکو ته مهم معلومات وړاندې کړي. د مقايسې تخنيک په تجارتي اعلانونو، انتخاباتي کمپاينونو، علمي بحثونو او ادبي څېړنو کې ډېر کارول کېږي. که مو په ياد وي، د ۲۰۱۴ په انتخاباتو کې به اشرف غني احمدزي ويل: «موږ د کابل بانک ټيم نه يو، موږ د افغانستان بانک ټيم يو.» ده به په همدې دوو جملو کې د خپلې او مخالفې ډلې يو لوی توپير بياناوه. د ده مطلب دا و چې رقيبان يې هغه کسان دي چې کابل بانک يې لوټ کړ.

بېلګه

خاطره او لنډه کيسه ځينې شباهتونه او ځينې توپيرونه لري. خاطره او لنډه کيسه دواړه روايتي ژانرونه دي. په دواړو کې توصيف، صحنه، کرکټرکښنه، او مکالمې وي. خو خاطره غيرتخيلي ژانر دی او لنډه کيسه تخيلي. په خاطره کې هغه څه بيانېږي چې په واقعيت کې پېښ شوي وي خو د لنډې کيسې پېښې د ليکوال په تخيل کې پنځول کېږي. همدارنګه د خاطرې ځای زمان او کرکټرونه رښتياني وي خو د لنډې کيسې زمان، مکان او شخصيتونه کېدای شي خيالي وي. بل توپير يې په جوړښت کې دی. لنډه کيسه منظم پلاټ غواړي چې د پېښو ترمنځ يې بايد منطقي تسلسل وي. همدارنګه غوټه په کې وي چې دا غوټه د کرکټرونو يا نورو عاملونو ترمنځ له ټکر څخه پيدا کېږي او د غوټې په حل کېدو سره کيسه ختمېږي. معنا دا چې لنډه کيسه پيل، اوج او پای لري چې دا هره برخه يې د خاصو اصولو له مخې ليکل کېږي خو خاطره داسې نه ده. خاطره څنګه چې ده، هماغسې بيانېږي او همدا ورته بس دي چې په زړه پورې وي. نو خاطره او لنډه کيسه ځينې توپيرونه او ځينې ورته‌والي لري. دا چې دواړه روايت کېږي، په دواړو کې کرکټرونه، ځای، پېښې او خبرې اترې وي دا ژانرونه سره ورته کوي خو په دې چې خاطره واقعي پېښه بيانوي او لنډه کيسه خيالي پېښه او همدارنګه لنډه کيسه ځان ته منظم جوړښت لري، له يو بله توپير لري.

لومړی فعاليت:

۱. په پاسني پراګراف کې موضوعي جمله او اصلي مفکوره کومه ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. په ملاتړو جملو کې کوم عمده ټکي بیان شوي دي؟
۳. رانغاړونکې جمله/ جملې یې په نښه کړئ.
۴. د لنډې کیسې او خاطرې تر منځ کوم توپیر/ توپیرونه په دې پراګراف کې نه دي یاد شوي؟
۵. ستا په فکر، خاطره او لنډه کیسه نور ورته‌والي هم لري؟

دوهم فعالیت: لاندې د مقایسې بل پراګراف لولې چې یوازې ملاتړې جملې لري. موضوعي او رانغاړونکې جملې به ورته پخپله لیکې.

موضوعي جمله:

....

ډسک ټاپ کمپیوټر سکرین، سي پي یو، کیبورډ او موس لري. لپ ټاپ کمپیوټر هم سي پي یو، سکرین، کیبورډ او موس لري خو دا هرڅه په یوه وسیله کې ځای پر ځای شوي دي او بېل بېل نه دي. ډسک ټاپ کمپیوټر لوی وي خو لپ ټاپ وړوکی او سپک دی او له ځانه سره یې وړلی شې. لپ ټاپ بېټرۍ لري او بې له برقه هم یو یا څو ساعته کار کوي خو ډسک ټاپ خپله بېټرۍ نه لري او که برق نه وي، کار نه کوي. که په ډسک ټاپ کمپیوټر دې ځینې کارونه کړي وي خو خوندي کړي دې نه وي، د برق له پرې کېدو سره کړی کار دې په اوبو لاهو کېږي خو په لپ ټاپ کې بیا دا ستونزه نشته. ډېر کارونه په لپ ټاپ او ډسک ټاپ دواړو کې کېږي خو ځینې کارونه لکه ډیزاین او انیمېشن چې لوړ ګرافیک غواړي، په خاصو ډسک ټاپونو کې ښه ترسره کېدای شي.

رانغاړونکې جمله:

....

درېیم فعالیت: په دې موضوعاتو کې دوه انتخاب کړه او د مقایسې پراګرافونه ورته ولیکه.

- ❖ په قلم او په کمپیوټر سره لیکل
- ❖ خصوصي او دولتي پوهنتونونه
- ❖ په وطن او په بهر کې اوسېدل
- ❖ په وطن او په بهر کې د ناروغانو علاج
- ❖ کرېکټ او فوټبال
- ❖ فیزیکي او کمپیوټري لوبې (فیزیکي لوبې لکه خوسی، توپ ډنډه، غېږه نیول ...)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸. د پروسې یا بهیر پراګراف Process Paragraph

دا ډول پراګراف د هغه څه د توضیح کولو له پاره لیکل کېږي چې مختلف پړاوونه لري. په دې ډول پراګراف کې د تخنیکي وسایلو د کارونې، د مختلفو خوړو د پخولو طریقه، یوه هدف ته د رسېدو لارې چارې ... لیکلی شو. لیکوال باید پړاوونه په زماني ترتیب سره بیان کړي؛ یعنې څه چې اول باید وشي، په سر کې او څه چې په آخر کې باید وشي، په پای کې ولیکي.

بېلګه

فعاله غوږ نیول

فعاله غوږ نیول یو اساسي مهارت دی چې درې پړاونه لري. تر وینا مخکې، د وینا په بهیر کې، او تر وینا وروسته. که د وینا له پیله مخکې د موضوع په اړه مطالعه وکړې، وینا به درته په زړه پورې شي او د ویناوال پر خبرو به لا ښه پوه شې. کله چې ښوک وینا کوي، سترګو ته یې وګوره، نرۍ موسکا وکړه، د تأییدولو له پاره سر ورته وخوځوه، همدارنګه کله چې د ویناوال له خبرو سره موافق یې، په خوله ورته ووایه «هو»، «همداسې ده»، «امممم»، «ډېر ښه». البته دا ټکي دومره ډېر باید ونه وایې چې د ویناوال خبرې اخلال کړې. یوې خوا ته د سر کوږ نیول یا مخې ته لږ کاږه کېناستل هم د فعاله غوږ نیولو نښې دي. د ویناوال د خبرو مهم ټکي ولیکه او که په اړه یې تبصره یا پوښتنه لرې، په مناسب وخت کې یې مطرح کړه. د وینا په پای کې خپل یادښتونه بیا ولوله او که ممکن وي خلاصه یې په واضحو ټکو ویناوال ته ووایه.

لومړی فعالیت:

۱. د پاسني پراګراف موضوعي جمله او رانغاړونکې جمله په نښه کړه.

۲. په ملاتړو جملو کې کوم عمده ټکي یاد شوي دي؟ لست یې کړه.

۳. د فعاله غوږ نیولو له پاره سپارښتنې په زماني لحاظ ترتیب کړه: ۱) د وینا له پیلېدو څخه مخکې؛ ۲) د وینا په بهیر کې؛ او ۳) تر وینا وروسته

د پروسې په پراګراف کې رانغاړونکې جمله کله کله لکه پورتني پراګراف کې یې چې وینې، د پروسې وروستی پړاو بیانوي. دا بېلګه هم ولوله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر متن څان څنگه وپوهوو؟

د دې له پاره چې پر متن سم وپوهېږئ، دغه کارونه باید وکړئ. لومړی، متن له سره تر پایه له نظره تېر کړئ. په دې کار سره به د متن کُلي موضوع درته ښکاره شي چې لیکوال د څه شي په اړه خبرې کړې دي. بیا متن له سره په دقت ولولئ. پنسل راواخلئ او هغه کلمې او اصطلاحات چې په معنا یې نه پوهېږئ، په نښه یې کړئ. بیا یې معنا له قاموس یا انټرنټ څخه راوباسئ او د هماغه پراگراف په څنگ کې یې ولیکئ چې دا اصطلاح په کې راغلې ده. په دې پړاو کې به د متن لوستلو ته کافي وخت ورکوئ. وروسته، متن یو ځل بیا ولولئ او عمده خبرې یې پیدا کړئ. تر مهمو کلمو یې کرښې وباسئ. ښه متن معمولاً په هر پراگراف کې یوه عمده خبره بیانوي. د هر پراگراف اصلي مفکوره په نښه کړئ او وگورئ چې د موضوع په اړه یې څه ویلي دي. وروسته متن کېږدئ او عمده ټکي او اصلي مفکوره یې په ذهن کې تېر کړئ. بیا قلم او کاغذ راواخلئ او د متن د عمده خبرو توضیح لنډه ولیکئ خو د لیکوال عبارتونه او جملې به ټکي په ټکي نه تکراروئ، بلکې له خپل ذهنه به یې په نویو جملو کې لیکئ.

لومړی فعالیت:

۱. د دې پراگراف موضوعي او رانغاړونکې جملې ته ځیر شه او فکر وکړه چې د نورو پراگرافونو له موضوعي او رانغاړونکې جملې څخه څه توپیر لري.

۲. د دې پراگراف لارښوونې په جلا جلا جملو کې په ترتیب ولیکه خو جملې به دې په نویو کلمو او عبارتونو وي، نه دا چې کټ مټ د پراگراف جملې رانقل کړې، لکه:

۱. پر متن یو ځغلنده نظر واچوئ.

۲. ...

۳. ...

۴. ....

۵. ....

دوهم فعالیت: په لاندې موضوعاتو کې دوه انتخاب کړه او د بهیر یا پروسې پراگرافونه ورته ولیکه.

* خپله غوسه څنگه قابو کړو؟
* اي مېل آدرس څنگه جوړولی شو؟
* که څوک غواړي چې تذکره واخلي، څه باید وکړي؟
* کاغذ څنگه جوړېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. مقاله Essay

د پراګراف په بحث کې مو وويل چې که د پراګراف ليکل زده کړې، مقاله بـه هـم پـه آسـانۍ سره وليکې. مقاله هم د جوړښت په لحاظ د پراګراف غوندې درې برخـې لـري: موضـوعي پراګـراف يـا د معرفـۍ برخـه، ملاتـړي پراګرافونـه او رانغـاړونکی پراګـراف. پـه حقيقـت کـې پـه مقالـه کـې د موضوعي جملې پر ځای موضوعي يا پيلوونکی پراګراف، د ملاتړو جملو پر ځای ملاتړي پراګرافونـه او د رانغاړونکې جملې پر ځای رانغاړونکی پراګراف يا نتيجه لرو. د مقـالې او پراګـراف تـوپير دا دی چې مقاله اوږده وي او يوه موضوع له څو اړخونو بيانوي. پـه تېـره برخـه کـې دې د پراګـراف ليکلـو تمرين وکړ، اوس به مقاله ليکل زده کړې. لومړی به د توضيحي مقالې يوه بېلګه وګورو.

د علم په وده کې د مسلمانانو ونډه

مسلمانانو د ساينس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لويـه برخـه اخيسـتې ده. کـه پـه تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نـه وای، نـن بـه دومـره ډېـر علمـي پرمختګونـه، عصـري ټکنالوجي او هوساينه نـه وای. د غـربي پوهـانو پـه بـاور، مسـلمانانو ۱۰۰۰ داسـې اختراع‌ګـانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.

د نـړۍ لـومړنی پوهنتـون يـوې مسـلمانې نجلـۍ جـوړ کـړی دی. دا نجلـۍ فاطمـه الفهـري نومېده او د مراکش وه. فاطمې په ۸۵۹ ميلادي کال کې د «القرويين» پـه نامـه پوهنتـون تأسـيس کړی و چې ساينس او ديني علوم به په کې تدريسېدل. [۱]

په منځنيو پېړيو کې پر ټوله اروپا د کليسا واکمني خپره وه. کليسا د خلکو فکرونه يرغمل کړي وو. د کليسا کسانو به رياضي، فزيک، کيميا او نورو علمونو ته د کفر په سترګه کتل. هغوی به پوهان جادوګران بلل او ژوندي به يې په اور کې اچول. دوی د علم او حکمت ټول پخواني کتابونه وسوځول. خو په همدې وخت کې مسلمانان د علم او فلسفې په راټولولو، خوندي کولو او بډای کولو لګيا وو. مسلمانانو د لرغوني يونان علمي او فلسفي آثار عربي ته راوژباړل. دوی پر دې سربېره چې د لرغوني يونان پوهه يې خوندي کړه، نقد يې هم ورباندې وکړ، د هغوی پوهه يې اصلاح کړه او نوې مفکورې يې په کې ورزياتې کړې. وروسته بيا همدغه آثار د څو پېړيو په ترڅ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاتين او نورو اروپايي ژبو ته وژباړل شول. نو که مسلمانانو دغه آثار نه وای خوندي کړي، اوس به يې ځرک هم نه وو پاتې. [۴]

ډېر خلک په دې باور دي چې د امريکا لويه وچه، کريستوف کولمب کشف کړه. خو واقعيت دا دی چې ابوريحان البيروني تر هغه ۵۰۰ کاله مخکې ويلي وو چې داسې يوه لويه وچه به وي. هغه د دې وچې موقعيت هم ښودلی و چې ځومره لرې به وي. اوس چې له آسيا او افريقا څخه د امريکا واټن اندازه شوی، له هغه څه چې البيروني ښودلي وو، يوازې ۱۱۷ مايله توپير لري. البيروني د هندسې او مثلثاتو په مرسته د ځمکې شعاع او د ځمکې محيط داسې دقيق اندازه کړي وو چې له اوسنيو محاسبو ډېر کم توپير لري. [۲]

مسلمانو پوهانو د طب په وده کې مهم کارونه کړي دي. د عباسي خلافت په دور کې ابوبکر رازي يو طبي شاهکار «فی الجدری و الحصبه» وليکه. دا کتاب چې د انتاني ناروغيو لومړنی دقيق او سم کتاب و، تر اتلسمې پېړۍ يعنې تقريباً زر کاله د اروپا د طبي پوهنتونونو معتبر کتاب و. «الحاوي» د ده بل کتاب و چې معنا يې ده جامع. د دې کتاب لوستل د اروپا په طبي پوهنځيو کې تر پنځو سوو کلونو پورې لازمي وو. همدارنګه ابن سينا بل لوی مسلمان طبيب و چې د «القانون فی الطب» په نوم کتاب يې تأليف کړ. دغه کتاب تر اتلسمې پېړۍ پورې په اروپا کې د طب معياري درسي کتاب و. [۴]

په ستورپوهنه کې هم مسلمانانو ډېر شيان کشف کړي دي. د ستورو، سيارو، لمر او سپوږمۍ د حرکت په اړه د ابو عبدالله البطاني ليکنې دومره ارزښتناکې وې چې شپږ سوه کاله وروسته کوپرنيک او ګاليليو يې ځينې برخې راواخيستې. عمر خيام لومړنی رياضي پوه و چې د جذرالمکعب معادله يې حل کړه. خيام د يوه لمريز کال موده تر شپږمې اعشاريې پورې ډېره دقيقه محاسبه کړه او ويې ويل چې يو کال ۳٦۵، ۲۴۲۱۹۳ ورځې دی. [۴]

کيميا هغه علم دی چې مسلمانانو له ډېر پخوا څخه په کې تجربې کولې. ابوريحان البيروني د قيمتي کاڼو او نورو ډېرو مخصوص وزن معلوم کړي وو. د ده کتاب «الجماهر فی الجواهر» د کيميا معتبر او مهم کتاب و. همدارنګه ابوبکر رازی او نورو مسلمانو پوهانو هم په دې برخه مهم کارونه کړي دي. د انګليسي ژبې «کميسټري» د عربي ژبې له الکيميا څخه اخيستل شوې ده. [۳]

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک په دې باور دي چې الوتکه د امریکایي رایټ ورونو له تجربې وروسته جوړه شوه. هغوی په خپلو مټو پورې وزرونه وتړل او له یوه لوړ ځای څخه یې ځانونه راخوشي کړل. خو همدغه کار تر دوی څو پېړۍ د مخه عباس ابن فرناس هم کړی و. [۱]

په اوسنۍ نړۍ کې چې څومره علمي پرمختگونه شوي دي، اساس یې مسلمانو پوهانو ایښی دی. د عباسیانو، غزنویانو او عثماني ترکانو دربارونه د نامتو طبیبانو، عالمانو، سایسنپوهانو او فیلسوفانو پالنځایونه وو. مسلمانانو د علم، فلسفې او هنر په وده او پراختیا کې نه هېرېدونکې ونډه اخیستې ده. ځینې پوهان خو وایي چې د اروپا د رنسانس په دور کې ځینو غربي پوهانو د مسلمانانو علمي څېړنې په خپلو نومونو خپاره کړي دي.

مأخذ:

۱. زغم، محب الله د ابیاتو ښار، د امریکا یونلیک، کابل، ۱۳۹۴
۲. ستهار، فریدریک، د منځنۍ آسیا زرین پېر، ژباړن محب الله زغم، ۲۰۱۸
۳. قیومي، ډاکټر محمد همایون، د علم په وده کې د البیروني ونډه، کابل، ۱۳۹۷
۴. گراهام، مارک، اسلام او مډرنه نړۍ، ژباړن سترجنرال شیر محمد کریمي، کابل، ۱۳۹۸

لومړۍ فعالیت: پورتنۍ مقاله یو ځل بیا ولوله او:

۱. د هر پراگراف موضوعي او رانغاړونکې جمله پیدا کړه.

۲. د مقالې عمده ټکي په نښه کړه او د هر عمده ټکي په اړه یې څو جملې ولیکه خو د مقالې عبارتونه او جملې به کټ مټ نه تکراروې.

۳. د پیل په پراگراف کې کومه ادعا شوې ده؟

۴. د مقالې له پاره یو بل موضوعي پراگراف ولیکه.

معمولاً د مقالو په لومړي پراگراف کې لومړی د موضوع په اړه یوه عمومي خبره کېږي چې د لوستونکي پام وراواړي: «مسلمانانو د ساینس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لویه برخه اخیستې ده.» بیا یوه ادعا کېږي، لکه په دې مقاله کې چې ادعا شوې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«که په تېرو پېړیو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساینه نه وای. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراعګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم دي.»

همدې ادعا ته فرضیه یا تیسز thesis وایي. ملاتړي پراګرافونه د همدې ادعا د اثبات له پاره شواهد، مثالونه، ارقام او د نورو قولونه رانقلوي او یا د لیکوال مشاهدې او تجربې او موندنې بیانوي. که دغه معلومات له نورو منابعو څخه راخیستل شوي وي، باید د هر پراګراف په پای کې هماغه مأخذ شمېره یاده شي چې دا معلومات ورنه نقل شوي دي؛ لکه په دې مقاله کې چې د پراګرافونو په پای کې په لویو لیندیو [ ] کې شمېرې وینئ. د مقالې په آخر کې مأخذونه باید په تفصیل سره ولیکل شي.

۲. ۲. ۱. د مقالې تحلیل

لاندې مقاله ولوله او د هر پرګراف معلوماتو ته یې ځیر شه.

اشاري - بدني ژبه Body Language

په یوه نوي هېواد او نوې ژبه کې له خلکو سره د مؤثرې رابطې لپاره یوازې د هغوی د ژبې زده کول بس نه دي. تر ژبې ورهاخوا، د رابطې نیولو نورې وسیلې لکه اشاري ژبه هم په هماغه اندازه مهمه ده. انسان په خپله خبره، د بدن په حرکتونو او فیزیکي تماس سره هم مخاطب ته داسې غښتلي پیغامونه ورکوي چې تر کلمو ورتېر دي. نو هر څوک چې په یوه بل هېواد کې ژوند، کار، یا زده کړه کوي؛ باید د هماغه هېواد د وګړو اشاري ژبه لکه د مخ او لاس حرکتونه، د بدن حرکتونه او د فیزیکي تماس بڼه زده کړي.

لومړی، راځئ وګورو چې خلک په مخ سره څه ډول رابطه نیسي- او څه بیانوي. څېړنه یې رانښیي چې د هر ځای خلک خپل اساسي احساسات او عواطف لکه خوښي، خپګان، هیجان، حیراني او نور د مخ د عضلاتو په مختلفو حرکتونو سره بیانوي. خو دا چې خلک خپل عواطف څومره بیانوي، په مختلفو خلکو کې متفاوت وي. د بېلګې په توګه، د اسپانیې او ایټالیې خلک د احساساتو د بیانولو له پاره د خبرې او مخ له حرکتونو څخه خورا زیات کار اخلي. دوی خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

عواطف او احساسات ډېر او په آسانۍ سره ښکاره کوي. د آسیایي هېوادونو خلک بیا خپل احساسات هغومره زیات او چټک نه ښیي. د څېرې د رابطې یوه مهمه برخه د سترګو تماس دی. د امریکا په متحدو ایالتونو کې ویناوال له مخاطبانو سره د سترګو تماس ساتي او مخاطبان هم د ویناوال سترګو ته په کتو سره وینا ته خپله لېوالتیا ښکاره کوي. خو که مخاطب د ویناوال سترګو ته همداسې نېغ وګوري او سترګې بیخي ونه څمبي، معنا یې دا ده چې وینا ورته ستومانوونکې ده او دی ګنګس، په غوسه او بېزاره شوی دی. د لاتیني امریکا په ځینو فرهنګونو کې سترګې ښکته اچول او چا ته مخامخ نه کتل، د احترام او درناوي معنا لري.

د سر، اوږو، لاسونو او متو خوځول هم د اړیکو مهمې وسیلې دي. په اکثرو هېوادونو کې دواړو خواوو ته د سر خوځول د «نه» او د سر ښکته پورته خوځول د «هو» او تأیید معنا لري خو په بلغاریا کې بیا اپوته ده. هلته د سر ښکته پورته خوځول یعنې «نه» او ښي او چپ طرف ته د سر خوځول یعنې «هو». د اوږو پورته خوځول په داسې حال کې چې متې پرانیستې او د لاسونو ورغوي لږ غوندې پورته کېږي، په غربي فرهنګونو کې مختلفې معناوې لري. په اکثرو فرهنګونو کې د دې حرکت معنا «شک او نه اطمینان» دی خو دا معنا هم لري چې «جالبه راته نه ده/ زه یې پروا نه لرم.» په اکثرو فرهنګونو کې د بټې ګوتې پورته کول د تأییدولو او قبلولو په معنا دي خو په ایران، عراق او ځینو نورو ځایونو کې دا بده او سپکه معنا ښندي. همدارنګه په اکثرو غربي فرهنګونو کې داسې اشاره چې بټه ګوته د اشارې له ګوتې سره لګېږي او کړۍ یا د (O) علامه جوړوي، یعنې «هر څه سم دي.» خو په فرانسه او بلجیم کې بیا د «صفر، هېڅ» او «بې اهمیته» معنا لري. همدغه اشاره په جاپان کې د «پیسو» په معنا ده خو په روسیه، برازیل او ترکیه کې سپکاوی دی. ښکاره ده چې دغه اشارې چې خلک یې هره ورځ کاروي، که بې ځایه وکارول شي، سؤتفاهم پیدا کوي ځکه چې ستا مطلب به یو شی وي خو مخاطب به بله معنا ورنه اخلي.

د مخ پر اشارو او د بدن پر حرکتونو سربېره، د بدن فیزیکي تماس هم د اشاري ژبې بل اړخ دی. جالبه دا ده چې فکر کېږي د امریکا د متحدو ایالتونو خلک صمیمي دي خو د بدني تماس په لحاظ داسې نه دي. امریکایان د نورو فرهنګونو خلکو ته ساړه او ناصمیمي ښکاري ځکه چې دوی غوره ګڼي له مخاطب څخه لږ لرې ودرېږي. دوی اغلباً هغه مهال هوسا وي چې له نورو څخه دوه درې فوټه (۶۰-۹۰ سانتي متره) لرې وي. کله چې څوک غواړي ورنژدې شي، دوی شا ته ځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له هغه څخه په دومره واټن کې ودرېږي چې ځان په کې هوسا احساسوي. همدارنګه امریکایان کله چې له چا سره په لومړي ځل ګوري، د روغبړ په وخت کې لاس یې د لنډې مودې له پاره په لاس کې نیسي، ټکان ورکوي او بېرته یې خوشې کوي. دوی که له چا سره ډېر نږدې روابط ونه لري، په عام محضر کې په غېږه سټړي مه شي ورسره نه کوي. پر دې سربېره، امریکایان که له چا سره د مینې رابطه ونه لري، په عام محضر کې ورسره لاس په لاس نه ګرځي. که څوک د فیزیکي تماس په برخه کې د امریکایانو په اړه معلومات ونه لري، ممکن د هغوی په باره کې غلط فکر وکړي او دا به یې پر بین الفرهنګي روابطو منفي اغېزه وښندي.

لنډه دا چې اشاري – بدني ژبه د رابطې یوه مهمه بڼه ده چې په هر ځای کې یو شان نه وي. کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، باید داسې ونه ګڼي چې د دوی د خپل فرهنګ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي. په حقیقت کې، څنګه چې خلک د یوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې باید خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.

[Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014]

دوهم فعالیت: مقاله له سره ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ورکړه.

۱. د مقالې په موضوعي یا د پیل په پراګراف کې کوم تیسز وړاندې شوی دی؟

۲. هر پراګراف د اشاري ژبې کوم اړخ څېړلی دی؟

۳. په مقاله کې معلومات پر کوم اساس ترتیب شوي دي؛ منطقي ترتیب، زماني ترتیب (بهیر/ پروسه)، یا د پرتلې پر اساس؟

درېیم فعالیت: په خپل فرهنګ کې د اشاري – بدني ژبې اړخونو ته فکر وکړه. بیا د پورتنۍ مقالې له معلوماتو څخه په استفادې سره یوه مقاله ولیکه چې زموږ او د نورو فرهنګونو تر منځ د اشاري – بدنې ژبې توپیرونه او شباهتونه (د پرتلې پراګراف غوندې) په کې بیان شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. ۲. د مقالې جوړښت

مقاله له درېو برخو رغېږي: مقدمه یا موضوعي پراگراف، ملاتړي پراگرافونه، نتیجه.

الف. مقدمه یا موضوعي پراگراف

د مقالې لومړی پراگراف موضوعي پراگراف یا مقدمه ده چې دوې برخې لري. لمړۍ برخه یې د موضوع په اړه عمومي خبره یا د موضوع مخینه بیانوي او لوستونکي ته تلوسه پیدا کوي چې مقاله تر پایه ولولي. دوهمه برخه یې د موضوع په اړه یوه فرضیه یا تیسز وړاندې کوي یعنې یوه ادعا کوي. نو د موضوعي پراگراف دوې دندې دي: ۱) د لوستونکي د پام راخپلول؛ ۲) د تیسز طرح کول.

موضوعي پراگراف مختلف ډولونه لري. یو ډول یې قیف ډوله مقدمه ده. په دې ډول موضوعي پراگراف یا مقدمه کې د موضوع په اړه څو کُلي او عمومي خبرې او یو تیسز وړاندې کېږي. کُلي او عمومي بیانونه لوستونکو ته د موضوع په اړه معلومات ورکوي. دغه معلومات باید لوستونکی له یوه کُلي موضوع څخه ورو ورو جزئي او مشخصې موضوع ته بوځي. یعنې څومره چې له پاسه کښته خوا ته ځو، د قیف غوندې د معلوماتو ساحه ورو ورو راکمېږي او مشخص کېږي. د پاسنۍ مقالې مقدمه یا موضوعي پراگراف به وڅېړو:

۱. په یوه نوي هېواد او نوې ژبه کې له خلکو سره د مؤثرې رابطې لپاره یوازې د هغوی د ژبې زده کول بس نه دي.

په دې جمله کې د مؤثرې رابطې خبره شوې ده چې دا ډېره کُلي موضوع ده. همدارنگه د لوستونکي توجه راخپله شوې ده.

۲. تر ژبې ورهاخوا د رابطې نیولو نورې وسیلې لکه اشاري ژبه هم د ژبې د زده کولو هومره مهمه ده.

دوهمه جمله موضوع له «مؤثرې رابطې» څخه چې ډېره کُلي ده، د رابطې یوې مشخصې وسیلې «اشاري ژبې» ته رالنډه کړې ده.

۳. انسان په خپله څېره، د بدن په حرکتونو او فیزیکي تماس سره هم مخاطب ته داسې غښتلي پیغامونه ورکوي چې تر کلمو ورتېر دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه جمله د «اشاري ژبې» درې مشخصې بڼې «څېره، د بدن حرکتونه، او فیزیکي تماس» یادوي او د موضوع ساحه لا پسې کموي.

۴. نو هر څوک چې په یوه بل هېواد کې ژوند، کار، یا زده‌کړه کوي، باید د هماغه هېواد د وګړو اشاري ژبه لکه د مخ او لاس حرکتونه، د بدن حرکتونه او د فیزیکي تماس بڼه زده کړي.

وروستۍ جمله د لیکوال تیسز یا ادعا «خلک باید د بل هېواد اشاري ژبه زده کړي» بیانوي.

وینو چې په دې پراګراف کې موضوع لکه په قیف کې چې اچول شوې وي، وار په وار سره له عمومي‌توب څخه د مشخص‌توب خوا ته ځي.

لومړی فعالیت: د لومړۍ مقالې مقدمه یا موضوعي پراګراف یو ځل بیا ولوله او د اشاري ژبې د مقالې له موضوعي پراګراف سره یې پرتله کړه.

«مسلمانانو د ساینس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لویه برخه اخیستې ده. که په تېرو پېړیو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساینه نه وای. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراع‌ګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.»

پوښتنه: دا موضوعي پراګراف هم د قیف په بڼه موضوع له کُل څخه جز ته رالنډوي؟

وړاندې مو وویل چې موضوعي پراګرافونه څو ډولونه لري. د دې پراګراف جملو ته ځیر شه.

۱. مسلمانانو د ساینس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لویه برخه اخیستې ده.

۲. که په تېرو پېړیو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساینه نه وای.

۳. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراع‌ګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.

لومړۍ جمله د ساینس، فلسفې او علمونو په وده کې د مسلمانانو د ونډې خبره کوي. دا جمله د لوستونکو پام مقالې ته را اړوي.

دوهمه جمله د سبب/ اثر تخنیک کاروي او وایي چې په تېرو پېړیو کې د مسلمانو پوهانو د هلو ځلو په سبب نننی علمي پرمختګونه، ټکنالوجي او هوساینه رامنځته شوي دي. دا جمله د لوستونکو تلوسه لا زیاتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ جمله وايي مسلمانانو زر داسې اختراعګانې او کشفونه کړي دي چې د غربي پوهانو په باور د علم په انکشاف کې ډېر مهم ګڼل کېږي. دا جمله هم د دوهمې جملې په شان، تلوسه لا پسې زياتوي. له بلې خوا د مقالې تيسز هم په همدې جمله کې بيان شوی دی او بل کار يې دا دی چې د مقالې په نورو پراګرافونو کې د راغليو معلوماتو په اړه لوستونکو ته يو ځرک ورکوي. لوستونکي د دې جملې په لوستلو سره پوهېږي چې په مقاله کې به د همدغو اختراعګانو او کشفونو ځينې نمونې راغلې وي.

له بلې خوا دغه پراګراف هم د قيف په بڼه عمل کوي:

«د ساينس، فلسفې او علمونو په وده کې د مسلمانانو نقش»

«نننی علمي پرمختګونه، ټکنالوجي او هوساينه»

«زر علمي اختراعګانې او کشفونه»

دوهم فعاليت: لاندې د څو مقالو له پاره موضوعي پراګرافونه راغلي دي. د هر موضوعي پراګراف جملې داسې ترتيب کړه چې وار په وار سره عمومي موضوع لا وړوکې او لا مشخصه کړي.

لومړی پراګراف

له هنري آثارو خوند اخيستل

۱) د انځورګرۍ د آثارو له کتلو څخه لا زيات خوند اخيستلی شو خو که يې چل زده کړو. ۲) له هنري آثارو څخه خوند اخيستل زده کېدای شي. ۳) د هنري تابلوګانو په خوند د پوهېدا لپاره درې کارونه کولی شو: د تابلو جزئياتو ته پام کول؛ په تابلو کې د مختلفو موقعيتونو په معنا ځان پوهول؛ او د موضوع د مخينې په اړه معلومات پيدا کول. ۴) څنګه له هنري آثارو څخه خوند واخلو؟ [د ادبياتو ښار، د امريکا يونليک، محب الله زغم]

دوهم پراګراف

د اخلاقو فلسفه

۱) په هره ساحه کې فلسفه بنيادي سوال طرحه کوي. ۲) همدارنګه د خير او شر په مسأله کې همدا بنيادي سوال منځ ته راځي او همدا د اخلاقو د فلسفې موضوع ده. ۳) د انسان حکمونه او قضاوتونه درې معياره لري: (ا) يا ښکلا او بدشکلي ده چې د جمال فلسفه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرې خبرې کوي. يا (II) د حقيقت او خطا ارزش دی چې د پوهې د تيوري موضوع ده. يا (III) د ښه او بد (خير او شر) مسأله ده چې د اخلاقو فلسفه پرې تحقيق کوي. ۴) مثلاً د جمال په باره کې دا پوښتنه کېږي چې د انسان د ښکلا او بدشکلۍ حکم په څه اساس کوي؟ د پوهې په باره کې دا سوال پيدا کوي چې موږ د حقيقت او خطا تميز څرنګه کوو؟ حقيقت څه ته وايي؟ [د جبر او اختيار ديالکتيک، پوهاند ډاکټر سيد بهأالدين مجروح، کابل،]

دريم پراګراف

ژبه بايد جدي وګڼو

۱. بنيآدم ډېر مفاهيم د ژبې له لارې زده کوي او د ژبې په وسيله يې نورو ته لېږدوي. خو دا د ژبې يوازينی کار نه‌دی، مشهور فيلسوف ويټګنشتاين وايي: «زما ژبه زما نړۍ ده. ګواکې موږ د ژبې په مرسته په دنيا کې ساه اخلو او له دنيا سره او په دنيا کې، د ژبې په مرسته اوسېږو.»

۲. ژبه يعنې د بنيآدم ناطقه ځواک.

۳. د ابن رشد په وينا انسان ځکه «ناطق حيوان» بلل شوی دی چې نطق د انسان د پوهېدا ښښه ده.

۴. د پخوانو په نظر، څه چې انسان له حيوانه بېلوي او د بنيآدم امتياز ګڼل کېږي، همدغه ناطقه ځواک دی.

[والیل اذا عسعس، د استاد محمد محق ليکنه، ژباړونکی محب الله زغم]

د مقالې په مقدمه يا موضوعي پراګراف کې بايد د مقالې د محتوا په اړه خبره وکړې خو ټوله محتوا به يې نه افشا کوې. که داسې وکړې، لوستونکی به داسې وګڼي چې ټوله مقاله يې لوستې ده او د مقالې نور پراګرافونه به ونه لولي. مقاله که لنډه وي، که اوږده، مقدمه يې بايد لنډه وي. معمولاً درې – څلور يا پنځه جملې به بس وي. د دې له پاره چې د لوستونکي تلوسه وپاروې، کولی شې د مقالې په مقدمه کې يوه پوښتنه مطرح کړې؛ يا يو په زړه پورې واقعيت په کې بيان کړې؛ او يا يوه جالبه يا خندوونکې خبره وکړې.

دوهم فعاليت: لاندې د دوو مقالو موضوعي پراګرافونه راغلي دي. پراګرافونه په ځير ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. کومه جمله د مقالې لوستلو ته د لوستونکو پام او لېوالتيا اړوي؟
۲. کومه جمله د مقالې تيسز يا د بحث موضوع بيانوي؟
۳. په پراګراف کې يوه عمومي موضوع مشخصې موضوع ته رالنډه شوې ده که نه؟

دين او تاريخ

د اسلام د تاريخ په تعبير او تفسير کې اختلاف وينو. دغه اختلاف د رسول الله مبارک له وفاته وروسته د هغه د ځای ناستي د ټاکنې له موضوع پيلېږي. تاريخ راته وايي چې ان د خلفای راشدين په زمانه کې، د څلورم خليفه په دوران کې د مسلمانانو مخالفې ډلې له يو بل سره وجنګېدلې او د خپلو ايماني ورونو وينې يې وبهولې.

[د ډاکټر مبارک علي ليکنه، ژباړن استاد اسدالله غضنفر]

زور او مذهب

په سياست باندې مذهب معمولاً هغه وخت غلبه کوي چې دولت او موسسې يې کمزورې وي. کله چې حکومت د خلکو د اړتياوو په پوره کولو کې پاتې راشي او د خارجي و داخلي خطرونو په مقابل کې د خلکو د ساتلو وس ونه لري نو دغه وخت مذهبي عناصر چې له فاسد سياسي نظامه د تولنې د ژغورلو او د عدالت د راوستلو خبره کوي، د قدرت د حصول په لور ګام اخلي. په دغسې حالت کې مذهب په سياست لاسبرى کېږي او د خپلو شعايرو د عملي کولو ذريعه ورنه جوړوي.

[د ډاکټر مبارک علي ليکنه، ژباړن استاد اسدالله غضنفر]

دريم فعاليت: دلته به دوې مقالې ولولې چې مقدمه يا موضوعي پراګرافونه يې لرې شوې دي. مقالې په ځير سره ولوله او د هرې مقالې له پاره مقدمه پراګراف وليکه.

فلسفي سوال

....
....
....

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مبهم سوال مثال به داسې وي: جهان يعنې څه؟ انسان يعنې څه؟ دا دواړه سوالونه مبهم دي ځکه چې په هر يوه کې يو مفهوم په جلا او مجرد شکل پروت دی، بل کوم مشخص مفهوم نشته چې رابطه ورسره ټينګه کړي، ځکه: «يعنې څه» يوازې د پوښتنې علامه ده او پخپله کوم مفهوم نه دی. لومړی بايد په «يعنې څه» انتقاد وشي او پوښتنه وشي چې د «يعنې څه» څخه مراد څه دی؟

فلسفي سوال هله طرح کېږي چې په مفاهيمو کې حرکت او جنبش را پيدا شي. او که سوال غلط طرح شي، نو فکر له ځايه نه خوځېږي او د سکون په حالت کې پاتې کېږي. او يا د تخيلاتو او تصوراتو لار نيسي او فکر صحيح په کار اچول همدې ته وايي چې انسان د فکر اصلي او حقيقي حرکت او ژوند پيدا کړي. ځکه چې هر فکر ځان ته ژوند او حرکت لري او د افکارو له حرکت او تصادم څخه حقيقت راوځي.

همدارنګه که موږ ووايو: «جبر او اختيار يعنې څه؟» دا يو مبهم سوال دی او موږ مجبور يو چې په يو بل شکل يې طرح کړو او مثلاً ووايو: «انسان مجبور دی که مختار؟» دلته موږ يو نوی مفهوم يعنې «انسان» په مسأله کې داخل کړ او سوال لږ څه له ابهام څخه راووت او د «انسان» او «جبر»، «انسان» او «اختيار» په مفکورو کې څه رابطه او حرکت را پيدا شو. اوس که موږ د دې مفاهيمو حرکت ته په ځير وګورو، نو را معلومه به شي کوم تصادم چې د دوی په منځ کې واقع کېږي، د دې تصادم په نتيجه کې دا دواړه مفاهيم، انسان او جبر له يوې خوا، انسان او اختيار له بلې خوا يو په بل کې ننوځي او يو نوی مفهوم ترې جوړېږي په دې ډول: «مجبور انسان»، «مختار انسان» او زموږ طرح شوی سوال بيا خپل د اولني مفهوم حالت ته راګرځي، په دې شکل: «مختار انسان يعنې څه؟»، «مجبور انسان يعنې څه؟» دلته بيا موږ ته په کار دی چې د «يعنې څه» په ځای «نور څه» داخل کړو چې په افکارو کې بيا حرکت را پيدا شي او زموږ سوال معنا راپيدا کړي. نو به وايو: مجبور يا مختار انسان د څه شي په مقابل کې؟ د دې «څه شي» له سر سري تحليل څخه دا لاندې مفاهيم راوځي: مجبور يا مختار انسان د طبيعت په مقابل کې، د ماوراألطبيعت په مقابل کې، د خپل ځان په مقابل کې، د بل انسان په مقابل کې... په دې ډول د جبر او اختيار په مسأله کې جلا جلا جنبې را پيدا شوې او موږ اوس کولای شو په هرې يوې جلا جلا بحث وکړو. [د جبر او اختيار ديالکتيک، پوهاند ډاکټر سيد بهاألدين مجروح، کابل،]

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاقي ديانت، غيراخلاقي ديانت

....

....

....

....

اخلاقي ديانت هغه دی چې د اخلاقي مکارمو او فضايلو پر اساس بنا کېږي. په دې ډول ديانت کې، انسان دغه فضايل د خپلې ديندارۍ معيار او محک ګڼي او په خپل ژوند کې د نېکو اخلاقو د پالنې همت کوي. سره له دې چې اخلاقي ارزښتونو ته پام کول، د دين د عبادي واجباتو له التزام سره په ټکر کې نه دي او ديني مناسک نه بې ارزښته کوي؛ خو په اخلاقي ديانت باورمن کسان پوهېږي چې که دغه کارونه د هغوی د اخلاقي شخصيت په وده کې مرسته و نه کړي، بې ګټې دي. دا وګړي عبادتونه داسې تمرينونه ګڼي چې له بلې دنيا سره د پيمان د تجديد په وسيله، د هغوی د اخلاقو له دوامدارې ودې او ښه کېدو سره مرسته کوي (محمد غزالي: اسلامي اخلاق، سريزه). که دوی احساس کړي چې عبادت دغه نتيجه نه ده لرلې، د خپلو عبادتونو په ګټه او اغېزې باندې شک کوي او پوهېږي چې عبادتونه يې يوازې د ديندارۍ کاذبه ننداره ده. دا خلک ديني مناسکو او تعبدي چارو ته له پابندۍ سره هم مهاله پر خپلو اخلاقي فضايلو او له رذايلو په اجتناب باندې تمرکز کوي او د همداسې ديانت له لارې اخلاقي انسان ځنې جوړېږي..

په مقابل کې يې، غير اخلاقي ديانت هغه دی چې پر ديني مناسکو او سېمبوليکو چارو تمرکز لري او همدا د ديندارۍ معيار ګڼي. دا وګړي څومره چې زيات عبادتونه کړي، هماغومره ځانونه له نېکو اخلاقو بې نيازه ګڼي (فقهي ديانت). د دې ديانت پالونکي د فضايلو او رذايلو ترمنځ پوله چنداني نه پېژني او حتی فضايل يوازې د يو څو سېمبوليکو مذهبي عملونو د ترسره کولو سطحې ته راټيټوي. د دې ډلې کسان خپلې اخلاقي نيمګړتياوې په عبادت جبيره کوي او ان د يو څو تعبدي عملونو په ترسره کولو چې د دوی د ديانت اصلي معيارونه دي، خاص غرور پيدا کوي او بې له دې چې خپلو اخلاقي نيمګړتياوو ته يې پام وي، نورو ته په سپکه سترګه ګوري او ځان ته په درنه (ابن الجوزي: تلبيس ابليس)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدمرغي هله یو په دوه کېږي چې غیراخلاقي دیانت له سیاست سره او واک ته د رسېدو له هڅو سره غوټه شي. دلیل یې ښکاره دی: سیاست په سختۍ سره له اخلاقي فضایلو سره جوړېږي. غیراخلاقي دیانت له سیاست سره چې له اخلاقو تښتي، په یوه ډول سره همرنګي لري. (سیاست مو دیانت دی او دیانت مو سیاست!!)

په دې دیانت کې د جمعې لمونځ، اعتکاف، د روژې پروګرامونه، حج، ډلهییز نفلونه، د قران او حدیث درسونه، او دې ته ورته نورې چارې د سیاسي هدفونو لپاره په وسایلو بدلېږي. سیاسي هدفونه یې د خلکو د اعتماد جلبول او په ټولنه کې ځای موندل دي چې د هغوی خورا زیاتې مرستې راجلب کاندي او په خپلو مدرسو، مرکزونو، او بنسټونو یې ولګوي او دا هغه ځایونه دي چې د دوی د قدرت مرکز ګڼل کېږي. دوی له همدې ځایونو څخه د خپلو رقیبانو او حریفانو پر ضد کار اخلي او حاکمان او مخالف ګوندونه وربانددې ډاروي او په غیر مستقیم ډول هغه کسان ګواښوي چې نور فکرونه لري.

[سترګې به پرانیزو، لیکوال محمد محق، ژباړن محب الله زغم]

د مقالې مقدمه یا موضوعي پراګراف د مقالې په مختلفو ډولونو کې څه نا څه توپیر لري. دلته به د مقالې د مختلفو ډولونو مقدمې وګورې.

۱. د استدلالي/ Argumentative مقالې مقدمه: د دې ډول مقالې په مقدمه کې خپل نظر او لیدلوری بیانوې؛ لکه:

لیکوالي فطري ده که کسبي؟

د لیکوالۍ په اړه دوه نظرونه شته. ځینې وایي چې لیکوالي هنر دی او د نورو هنرونو په شان طبیعي استعداد غواړي. ځینې په دې باور دي چې لیکوالي په تمرین او ریاضت زده کېدای شي. زما په نظر د لیکوالۍ له پاره دوه شیان په کار دي: تخیل او د لیکلو مهارت. تخیل هر روغ بنيآدم لري او د لیکلو مهارت هم په تمرین سره زده کېږي نو هر څوک لیکوالي کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. د ترغیبي/ Persuasive مقالې مقدمه: د ترغیبي مقالې په مقدمه کې هم مهمه ده چې د موضوع په اړه خپل شخصي نظر وړاندې کړې؛ د دې بېلګې غوندې:

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

دا مشهوره مقوله ده چې وايي هر کتاب په يو ځل لوستلو ارزي. خو ځينې کتابونه دي چې تعصب خپروي او د خلکو په زړونه کې کرکه او بدبيني زياتوي؛ ځينې نور يې ناسم معلومات وړاندې کوي؛ او ځينې کتابونه يوازې د يوې خاصې ايډيالوژۍ تبليغ کوي. نو د داسې کتابونو لوستل د زهر غوندې اثر کوي؛ په تېره بيا که لوستونکی د نوې ځوانۍ په عمر کې وي چې لا يې د تعقل او تفکر ځواکونو پوره وده نه وي کړې. نو زه وايم چې ځينې کتابونه هېڅ په لوستلو نه ارزي.

۳. د مقايسې/ Comparison and Contrast مقالې مقدمه: د دې ډول مقالې په مقدمه کې د دوو موضوعاتو يا مفاهيمو يا ليدلوريو تر منځ مشابهتونو او توپيرونو ته اشاره کېږي. په سر کې به مسئله په لنډه توګه تشريح کېږي او بيا به يې دواړه اړخونه بيانېږي؛ لکه:

استدلالي او ترغيبي مقالې

استدلالي او ترغيبي مقالې ځينې شباهتونه لري. په دواړو مقالو کې ليکوال هڅه کوي چې لوستونکی د خپل نظر او ليدلوري منلو ته وهڅوي. په دواړو مقالو کې ليکوال بايد منطقي دليلونه او شواهد وړاندې کړي. خو ځينې توپيرونه هم لري. په دې مقاله کې به دغه توپيرونه او مشابهتونه وڅېړو.

لومړی فعاليت: په پورتنيو درېو مقدمو کې:

۱. هغه جملې په نښه کړه چې د مخاطب د پام راخپلولو لپاره ليکل شوې دي.

۲. د ليکوال تيسز يا اصلي موضوع په نښه کړه.

۳. د درې واړو پراګرافونو توپيرونه پيدا کړه.

دوهم فعاليت: د مقالې د هر ډول لپاره له لاندې موضوعاتو څخه يوه انتخاب کړه او مقدمه پراګراف ورته وليکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلالي مقاله

* اخلاق څه دی؟
* سوله په کومه بيه؟
* څه ډول مطالعه؟
* څومره ديني زده کړې؟

ترغيبي مقاله

- د ورزش اهميت
- د شوق پالل
- پر ځان باور
- هڅه او هاند

د مقايسې مقاله

- لنډه کيسه او ناول
- خصوصي او دولتي مکتبونه
- ښار او کلی
- د چاپي او الکټرونيکي کتابونو مطالعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. ملاتړي پراګرافونه

ملاتړي پراګرافونه لکه د پراګراف ملاتړې جملې د مقالې د ادعا د اثبات له پاره شواهد، دلیلونه، قولونه، شمېرې او ثبوتونه وړاندې کوي. هر ملاتړی پراګراف باید یو اساسي ټکی راونغاړي معنا دا چې د پراګرافونو وېش د اساسي ټکو له مخې کېږي. په دې پراګرافونو کې دلیلونه باید منطقي وي؛ شواهد واقعي او ثبوتونه معتبر وي. که د موضوع په اړه د چا خبره رانقلوو، دوه لارې په مخ کې لرو: که یې خبرې هو بهو را اخلو، د غبرګو وړو لیندیو «» په منځ کې به یې لیکو او که د خبرو مفهوم یې په نویو ټکو کې بیانوو، بیا لیندیو ته حاجت نشته. هر ملاتړی پراګراف موضوعي جمله لري چې ورپسې ملاتړې جملې راځي خو رانغاړونکې یا د نتیجې جمله کېدای شي ونه لري؛ په تېره بیا کله چې دغه پراګرافونه سره تړلې موضوعات بیانوي نو بیا حتمي نه وي چې رانغاړونکې جمله دې ولري.

بېلګه

د تخیل اهمیت

....

....

اینشتین وایي: «تخیل تر پوهې لا زیات مهم دی.» پوهه د معلومو شیانو په باره کې معلومات دي چې انسان یې باید زده کړي؛ مثلاً: پوهه راته وایي چې ځمکه جاذبه لري او هر شی د ځان خوا ته راکاږي. خو تخیل د هغه څه خبره کوي چې لا ممکن نه دي. انسان څو پېړۍ مخکې تر دې چې الوتکې او فضایي بېړۍ جوړې کړي، د تخیل په مرسته الوځي، د ځمکې له جاذبې څخه تښتي او د ځمکې له مداره وځي. په نکلونو او افسانو کې اتل پر جاینماز دوه رکعته نفل کوي او جاینماز الوځي. ابن سینا تقریباً زر کاله پخوا د «سلامان او ابسال» کیسه ولیکله چې د کیسې اتل سپوږمۍ او ستورو ته سفر کوي او هلته له فضایي موجوداتو او پردي تمدن سره مخامخ کېږي. دغه تخیل انسان فکر کولو ته اړ باسي چې څنګه کېدای شي په واقعیت کې هم داسې وسایل جوړ کړي چې دی په هوا کړي. هره اختراع او هر کشف د تخیل له برکته کېږي. نو همدا وجه ده چې اینشتین وایي چې تخیل تر پوهې زیات اهمیت لري.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت: پورتنی ملاتړی پراګراف بیا ولوله او:

۱. اساسي ټکی یې په نښه کړه.

۲. نقل قولونه په کې پیدا کړه او معلومه کړه چې کوم قول هو بهو را اخیستل شوی او کوم یې د ویناوال د خبرو مفهوم ویلی دی.

۳. لیکوال د تخیل د اهمیت له پاره کوم دلیل راوړی دی؟

اوس به د مقالې د یو څو ډولونو له پاره د ملاتړي پراګرافونو نمونې وګورو.

۱. د استدلالي مقالې ملاتړی پراګراف

لیکوالي فطري ده که کسبي؟

مقدمه

د لیکوالۍ په اړه دوه نظرونه شته. ځینې وایي چې لیکوالي هنر دی او د نورو هنرونو په شان طبیعي استعداد غواړي. ځینې په دې باور دي چې لیکوالي په تمرین او ریاضت زده کېدای شي. زما په نظر د لیکوالۍ له پاره دوه شیان په کار دي: تخیل او د لیکلو مهارت. تخیل هر روغ بنيآدم لري او د لیکلو مهارت هم په تمرین سره زده کېږي. نو هر څوک لیکوالي کولی شي خو په دې شرط چې تمرین وکړي.

ملاتړی پراګراف

د لیکوالۍ له پاره یو ضروري عنصر تخیل دی. تخیل هغه ځواک دی چې یوازې انسان یې لري او د الن لیسلي په باور د انسان او حیوان توپیر په همدې کې دی چې حیوان تخیل نه لري. د تخیل په وسیله انسان د بل پر ځای فکر کولی شي؛ د بل درد درک کولی شي؛ د بل پر احساساتو او عواطفو پوهېدی شي. په لیکوالۍ کې لیکوال باید د خپل داستان د مختلفو کرکټرونو حال بیان کړي؛ د هغوی په خوله خبرې وکړې؛ او د پېښو په مقابل کې د هغوی غبرګونونه وښیي. دا کار هله کېدی شي چې لیکوال ځان د داستان د کرکټرونو پر ځای وګڼي؛ د هغوی غوندې فکر وکړي؛ او د هغوی غوندې احساس ولري. څرنګه چې یو ممثل په تمرین سره تکړه کېږي؛ لیکوال هم د تخیل په تمرین کولو سره دا هنر زده کولی شي.

لومړی فعالیت: پورتنی ملاتړی پراګراف یو ځل بیا ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. د پراګراف اساسي ټکی څه دی؟

۲. دغه پراګراف د لیکوال د تیسز له کومې برخې سره مرسته کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د لیکوال استدلال منطقي برېښي؟
۴. په پراګراف کې راغلی نقل قول څه ډول دی؟

دوهم فعالیت: د دې مقالې لپاره یو بل ملاتړی پراګراف ولیکه چې عمده مفکوره یا اساسي ټکی یې «د لیکلو مهارت» وي.

۲. د ترغیبي مقالې ملاتړی پراګراف

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

مقدمه	دا مشهوره مقوله ده چې وايي هر کتاب په یو ځل لوستلو ارزي. خو ځینې کتابونه دي چې تعصب خپروي او د خلکو په زړونه کې کرکه او بدبیني زیاتوي؛ ځینې نور یې ناسم معلومات وړاندې کوي؛ او ځینې کتابونه یوازې د یوې خاصې ایډیالوژۍ تبلیغ کوي. نو د داسې کتابونو لوستل د زهر غوندې اثر کوي؛ په تېره بیا که لوستونکی د نوې ځوانۍ په عمر کې وي چې لا یې د تعقل او تفکر ځواکونو وده نه وې کړې. نو زه وایم چې ځینې کتابونه هېڅ په لوستلو نه ارزي.
ملاتړی پراګراف	د پاکستاني لیکوال نسیم حجازي ناولونو زموږ د ډېرو ځوانانو ژوند اخیستی دی. پاکستان یو ناڅاپه ظاهراً د دین په نوم رامنځته شو او د یوه هېواد په حیث یې تاریخ او مخینه نه درلوده او له بلې خوا په پاکستان کې مختلف قومونه له مختلفو ژبو او فرهنګونو سره اوسېدل نو پاکستاني لیکوالو باید داسې څه تولید کړي وای چې دغه ټول قومونه متحد کړي. همدا و چې د اسلامي فتوحاتو تاریخي ناولونه یې ولیکل چې په پاکستانیانو کې دیني جذبه راوپاروي او په زړونو کې یې د نورو دینونو او فرهنګونو له خلکو سره دښمني او له هغوی څخه کرکه پیدا کړي؛ البته د دوی اصلي موخه هندوان او هندي کلتور و. خو د جهاد په کلونو کې دغه ناولونه پښتو ته راوژباړل شول او تر ننه پورې هم زموږ د کلیوالو سیمو ځوانان د همدې کتابونو په لوستلو سره ټوپک را اخلي او د جګړې ډګر ته وردانګي او سرونه بایلي.

لومړی فعالیت: د مقالې ملاتړی پراګراف بیا ولوله او:

۱. عمده ټکی په کې پیدا کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. په پراگراف کې ليکوال د خپلې ادعا د اثبات له پاره څه راوړي دي: نقل قول، دليل، مثال، يا احصائيه؟

۳. پراگراف د مقالې له تيسز سره څه رابطه لري؟

دوهم فعاليت: د همدې مقالې لپاره يو بل ملاتړی پراگراف د هغو کتابونو په اړه وليکه چې ناسم معلومات خپروي.

۳. د مقايسې مقالې ملاتړی پراگراف

استدلالي او ترغيبي مقالې

مقدمه

استدلالي او ترغيبي مقالې ځينې شباهتونه او ځينې توپيرونه لري. په دواړو مقالو کې ليکوال هڅه کوي چې لوستونکی د خپل نظر او ليدلوري منلو ته وهڅوي. په دواړو مقالو کې ليکوال بايد منطقي دليلونه او شواهد وړاندې کړي. خو ځينې توپيرونه هم لري. په دې مقاله کې به دغه توپيرونه او مشابهتونه وڅېړو.

ملاتړی پراگراف

استدلالي او ترغيبي مقالې د موضوع په لحاظ سره توپير لري. په استدلالي مقاله کې معمولاً داسې موضوع را اخيستل کېږي چې په اړه يې دوه يا څو مختلف او متضاد نظرونه وي او ليکوال د يوه نظر په پلوي دليلونه راوړي؛ مثلاً د نجونو او هلکانو د گډ تعليم په اړه دوه متضاد نظرونه دي. ځينې خلک وايي چې نجونې او هلکان بايد په گډو مکتبونو کې تعليم وکړي خو ځينې وايي نه، بايد د هلکانو مکتب بېل وي او د نجونو بېل. نو ليکوال که هره خوا نيسي د مخالف لوري نظرونو ته په پام سره داسې استدلال کوي چې د هغوی نظر غلط وښيي. خو په ترغيبي مقاله کې ليکوال يوه کار يا مفکورې ته د مخاطب د هڅولو هڅه کوي؛ بې له دې چې مخالف نظرونه په پام کې ونيسي؛ مثلاً د مطالعې د اهميت په اړه دليلونه، شواهد او مثالونه راوړي چې لوستونکي مطالعې ته وهڅوي.

لومړی فعاليت: د مقالې ملاتړی پراگراف بيا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه:

۱. د پراگراف عمده ټکی څه شی دی؟

۲. په پراگراف کې د استدلالي او ترغيبي مقالو کوم توپير بيان شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د ليکوال دليل څومره منطقي دی؟

دوهم فعاليت: د استدلالي او ترغيبي مقالو يو شباهت په بل ملاتړي پراگراف کې وليکه.

ج. رانغاړونکی يا د نتيجې پراگراف

د مقالې وروستی پراگراف د نتيجې پراگراف دی. رانغاړونکی پراگراف درې کارونه کوي:

۱. د مقالې پای رانښيي.

۲. لوستونکو ته د ليکوال خبرې بيا ور په زړه کوي.

۳. مخاطب ته د ليکوال وروستۍ خبره کوي.

د رانغاړونکي پراگراف په لومړۍ برخه کې ليکوال د خپل تيسز خبره په نورو ټکو کې تکراروي او/ يا د مقالې د عمده ټکو خلاصه بيانوي. په دوهمه برخه کې يې ليکوال خپله وروستۍ خبره کوي چې دا کېدای شي د هغه نظر، وړانديز، قضاوت او پرېکړه يا د موضوع په اړه وړاندوينه وي. د رانغاړونکي پراگراف وروستۍ خبره بايد له هغې موضوع سره پوره تړاو ولري چې په ټوله مقاله کې بيان شوې ده؛ نه دا چې بله نوې موضوع ياده کړي.

لاندې د اشاري – بدني ژبې د مقالې وروستی پراگراف يو ځل بيا ولوله.

«لنډه دا چې اشاري – بدني ژبه د رابطې يوه مهمه بڼه ده چې په هر ځای کې يو شان نه وي. کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، بايد داسې ونه گڼي چې د دوی د خپل فرهنگ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي. په حقيقت کې، څنگه چې خلک د يوې ژبې د گرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې بايد خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنگ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولگوي.»

وگوره چې دلته ليکوال د رانغاړونکي پراگراف درې موخې څنگه رانغاړلې دي.

۱. په لومړۍ جمله کې وايي «لنډه دا چې ...» دغه عبارت راته وايي چې مقاله پای ته ورسېده.

۲. بيا د تيسز موضوع په نورو ټکو بيانوي: «کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، بايد داسې ونه گڼي چې د دوی د خپل فرهنگ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. لیکوال خپله وروستۍ خبره داسې کوي: «څنګه چې خلک د یوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې باید خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.»

لومړی فعالیت: دلته د یوې مقالې مقدمه لولې. وروسته د مقالې د ملاتړي پراګراف له پاره څلور جملې درکړل شوې دي. وګوره چې د موضوعي جملې لپاره کومه جمله تر ټولو زیاته مناسبه ده او کړۍ ترې تاوه کړه. بیا دوه رانغاړونکي پراګرافونه درکړل شوي دي. مناسب هغه یې په نښه کړه.

تجارتي اعلانونه

د ځمکې پر مخ له لرې پراته ټاپو نه به غیر چې په هر ځای کې واوسې، له تجارتي اعلانونو نه دې خلاصی نشته. په اوسنۍ موډرنه نړۍ کې هر انسان مدام له تجارتي اعلانونو سره مخ کېږي. راډیو، ټلویزیون، بل بورډونه، انټرنټ او ټولنیزې شبکې له اعلانونو ډک دي. خو تجارتي اعلانونه نوې پدیده نه ده. د اعلانونو تاریخ یې رابښیي چې له ډېر پخوا وخت راهیسې دا شی و.

د ملاتړي پراګراف لپاره جملې

الف. له میلاد څخه ۳۰۰۰ کاله مخکې به سوداګرو پر خپلو دوکانونو له لرګیو، خټې او ډبرې څخه جوړې شوې لوحې لګولې.

ب. په لرغوني مصر کې به سوداګرو جارچیان ګومارل چې په واټونو کې وګرځي او د دوی د مالونو او بېریو د رارسېدو خبر خپور کړي.

ج. د منځنیو پېړیو په اروپا کې به دوکاندارانو جارچیان ګومارل چې مشتریان د دوی د دوکانونو خوا ته وروبولي.

د. په پنځلسمه پېړۍ کې د مطبعې اختراع د هغو تجارتي اعلانونو پیل ګڼل کېږي چې نن ورسره آشنا یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رانغاړونکي پراګرافونه

۱. نتيجه دا چې اعلانونه لږ تر لږه د ۵۰۰۰ کلونو له پاره د کاروبار او تجارت يوه برخه پاتې شوې ده. اعلانونه د لرغوني بابل د دوکانونو له لوحو رانيولې تر هغو پيغامونو پورې چې نن سبا زموږ د کمپيوټر پر ښيښې راڅرګندېږي، د ورځني ژوند يوه برخه وه او ده. کېداى شي د تجارتي اعلانونو بڼه بدله شي خو بې له شکه چې په ډېرو نورو راتلونکو وختونو کې به هم پاتې وي.

۲. نتيجه دا چې تجارتي اعلانونه هم د پلورنکي او هم د پېرېدونکي له پاره ګټور دي. پلورونکو ته يې ګټه دا ده چې خلک د دوى له مالونو او خدمتونو خبروي. پېرېدونکو ته دا ګټه کوي چې کولى شي د اخيستلو له پاره مناسب دوکان انتخاب کړي. کېداى شي د تجارتي اعلانونو بڼه بدله شي خو بې له شکه چې په ډېرو نورو راتلونکو وختونو کې به هم پاتې وي.

[Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014]

دوهم فعاليت: پورته دې د استدلالي، ترغيبي، او پرتلنې د مقالو مقدمې او ملاتړي پراګرافونه ولوستل. اوس يې بيا ولوله او د هرې مقالې له پاره د لاندې رانغاړونکو پراګرافونو له منځه، مناسب هغه يې په نښه کړه.

ليکوالي فطري ده که کسبي؟

۱. لنډه دا چې ليکوالي کسبي هنر دى. د ليکوالۍ دواړه ضروري عنصرونه يعنې تخيل او تفکر او د ليکلو مهارت زده کېداى شي. ځوک چې غواړي ښه ليکوالي وکړي؛ بايد مطالعه، تمرين او رياضت وکړي چې فکر يې پوخ، تخيل يې پياوړى او د ليکوالۍ مهارت يې زيات شي.

۲. وروستۍ خبره دا چې ښه ليکوال بايد د ټولنې خير او نېکمرغي په پام کې ونيسي. ښه ليکوال بايد داسې څه ونه ليکي چې د لوستونکي په زړه کې د کرکې او دښمنۍ زړي وکري. ليکوالي سپېڅلى هنر دى او بايد سپېڅلى پاتې شي.

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

۱. نتيجه دا چې د کتابونو مطالعه ډېرې ګټې لري. ځوک چې ډېره مطالعه کوي، معلومات يې ډېرېږي او ذهن يې پراخېږي. مطالعه که د چاپي کتابونو وي که د الکترونيکي؛ ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غواړئ چې په ټولنه کې مو قدر زيات وي او د ژوند لارې چارې زده کړئ نو هره ورځ مطالعه وکړئ.

۲. نو د هر کتاب مطالعه ګټوره نه ده. د کتابونو په انتخاب کې بايد دقت وکړو. مخکې له دې چې د مطالعې له پاره يو کتاب غوره کوو، بايد د ليکوال په اړه يې تحقيق وکړو چې هغه څه رنګه انسان دی؛ په کومې ايډيالوژۍ باورمن دی؛ خيرمن دی که شرپسنده. په تېره بيا خپلو ماشومانو او ځوانانو ته بايد داسې کتابونه واخلو چې ګټور معلومات، سوله‌ييز ژوند، او له خلکو سره مينه او خواخوږي وروښيي.

استدلالي او ترغيبي مقالې

۱. د پای خبره دا چې استدلالي او ترغيبي مقالې د دې له پاره ليکل کېږي چې د مخاطب فکر بدل کړي. د مخاطب د فکر د بدلولو لپاره بايد کافي شواهد او دليلونه وړاندې شي. که داسې ونه شي، د ليکوال خبرې به پر لوستونکو اغېز ونه کړي.

۲. لنډه دا چې استدلالي او ترغيبي مقالې سره له دې چې د موضوع او د ليدلوريو په لحاظ سره توپير لري خو د ليکلو تخنيکونه يې سره ورته دي. د مقالې په دې دواړو ډولونو کې ليکوال بايد قوي منطق او فصيحه ژبه وکاروي چې پر مخاطب خپل نظر په آسانۍ سره ومنلی شي. په استدلالي او ترغيبي مقالو کې تر احساساتي خبرو، علمي او منطقي خبرې اغېزناکې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. ۳. د مقاله لیکنې پړاوونه

د پراګراف لیکلو پړاوونه مو مخکې تشریح کړل. د مقالې د لیکلو لپاره هم هماغه پړاوونه په مخ کې لرو. لومړی معلومات راټولوو، بیا راټول شوي معلومات ترتیبوو، وروسته د مقالې خاکه لیکو، بیا د مقالې خاکه اېډېټ کوو، په پای کې مقاله له سره لیکو.

۱. تر لیکلو مخکې پړاو

په دې پړاو کې د مقالې لپاره موضوع انتخابېږي او بیا د موضوع په اړه معلومات راټولېږي. د معلوماتو او مفکورو د راټولولو له پاره مختلفې لارې شته. ځینې تکړه لیکوال چې د موضوع په اړه کافي معلومات او خبرې لري، بې له دې چې معلومات راټول، ترتیب او په پراګرافونو ووېشي-؛ نېغ په نېغه د مقالې په لیکلو شروع کوي او ذهني بهیر یې دومره منظم او چټک وي چې مقاله په آسانۍ سره لیکلی شي. خو مبتدي او تازه کاره لیکوال کولی شي چې د موضوع په اړه څه چې په ذهن کې یې ګرځي، نوټ کړي؛ موضوع په نورو وړو موضوعاتو ووېشي- او د هرې فرعي موضوع لپاره یې مفکورې یا معلومات ولیکي؛ د ملګرو او دوستانو نظرونه او مفکورې وپوښتي؛ یا د موضوع په اړه تحقیق او مطالعه وکړي.

په دې لاندې بېلګه کې لیکوال غواړي د دروغو د ډولونو په باره کې مقاله ولیکي نو په لومړي پړاو کې هر هغه څه چې د دروغ ویلو په اړه یې په ذهن کې تېرېږي؛ په یوه لست کې داسې لیکي.

د دروغو ډولونه

- د یو چا تحفه دې خوښه نه ده خو وایې چې خوښه مې شوه.
- صنف ته ناوخته راغلی یې خو معلم ته دروغ وایې.
- ټرافیک دې موټر د زیات سرعت په وجه دروي او ته دروغ وایې چې عاجل مریض لرم.
- نقل کوې.
- ملګري دې خپل ویښتان خراب جوړ کړي دي خو ته وایې چې ښه ښکارېږي.
- داسې ژمنه کوې چې پوره کولی یې نه شې.
- یو کار کولی شې خو وایې چې نه یې شم کولی.
- د کار په غوښتنلیک کې دې د ځان په اړه داسې څه ولیکې چې هغسې نه یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- معلم ته وايي چې کورنۍ دنده مې په کور کې هېره ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.
- يوه محفل ته د ورتلو ژمنه کوې؛ په داسې حال کې چې ډېر بوخت يې او ورتلی نه شې.

۲. د معلوماتو ترتيبول

- په دې پړاو کې راټول کړي معلومات او مفکورې په منطقي لحاظ ترتيبوې او په ډلو کې يې وېشې. په هره ډله کې به يوه اساسي مفکوره يا عمده ټکی تعيينېږي. په دې وخت کې کولی شي چې ځينې معلومات کم يا زيات کړې.
- بيا د مقالې طرحه جوړوې چې کومه مفکوره په کوم پراګراف کې بايد راشي.
- د خپلې طرحې له مخې د مقالې ليکل پيلوې.

د دروغ ويلو د ډولونو په اړه دې لومړی پړاو وکوت. په دوهم پړاو کې ليکوال هغه څه چې لست کړي يې وو، په کټګوريو وېشي. دې ته ځير شه چې په دوهم پړاو کې ليکوال په دې لست کې څه زيات کړي دي او څه يې ورنه کم کړي دي.

• د نورو د نه خپه کولو په خاطر دروغ ويل	• له مجازاتو څخه د ځان د خلاصولو لپاره دروغونه	• هغه دروغونه چې نورو ته زيان اړوي
د چا تحفه دې خوښه نه ده خو وايې چې خوښه مې ده.	صنف ته د ناوخته ورتلو په خاطر د دروغو پلمه جوړوې.	نقل کول.
ملګري دې خپل ويښتان خراب جوړ کړي دي خو ته وايې چې ښه ښکارېږي.	معلم ته وايې چې کورنۍ دنده دې په کور کې پاتې ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.	داسې دروغ چې د بل شهرت او اعتبار خرابوي.
داسې ژمنه کوې چې پوره کولی يې نه شې.	د ډېر سرعت په خاطر ټرافيک ته د دروغو پلمه کوې.	ادبي غلا (د چا د ليکنې، هنر يا مفکورې غلا کول)

وينې چې ليکوال د دروغو ډولونه په درېو کټګورۍ ووېشل. اوس هره کټګوري په يوه ملاتړي پراګراف کې بيانوي نو درې ملاتړي پراګرافونه به وليکي. دی د پراګرافونو ترتيب داسې جوړوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دروغو ډولونه

۱. مقدمه: خلک د ډېرو عمده دلیلونو په خاطر دورغ وايي. کېدای شي د دې لپاره چې څوک خپه نه شي، د زړه خبره پټه کړي؛ یا له مجازاتو څخه د ځان د خلاصولو لپاره رښتیا ونه وايي او یا قصداً دروغ ووايي چې چا ته زیان واړوي.

۲. ملاتړي پراګرافونه

الف. لومړی دا چې خلک د دې لپاره چې د چا احساس زخمي نه کړي، دروغ وايي.

۱. د چا د تحفې په اخیستلو سره

- وايي تحفه مې خوښه شوه خو خوښه یې نه وي.
- تحفه یوازې هغه مهال کاروي چې د تحفې ورکوونکی ورسره وي.

۲. د یوه ملګري د څېرې او ظاهر په اړه

- ویښتان یې خراب جوړ کړي دي خو ورته وايې چې ښه درسره ښکاري.
- په نویو جامو کې ښه نه ښکاري خو ته یې ستایې چې زړه یې خپه نه شي.

۳. داسې ژمنه کوې چې پوره کولی یې نه شې

- زه به درته ټیلفون وکړم.
- محفل ته به مو درشم.

ب. د دروغ ویلو دوهم ډول لا جدي وي ځکه چې د خپل مسوولیت له منلو د ډډه کولو لپاره ویل کېږي.

۱. په مکتب کې پلمې

- وايې چې کورنۍ دنده دې په کور کې پاتې ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.
- وايې کورنۍ دنده مې ځکه پاتې شوه چې انټرنټ مو کار نه کاوه؛ حال دا چې خبره داسې نه ده.

۲. ټرافیک ته پلمې کول

- وايې چې پام مې نه و چې سرعت مې زیات دی.
- وايې خبر نه وم چې د برېک اشاره مې کار نه کوي؛ حال دا چې خبر وې.

ج. د دروغ ویلو درېیم ډول ډېر بد دی ځکه چې خورا بدې نتیجې به ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. داسې دروغ چې نورو ته زيان اړوي.

- د يو چا د اعتبار او شهرت د خرابولو لپاره له ځانه کيسې او خبرې جوړول.
- په يو چا پسې دروغ وايې چې لانجه ورته جوړه شي.

۲. نقل او ادبي غلا

- په امتحان کې د اصولو او قواعدو نه مراعاتول.
- د بل چا ليکنه په خپل نوم تېرول؛ ادبي غلا

۳. نتيجه

ښکاره ده چې خلک په مختلفو دليلونو دروغ وايي. خو څه چې څرګنده نه ده، دا ده چې کوم ډول دروغ د منلو دی او کوم ډول يې نه دی. د چا د نه خپه کولو په خاطر دروغ په ښه نيت ويل کېږي او د دروغو د نورو ډولونو په پرتله يې منفي نتيجې کمې دي خو بيا هم دروغ دی. ښه به دا وي چې موږ ټول له ځان سره فکر وکړو چې څنګه له دروغ ويلو ډډه وکړو.

نوټ: پورتنۍ بېلګه له دې کتاب څخه راخيستل شوې ده: {Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014}

لومړی فعاليت: لاندې د بې‌ادبيو د ډولونو لست درکړل شوی دی. لست په ځير ولوله او د بې‌ادبيو ډولونه په کټګوريو ووېشه.

پر چا ملنډې وهل

سپکې خبرې کول

په بنده فضا کې سګرټ څکول

د خبرو په وخت مخاطب ته خوله ورنژدې کول

د وره له ټکولو پرته، د چا دفتر ته ننوتل

د ملګري په رسمي دفتر کې بنډار کول

په صنف کې مزاحمت کول

نوبت نه مراعاتول

په رسمي ځايونو کې په لوړ غږ خبرې کول

د چا په خبرو کې ورلوېدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټوخېدو په وخت کې مخ نه اړول
داسې پرنجېدل چې د پوزې اوبه مو پر چا ولوېږي
په عامه ځایونو کې سپکې ټوکې کول
مېرمنو ته بیا بیا کتل
په لارو کوڅو کې د نجونو څورول
په رسمي غونډو کې خپل منځي خبرې
په رسمي غونډو کې د ټیلفون نه غلی کول
په مجلس کې په خپل موبایل کې بوخت کېدل
د غم په مراسمو کې خندل
بې له اجازې د چا شخصي وسایل اخیستل
بې له اجازې د چا له موبایل نه زنګ وهل
د بل چا د ټیلفون ځوابول
د بل چا فیسبوک یا اي مېل ته ورننوتل
د چا د شخصي لیکونو او یادښتونو لوستل
بې له اجازې چا ته ویډیوکال کول
بې له اجازې د چا د ټیلفون نمبر یا نور شخصي معلومات نورو ته ورکول

دوهم فعالیت: د بې‌ادبیو د ډولونو هره کټګوري د یوه پراګراف په قالب کې ترتیب کړه. بیا لکه پورتنۍ بېلګې ورته مقدمه او نتیجه هم ولیکه.

درېیم فعالیت: په لاندې موضوعاتو کې یوه خوښه کړه. د موضوع په اړه هر څه چې ذهن ته درځي، ویې لیکه. بیا یې په کټګوریو ووېشه، د هرې کټګورۍ لپاره یو پراګراف ولیکه او مقاله ترې جوړه کړه.

⇐ د افغانستان د جګړې عاملونه
⇐ بد اخلاقي څه ده؟
⇐ د افغان مېرمنو ستونزې
⇐ د مکتب په کتابونو کې تېروتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

⇐ د لوبو گټې

۳. د مقالې د لومړۍ خاکې ليکل

په دې پړاو کې وروسته له هغې چې د موضوع په اړه معلومات دې راټول، لست، ډلبندي او پر پراگرافونو ووېشل، د مقالې لومړۍ خاکه ليکې.

۴. د لومړۍ خاکې اېډېټ او بياکتنه

کله چې د مقالې لومړۍ خاکه بشپړه شوه، يوه ملگري يا ټولگيوال ته يې ورکړه چې ويې لولي او خپل نظر درسره شريک کړي. د هغه نظر وگوره چې د مقالې په ښه کولو کې څه مرسته درسره کوي او منطقي وړانديزونه يې په مقاله کې عملي کړه. وروسته سمه شوې مقاله دې د گرامر، ليکنښو او د جملو د جوړښت په لحاظ اېډېټ کړه.

۵. د مقالې وروستۍ بڼه

تر اېډېټ او بيا کتنې وروسته، مقاله دې له سره وليکه. بيا مقاله په لوړ غږ ولوله. که د مقالې په کوم ځای کې دې ژبه ونښته، يا کومه جمله روانه او آهنگينه نه وه، اصلاح يې کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. ۴. د مقالې ډولونه

مقالې هم د پراګراف غوندې درې عمده کټګورۍ لري: معلوماتي، روايتي او اقناعي. معلوماتي مقاله د يوه شي په اړه واقعيتونه او فکټونه بيانوي او هدف يې د معلوماتو وړاندې کول وي. دا معلومات کېدای شي د دوو شيانو يا پديدو مقايسه وي (د مقايسې مقاله)؛ يا د يوې پروسې پړاوونه راته تشريح کړي (د بهير/ لړۍ مقاله)؛ يا يوه موضوع شرح او توضيح کړي (توضيحي/ تشريحي مقاله)؛ يا هم د يوه مهارت د کسبولو پړاوونه يا د يوې وسيلې د کارولو طريقه راوښيي (لارښوديزه مقاله). روايتي مقالې تېرې پېښې راته بيانوي لکه خاطره، ګزارش، د تاريخي پېښې بيان او داسې نور. اقناعي مقالې چې ترغيبي، د نظريې مقاله او استدلالي مقاله يې ډولونه دي، خپلې مفکورې ته د لوستونکو د راماتولو لپاره ليکل کېږي او ليکوال داسې دليلونه او شواهد وړاندې کوي چې مخاطب قانع کړي. د پراګراف ليکنې په برخه کې مو د پراګراف د ځينو ډولونو ليکل تمرين کړل، دلته به د مقالې لاندې ډولونه وګورو:

۱. اقناعي مقالې

*د نظريې مقاله

*ترغيبي مقاله

*استدلالي مقاله

۲. روايتي مقالې

*روايتي مقاله (خاطره)

۳. معلوماتي مقالې

*د مقايسې مقاله

*توضيحي/ تشريحي مقاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د نظریې مقاله

په دې مقاله کې لیکوال د یوې موضوع په اړه خپله نظریه بیانوي. لیکوال غواړي مخاطب د ځان هم نظره کړي نو د خپلې نظریې د سموالي په اړه دلیلونه او شواهد وړاندې کوي. په لاندې مقاله کې وګوره چې ډاکټر احسان الله درمل د خپلې نظریې له پاره څه ډول استدلال کوي.

لیکوالي او مسوولیت

د لیکوالۍ ذاتي تخنیکونه کسبي دي او که یو کس ځیرک وي، د لویو لیکوالو له لیکنو یې هم زده کولای شي. املاً، لیکنښې، د جملو اوډون او سمه ژبه لیکل به زده شي خو تر ټولو لوی مسوولیت تر دې وروسته پیلېږي. اوس به وایې څه؟

له لیکواله د خلکو تمه دا وي چې نوې خبره ورته وکړي. هغه خبره چې د جومات په پیټاوي، د زړو ښځمنو په بنډار او د ښاري ټیکسیو له مساپرو یې نشو اوربدلای. دقیق لیکوال هغه دی چې د لیکلو تر موضوعاتو د نه لیکلو موضوعات ښه وپېژني. دا خبره کوم انګرېز لیکوال کړې چې: "د لیکلو تر هنر د نه لیکلو هغه ډېر مهم دی."

د لیکوال فکر و منطق د ټولنې تر عادي وګړو لوړ او ظریف وي. دی په بدرنګیو کې حسن پیدا کولای شي او د حسن له بدرنګیو نقابونه ښویوي. لوی لیکوال عموماً معتدل فکر لري او لکه خامه میوه په خپل ښاخ پورې کلک نه نښلي. لیکوال د ساینسي- لابراتوار غوندې د پدیدو له حقیقت سره کار لري او د خپل عقدو، عقایدو او افکارو پر بنسټ د پدیدو هویتونه په لوی لاس نه مسخه کوي. دی له لیکوالۍ د لوښي استفاده کوي او په دې ښایسته لوښي کې خلکو ته زهر نه، بلکې د ژوند اوبه ورکوي.

لیکوال په بیه او معاش د قلم عفت نه پلوري. دی په یو څو پیسو خپلو روغو سترګو ته د بل چا رنګینې عینکې نه اچوي او حقایق یوازې هغسې تعبیروي چې دي.

لیکوال د څلورلاري کاریګر نه دی چې کولنګ او بېلچه پر مټ له هر چا سره روان شي. کاریګر خپل ګولنګ او بېلچه د ټاکلي مزد په بدل کې پلوري. که بادار وویل چې بام وران کړه؛ دی یې اخېړولای نشي او که یې وویل چې دېوال جوړ کړه؛ دی یې ورانولای نشي. د کاریګر د کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوښي کرایه کېدای شي خو قلم د کرایې ګولنګ نـه دی چـې کـه چـا درتـه وویـل چـې د پـلاني د شخصیت ماڼۍ په ونړوه، ته سمدستي لاس ورته په ناړو کړې.

لیکوالي د ارزښتونو د ساتلو کلا ده؛ د وطن او خلکو د علیا ګټو د ځلولو او ساتلو هـنر دی او بالاخره خپلو نسلونو ته د سمې او منځنۍ لارې په ګوته کول دي.

ښایي د لیکوال یوه نیمه خبره د ټولنې د مزاج مخالفه وي؛ ښایي لیکـوال پـه ځینـو خـبرو د ستایلو پر ځای ورټل شي خو دی بیا هم هغه خبره کوي چې سمه وي او د خلکو پکې خیر وي.

لیکوال دوکاندار نه دی چې باید پر دوکان یې ګڼه ګوڼه وي. دوکانداران د ګټـې لپـاره هغـه شیان هم پلوري چې ممکن د روغتیا لپاره مضر وي؛ خو لیکوال یوازې هغـه اجنـاس وړانـدې کـوي چې د لوستونکیو ذوقي او فکري وده ورسره تړلې وي.

لیکوالي صرف سترګې پټول او خوله خلاصول نه دي؛ بلکې د خپلې هرې کلیمې مسوولیت اخیستل دي. هغه لیکوال چې د لیکلو او د کلیماتو د دقیق استعمال له مسوولیته خـبر وي؛ د زړه وینې یې خوراک وي. داسې لیکوال د یوې مهمې موضوع او حتی یـوې دقیقـې کلیمـې د مونـدلو لپاره شپه ورځ پر ځان یوه کوي خو په عادي موضوع او نامناسبه کلیمه قناعت نه کوي.

د ښې لیکوالۍ لپاره لیکوال ښې ذهني تغذیې ته اړتیـا لـري. ذهنــي تغذیـه د لویـو لیکوالـو شهکارونه او د لویو مفکرینو اثار دي چې اول ډول اثار لیکوال ته د څنګه ویلـو او دوهـم ډول یـې د څه ویلو تخنیکونه ور زده کوي.

افغانستان ته چې سوشیل میډیا راغله، ګڼو لوسـتو او نالوسـتو د لیکـوالۍ عـادي تخنیکونـه زده کړل خو د لیکوالۍ ډېره مهمه برخه چې فلسفي تفکر او تعمق دي، هېر شول. زلمکیو لیکوالـو د یو څو عقدهیي او تش مغزو ښـکنځلمارو لاره ونیـوه او پـه دې توګـه لیکـل زیـات شـول خـو د کـار خبرې بیخي د مرغۍ پې شوې. بله لویه غمیزه دا چـې لیکـوالي د نـوي فکـر او خـبرې پـر ځـای د خپلو سیاسي او ټولنیزو ګروپونو او عقدو د ازادېدو وسیله شوه. فلهذا، د دلیل او منطق ځای پوچـو ښکنځلو او چټیاتو ونیو. اوس چې څوک نوی کس زموږ سوشیل میډیا ته راشي نو د سـپکو سـپورو، بې منطقیو، خرافاتو، تورونو، پیغورونو او ښکنځلو شور دومـره لـوړ وي چـې د کـار خـبره دې کـه تـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوړه شوه، بختور به يې. لوستونکی نه پوهېږي چې دی د لیکوالو نظریات لولي که د جومات په پیټاوي، د ښځمنو په جنګ او یا د ټیکسي په منځ کې ناست دی.

لوی لیکوال د لوستونکیو له سترګو د جهل، عقدو او خرافاتو پردې لرې کوي خو زموږ لیکوال روغو سترګو ته خاورې شيندي. د ليکوال کار د خلکو سترګور کول دي خو موږ خلک ړندوو. هره پدیده چې د خپل فطرت مخالف کار وکړي، پاراډوکس رامنځته کېږي. زموږ لیکوالي د پاراډوکس تر ټولو جالبه بېلګه ده. د غالب خبره ده چې:

غلطیهای مضامین مت پوچھ !

لوگ نالے کو رسا باندھتے ہیں

لومړی فعالیت: قلم او کاغذ راواخله. لاندې چوکاټ کاپي کړه او بیا د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه:

د لیکوال نظر/ ادعا	د لیکوال دلیلونه	زما نظر
۱. لیکوال دوکاندار نه دی	دوکاندار مضر شیان هم خرڅوي خو لیکوال یوازې د لوستونکو فکري او ذوقي ودې لپاره لیکل کوي.	دا دلیل منطقي دی. لیکوال باید د ټولنې خیر وغواړي. موږ وینو چې ځینې لیکوال داسې کتابونه خپروي چې لوستونکو ته غلطه لاره ښيي.
۲.		
۳.		

پوښتنې:

۱. په دې مقاله کې لیکوال د لیکوالۍ په باب کوم نظر وړاندې کوي؟
۲. د خپل نظر د توجیه لپاره کوم دلیلونه وايي؟
۳. د لیکوال دلیلونه منطقي او ربښتياني دي؟
۴. لیکوال په دې بریالی شو چې تا له ځان سره همفکره کړي؟

دوهم فعالیت: پورته مقاله له سره ولوله او عمده ټکي يې نوټ کړه.

دریم فعالیت: د مقالې خلاصه داسې ولیکه چې یوازې عمده ټکي يې په کې راشي، نه تفصیل او جزیات يې؛ د لیکوال جملې به نه کاپي کوې؛ بلکې د هغه د خبرو مفهوم په خپلو کلمو بیانوې؛ او خپل نظر به په کې نه لیکې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ترغيبي مقاله

د ترغيبي مقالې ليکوال غواړي چې مخاطب يوه کار يا د يوې نظريې منلو ته وهڅوي. د دې کار له پاره بايد د خپل تيسز لپاره کافي دليلونه، شواهد او مثالونه راوړي. لکه څنګه چې د ښاغلي ډاکټر احسان الله درمل په مقاله کې مو ولوستل؛ ښه ليکوال خپلو لوستونکو ته د خير ښېګڼې خبرې کوي او هغوی داسې کارونو او فکرونو ته هڅوي چې د انسان او ټولنې په ګټه وي خو ځينې شر پسنده ليکوال هم شته چې د ليکوالۍ له مهارتونو په استفادې سره د مخاطبانو، په تېره بيا د ځوانانو، له احساساتو ناوړه ګټه اخلي او هغوی ورانکاريو ته هڅوي. نو ترغيبي مقالې کېداي شي لوستونکو ته مثبت پيغام ورکړي او کېداي شي منفي فکر ورته ورکړي. لاندې د ترغيبي مقالې بېلګه لوستلی شې.

هغه څه چې په وېشلو نه کمېږي

علم، فن او هنر په وېشلو او له نورو سره په شريکولو نه کمېږي. دا لکه د کوهي اوبه دي چې که ويې نه باسې، خوسا به شي خو که يې وباسې تازه او روڼې به پاتې شي. پخوا خلک په دې باور نه وو. پخوا به عالمان او هنرمندان غوښتل چې پر خپل علم او هنر انحصار ولري او ډېر کم کسان د دوی غوندې تکړه وي؛ ګنې د دوی قدر به کم شي.

د لرغوني يونان مشهور طبيب هايپوکرات يوه لوړه جوړه کړې وه چې تر ننه پورې هم د طب محصلان د همدې لوړې نوې بڼه د فراغت په ورځ په لوړ آواز لولي او قسم کوي. د دې لوړې په اصلي نسخه کې راغلي دي: «زه به د خپل استاد کورنۍ خپل ورونه وګڼم او که وغواړي چې دا هنر زده کړي، زه به يې بې له فيس يا قرارداده ورزده کړم. زه به د طب ټول درسونه يوازې خپلو زامنو او د خپل استاد زامنو او يوازې هغو متعهدو شاګردانو ته ورزده کړم چې د طبيبانو لوړه ادا کوي خو بل چا ته به يې نه ورزده کوم.»

زموږ په هېواد کې به پخوا اکثرو جراحانو خپله پوهه او هنر په آسانۍ سره چا ته نه ورزده کول. که به چا غوښتل چې جراحي زده کړي؛ نو مجبور به و چې د استاد راز راز نخرې او نازونه پر ځان ومني، منونکی پاتې شي او ان استاد ته چاپلوسي وکړي.

د پهلوانانو په اړه ويل کېږي چې پهلوان هر څه خپل شاګرد ته ښيي خو وروستی چل ځان ته ساتي. هر پهلوان داسې يو چل لري چې هېچا ته يې نه ورزده کوي. دا د دې لپاره چې که

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاګرد يې د دوی په وينا نا اهله وخېږي او د خپل استاد مخې ته ودرېږي نو استاد به يې په هماغه چل مات کړي.

پخوا به که چا د خياط، نجار يا د کوم بل کسبګر شاګردي کوله؛ نو کلونه به يې په وړو او بې ارزښته کارونو تېرول. استاد نه غوښتل چې خپل کمال په آسانۍ سره چا ته ورزده کړي. دليل به يې دا و چې که کسبګر زيات شي، د دوی پيدا به کمه شي. دغه کار د ټولنې د وروسته پاتې کېدو سبب ګرځېده. له بلې خوا به کسبګرو خپل شاګردان د بګۍ د آس په شان رزول چې يوازې خپله مخه ليدای شي او اړخونو ته نه شي کتلی.دوی به يوازې هغه څه کول چې له استاده به يې زده کړي وو. په همدې وجه به پخوا په ټولو کسبونو کې نوښت خورا لږ و. تر هغې پورې چې زموږ خلك پاکستان ته نه وو مهاجر شوي، نژدې دوه لسيزې د خت پرتوګ هماغه يو ډول ګنډل دود وو؛ خو مهاجرت خياطانو ته نوي موډونه او نوي ډولونه ورزده کړل. زموږ نجاري، معماري او نور کسبونه هم همداسې وو.

وايي چې د يوه سپين ږيري متقاعد ډاکټر زوی موټر وواهه. کله چې دی روغتون ته ورسېد، خبر شو چې دوه شاګردان يې د ده د زوی عمليات کوي. ده اجازه واخيسته او پخپله هم عملياتخانې ته ورغی. عمليات ډېر وخت ونيو. ده وليدل چې ډاکټران هڅه کوي د ده د زوی يو عصبي رګ وګنډي خو دا کار يې نه شو کولی. بوډا ډاکټر ته ورپه زړه شو چې ده دغه چل له خپلو شاګردانو پټ ساتلی و. ده بل چا ته دا کار نه و ورزده کړی او اوس يې پخپله هم نه شو کولی.

خو ټول داسې نه دي. په طب کې زموږ د دورې اول نمره همايون سعيدي و. همايون ته خدای له زيات استعداد سره خورا ښه اخلاق هم ورکړي دي. لا د طب په درېيم صنف کې وو چې ده د طبي انګليسي کورس راته شروع کړ. موږ شل پينځه ويشت ټولګيوال به هر سهار وختي دغه کورس ته ورتلو. همايون په شپږو مياشتو کې داسې مطلوبه انګليسي- رازده کړه چې موږ له هر ډول انګليسي طبي کتابه استفاده کولی شوه. په ستاژ دوره کې يې د زړه د ګراف کورس راته جوړ کړ. په تېرو لسو کلونو کې يې هر کال د ګراف د کورسونو دوه درې دورې فارغې کړي، چې په هره دوره کې يې شل دېرش تنه محصلان او ډاکټران ګډون کړی دی. البته ډاکترانو ته ضروري ده چې د زړه په ګراف وپوهېږي خصوصاً هغو ته چې په داخله څانګه کې کار کوي. د ده به چې هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه زده وو، نورو ته به يې هم ورزده کول. ده په دې کار باندې هېڅ شی له لاسه نه دی ورکړی، بلکې د نورو احترام او مینه يې هم خپله کړې ده.

د نیکولې په نامه یوه ښځه یو انټرنټي سایټ لري چې بې بي سلیپ سایټ (Baby sleep site) یا د ماشوم د خوب سایټ نومېږي. دا نه ډاکتره ده، نه نرسه، نه د ماشوم متخصصه؛ دا یوازې د یوې مور په توګه خپلې تجربې له نورو سره شریکوي. د دې اولادونه به په سختۍ سره ویده کېدل. نو د ماشوم د ویدولو په اړه يې پوښتنې ګروپونو او پلټنې وکړې؛ کتابونه يې ولوستل او تجربې يې وکړې؛ بالاخره يې داسې لارې چارې وموندلې چې ماشوم په آسانۍ سره ویده کړي. اوس د دې لپاره چې نورې میندې هم د دې په شان دومره ډېرې ستونزې ونه ګالي، خپله تیاره تجربه يې د نورو مخې ته ایښې ده. ممکن د غربي ملکونو د پرمختګ یو اساسي او مهم راز همدا وي چې دوی خپل معلومات او خپلې تجربې له نورو نه پټوي.

هغه کسان چې نورو ته خپل کمال له دې وېرې نه ښيي چې کسبګر به زیات شي او د دوی کمال به کم ارزښته شي، تېروتنه کوي. که سړی واقعاً هنرمن او باکماله وي، هغه به ورځ تر بلې مخ ته ځي او نوي شیان به خلقوي. هر انسان د تخلیق استعداد لري. که شاګرد تر استاد مخته هم شي او نوي شیان خلق کړي؛ نو ګټه به يې استاد ته هم ورسېږي ځکه چې د دوی په کسب او هنر کې به رنګارنګي او تنوع پیدا شي او استادان به هم نوي شیان زده کړي. په نتیجه کې به يې په ټولنه کې معلومات، پوهه، هنر او کمال زیات شي.

نو د پوهې او هنر په وېشلو او خپرولو کې بخیلي نه ده په کار. څوک چې خپله پوهه، تجربه او هنر له نورو سره شریکوي، تاوان نه کوي بلکې ګټه کوي. پوهه او هنر لکه مینه ده؛ څومره چې نورو ته مینه ورکوې، بېرته هماغومره مینه ترلاسه کوې.

لومړی فعالیت: مقاله یو ځل بیا ولوله او دغه پوښتنې ځواب کړه.

۱. په دې مقاله کې لوستونکي څه شي ته هڅول کېږي؟

۲. د لیکوال نیت د خیر دی که د شر؟

۳. راغلي دلیلونه د مخاطب د قانع کولو له پاره کافي دي؟

۴. د مقالې د لا اغېزناکه کېدو لپاره نور کوم ټکي باید په کې راشي؟

دوهم فعالیت: که د مقالې له تیسز سره موافق یې، نو د تأیید لپاره یې درې نور ملاتړي پراګرافونه ولیکه. په هر پراګراف کې به جلا دلیل، شواهد، یا احصائیوي معلومات لیکې. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوې چې د مقالې خبره سمه نه ده او ته یې مخالف یې نو په مخالفت کې یې یوه بله مقاله ولیکه او خپل دلیلونه، شواهد او معلومات په جلا جلا پراګرافونو کې ترتیب کړه.

درېیم فعالیت: په لاندې ادعاګانو کې یوه خوښه کړه او د اثبات لپاره یې دلیلونه، شـواهد، او نقل قولونه پیدا کړه. بیا د هر دلیل او نقل قول لپاره یو پراګراف ولیکه. وروسـته د مقـدمې یـا موضوعي پراګراف او همدارنګه د پای یا رانغاړونکی پراګراف هم ورته ولیکه.

- له بېوزلو سره مرسته، له ځان سره مرسته ده.
- نارینه د کور په کارونو کې باید مرسته وکړي.
- له مېرمنو سره خشونت غیر اسلامي او غیر اخلاقي چاره ده.
- هره خبره د کولو نه وي.
- ښه ملګری د ملګري ښه غواړي.

۳. استدلالي مقاله

په استدلالي مقاله کې داسې موضوع څېړل کېږي چې په اړه یې مختلف او متضـاد نظرونـه وي. لیکوال موافق او مخالف نظرونه دواړه راسپړي، توضیح کوي یې او هغه خوا چـې د ده پـه نظـر سمه ده، د استدلال او شـواهدو پـه وړانـدې کولـو سره تأییـدوي. لیکـوال بایـد منطقـي دلیلونـه او عیني او مستند شواهد وړاندې کړي چې لوسـتونکي قـانع کانـدي. د دې کـار لپـاره لیکـوال بایـد کـافي مطالعـه او څېړنـه وکـړي؛ همدارنګـه د موضـوع لـه مسـلکي او متخصصـو کسـانو سره مرکـې وکړي؛ شواهد، احصایې او نورې څېړنې راټول کړي چې د استدلال لپاره استفاده ځنې وکـړي. پـه دې مقاله کې لیکوال باید د مخالف نظر قوي ټکي یو په یو یاد کـړي او وروسـته یـې د ردولـو لپـاره خپل دلیلونه، شواهد او موندنې بیان کړي او مخاطب تـه ثابتـه کـړي چـې هغـه نظـر سـم دی. پـه لاندې بېلګه کې ډاکټر مبارک علي د زرین وختونو نظریه څېړلې ده او خپل نظر یې وړانـدې کـړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرين وختونه

تصور کېږي چې بشر په خپل تېر ژوند کې د داسې امپراطوريو طلايي دورې هم لرلې دي چې ظلم، تبعيض او استثمار پکې نه وو. له افسانو سره سم، د دغو زرينو وختونو په زړه غوښتونکو شېبو کې نه د خلکو په منځ کې جګړې وې، نه کشمکشونه. ټول په سوله او په اتفاق کې سره اوسېدل. خواړه پريمانه وو، لوږه نه وه، بېوزلي چا نه پېژندله. نه شخصي جايدادونه وو، نه حرص او نه په کمزوريو باندې د حکومت کولو شوق. طبيعت په انسان باندې مهربان و، انسان يې په سخي غېږه کې اسوده ژوند کاوه. طبيعت او انسان د يو بل مله وو.

خو، شواهد دغه افسانې او تصورات نه تاييدوي. تاريخ راته وايي چې بشر له پيله لا په اختلافونو او ميرخيو کې ايسار و او زورورو يې د کمزوريو زبېښلو ته مټې رانغښتې وې. لوږه وه، کاختۍ وې او جګړې وې. خلکو د نس د مړولو لپاره حيوانات ښکارول، مېوې يې خوړې او نباتات يې ټولول. د سولې په وخت کې به زورورو په اکثرو امکاناتو خېټه اچولې وه او کمزوري به مجبور وو چې هغه ورپاتې لږ څه په خپلو کې سره ووېشي. د نامتو مفکر هابس په قول، ژوند خورا بې خونده او وحشي و.

د زرينو زمانو اسطورې شايد د دې لپاره جوړې شوې وي چې له اوسنو مشکلاتو د خلاصون او د هاغه زرين دوران د احيا لپاره په خلکو کې سېکه او جذبه پيدا کړي.

د زرين زمان د شتون مفکورې مورخانو ته دومره خوند ورکړی دی چې په تاريخ کې يې د هغې د ځايولو کوښښونه کړي دي. مثلاً د مسلمانانو تاريخ د عباسي خلافت د اوج زمانې ته د زرين دوران په سترګه ګوري او فخرورباندې کوي. په دې دوران کې عربو لور په لور فتحې وکړې، ډېرې سيمې يې ونيولې او د مغلوبو ملتونو د امکاناتو په مټ يې داسې امپراطوري جوړه کړه چې د هغه وخت تر بلې هرې واکمنې پياوړې او شانداره وه. نوی پايتخت، بغداد، د تجارت او کلچر په مرکز بدل شو؛ يوناني حکمت په عربي ترجمه شو او د يو زر او يو شپې شهکار وپنځېده. د دغه زرين دوران داسې په زړه وړونکی انځور جوړ شو چې را وروسته نسلونو د عربو د وياړ د زمانې د بيا راتلو ارزوګانې وکړې او تر ننه پورې د يو اعلی مثال او د افتخار د وخت په سترګه ورته کتل کېږي.

په اندلس يا اوسنۍ اسپانيا باندې د مسلمانانو حکومت هم زرين دوران بلل شوی دی. ځکه په دې دوران کې له مسلمانانو، عيسويانو او يهودو جوړه څو کلتوري ټولنه په سوله کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېده او د مختلفو عقیدو کسانو د یو بل د زغملو چل زده کړی و. دوی یو داسې فرهنګ ایجاد کړ چې اروپایانو ورباندې هغه د چا خبره زړه بایلود او په اندلس کې د لویو پوهانو په قلم لیکل شوي کتابونه یې په خپلو پوهنتونونو کې د لوستلو او زده کولو لپاره غوره کړل.

نورو ملتونو هم د خپلو وطنونو په تاریخ کې زرینې زمانې په نخښه کړې او ځلولې دي. د هندوانو په عقیده د راما [هندو بګوان او افسانوي پاچا، ژباړن] زمانه زرینه وه، حال دا چې نور باوري دي چې د ګوپتا د واکمنۍ په دوران کې د هندوایزم قوانین بشپړ شول او دغه دین وغوړېد. په هند کې د آشوکا امپراطورۍ ته هم د مثالي دوران په سترګه کتل کېږي، ځکه آشوکا قدرت او عظمت ته د رسېدو لپاره جګړه نامناسبه وسیله وبلله، جنګ یې وغانده او د تشدد نه کولو ایدیولوژي یې غوره کړه. د هند د مغولو په دوران کې د اکبر زمانه طلایي برخه معرفي شوې ده. په دې وخت کې د مغولو قدرت پوره ټینګ او سلطنت خورا شتمن شو. مونږ د اکبر د دوران د قدرت او ثروت انعکاس د هغه د دربار په شان و شوکت او عظمت کې وینو.

دا دستور دی چې مخ په زوال ټولنه به په ماضي کې پناه اخلي او په تېر ویاړ به ځان ته تسل ورکوي. سیاستوال د زرین دوران تصورات د ځان په ګټه استعمالوي او خلکو ته وایي چې که یې دی قدرت ته ورساوه نو د سولې او عدالت هاغه له ګوتو وتلی دوران به بیا راژوندی کړي. دغسې سیاستوال په وروسته پاتې ټولنو کې ښه چلېږي.

پرمختللې ټولنه هېڅ وخت په ماضي پورې زړه نه تړي او په تېر زرین دوران پسې نه ګرځي. دوی په نن کې اوسي، د نن د بهترۍ هڅه کوي او د لا روښانه او نېکمرغې سبا فکر ورسره وي. رادیکال مفکران او انقلابیان هم د زرینې زمانې نظریه نه مني. دوی ماضي ته د ترقي په لاره کې د خنډ په سترګه ګوري او په دې عقیده دي چې د لا روښانې سبا لپاره پکار ده چې نه یوازې په پرون چلیپا راوباسو بلکې د نن ارزښتونه او دودونه هم بدل کړو. د دوی په نظر طلایي دوران په پرون کې نه، په سبا کې پټ دی او د رسېدا لاره یې دا ده چې له ظلم او استثمار سره مبارزه وشي. د مارکسیستو په اند، طلایي دوران ته هغه وخت رسېدای شو چې په ټولنه کې مساوات قایم شي. دینداره خلک په دې دنیا کې د زرینې زمانې تمه نه لري. د دوی په نظر، زرین وختونه د هغې دنیا دي او هلته به ښې شېبې د ګناهګارو نه بلکې د متقیانو په نصیب وي.

[د تاریخ سبقونه، ډاکټر مبارک علي، ژباړن اسدالله غضنفر، مازیګر کتاب پلورنځی، ۱۳۹۲]

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: د زرين وختونو مقاله بيا ولوله او د دغو پوښتنو ځوابونه وليکه.

۱. ليکوال د ادعا شويو زرينو وختونو کومې نمونې يادې کړې دي؟

۲. د ليکوال په باور د زرينو وختونو د موجوديت تصور ولې پيدا شوی دی؟

۳. د ليکوال په فکر، د زرين وختونو د شتون په اړه د خلکو له باور څخه څوک ګټه اخلي؟

۴. ليکوال د زرينو وختونو نظريه په کوم دليل رد کړې ده؟

۵. د ليکوال استدلال به مخاطب قانع کړي؟

٦. د مقالې ليکوال به دا مقاله په کوم نيت ليکلې وي؟

۷. ستا په نظر، د زرينو وختونو پر موجوديت باور ټولنې ته ګټه لري که زيان؟ خپل دليلونه وليکه.

دوهم فعاليت: په دريو پراګرافونو کې د مقالې خلاصه وليکه. البته د ليکوال جملې به نه نقلوې، بلکې د وينا مفهوم به يې له خپل ذهنه او په خپل طرز ليکې.

درېيم فعاليت: ستا په نظر، په تاريخ کې زرين وختونه وو که نه وو؟ د خپل نظر د اثبات لپاره شواهد او دليلونه راټول کړه او په يوه مقاله کې يې وليکه. شواهد دې بايد مستند او دقيق او دليلونه دې منطقي وي. دا مهمه ده چې شواهد دې له معتبرو سرچينو څخه راواخلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. روايتي مقاله

د روايتـي پراګـراف غونـډې پـه دې مقالـه کـې هـم ليکـوال خپلـه کيسـه بيـانوي. د کيسـې موضوع بايد په زړه پورې وي او مخاطب ته يو نوی فکر ورکړي يا دا چې د ژوند يوه تجربـه وروښـيي او بصيرت يې زيات کړي. داسې هم کېدای شي چې ليکوال يـوه ډېـره عـاطفي موضـوع د روايتـي مقالې لپاره انتخاب کړي او وغواړي چې د لوستونکو عواطف وپاروي. د نورو مقالو په شان، روايتـي مقاله هم درې برخې لري. په مقدمه کې به يې د لوستونکي د جذبولو لپـاره يـوه خـبره کېـږي او د مقالې عمومي موضوع په کې بيانېږي. ملاتړي پراګرافونه يې معمـولاً لـه درېـو تـر پنځـو پراګرافونـو پورې وي چې هر يو يې د عمومي موضوع په ګټه يوه خبره کوي. رانغاړونکی پراګراف يـې د مقـالي عمده ټکي خلاصه کوي او د ليکوال وروستۍ خبره رانغاړي. دلته به يې بېلګه وګورې.

پښتونولي

کله کله د ناهيلۍ په اوج کې داسې څه راپېښ شي چې بېرته مو هيلې راتـازه کـړي. لـه مـا سره همداسې وشول. په هغو کلونو کې چې جګړو د انسـانانو اخـلاق او ټـول ارزښـتونه پـر بـل مـخ اړولي وو، ما د پښتونولۍ څرکونه وليدل.

د تنظيمي جګړو اوږدې ورځې وې. خوسـت تـه روان وو. جنګـي ډلـو د کابـل - خوسـت لاره بنده کړې وه. موږ مجبور وو چې د پېښور په لاره مېرانشاه ته او له هغه ځايه خوست ته ولاړ شـو. تـر تورخمه پورې په هر ځای کې پاټکونه وو. ټوپکوالو بـه د ډرېورانـو او سـپرليو پيسـې لـوټلې. هماغـه مجاهدانو چې د خدای او قرآن په پار يې جهاد کړی و، د موټروانانو «د خدای په پـار» نـارې يـې نـه اورېدلې. دوی يوازې پيسې پېژندلې؛ نور هر څه ځنې هېر وو .

مازديګر مهال پېښور ته ورسېدو. شپه مو په بورډ کـې د تـرور کـره تېـره کـړه. سـهار وختـي د مېرانشاه اډې خوا ته په ټېکسي کې روان شو. له مـا سره مـې مـور، خـورکۍ او دوه ورونـه راسره وو. ګورا قبرستان ته چې ورسېدو، دوو پوليسانو موټر ودراوه. يو يې دنګ ډنګـر، بـل يـې لنـډی خېټـور. لنډي پوليس پوښتنه وکړه: چېرته ځئ؟

ومې ويل: مېرانشاه ته.

- مهاجر يې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هو.
- شناختي پاس لرې؟
- نه.

په ښي لاس کې نیولې ډنډه یې ورو ورو د چپ لاس پر ورغوي ووهله. ویې ویل: ښه نو چې مهاجر هم یې او شناختي پاس هم نه لرې اوس ته ووایه چې څه درسره وکم.

ما ورته وویل: وینې چې زنانه راسره دي. که پښتون یې نو پښتونولي راسره وکه.

پولیس ډرېور ته وویل: ځه مړه! پښتونولي چې رانه غواړي نو شابه ورځه.

ما چې د پاکستاني پولیسو د شوکو کیسې اورېدلې وې، گومان مې نه کاوه چې د پښتونولۍ پروا دې ولري. همدغه پولیس به ډېر افغانان شوکولي وي؛ له ډېرو به یې پیسې اخیستې وي؛ خو زما په دې خوښ شو چې یوازې د پښتونولۍ په پار یې خوشې کړم.

د مېرانشاه په فلاینگ کوچ موټر کې سپاره شوو. په هر سیټ کې به څلور کسان کېناستل. ما هم یو سیټ ونیو. موږ پینځه کسان وو. کلینر رټ شو چې د پینځو کسانو کرایه به پرې کوئ. په اډه کې سپرلۍ کمې وې نو کلینر غوښتل چې په دې ډول کرایه پوره کړي. موږ سره هماغومره پیسې وې چې د څلورو کرایه ورکړو. هسې هم وړکی ورور مې د اوو اتو کالو و. کلینر ته مې وویل چې هغه به په غېږ کې کېنوم؛ خو هغه همدا یوه خبره ټینگه کړې وه چې نه کېږي. له شرمه مې دا هم ورته نه شو ویلی چې نورې پیسې راسره نشته. لانجه مو سره اوږده شوه. تر گرېوانه یې ونیوم. اخر چې پوه شوم چې کلینر له پیسو نه تېرېږي نو ورته مې وویل: سمه ده پیسې به درکړم خو په مېرانشاه کې به دته خپلو ته راسره ځې. پیسې به هلته درکړم.

کلینر وویل: ولې هلته؟

ما ورته وویل چې پیسې راسره نشته. هلته مې د تره کور دی. له هغه به یې واخلم.

د کلینر د تندي گونځې ړنگې شوې. ویې ویل: مړه! خو داسې ووایه چې پیسې نه لرم. بې غمه کېنئ نورې پیسې نه درنه غواړم.

نو پښتونولي کومه لویه توره نه غواړي. په ډېرو آسانو کارونو هم خپله پښتونولي ښیېلې شو. زه هم د کلینر او هم د هغه پولیس احسان او پښتونولي منم. پښتونولي کله کله د ناهیلۍ په توره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترورمۍ کې د هیلې ډېوه بلوي او کله هم د وحشت په وچه صحرا کې د عواطفو د خوږو اوبو چینـه خوټوي.

لومړۍ فعالیت: مقاله یو ځل بیا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ورکړه.

۱. د مقالې تیسز څه دی؟

۲. د تیسز په ګټه کوم عمده ټکي راغلي دي؟

۳. پراګرافونه په کوم اساس ترتیب شوي دي؟

دوهم فعالیت: د مقالې خلاصه په یو پراګراف کې داسې ولیکه چې د لیکـوال جملـې پـه کې رانه شي او یوازې د مقالې مفهوم په نویو ټکو کې بیان شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د مقايسې مقاله

په دې ډول مقاله کې دوې پديدې سره پرتله او مشابهتونه او توپيرونه يې ښودل کېږي. هغه شيان چې د مقايسې لپاره غوره کېږي چې ورباندې مقاله وليکل شي؛ بايد په اصل کې سره يو وي او ځينې اساسي شباهتونه ولري؛ نه دا چې يو مخ متفاوت شيان وي؛ مثلاً: که څوک وغواړي کاغذ او ډبره سره پرتله کړي نو د دې دوو شيانو تر منځ مشترک څه دي؟ دوه براعظمونه، دوه هېوادونه، دوه سيندونه، سيند او سمندر، غر او غونډۍ، دوه يا څو اقليمونه، دوه تيواله ژوي، دوه هندسي شکلونه ... د مقايسه کولو لپاره مناسب دي. دلته به د افغان او غربي ليکوالو د لنډو کيسو مقايسه ولولې.

زموږ او د نورو لنډې کيسې

سره له دې چې لنډې کيسې د جوړښت او تخنيک په لحاظ سره ورته دي خو زموږ د ليکوالو او د نورو ملکونو، د لنډو کيسو تر منځ ځينې توپيرونه شته. دغه توپيرونه د ليکوال په مقصد، سبک، تخيل، او همدرانګه په لوستونکو پورې اړه لري. په دې مقاله کې به دا توپيرونه وڅېړو.

زموږ او د غربي ليکوالو د لنډو کيسو يو لوی توپير دا دی چې د دوی کيسې ډېرې اوږدې دي او معمولاً د کتاب لس – پنځه‌لس او لا زيات مخونه نيسي خو زموږ اکثره لنډې کيسې تر څلورو يا پنځو مخونو نه اوړي. زموږ په کيسو کې پېښې لکه غشي نېغ د موخې (د کيسې پای) خوا ته په منډه وي؛ خو د دوی په کيسو کې تخيل لکه مست وحشي مارغه الوځي. روان د خپل منزل خوا ته وي؛ خو په لاره کې هرې خوا ته سر ورښکاره کوي؛ په هر څه باندې ټيټېږي او د هرې منظرې له ليدلو خوند اخلي. زموږ کيسې لکه هغه مسافر دي چې غواړي تر ماښام د مخه خپل منزل ته ورسېږي؛ خو د دوی لکه هغه ډله چې په مېلې وتلې وي او د ژر رسېدلو غم ورسره نه وي.

زموږ اکثره ليکوال د کيسې پيغام ته زيات اهميت ورکوي. کله چې غواړي چا ته خاصه خبره يا نصيحت وکړي، معمولاً ژر اصل مطلب ته راځي او حاشيه روي نه کوي؛ خو که خواله ورسره وکړي نو ممکن ډېرې غيرضروري خبرې هم وکړي. د نورو ملکونو کيسې تر ډېره بريده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواله کولو رنګ لري. د دوی په کیسو کې ډېرې داسې پېښې او خبرې لولې چې کېدای شي اضافي درته واېسېږي.

بله مسأله د سبک ده. غربیان تشریحي سبک خوښوي. دوی غواړي په کیسه کې ډېرې منظرې په تفصیل سره بیان کړي. لکه زموږ استاد سعدالدین شپون او نصیر احمد احمدي چې د پېښو تفصیلي او تصویري بیان ته تمایل لري. خو زموږ ډېر لیکوال د منظرو او پېښو د جزئیاتو بیان ته چندانې زړه نه ښه کوي. ښایي وجه یې نه دقت وي. د جزئیاتو موندل او بیانول دقت غواړي.

موږ چې په محفلونو او غونډو کې خپله کیسه لولو، موخه مو دا وي چې اورېدونکي زموږ ټوله کیسه واوري او پوه شي چې د کیسې په پای کې څه پېښ شول؛ خو غربي لیکوال بیا یوازې د کیسې یوه برخه لولي او داسې ښکاري چې دوی غواړي د خپل نثر او تخیل کمال وښیي، نه د کیسې پای او پیغام. له دې ښکاري چې موږ تر اوسه پورې هم «څه ویلو» ته ډېر اهمیت ورکوو او دوی «څنګه ویلو» ته.

د کیسو د لنډوالي او اوږدوالي په موضوع کې کېدای شي د تخیل قوت هم برخه ولري. د تخیل غځول او د اوږدو کیسو لیکل، مهارت غواړي. هندي سریالونه له غربي هغو سره پرتله کړئ. په ټولو هندي سریالونو کې مې یوازې یو سریال «کورنی تجارت» خوښ شوی دی. نور هندي سریالونه چې څومره غځېږي، هماغومره له منطقه لرې کېږي. که د فلم او داستان د پېښو لپاره منطقي زمینه برابره نه کړې، د لیدونکي او لوستونکي په زړه کې تېرېږي چې ته وربانديې ملنډې وهې، تا د لېوني یا د احمق ګومان وربانديې کړی دی. دغه د «کورني تجارت» سریال د ټولو هندي سریالونو بر خلاف پر منطق برابر و او ممکن وجه به یې دا وه چې قسطونه یې ډېر کم وو. البته که د تخیل غځول او پېښو ته منطق برابرول کمال دی؛ په عین حال کې په لنډ وخت کې خپل مطلب بیانول هم هنر غواړي. دغه مسأله مې د امریکا د یوې خورا لویې لیکوالې چې د لنډو کیسو کتابونو یې جایزې ګټلې دي او ایزنبرګ نومېږي، مطرح کړه. هغې وویل: «کاشکې زه خورا لنډې کیسې ولیکلای شم.»

په دې مسأله کې لوستونکي هم رول لري. موږ ډوډۍ د نس د ډکولو لپاره خورو او معمولاً ژر ژر ګوله تېروو چې ځان موړ کړو؛ خو غربیان ډوډۍ په کراره خوري او د هرې ګولې له ژوولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوند اخلي. د غرب لوستونکي هم غواړي چې د کیسې له هرې جملې خوند واخلي؛ نو دې ته یې بېړه نه وي چې ژر د کیسې پای ته ورسېږي. زموږ اکثره لوستونکي اول د کیسې مخونه ګوري چې ډېر دي که لږ ځکه چې د اوږدو متنونو د لوستلو حوصله نه لري.

البته په امریکا کې د لنډو کیسو خورا لنډې بڼې هم شته چې فلش فکشن (flash fiction) یې بولي او په دې وروستیو کې رواج شوې دي. دا ډول کیسې باید د کتاب په دوو مخونو کې ځای شي یعنې له ٦٥٠ تر ٩٠٠ کلمې باید ولري. ناشران وایي دا کیسې په دې ښې دي چې لوستونکی مجبور نه وي چې د یوې کیسې د لوستلو لپاره د کتاب پاڼه واړوي. کیسه د کتاب په دوو مخامخ صفحو کې چاپېږي او د ډیزاین په لحاظ ښکلې برېښي.

د پښتنو او د نورو ملکونو د لیکوالو په کیسو کې بل توپیر دا دی چې زموږ اکثره کیسې په پای کې لوستونکی یوې نتیجې ته رسوي؛ خو د نورو کیسې د پای په لحاظ نور ډولونه هم لري. طالب الرفاعي کویتي لیکوال دی. دی وایي: «زما اکثره کیسې په داسې ځای کې ختمېږي چې لوستونکي رانه پوښتنه کوي چې نور به څه پېښېږي؟ او زما ځواب دا وي چې نور یې ته په خپل ذهن کې جوړوه.» د ده په یوه کیسه کې سړی مین دی خو لیلا یې پرې خبره نه ده. دی له ځان سره په لانجه کې وي چې باید هغې ته حال ووایي. هره ورځ یې ذهن په همدې خبرو بوخت وي. آخر یو مازدیګر ورروانېږي. نجلۍ د سمندر په غاړه کې ناسته ده، زلفې یې د سمندر شمال ته ناڅي او پخپله په شګو کې رسمونه باسي. سړی یې خوا ته ورشي. او کیسه همدلته ختمه شي. طالب الرفاعي وایي: «زه ځکه داسې کیسې لیکم چې د انسان د ژوند کیسې نیمګړې دي؛ انسان خپلو ارزوګانو ته نه شي رسېدلی؛ ژوند په خپله نیمګړی دی او بله دا چې ژوند ختمېږي نه. موږ که ومرو له ځانه خامخا داسې یو څه پرېږدو چې زموږ د بقا تداوم ګڼل کېږي: اولادونه، جایداد، لیکنې، خاطرې ...»

نو زموږ او د نورو لنډې کیسې له ډېرو مشابهتونو سره سره، ځینې توپیرونه هم لري. دا توپیرونه د کیسو په اوږدوالي، سبک، پای، هدف او مخاطبانو کې دي چې لیکوال او لوستونکي دواړه په کې نقش لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: مقاله بیا ولوله او د لاندې چارټ په کارولو سره د افغان او غربي لیکوالو د لنډو کیسو ورته‌والي او توپیرونه ولیکه.

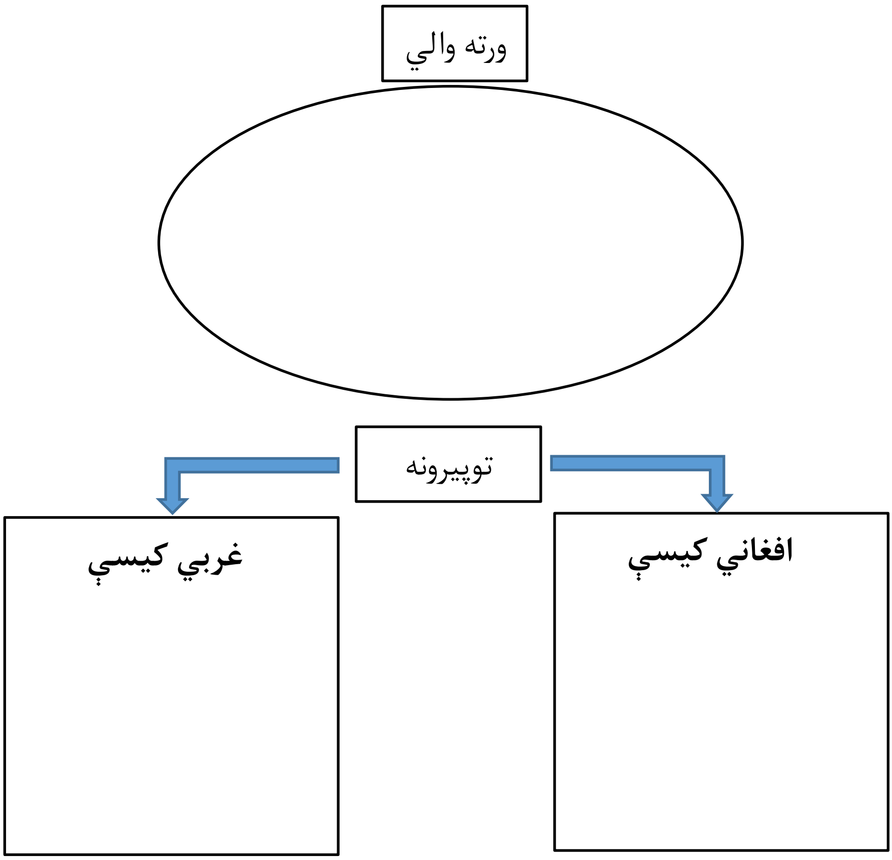

دوهم فعالیت: د لاندې موضوعګانو له منځه یوه خوښه کړه. بیا د پورته چارټ غوندې شکلونه رسم او د دواړو موضوعاتو ورته‌والي او توپیرونه جلا جلا ولیکه. وروسته د مقایسې مقاله ورته ولیکه.

- د کلي او ښار اخترونه
- رسمي او شخصي جامې
- بایسیکل او موټرسیکل
- شیریخ او آیسکریم
- باران او ږلۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦. معلوماتي توضیحي/ Expository مقاله

معلوماتي مقاله د یوه شي یا پدیدې په اړه معلومات وړاندې کوي. دا معلومات باید واقعي او دقیق وي. د معلوماتي مقالې د لیکلو لپاره څېړنې او مطالعې ته اړتیا وي ځکه چې دا تخلیقي لیکنه نه ده چې لیکوال دې د خپل زړه او ذهن خبرې په کې وکړي؛ بلکې هره خبره یې باید مستنده وي. د علمي ژورنالونو مقالې، څېړنې، مونوګرافونه، تیسزونه، د درسي کتابونو متنونه ... ټول د معلوماتي مقالې ډولونه دي.

د هورمونونو د ناوړه استعمال زیانونه

د 2015 په می میاشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه یې تر دېرشو کم وو خو د زړه حمله ورباندې راغلې وه. د دې ځوانانو په کورنیو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فامیلي تاریخچه یې منفي وه؛ سګرېټ یې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه یې نه درلوده؛ د شکرې ناروغي او د زړه د ناروغیو لپاره نور مساعدوونکي عوامل (ریسک فکټورونه) یې نه درلودل. دواړه ورزشکاران (باډي بېلډران) وو. څه چې د دوی زړونه یې په دې ځوانه ځوانۍ کې خراب کړي وو، د انابولیک سټیروییدونو ناوړه استعمال و.

انابولیک سټیرویدونه هغه هورمونونه دي چې د ټیسټسټیرون په شان عمل کوي. ټسټسټیرون هغه هورمون دی چې په نارمل ډول په خوټو کې جوړېږي او په سړي کې نارینه خواص لکه پر مخ، تخرګونو او تناسلي ناحیه کې د ویښتانو شنه کېدل، د غږ ډېر کېدل او نورې ځانګړنې پیدا کوي. ځینې ورزشکاران دا هورمونونه ځکه استعمالوي چې بدني ځواک یې ورسره زیاتېږي؛ د عضلاتو وده یې چټکېږي او په کم وخت کې یې خپلو ارمانونو ته رسولی شي. ورزشکاران معمولاً دغه هورمونونه د پیچکارۍ په وسیله اخلي خو ځینې یې ګولۍ خوري یا یې جېل او کریم استعمالوي.

په ټوله نړۍ کې د دې هورمونونو دا ډول استعمال ناقانونه دی او که په ورزشي سیالیو کې د ډوپنګ ټسټ په وسیله څرګنده شي چې چا هورمون اخیستی دی، جریمه او له مسابقې شړل کېږي. خو ځینې کمپنۍ په ناقانونه توګه داسې هورمونونه تولیدوي چې دغه ټسټ یې په آسانۍ سره نه شي پیدا کولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سټیرویيدي هورمونونه که د ورزشکار عضلات ژر غټوي او بدني ځواک یې زیاتوي نـو ورسره ګڼ زیانونه هم لري چې ځینې یې د دوی ژوند لـه خطـر سره مـخ کـوي. یـو عمـده زیـان یـې د زړه حمله ده. دغه هورمونونه هماغسې چې د بدن نور عضلات غټوي، د زړه عضلات هم غټـوي. څـومره چې د زړه عضلات غټېږي، هماغومره ډېرې وینې ته اړتیا پیدا کوي خو د زړه رګونه دا وینـه نـه شي رسولی. له بلې خوا پـه نـابېره توګـه د زړه د عضـلاتو غټېـدل د دې سـبب کېـږي چـې د زړه پـر وړو رګونو فشار راوړي او د وینې بهیر تـه یـې خنـډ جـوړ کـړي نـو همـدا وي چـې پـر دوی د زړه حملـه راځي. دغه حمله که ډېره سخته وي، انسان وژني او که په اوله حملـه کـې ژونـدی هـم پـاتې شي، زړه یې له ښې ووځي او عمري ستونزې به ورته پیدا کړي.

سټیرویيدي هورمونونه د وینې پـر غـوړو بـد اثـر لـري، بـد کولسـټرول (LDL) زیـاتوي او ښـه کولسټرول (HDL) کموي. بد کولسټرول د وینې د رګونو د تنګېدو سبب کېږي او رګونه چې تنـګ شي، کېدای شي پر ناروغ د زړه حمله یا دماغي سکته راشي.

بل زیان یې دا دی چې پر ینې (ځیګر) منفي تاثیر کوي او ان د ځیګر د عدم کفـایې سـبب کېدای شي. له دې درملو سره د ځیګر د سرطان د پیدا کېدو چانس زیاتېږي.

دغه هورمونونه د وینې د کلکېدو (لخته کېدو) سبب کېږي. وینـه کـه پـه هـر رګ کـې کلکـه شي، هماغه رګ بندوي. که یو رګ پوره بند شي، وینـه څنـې نـه شي تېرېـدای او د بـدن هـر ځـای چې دغه رګ ورته وینه ورکوله، له مرګ سره مخ کېږي.

د سټیرویيدي هورمونونو په وجه، عضلات بې درکه غټېږي او پر پلو (وتر یا د عضـلې پـه آخـر سر کې هغه کلک پړي چې عضلات له هډوکو سره نښلوي) فشـار راوړي، دغـه فشـار پلـې شـکولی شي.

د دې هورمونونو زیات استعمال نرانو ته نور تاوانونه هم لري. خـوټې (خصـیې) یـې کـوچنۍ کوي څکه چې د ټسټسټیرون نارمل تولید ورسره کمېږي؛ د سپرم (نرینه هګـۍ) شـمېر یـې کمـوي او ممکن له اولاده پاتې شي؛ د سر ویښته یې تویوي؛ تیونه یې غټوي؛ پر بدن یې دانـې (ځـوانکۍ) راخېژوي.

که ښځې سټیرویيدي هورمونونه وکاروي پر نورو زیانونو سربېره، نرینـه خـواص پـه کـې پیـدا کېږي؛ تیونه یې وړوکي کېږي؛ غږ یې ډډ کېږي؛ کلیټوریس (د تناسلي الې د پاسنۍ برخـې زخـه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې غځېږي چې دا بیا عمري همداسې پاتې کېږي؛ همدرانګه د بدن وازده يې وېلي کېږي او پر بدن يې ويښتان راشنه کېږي.

د دې هورمونونو بل زيان دا دی چې د هډوکو وده زياتوي، خصوصاً د کوپړۍ هډوکي غځېږي؛ تندی مخې خوا ته راووځي؛ او غاښونه سره لرې کېږي ځکه چې د ژامې هډوکي غځېږي. که کم عمره ځوانان يا ماشومان چې لا يې طبيعي وده نه وي بشپړه شوې، دا هورمون واخلي، د هډوکو وده يې ختمېږي او په ونه ټيټ پاتې کېږي.

دا چې اکثره وګړي دا هورمون د پيچکارۍ په وسيله اخلي نو کېدای شي په هيپاتيت (تور زېړی)، ايډز او نورو ناروغيو اخته شي. همدرانګه د پيچکارۍ د لګولو ځای کېدای شي ميکروبي شي او ګزک وکړي.

سټيرويېډي هورمونونه انسان ته رواني ناروغۍ هم پيدا کوي؛ مزاج يې خرابوي؛ ځير او خشن چلند په کې پيدا کوي؛ او په هذيان او برسام يې اخته کوي. هذيان يعنې اپلتې ويل او برسام د داسې شيانو ادراک چې هېڅ نشته. مثلاً ناروغ ماران وينې، مختلف غږونه اوري خو په واقعيت کې هېڅ شی هم نه وي.

هغه کسان چې سټيرويېډي هورمونونه په دوامداره توګه اخلي، کېدای شي ورسره روږدي شي او که دا درمل ورباندې ودرېږي، ممکن ځينې ستونزې ورته پيدا شي. مثلاً د ناکرارۍ او بې وسۍ احساس، ستومانې، بې اشتهايي، بې خوبي، خلق تنګي او ژور خپګان احساس کوي او جنسي فعاليت يې کمېږي. تر ټولو خطرناک يې ژور خپګان دی چې کله کله د ځانوژنې سبب کېږي.

نو د سټيرويېډي هورمونونو ناوړه استعمال که له يوې خوا په ورزش کې غيرقانوني دی او د ورزشکار مسلکي ژوند تباه کوي؛ له بلې خوا ګڼ بدني او اروايي تاوانونه لري؛ ان تر دې چې د مړينې سبب کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: مقاله له سره ولوله او:

- عمده ټکي يې نوټ کړه.
- مقاله په دې لحاظ وارزوه چې معلومات يې د عام لوستونکي لپاره واضح بيان کړي دي که نه.
- د لاندې چوکاټ غوندې يو جدول جوړ کړه. په عمودي ستونونو کې يې د غړو او سيستمونو نومونه او په افقي هغو کې يې پر هماغه غړو د سټيروييدي هورمون ناوړه اغېزې وليکه.

زړه	سکليټي عضلات	...	...
- د زړه د عضلاتو غټېدل - د زړه د رګونو تنګېدل - د زړه حمله			

دوهم فعالیت: هره موضوع چې ستا خوښېږي، انتخاب کړه. په اړه يې مطالعه او څېړنه وکړه. په باره کې يې دقيق معلومات پيدا کړه او يوه معلوماتي مقاله وليکه. پام دې وي چې په هر پراګراف کې به يوازې يوه موضوع څېړې.

يادونه: معلوماتي مقاله ډېر ډولونه لري لکه:

- **توضيح او تعريف:** په دې ډول معلوماتي مقاله کې د يوه مفهوم تعريف او تشريح راځي.

– **لړۍ او پروسه:** د يوه شي د جوړېدو، د ودې بهير، د استحصال/ استخراج پړاوونه او هر هغه معلومات چې د يوې لړۍ او پروسې په ترڅ کې واقع کېږي، بيانوي. مثلاً د کاغذ د جوړېدو بهير چې «ونې پرې کېږي، پوستکی ترې لرې کېږي او بيا په ماشين ميده کېږي؛ وروسته په اوبو کې خيشته کېږي چې ښه حل شي او بيا ځينې کيميايي مواد په کې ګډېږي چې سپين شي او مقاومت يې زيات شي؛ وروسته په ماشين هوارېږي چې د ورقو بڼه خپله کړي؛ بيا وچېږي او تخته تخته پرې کېږي.» که دې بېلګې ته پام وکړې، وبه وينې چې معلومات د زماني تسلسل يا کرونولوژۍ په اساس ترتيب شوي دي؛ يعنې اول څه پېښېږي – وروسته څه کېږي – بيا ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

– **مقایسه:** دا دول معلوماتي مقاله مخکې تشریح شوه.

– **علت او معلول:** څنګه چې د علت/ معلول په پراګراف کې بیان شوه، مقاله یې هم هماغه ځانګړنې لري.

– **تصنیف او ډلبندي:** په دې معلوماتي مقاله کې یوه پدیده ډلبندي کېږي لکه په بیالوژي کې چې ژوندي موجودات له لویه سره په حیوناتو او نباتاتو وېشي او بیا هره ډله یې په څو نورو ډلو وېشل کېږي. یا په کیمیا کې چې عناصر په فلزاتو او غیرفلزاتو وېشل کېږي یا دا چې ژانرونه په تخیلي او غیرتخیلي وېشو او بیا هره ډله یې نورې فرعي ډلې او ډولونه لري. د شیانو یا پدیدو ډلبندي د مشترکو او متفاوتو اړخونو په اساس کېږي؛ یعنې څه چې په ځینو ځانګړنو کې سره ګډ دي په یوه ډله کې راځي او څه چې په ځینو اړخونو کې له نورو متفاوت دي، په بله ډله کې راوړل کېږي. دا چې د معلوماتي مقالې نور ډولونه مخکې راغلي دي دلته به یوازې د لړۍ او پروسې او تصنیف او ډلبندۍ د مقالو لپاره فعالیت ترسره کړو.

لومړی فعالیت: په لاندې موضوعاتو کې یوه انتخاب کړه او پړاوونه یې د زماني تسلسل پر اساس د لړۍ او پروسې په مقاله کې ولیکه.

* د تابعیت تذکره څنګه اخیستل کېږي؟
* مقاله څنګه لیکلی شو؟
* د پتنګ د ودې پړاونه
* کړایي څنګه پخېږي؟
* د کېک د پخولو طریقه
* موټر څنګه چلېږي؟

دوهم فعالیت: له لاندې لست څخه درې شیان انتخاب او ډلبندي کړه.

- کورونه
- شعرونه
- بشري علوم
- دودونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خوراکي توکي
- ټلويزيوني خپرونې
- مجلې
- انسانان د اخلاقو په لحاظ
- دينونه
- کتابونه

بله يادونه: له روايتي او تخيلي ليکنو پرته، نور د هر ډول مقالې په ليکلو کې بايد په عاطفي لحاظ خنثی نثر وکارول شي؛ معنا دا چې ليکوال بايد احساساتي او عاطفي خبرې په کې ونه کړي. البته د اقناعي مقالو ځينې ليکونکي دا کار کوي، په تېره بيا هغه کسان چې ادعا يې کاذبه وي او په واقعي او منطقي دليلونه خپله ادعا ثابتولی نه شي. دوی معمولاً داسې احساساتي خبرې کوي چې د مخاطب عواطف راپاروي او ځينې مخاطبان د دوی خبرې بې له تحقيقه مني.

لومړی فعاليت: دغه دوه پرګرافونه ولوله او هغه کلمې چې احساسات او عواطف څرګندوي، په نښه کړه.

۱. د 2015 په مې مياشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه يې تر دېرشو کم وو خو د زړه حمله ورباندې راغلې وه. د دې ځوانانو په کورنيو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فاميلي تاريخچه يې منفي وه؛ سګرېټ يې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه يې نه درلوده؛ د شکرې ناروغي او د زړه د ناروغيو لپاره نور ريسک فکټورونه يې نه درلودل. دواړه ورزشکاران (باډي بېلډران) وو. د زړه حمله ځکه ورباندې راغلې وه چې سټيروييدي هورمونونه يې کارولي وو.

۲. د 2015 په مې مياشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه يې تر دېرشو کم وو خو په خواشينۍ سره بايد ووايم چې د زړه حمله ورباندې راغلې وه. د دې ګلاليو ځوانانو په کورنيو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فاميلي تاريخچه يې منفي وه؛ له ښه مرغه سګرېټ يې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه يې نه درلوده؛ شکر د شکرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروغي او د زړه د ناروغیو لپاره نور ریسک فکټورونه یې نه درلودل. د حیرانۍ خبره دا وه چې دواړه ورزشکاران (باډي بیلډران) وو. خو له بده مرغه د زړه حمله ځکه وربانديې راغلې وه چې دوی بې پروايي کړې وه او سټیرویيدي هورمونونه یې کارولي وو.

دوهم فعالیت: دغه پراګراف ولوله او بیا یې له سره داسې ولیکه چې احساساتي خبرې په کې نه وي.

په افغانستان کې تر شلو زیاتې وحشي ترهګرې ډلې فعالیت کوي. دغه بې رحمه ډلې په هر ځای کې د بې ګناه خلکو وینې تویوي. دوی په خورا بې رحمۍ سره په ښارونو، بازارونو، ورزشي میدانونو، د جنازې په مراسمو او په لارو او سړکونو کې بمونه ښخوي او ځانمرګي بریدونه کوي. له بده مرغه دوی دغه وحشیانه عملونه په دین توجیه کوي. دوی د قرآن کریم مبارک آیتونه او د حضرت محمد (ص) حدیثونه په خپله خوښه تعبیروي او خپلو جنایتونو ته تش په نامه دیني دلیلونه راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

۳. ادبي ژانرونه

ادبي ژانرونه له لویه سره په دوه ډوله دي: تخیلي او غیرتخیلي. تخیلي ژانرونه واقعي پېښې نه بیانوي، بلکې لیکوال یې په تخیل کې پنځوي، لکه: شعر، لنډه کیسه، ادبي ټوټه، ډرامه، سناریو، او ناول. که واقعي پېښې هم راواخلي د لیکوال/ شاعر تخیل به خامخا په کې ګډ وي او نږه واقعیت هېڅکله تخیلي ژانر نه ګڼل کېږي. غیرتخیلي ژانرونه بیا د هغو پېښو خبره کوي چې په واقعیت کې کټ مټ هماغسې پېښې شوې دي. د هرې واقعي پېښې بیانول صداقت غواړي او لیکوال باید له ځانه په کې څه کم یا زیات نه کړي؛ البته لیکوال کولی شي هغه څه ترې وباسي چې د چا ژوند یا شخصیت ته تاوان رسوي. په غیرتخیلي ژانرونو کې خاطره، یونلیک، خاکه یا طرحه، ژوندلیک او خپل ژوندلیک لرو.

۳. ۱. غیر تخیلي ادبي ژانرونه

۳. ۱. ۱. خاطره Memoir

خاطره د ژوند هغه مهمه، جالبه او په زړه پورې پېښه ده چې انسان غواړي له نورو سره یې شریکه کړي. د هر انسان ژوند یوه بېله دنیا ده. هر څوک په ژوند کې سړې تودې ویني؛ خوږې او ترخې تجربې کوي؛ له نورو انسانانو او له طبیعت سره تعامل کوي او په دې منځ کې ځینې داسې پېښې ورپېښېږي چې پر عواطفو یې ژوره اغېزه کوي او همدا د خاطرو مواد برابروي. انسان د کنجکاوۍ حس لري او غواړي چې د هر چا د ژوند په کیسې خبر شي نو همدا وجه ده چې د هر چا خاطرې ارزښتمنې دي. ځینې سیاستوال، فلمي ستوري، هنرمندان، لیکوال، او پوهان خپلې خاطرې لیکي. خلک د دوی خاطرې د دوی د شهرت په خاطر لولي. د چارواکو او سیاستوالو په خاطرو کې ځینې داسې خبرې وي چې د ملت او وطن د تاریخ لوری یې بدل کړی وي خو په رسمي اسنادو کې نه وي خپرې شوې نو دا ډول خاطرې تاریخ لیکونکو ته خام مواد په لاس ورکوي. البته طبیعي ده چې اکثره سیاستوال او چارواکي واقعیتونه نه، بلکې د واقعیتونو تحریف

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې بڼه په خپلو خاطرو کې ليکي. دوی د خپلو غريزي غوښتنو له مخې په واقعيتونو کې انتخاب او تحريف کوي. مثلاً که د جنرال نبي عظيمي کتاب «اردو او سياست» ولولې نو ګورې چې ببرک کارمل يو ډېر مدبر، پوه، تکړه او بې عيبه سياستوال دی خو ډاکټر نجيب او نور ټول مشران سل عيبونه لري؛ همدارنګه په دې کتاب کې پخپله نبي عظيمي د يوه عالي شخصيت او وطنپاله جنرال په توګه ښکاري خو د دوی په اړه د نورو کتابونه بيا داسې نه وايي؛ مثلاً د روسي جنرال ګروموف په کتاب کې کارمل يو دايم الخمره، کمزوری او ناپوه هېوادمشر راپېژندل کېږي. ځيرک مؤرخ پوهېږي چې څنګه د دغو متناقضو او متفاوتو خبرو له منځه نسبي حقيقت کشف کړي او عام لوستونکی هم بايد خاطرې او بل هر اثر په انتقادي نظر ولولي او هره خبره يې په پټو سترګو ونه مني. د ښاغلي باز محمد عابد يوه خاطره به ولولو. د لوستلو په وخت کې هغو کلمو او جملو ته ځير شئ چې تر لاندې يې کرښې ايستل شوې دي.

له هر چا سره پنج، خو له ما سره نه پنج

د ۱۹۸۷ م کال خبره ده. تازه په تازه پېښور ته کډوال شوی وم. يو څه اندازه پيسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فيلمونو په ليدو مصرف شوې او مياشت مې لا پوره شوې نه وه چې بې خرڅه شوم. کورنۍ مې په وطن کې وه. له ماما سره په کور کې اوسېدم. بل هېڅ کار مې نه و. يوازې د کور سود سودا به مې له بازاره راوړله او نور به شپه ورځ په حجره کې پروت وم. غټ تور او سپين ټلويزيون راته لګېدلی و. هاغه وخت پاکستان کې يوازې يو چينل و چې پي ټي وي يې ورته ويلو. ډېر وخت به په کې د عمران خان د کرکټ سريز مېچونه لګېدلي وو. بې روزګارۍ تنګ کړم. په صدر شفيع مارکېټ کې زموږ کليوالو يو نيم مارکېټ کې د رختونو دوکانونه نيولي ول. د يوه کليوال په هڅو د يوه مارکېټ چې تر شلو دوکانونو پورې په کې وو، د دوکاندارانو د اوبو د ترماسونو د ډکولو او چای والو ته د چای، کاوې د فرمايش ورکولو، نوکري راته پيدا شوه. د مياشتې زر روپۍ يې راته ټاکلې وې. په کوم مارکېټ کې چې زه نوکر وم، د يوې مخې به په کې ښځينه رختونه خرڅېدل. هسې خو زه د ټول مارکېټ نوکر وم خو ډېر کار به رانه هغه کليوال اخيسته چې ما ته يې نوکري ليدلې وه. د دې کليوال د چای او اوبو د خدمت نه علاوه، د رختونو د ګزولو او خريدار سره تر موټر پورې رسولو ذمه واري هم زما په غاړه وه. دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار ته به زه ډېر خوشحاله کېدم ځکه چې د پېښور مالداره ښځې ډېرې زړه سواندې وې او چې چا سره به مې هم د رختونو غوټه تر موټره رسوله، شل دېرش روپۍ به یې راته په گوتو کې کېښودلې. د ورځې به مې تر سل دوه سوه پورې له دغه مهربانۍ له امله هم لاسته راتلې. خو دا پیسې به راسره زما کلیوال دوکاندار نیمایي کولې او دلیل دا و چې زه یې د هغه له برکته گټم. یوه ورځ یوه مالداره ښځه په دوکان کې په کرسۍ ناسته وه. ښې ډېرې ټوټې یې اخیستې وې. د صدر په دې گڼ بازار کې به هره ورځ ماسپښین درې تنه ړانده چې لاسونه به یې سره کړي کړي ول، تېرېدل او په گډه ترنم سره به یې ویل چې:

درومي حنظله، پاتې کېږي نه، غزا کوي
ځومره بختور دی، ټول عالم یې تماشا کوي
درومي حنظله

زما د کلیوال په دوکان کې یوه مالداره ښځه په څوکۍ ناسته وه او ښې ډېرې ټوټې یې اخیستې وې. د مالدارۍ مېرمن پام یې وړواړاوه، خوا یې پرې بده شوه. د سلو لوټ یې راوایسته او ما ته کړه: بچیه! دا لوټ خو دې ړندو ته ورکړه.

په دې وخت کې خدای خبر ولې ما خپل کلیوال دوکاندار ته وروکتل او هغه راته له مخې سره په سترگو کې وویل چې ورځه خو پیسې ترېنه جېب ته کړه. سر مې د افسوس په ډول وښوراه. د ړندو په لور روان شوم او په سر کې چې کوم روان و، هغه ته مې په گوتو کې لوټ کېښودو او ورته مې وویل چې دا یوې ایماندارې بي بي راکړو، دوعا ورته کوئ.

ړندو یارانو ترنم پرېښودو او یو بل ته یې د سلو لوټ د لاس ته راوړلو مخابره په ټوخي کې وکړه. ماښام چې راځخه زما د جوالیتوب په پیسو کې زما کلیوال دوکاندار برخه غوښته نو اویا او که اتیا روپۍ مې ورته ونیولې. هغه یې راځخه واخیستې او راته غبرگه کړه چې پچاس روپۍ ورسره کړه.

ما وې: د څه شي؟

ویل یې: ولې، د ړندو هغه حق به ځان له هضموې؟ سوال نه پیدا کېږي، شابه پچاسې راوباسه که نه سبا ته مارکېټ ته بل څوکیدار راولم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ما له مجبورۍ ورځې مې له خپله جېبه پنځوس روپۍ چې نن يې ځای پنځه سوه روپو نیولی، د کلیوال په گوتو کې کېښودې.

او ورسره سم يې راته کړه: دلته چې کار کوې نو ما سره به په ایمانداری چلېږې که نه خیر دې نشته. هر چا سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پوه شوې؟

[د باز خاطرې، باز محمد عابد، ۱۳۹۲، خپرندوی پخپله لیکوال]

لومړی فعالیت: د متن هغه ځایونه چې په نښه شوي دي، یو ځل بیا په ځیر ولوله او د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه:

۱. دا جمله چې د خاطرې لیکوال وايي: «یو څه اندازه پیسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فیلمونو په لیدو مصرف شوې.» د لیکوال په اړه څه تصور درکوي؟

۲. ولې لیکوال د خپل «کلیوال دوکاندار» نوم نه دی یاد کړی؟

۳. د «ایمانداري بې بې» عبارت ولې په نښه شوی دی؟

۴. «دلته چې کار کوې نو ما سره به په ایمانداری چلېږې که نه خیر دې نشته. هر چا سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پوه شوې؟» د دې جملې تر ظاهري معنا ورهاخوا، څه معنا اخلې؟

د خاطره لیکلو اصول

- خاطرې باید په زړه پورې وي.
- نثر يې روان، واضح او ښایسته وي.
- په خاطره کې باید ډېرې اضافي خبرې نه وي او یوازې هغه څه باید بیان شي چې له موضوع سره نېغه اړیکه لري او یا د کرکټرونو یا پېښې په مجسم کولو کې مرسته کوي.
- د خاطرو تر منځ انتخاب مهم دی. هغه خاطرې چې ممکن د چا شخصیت یا ژوند ته خطر پېښ کړي، د لیکلو نه دي. د ښاغلي باز محمد عابد په خاطره کې وینئ چې د هغه «کلیوال دوکاندار» سم غل دی. هغه د لیکوال د بخششي پیسو نیمايي ځان ته اخلي او ان د هغې پیسې غلا کوي چې یوې مېرمنې ړندو دروېزگرو ته ورکړې وې. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عابد صاحب د هغه نوم نه اخلي او «کلیوال» یې بولي. دا د خاطره لیکونکي اخلاقي دریځ راښیي چې نه غواړي هغه رسوا کاندي.

• خاطره باید صادقانه ولیکو، لکه عابد صاحب چې وایي: «یو څه اندازه پیسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فیلمونو په لیدو مصرف شوې.» دی له ځانه کوم بزرگ او ولي نه جوړوي، بلکې رښتیا خبره کوي چې پیسې مې په سینماګانو کې لاړې. که څوک په خپلو خاطرو کې لکه جنرال نبي عظیمي ځان یو مخ ښه، پوره او تکړه معرفي کړي، پر لوستونکو ښه نه لګېږي. واقعیت دا دی چې هېڅوک هم پوره نه دي. هر څوک ځینې خامۍ او نیمګړتیاوې لري، نو باید ځان هماغسې وښیي چې دی. البته هر څوک ځینې داسې رازونه لري چې نه غواړي هېڅوک پرې خبر شي. لوستونکي له چا څخه دا تمه نه لري چې هره خبره دې ورته وکړي، خو دا تمه ورنه کوي چې که کومه خبره ورته کوي، صادقانه دې یې وکړي.

• که په خاطره کې مو داسې څه وي چې فکر کوئ په خاطره کې یاد شوی کس خپه کوي، له خپرولو مخکې یې ورسره شریکه کړئ او اجازه یې واخلئ. البته که د هېواد او ملت د برخلیک خبره وي، که مو څوک په خیانت لیدلي وي، هغه بیا اجازه نه غواړي ځکه که اجازه هم وغواړئ، نه یې درکوي. خو لیکوال باید اخلاقي وي او په هېچا پسې دروغ او بهتان ونه وایي.

• ظریفې ټوکې او هنرمندانه طنزونه د خاطرې خوند زیاتوي. د ښاغلي عابد په خاطره کې د هغه د کلیوال دوکاندار خبره او عمل په خپلو کې ټکر لري او دغه ټکر طنز جوړوي. «دلته چې کار کوې نو ما سره به په ایماندارۍ چلېږې که نه خیر دې نشته. هر چا سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پوه شوې؟» هغه د ایماندارۍ خبره کوي خو پخپله بې‌ایماني کوي. هغه چې پخپله له هر چا سره دوکه کوي، فکر کوي چې نور به هم د ده غوندې وي. دغه تناقض ظریف طنز پیدا کوي.

• په خاطره کې مو بې‌ځایه تبصره او قضاوت مه کوئ. عابد صاحب په دې خاطره کې خپل کلیوال نه غل بولي، نه بې‌ایمانه؛ هغه دا صفتونه د دوکاندار په اعمالو کې راښیي (که دې په یاد وي د کتاب په لومړۍ برخه کې دې د دې تخنیک تمرین کړی و).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال د خاطرې په پای کې هم کومه تبصره نه ده کړې او تبصره یې لوستونکو ته پرې ایښې ده. باز محمد عابد چې تکړه کیسه لیکوال دی، پوهېږي چې لوستونکو ته باید د فکر کولو، قضاوت او تبصرې چانس ورکړي. په دې توګه لوستونکي د کیسې یا خاطرې په بشپړولو کې ځان شریک احساسوي او لا زیات خوند ترې اخلي.

دوهم فعالیت: خپله یوه جالبه خاطره ولیکه. په خاطره کې دې د اشخاصو له پاره صفتونه لکه تکړه، سخي، کنجوس، خیرمن، غل ... مه کاروه، بلکې د هر چا صفت د هغه په اعمالو کې وښیه.

۳. ۱. ۲. یونلیک/ سفرنامه Travelogue

یونلیک د سفر خاطرې، ګزارش او معلومات دي. سفر که لنډ وي که اوږد، لرې وي که نږدې په دې ارزي چې یونلیک ورباندې ولیکل شي. ځینو لیکوالو ان له یوه ولایت څخه بل ولایت ته د سفر یونلیکونه هم لیکلي دي. مهمه دا ده چې خلکو، ښېښو، ځایونو، او دودونو ته په غور سره وګورو. سترګور مسافر په یوه ځای کې هغه څهویني چې عام او ځایي خلک یې نه ویني. دی په عادي شیانو کې جذابیت پیدا کوي. څه مو چې د خاطرې د اصولو په برخه کې وویل، د یونلیک لیکلو لپاره هم هماغه خبرې دي خو پر هغو سربېره، په یونلیک کې دغه موردونه هم مهم دي:

⇐ لیکوال د سیمو، ودانیو، خلکو او نورو پدیدو په باره کې معلومات هم خپروي چې دغه معلومات باید دقیق او معتبر وي.

⇐ له یونلیکونو څخه کله کله د تاریخي منبع په توګه کار اخیستل کېدای شي. نن سبا زموږ د وطن د پخواني تاریخ او جغرافیا په اړه د معلوماتو ډېره برخه د هغو چینایي زایرانو له یونلیکونو اخیستل کېږي چې زر - یونیم زر کاله مخکې دې وطن ته راغلي وو. که هغوی یونلیکونه نه وای لیکلي، نن به مو د خپل وطن په اړه معلومات لا ډېر کم وو. نو په دې لحاظ هم د معلومات او مشاهدو دقیق بیان لازمي دی.

⇐ لیکوال معمولاً هغه شیان په یونلیک کې لیکي چې د ده له سیمې، خلکو، دودونو او فرهنګ سره متفاوت وي؛ یا دا چې نوي او یا عجیب او په زړه پورې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

⇐ ښه او بد په مختلفو فرهنګونو کې متفاوت وي نو ځوک چې يونليک ليکي، بايد د کامرې غونډې عکسونه او فلمونه واخلي او لوستونکو ته يې وړاندې کړي خو قضاوت هغوی ته پرېږدي، نه دا چې پخپله د قضاوت تله په لاس کې واخلي.

⇐ وايي چې مهذب هغه ځوک دی چې په هېڅ ځای کې ځان پردی نه احساسوي. يعنې مهذب انسان دومره پراخ ليد لري چې که د بل په کلتور کې هر ځومره عجيب شی هم ووينې، بد رد ورپسې ونه وايي. د يونليک ليکوال بايد مهذب وي او د هېچا فرهنګ، دين، مذهب، رنګ او بڼې ته په سپکه سترګه ونه ګوري.

⇐ که په سفر کې بل ملګری هم درسره وي، نو د هغه رازونه به نه افشا کوې. که په يونليک کې د هغه په اړه داسې څه ليکې چې فکر کوې، هغه به خپه کړي نو ليکنه دې ورته وښيه او که يې خوښه وه، بيا يې خپره کړه.

⇐ د يونليک د ليکلو لپاره د توصيف، صحنې، مکالمې، مقايسې او توضيح تخنيکونه په کارېږي.

اروانښاد صديق الله رښتين چې په ۱۳۲۹ کې د پښتون جرګې په بلنه د ايران په لاره هندوستان ته تللی و، «د هند سفر» په نوم يونليک يې ليکلی و. دلته به يې يوه برخه ولولو او بيا به يې وارزوو.

بصره

دا هغه ځای دی چې يو وخت د اسلامي تهذيب او مدنيت لوی مرکز و مګر بې له نامه نور څه نه دي ورپاتې. مونږ په بصره کې «فندق الاعيان» نومي هوټل کې دوه شپې تېرې کړې او لږ ډېر مو د بصرې وضعيت او حالت له نظره تېر کړ. په بصره کې نوی او زوړ تهذيب ګډوډ ليدل کېږي. عربي او اروپايي لباس دواړه په کې شته، دلته هم د ايران غونډې ټکسي موټرونه ډېر دي. په بصره کې ځای په ځای ځينې ښه ښه عمارتونه ليدل کېده مګر د دننه ښار وضعيت يې بې خونده او په تېره د پاکۍ نظافت په لحاظ ډېر وروسته و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بصرې په دننه بازار کې د عربو ښځې سابه او نور شيان خرڅوي او په ډېر بد حالت ليدل کېږي. سوالګر هم ډېر دي. ټکسي والا خو بيخي شوکې ته ناست دي چې يو نابلد سړی پرې پېښ شي نو پوټکی ترې وکاږي.

به بصره کې مازديګر مهال د شط العرب د غاړې ننداره د ليدو ده. مازديګر شط العرب غاړې ته راووتو. د ونو په منځ کې يو څو بېړۍ ولاړې وې. زمونږ د پاره له دې نه بل لوی سيل نه و ځکه چې دغسې يو عجيب شی مو کله نه و ليدلی. سترګو خو په ظاهر کې سيل او تماشه کوله مګر د زړه او دماغ په مخ کې خپګان او تأثر پر دې اوړېدې را اوړېدې ځکه د شط العرب د چپو په مد و جزر کې د اسلام د مد و جزر افسانې لوستل کېدې او داسې برېښېده چې د عربو پخوانی مدنيت او تهذيب نن د اوبو په مخ د کرښې مثال لري.

په بصره کې سينماګانې او تياترونه هم شته. سينماګانو ته ښځې او نر يو ځای درومي. عجيبه لا دا ده چې ښځې مخ پټې هم ورځي. په دغو ورځو کې په بصره او ټول عراق کې د عراق د ملکې يعنې د موجوده دوهم امير فيصل د مور د مړينې په وجه لوی ماتم و نو ځکه تياترونه بند وو.

مونږ په بصره کې د سعودي عربستان قونسلخانې ته د ويزې اخيستلو لپاره هم لاړو ځکه چې د «ټي ډبليو اي» امريکايي شرکت الوتکې له بصرې نه د ظهران په لار بمبۍ ته ځي او ظهران د سعودي عربستان په خاوره کې د الوتکو ميدان دی نو په دې وجه د دغه مملکت د ويزې اخيستل هم ضروري وو.

قونسل ښه اخلاقي سړی و او زمونږ سره يې درنه وضع وکړه. د ده په ځای کې د يوه مسلم ليګي سره په بحث واوښتو. ده پاکستان يو لوی اسلامي مرکز باله او د اتحاد اسلام سندرې يې ويلې. مونږ ورته وويل چې د اسلام د اتحاد مرکز جزيرة العرب او مکه معظمه کېدای شي، نه پاکستان. په پاکستان کې د اسلامي مرکزيت صفتونه نشته نو ځکه هغه د مرکز کېدو حق نه لري. په پاکستان کې د پښتنو مسلمانانو سره ډېر ظلمونه کېږي او د دوی جايز حق نه ورکول کېږي. وخت لږ و. مونږ راپاڅېدو او دی نور غلی شو.

[د هند سفر، صديق الله رښتين، دوهم چاپ، مومند خپرندويه ټولنه، ۱۳۹۴]

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ فعالیت: د اروابناد ربښتین د یونلیک راخیستل شوې برخه یو ځل بیا ولوله او د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه.

۱. د بصرۍ په اړه کوم عمده ټکي بیان شوي دي؟

۲. د توصیفي بیان تخنیک ته په کتو سره، لیکوال د ځایونو په ښه بیانولو کې څومره بریالی دی؟

۳. د بصرې په اړه د لیکوال له خبرو څه معنا اخلې چې کابل او د هېواد نور ښارونه به هغه مهال په کوم وضعیت کې وو؟

۴. د دې متن تر ټولو ښکلې جمله کومه ده؟

دوهم فعالیت: که دې سفر کړی وي، د خپل سفر خاطرې دریادې کړه او فکر وکړه چې څه شی په کې متفاوت، عجیب، نوی یا په زړه پورې و. بیا یې په یوه مقاله کې بیان کړه. د توصیف، مکالمې او صحنې هغه تخنیکونه په کې وکاروه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې دې زده کړي دي. همدارنګه د مقایسې او توضیحي پراګراف لیکلو چلونو نه هم کار واخله.

درېیم فعالیت: خپل لیکلی متن ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. هغه ځایونه چې ستا په متن کې معرفي شوي دي؛ د لوستونکو سترګو ته درېږي؟ د ځایونو توصیف د مخاطب مختلفو حواسو (لیدلو، اورېدلو، بویولو، څکلو، لمس کولو) ته خطاب کوي؟

۲. د اشخاصو شخیصتونه د هغوی په اعمالو کې ښودل شوي دي که په صفتونو (مېړنی، مېلمه پال، کنجوس، غوسه ناک ...) کې؟

۳. په متن کې مبهم صفتونه او ګونګ قیدونه راغلي دي؟

۴. په لیکنه کې دې د چا سپکاوی شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. ۳. خاکه یا طرحه/ Literary Sketch

خاکه د یو کس هنري معرفي ده چې له بایوګرافي څخه متفاوته ده. په ژوندلیک یا بایوګرافي کې د یو چا له زیږېدو څخه تر دې مهاله یا د هغه تر مرګه پورې عمده ژوند پېښې، کارونه، زده کړې، کار و بار او شخصیتي ځانګړنې سپړل کېږي خو په خاکه کې د هغه د کړو وړو او شخصیت یو کُلي تصویر وړاندې کېږي چې په دې کې د لیکوال برداشت او قضاوت هم شامل وي. یعنې د خاکې لیکوال یو څوک له خپل لیدلوري راپېژني. په دې لحاظ خاکه یوازې د هغو کسانو په اړه لیکلی شو چې کافي وخت مو ورسره تېر کړی وي او د هغوی خوی بوی رامعلوم شوی وي. د خاکي د لیکلو پر مهال هم هماغه اخلاقي ټکي چې د خاطرې او یونلیک په برخه کې یاد شول، باید په پام کې ونیول شي. د توصیف، مکالمې او کرکټر کښنې تخنیکونه د خاکې د لیکلو لپاره په کارېږي. په پښتو کې تر هر چا زیاتې خاکې استاد اجمل ښکلي لیکلې دي. دلته به د هغه د خاکو له کتاب «اوبه خلک» څخه یوه خاکه رانقل کړو.

چې څومره پاس دی، دومره لاندې دی

هئ، چې ناکردې یې یادوم، ژړا راځینه. په ونه لنډ پنډ لکه د کیکر بوټی. سترګې دومره شنې چې د سړي ترې وېره وشي خو چې درمعلوم شو، زړه به دې پرې خوږ شي.

ږیره یې دومره سوچه چې په کال کې اوبه نه ورښیي چې هسې نه سوچتوب ته یې نقصان ورسېږي. په پوکي یې ساتي. یو ځل ترې کوم ماشوم یو تار ایستی و، تر اوسه یې په زړه نېغ ولاړ دی. زه خو وایم چې که د طلباوو برادرانو حکومت راغی، ده ته به په دې ږیره تقدیرنامه ورکړي چې دا دومره دیموکراسۍ لاړې راغلې خو دا لکه ونه مستقیم په خپل مقام ده.

د ثواب له نیته خو به یې خدای خبر وي خو چې ما اورېدلي سوچه ږیره یې په دې خوښه ده چې تر آخره نه سپینېږي او اننګي دې لکه د زلمي هلک همغسې ښویه وي.

ږیره خو یې څه کوې، په فکر یې هم دې ظالمې دیموکراسۍ کرښه نه ده راښکلې. همغسې وچ زیړ ملا، اوس هم سپوږمۍ ته د انسان تګ نه مني. څرنګه چې دی غنمرنګ دی او سپینې جامې اغوندې، دغسې ورته دنیا هم بلېک اینډ وایټ ښکاري. دومره وچ کلک ذهنیت لکه د الجبر کتاب. د ۲+۲ ځواب یې په کتاب کې هرو مرو ۴ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي نظر يې دومره نېشدار دی چې پر موږ غونډې پاکو سپېڅلو مسلمانانو هم شک کوي. تر لس کلنو دموکراتيکو تجربو؟! وروسته هم همغسې کټر تبليغي دی. ويس قرني او عبدالقادر جېلاني له عبدالوهاب او طارق جميل صاحب سره نه برابروي.

مسلک خو يې هسې زراعت دی خو ملاييت ورته خوند ورکوي. په زراعت کې دومره وارد دی چې په خربېړو کې هم ورته نر او ښځه معلوم دي. څو کتابه يې په دې اړه په پښتو کې په پارسي ليکلي دي. ما ته يې يو ځل د ابډېټ لپاره يو کتاب رالېږلی هم و. خو زما وس پرې بر نه شو او کتاب همغسې شير و شکر پاتې شو.

يو ځل يې نيمه شپه په خوست کې يو پښتانه ډاکټر ته ټيلفون وکړ چې «ډاکټر صاحب امی سوزن (ده ويل چې گنې په دري کې به هم پيچکارۍ ته سوزن وايي) ديکلوپينيک د رگ زده ميشه يا د گوش؟»

چې په ټوکو کې دې چو کړي، داسې لکۍ واله خنداره درپسې وکړي چې له زړه دې بوټه ووځي خو چې درته چو شو، بيا يې نو ډزوه.

د سخاوت خوی يې جنډې ولاړې دي. چې موټر کې کرايه هم ورکوي، استخاره ورته کوي.

خو دوه کماله يې ټولو منلي. يو يې په علميت کې خبره نه کېږي او بل په تقوا کې. دومره عالم دی چې زه وايم که د کرنې وزير شي، ملک به گل گلزار کړي او دومره تقوادار دی چې د امريکا (يو اس ابډ) په پيسو کې هم خيانت نه کوي.

استاد ستار خليل چې هر چېرته وي، زموږ يار دی. خدای دې يې راته ژوندی گړندی لري.

لومړی فعاليت: پورتنی متن يو ځل بيا ولوله او دغو پوښتنو ته ځوابونه وليکه.

۱. په خاکه کې د معرفي شوي کرکټر درې عمده ځانگړنې څه دي؟

۲. د ليکوال کومه خبره جدي ده او کومه ټوکه؟

۳. د کرکټر په ځانگړنو کې کوم شيان سره په ټکر کې دي؟

۴. د متن په کومو جملو کې د طنز مالگه وينې؟

دوهم فعاليت: داسې يو څوک درياد کړه چې وخت دې ورسره تېر کړی وي او کړه وړه يې درته عجيب، جالب، يا خوندور ښکاره شوي وي. د کرکټرکښنې، توصيف، مکالمې، صحنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخنیکونو ته په پام سره هغه معرفي کړه. (که دې دا تخنیکونه هېر وي، یو ځل بیا د کتاب لومړۍ برخه ولوله)

درېیم فعالیت: اوس خپله خاکه ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. کرکټر دې د لوستونکو سترګو ته درېږي؟ د هغه ظاهري بڼه دې ښه انځور کړې ده؟

۲. د کرکټر په اړه دې هر څه سم او ربښتیا ویلي دي که خبره دې کمه زیاته کړې ده؟

۳. د کرکټر خبرې دې کټ مټ راخیستې دي که ادلون بدلون دې په کې راوستی؟

۴. خاکه به دې لوستونکو ته په زړه پورې وي؟ یوه نیمه ټوکه ټکاله په کې شته که ټوله وچې خبرې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. ۴. ژوندلیک Biography

په ژوندلیک کې د یو چا د ژوند کیسه کېږي خو د خاکې برخلاف، د لیکوال قضاوت او نظر په کې شامل نه وي. د ځینو کسانو ژوندلیک د هغوی په ژوند کې لیکل کېږي او دا معمولاً د وخت مشهورې څېرې لکه فلمي ستوري، سندرغاړي، سیاستوال، د ورزش اتلان او نور وي. لیکوال د داسې کسانو ژوندلیک په دې لیکي چې خلک یې خوښوي خو دا چې هغوی پخپله د لیکوالۍ تجربه او مهارت نه لري نو په یوه تکړه لیکوال دا کار کوي. په هغو ملکونو کې چې کتابونه ښه خرڅېږي لیکوال د داسې کتابونو په خرڅولو سره ښې پیسې ترلاسه کوي او ورسره یې شهرت هم زیاتېږي. د ژوندیو کسانو د ژوندلیک لیکل نسبتاً آسانه په دې دي چې لیکوال ته مواد او معلومات په آسانۍ سره پیدا کېږي او که هره پوښتنه ورته پیدا شي، له هغه کس څخه یې پوښتلی شي چې دی یې ژوندلیک لیکي. د ځینو مهمو پخوانیو خلکو ژوندلیکونه بیا کلونه او ان پېړۍ وروسته لیکل کېږي. دا کار ستونزمن دی ځکه چې لیکوال مجبور وي ډېر کتابونه مطالعه کړي؛ د هاغه زمانې چې دا کس په کې اوسېده، سم تصور په ذهن کې جوړ کړي او باید ډېرې پلټنې وکړي چې د هغه کس په اړه معلومات پیدا کړي. له ډېرې هڅې سره سره، بیا هم ممکن د هغه کس د ژوند ځینې گوټونه تیاره پاتې شي. ژوندلیکونه کېدای شي لنډ او یوازې یو څو مخه وي او کېدای شي د ناول په اندازه اوږد وي. زموږ اکثره لیکوال چې د چا ژوندلیک لیکي، معلومات په کې یوستوي لیکي. پلانکی په دې نېټه په دې ځای کې وزېږېد، له دې مکتب څخه فارغ شو، دغه دغه دندې یې ترسره کړې او دغه آثار یې ولیکل او په دې کال کې مړ شو. د ژوندلیک دا بڼه لوستونکي ستړي کوي. تکړه لیکوال بیا د چا ژوندلیک له یوې جالبې پېښې یا د هغه کس په اړه له یوه په زړه پورې معلوماتو څخه پیلوي. دلته به د «نامتو مفکران، لیکوال او شاعران» له کتاب څخه چې کرستینه سولڅ – رایس لیکلی او آغلې اناهیتا روهي ژباړلی دی، یوه نمونه راواخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایمانویل کانټ (Immanuel Kant)

هڅه وکړه چې په خپله فکر وکړې

زیږېدنه : ۲۲ـ ۴ـ ۱۷۲۴ کونیگسبېرگ (اوسنی کالینگراد)

مړینه : ۱۲ـ ۲ـ ۱۸۰۴ کونیگسبېرگ

لکه څنگه یې چې ورځنۍ گرځېدا منظمه وه، همداسې یې د ژوند هر کار منظم او د ساعت له ثانیې او دقیقې سره برابر و. هر سهار به پوره پېنځلس کم پېنځه بجې (مارتین لمپه) د ده کوټې ته راننوت او دی به یې له خوبه راویښ کړ. مارتین د ایمانویل یوازینی خادم و. ده به دوې پیالې چای او یو سیگار د درس په خونه کې، ایمانویل او د ده یوه زده کوونکي ته تیار کړي وو. د دوی درس به پوره دوه ساعته دوام کاوه.

په اووه بجو به پوره سل تنه زده کوونکي د ایمانویل د کور په لاندني سالون کې راټولېدل. ده به دوه ساعته دوی ته په بېلابېلو موضوعاتو لکچر ورکاوه. په نهه بجو به د فکر کولو لپاره د کار کوټې ته ننوت. د دې کوټې پر دیوالونو یوازې د ژان ژاک روسو یو انځور راځوړند و چې د ده یو دوست ورته ډالۍ کړی و.

پوره پېنځلس کم یوه بجه به ایمانویل، آشپزې ته ورغږ کړ چې وخت درې پاوه اوښتی دی. د ده له غږ سره سم به د مېز پر سر ډوډۍ تیاره وه. د غرمې له ډوډۍ وروسته به ایمانویل تر څلورو بجو پورې مطالعه کوله. د مازیگر له څلور بجو څخه تر اووه بجو پورې به په خپله کوڅه کې کښته او پورته روان و. تر اووه بجو وروسته به یې د مهال وېش په لیدو یا له دوستانو سره کتل او یا به یې هم ځینو زده کوونکو ته درس ورکاوه. لس بجې به نوموړی پروفیسر په بستره کې پروت و.

ایمانویل کانت د خوب د کوټې اورسۍ د ورځې له خوا هم نه خلاصولې. یو وخت یې د تازه هوا لپاره کړکۍ خلاصه کړې وه. د شپې له خوا چې څملاست، ټول بالښت یې د ونو له وړو حشراتو ډک و. ده هماغه ځل مارتین ته ویلي وو چې دا ستا گناه ده ځکه چې نظافت سم نه ساتې. مارتین څلویښت کاله د ایمانویل خدمت وکړ. که هر څومره ده ایمانویل ونازوه، خو دی څنگه چې وچ کلک ډنگر و، هماغسې پاتې و. دی نه چاغ شو او نه غټ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایمانویل په یوه غریبه کورنۍ کې زېږېدلی و. مور او پلار یې یوولس اولادونه درلودل چې شپږ یې په هماغه وړکتوب کې مړه شوي وو. ایمانویل په یوولسو خویندو وروڼو کې څلورم ماشوم و چې د ۱۷۲۴ کال د اپریل په دوه ویشتمه په کونیگسبېرگ * کې وزېږېد. د ایمانویل مور (انا ریگینا) او پلار یې (گیورگ کانت) نومېده. ده له څرمنو څخه تسمې جوړولې او د خرڅلاو له پیسو یې د خپلې کورنۍ خرڅ پوره کاوه.

ایمانویل په ۱۷۳۲ کال کې د مور، پلار او د دوی یو کشیش ملگري په ټینگار د فریدریش مذهبي جمنازیوم ته شامل شو. دا ښوونځی خورا سخت او درسونه یې ډېر وچ وو. هر سهار به درس په مذهبي مراسمو پیل کېده. د هر درسي ساعت یوه برخه به په دعاگانو تېرېده. ایمانویل د زړه په زور په دې ښوونځي کې ناست و. ده د هغه وخت خاطرې زړه بوږنوونکې بللې دي. ده د اته کلن ماشوم لپاره دومره قیودات د «ماشوم غلامي» گڼله. خو له همدې غلامۍ سره سره یې د لاتین ژبه او د بېلابېلو لیکوالو لیکنې او لکچرونه خوښېدل. په ۱۷۴۰ کال کې چې ایمانویل شپاړلس کلن و، د فلسفې، ریاضي او ساینس په برخه کې یې زده کړو ته مخه کړه. د ایمانویل مور دا هڅه کوله چې زوی یې کشیش شي. خو تر دې د مخه چې ایمانویل د خپلو زده کړو لار بدله کړي، مور یې مړه شوه.

ایمانویل د خپلو لوړو زده کړو د مصارفو د پوره کولو لپاره، نورو خلکو ته درس ورکاوه. ده د بېلیارد لوبه هم کوله. دی په بېلیارد کې دومره تکړه و چې څوک په آسانۍ دې ته نه حاضرېدل چې له ده سره لوبه وکړي. د ایمانویل یو بد عادت دا و چې ډېر الکهول یې څښل. ځینې وخت به داسې حالت ته ورسېد چې خپل کور به یې په ستونزو پیدا کاوه.

ایمانویل په ۱۷۴۶ کال کې لوړې زده کړې پای ته ورسولې او په همدې وخت کې یې پلار هم مړ شو. د ده هیله دا وه چې په کونیگسبېرگ کې پروفیسر شي. ده د راتلونکو نهه کلونو په اوږدو کې د کونیگسبېرگ په شتمنو کورنیو کې زده کوونکو ته درس ورکړ او له دې طریقه یې خپله ډوډۍ پیدا کوله. دا چې د ده ناسته او ولاړه له شتمنو او رسېدلیو کورنیو سره وه، دی هم د دوی له برکته خورا د لوړ کرکټر او عالي معاشرت خاوند شو.

ایمانویل له ونې ټیټ او له وجوده وچ و. خو د ده نیلي سترگو، منظمو جامو او عالي سلیقې د ده جذابیت ډېر کړی و. دی په خپلو خبرو ډېر حاکم و. نو ځکه یې د شتمنو کورنیو په منځ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړی ځای درلود. که څه هم ایمانویل کانټ له ښځو سره د خبرو په ظرافت او نزاکت ښه پوهېده، خو په خپله یې هېڅکله واده ونه کړ. ده په خپل ژوند کې یوازې یوې ښځې ته ځانګړی ځای ورکړی و چې هغه کارولینا (Carolina Charlotte Amalie Keyserling) نومېده. کارولینا د شاهي اکاډمۍ یوه فعاله غړې وه. دې په کونیګسبېرګ کې یو ډېر ښکلی کور درلود. په دې کور کې یې یتیمان او بې سرپرسته ماشومان ساتل. ایمانویل کانټ دې ماشومانو ته درس ورکاوه. کله به چې کارولینا، ایمانویل ډوډۍ ته وروغوښت، نو دی به یې خپل ښۍ خوا ته کېناوه.

کانټ په یودېرش کلنۍ کې په کورونو کې درس ورکول پرېښودل. ده د دوکتورا لپاره د میتافزیک د بنسټي پرنسیبونو په هکله او ورپسې یې په لاتین ژبه لیکنې وکړې. ده د همدې لیکنو په مرسته په یوه شخصي پوهنتون کې د استادۍ دنده ونیوه. ده ویل په ماشومتوب کې به مور راسره تر نیمو شپو ناسته وه. دې به د ستورو او آسمان په اړه خبرې راسره کولې. له هماغه وخته مې له آسمان سره مینه وه او د دوی د جوړښت په اړه به مې هر وخت فکر کاوه.

محصلینو د کانټ له درسونو او لکچرونو سره مینه درلوده. دوی به په خورا لېوالتیا ورته ناست وو. کانټ په هره برخه کې معلومات درلودل. ده د ریاضي، ساینس، جغرافیه، الهیات، پیداګوژي او فلسفې په برخه کې تدریس کاوه. ده به محصلین فکر کولو ته هڅول. دا خبره د ده شعار ګرځېدلې وه چې ویل به یې: «په خپله فکر وکړه!» د همدې جملې پر بنسټ یې خپل تر ټولو مشهور فلسفي اثر وکېښ. کومې پیسې چې کانټ له محصلینو اخیستې، د ده د خرڅ او خوراک لپاره نه بس کېدې. بالاخره په ۱۷٦۵ کال کې چې دی یو څلوېښت کلن و، د لومړي ځل لپاره یوه رسمي دنده په کتابتون کې پیدا کړه.

که څه هم دا پیسې ډېرې لږې وې، خو د دایمي کار په توګه دی ورته خوشحاله و. کانټ هېڅکله خپلې هیلې له لاسه ورنه کړې. ده تل غوښتل چې په پوهنتون کې د استاد په توګه درس ورکړي. تر پینځلس کاله انتظار وروسته کانټ په دې بریالی شو چې د منطق او میتافزیک په برخه کې د کونیګسبېرګ په پوهنتون کې پروفیسور شي.

په ۱۷۸۰ کال کې کانټ د اکاډمۍ غړی شو او شپږ کاله وروسته د پوهنتون د ریاست مقام ته ورسېد. په ۱۷۸۸ کال کې د دوهم ځل لپاره د ریاست مقام ته ونومول شو. دا نو هغه مهال و چې دی د شهرت پولو ته رسېدلی و. ده ځان ته کور واخیست. د ده کور ته نږدې په همدې سیمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یوه بندیخانه وه. ماښام به د بندیانو د مذهبي سندرو آوازونه رالوړ شول. کانت به شکایت کاوه چې دوی مې آرامي خرابوي.

د کانت شهرت د کونیگسبېرگ له بریدونو اوښتی و. ده په ۱۷۸۱ کال کې د «نږه منطق نقد» (په الماني Kritik der reinen Vernunft) او ورپسې د میتافزیک مورال (طریقه) ولیکل. ورپسې یې د «عملي منطق نقد» او په ۱۷۹۰کال کې «د قضا د قوې نقد» ولیکه او له سره یې د انسان د شتون، پوهې او احساس په اړه فکر کولو ته لار هواره کړه.

کانت په خپلو څېړنو کې دا په ډاگه کړه چې داسې شیان شته چې انسان یې په اړه فکر نه شی کولای. لېکن دا په دې معنا نه ده چې هغه باید رد شي او یا پکې شک وشي. نړۍ هماغه نړۍ ده خو هر انسان ورته له بېلې زاویې گوري. هر انسان باید خپل حس تجربه او په خپل فکر او منطق سره یې تحلیل او تجزیه کړي. له دې تحلیل وروسته انسان په دې قادرېږي چې پوه شي چې زه څوک یم او څه کوم.

کانت څلور پوښتنې مطرح کړې وې، لومړۍ پوښتنه یې د میتافریک د برخې وه چې: «زه باید په څه شي پوه شم؟»؛ د اخلاقیاتو د برخې پوښتنه یې دا وه چې: «زه څه باید وکړم؟»؛ «د کومو شیانو اجازه لرم؟» دا یې د دین په برخه کې ځای کړې وه او وروستۍ پوښتنه یې چې ټولې پوښتنې په هغې پورې تړلې دي، دا وه چې «انسان څه شی دی؟» او دا یې د فلسفې برخې ته بېله کړې وه. ده ویل کله چې مو د دې پوښتنو ځوابونه پیدا کړل، پوهېږئ چې طبیعت انسان ته کوم رول ورکوي او انسان له هغه نه څنگه گټه اخلي او له ځانه څه جوړوي.

د کانت پوښتنې د مطلق امر په شان منل شوې وې. ده د همدې پوښتنو له امله د یوه ښه ښوونکي په نوم شهرت موندلی و. ده به ویل هغه څه چې ته یې نه غواړې چې څوک یې په تا ترسره کړي، ته یې هم د کړلو لپاره بل څوک مه مجبوره وه. که څه هم کانت د شهرت وزر موندلي وو، خو ده بیا هم چېرې پرواز ونه کړ. د هماغه ځمکې پر مخ یې خپلې پښې ټینگې کړې وې. کوم وخت به چې وزگاره و، هغه وخت به یې له عامو خلکو سره په بحث تېراوه.

انگرېز جوزیف گرین د کانت ډېر نږدې ملگری و. ده د نږه منطق نقد، تر چاپ د مخه ده ته د لوستلو لپاره ورکړی و. کانت به ځینې وخت خپل ملگري دوډۍ ته رابلل. د ده ملگري هم د ده د نظم په شان وو. هېڅکله یې له نهه نفرو څخه خپل مېلمانه نه ډېرول. له ملگرو مېلمنو سره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې شیان په نظر کې نیول. لومړی: خبرې اترې؛ دوهم د یوې موضوع په اړه شکایت؛ او درېیم یې ټوکې! په دې درې واړو کې د هرڅه ویلو اجازه وه. یوازې په فلسفه یې بندیز لګولی و. د کانت د ډوډۍ پر وخت ټوکې خوښېدې. ده به ویل خندا نه یوازې د انسان په روح بلکې په معده او هضمي سیستم هم ډېره مثبته اغېزه لري. کانت ښه او صحي ډوډۍ خوښوله. د کونیګسبېرګ ښاروال چې د ده ملګری و، په ټوکو به یې پوښتل: «په ښه آشپزۍ د نقد کتاب دې څه وخت له چاپه راوځي؟»

کانت د آشپزۍ د نقد پر ځای په اویا کلنۍ کې «د دین او منطق تر منځ بریدونه» اثر باندې کار کاوه. درې کاله وروسته کانت له دندې ځان ګوښه کړ او په کور کې کېناست. دا د دې لپاره نه چې ده تقاعد ته ځان برابر کړی و. دا د دې لپاره چې ده خپل قوت او د حافظې تېزوالی له لاسه ورکړي وو. د کانت ځینې زده کوونکي به د ده لیدو ته کور ته ورغلل، خو بېرته به په ژړا له کوره راووتل. کانت تر دې حده خپله حافظه له لاسه ورکړې وه چې ډېر نږدې کسان یې هم نه پېژندل.

د کانت د وجود غړي یو پر بل پسې له کاره لوېدل. لومړی یې سترګې ړندې شوې. بیا یې د ذایقې حس له منځه لاړ. وروسته له خوراکه ولوېد او د ۱۸۰۴ کال د فبروري په دوولسمه د سهار په یوولس بجو یې خپل پور ادا کړ. په کونیګسبېرګ کې لا هم د ژمي سړه هوا حاکمه وه. ټوله ځمکه یخ وهلې وه. د قبر لپاره د ځمکې کیندل ناشوني وو. له همدې امله د فبروري تر آخره پورې د ده مړی وساتل شو. د میاشتې په آخر کې د کانت جسد د مومیایي په شان وچ شوی و. د ده د جنازې په مراسمو کې ډېرو خلکو ګډون کړی و چې له یوه نوموتي استاد څخه خدای پاماني واخلي.

*د ختیځې پروسیا (پخوانی المان) مرکز و. په دوهمه نړیواله جګړه کې تقریباً ټول له منځه لاړ. دا یو بندري ښار دی چې د بالتیک د جزیرې، پولنډ او د لیتوانیا تر منځ پروت دی. که څه هم دا ښار د روسیې له خاورې لرې پروت دی خو اوس په روسیې پورې حسابېږي. اوسنی نوم یې کالینینګراد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: د ایمانویل کانت ژوندلیک بیا ولوله او دغه فعالیتونه ترسره کړه:

۱. د کانت په اړه ویل شوي عمده ټکي لست کړه.

۲. هغه جملې پیدا کړه چې د طنز او ټوکې مالګه لري.

۳. د کتابچې صفحه په دوو برخو ووېشه؛ په یوه برخه کې یې د کانت په اړه لیکل شوې مثبتې خبرې او په بله برخه کې یې منفي خبرې ولیکه.

۴. که ته وغواړې د کانت ژوندلیک ولیکې، له کومه ځایه به یې پیلوې؟

دوهم فعالیت: لاندې د ابو ریحان البیروني د ژوند او علمي کارونو په اړه معلومات په څو پراګرافونو کې راغلي دي. له دې معلوماتو څخه په استفادې سره د هغه یو په زړه پورې ژوندلیک ولیکه.

- ابو ریحان محمد بیروني په ۳۶۲ قمري کال د خوارزم په «بیرون» کې زېږېدلی دی. دی چې ماشوم و، د تالندې او برېښنا په وخت کې چې نور ماشومان به کورونو ته تښتېدل، ده به ورته کتل او پوښتنه به یې کوله چې دا ولې؟ د هغه ذهن له پوښتنو ډک و. زلمکی و چې د ابو نصر منصور شاګرد شو. د هغه په مرسته یې د دربار کتابتون ته لار موندلې او ډېر وخت به یې په مطالعې تېراوه. په یوولس کلنۍ کې یې د ځمکې د نصف النهار د موندلو لپاره یوه آله جوړه کړه او په دوه ویشت کلنۍ کې یې د «نقشه کشۍ» په نوم کتاب ولیکه.

- البیروني به ویل چې علم له تجربې پرته علم نه دی. یوه ورځ د شیخ عبدالرحمن په نوم یوه عالم غزنوي پادشاه ته وویل چې که انسان یا حیوان د الماس یوه وړه ټوټه هم تېره کړي، ځای پر ځای به مړ شي او د زمردو رنګ د مار سترګې ړندوي خو ابو ریحان دا خبره نه مني. پادشاه البیروني ته مخ واړاوه چې څنګه چل دی؟ بیروني وویل: خبره آسانه ده. تجربه به یې کړو. یو سپی او یو مار راولئ. ده د الماس یوه ټوټه په غوښه کې ونغښته او په سپي یې وخوړه او د پادشاه د زمردو ګوته یې د مار مخې ته ونیوه. پوره انتظار یې ورته وکړ خو نه سپی مړ شو او نه مار ړوند شو. پادشاه شیخ عبدالرحمن ته غوسه شو خو هغه عذر وکړ او ویې ویل چې ما دا خبره په پخوانو کتابونو کې لوستې وه.

- په ۱۰۱۷ میلادي کال چې سلطان محمود غزنوي خوارزم ونیوه، ابو ریحان یې هم له ځانه سره غزني ته بوت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په ۴۴۰ قمري کال کې بیروني د ۷۷ کلونو په عمر په غزني کې وفات او هماغلته ښخ شو.

- البیروني په غزني کې په خپل لابراتوار کې د مخصوص کثافت مفهوم رامنځته کړ. هغه داسې ماشین جوړ کړ چې مخصوص کثافت یې د اعشاریې تر درېیمې خانې پورې اندازه کولی شو. دغه اندازې دومره دقیقې وې چې له اوسنیو اندازو سره خورا کم توپیر لري.

- البیروني د هند په اړه په خپل زبردست کتاب الهند کې د فرهنګي بشرپوهنې (Cultural Anthropology) بنسټ کېښود. یقیناً چې تر البیروني مخکې هم د ټولنې ځیرک شاګردان شته وو. مثلاً د هیرودوت تاریخونه یا د پیلوپونیسوس د جګړې په بهیر کې د یوناني ټولنې د تکامل په اړه د توسیدیدس حیرانوونکی تحقیق. خو د هندي کلچر هغه مفصله شننه چې البیروني کړې ده، یو مخ نوی شی و. په دې اثر کې د هندیانو برم او پرتم د هغوی په ساینس، ریاضي او پخپله د دوی په کلچر کې لټول شوی دی، په تېره بیا په هندویزم کې. دا په دوو دلیلونو یو سخت چلېنج و. لومړی، دا کار د دې لرغوني، پېچلي او بدلېدونکي فرهنګ او دین په اړه ژوره پوهه غوښته. په دې اړه هېڅ کتاب نه و چې بیروني یې ولولي نو ده سانسکریت ژبه زده کړه چې د هند لرغوني اصلي کتابونه ولوستلی شي. دوهم، البیروني د هند مطالعه هاغه مهال پیل کړه چې د ده ولي نعمت، سلطان محمود غزنوي، په سومنات او نورو ځایونو کې د هندوانو معبدونه لوټل او لسګونه زره هندوان یې وژل او دا هر څه یې د اسلام په نوم کول. دا تصور سخت دی چې یو مسلمان عالم دې په دې ناوړه شرایطو کې هندي کلچر په بې طرفۍ وڅېړي او ځان سم پرې پوه کړي خو البیروني دا کار وکړ. هغه به ویل چې د بل فرهنګ د مطالعې لپاره باید خپل ټول تعصبونه یوې خوا ته پرېږدي.

- البیروني تر مدرنې زمانې پخوا، د ریاضي او منطق په یوه حیرانوونکي الوت کې، د شمالي او جنوبي امریکا د موجودیت فرضیه وړاندې کړه او ویې ویل چې دا به د هستوګنې وړ ځایونه وي. ده دغه حیرانوونکی شهکار په شاوخوا ۱۰۳۷ میلادي کال کې ترسره کړ. دغه نابغه چې تر کریستوف کولمب نیمه زریزه وړاندې یې امریکا «کشف» کړه، سمندر یې بیخي لیدلی نه و. البیروني امریکا څنګه کشف کړه؟ د هغه میتود څلور پړاوونه لرل. لومړی، کله چې هغه اسلام آباد ته نژدې په نانډانه کلا او وروسته په غزني

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کار کاوه، د ځمکې د محیط د اندازه کولو یو میتود یې اختراع کړ چې د اوولسمې پېړۍ نه مخکې تر ټولو اخیستل شویو اندازو دقیقه اندازه وه. هغه د نصف النهار یوه درجه اندازه کړه چې یوازې 620 متره یا نیم فیصده تېروتنه په کې وه. دوهم، هغه په غزني کې د ځمکې یوه کُره جوړه کړه چې د هستوګنې د سلګونو ځایونو طول البلد او عرض البلدونه یې پرې ښودلي وو. ده دغه معلومات له هغو دقیقو اندازو څخه راټول کړي وو چې ده پخپله یا هغو کسانو چې ده ګومارلي وو، راخیستې وې. درېیم، د البیروني ورپام شو چې د افریقا له غربي څنډې څخه د آسیا تر شرقي څنډې پورې واټن د ځمکې د محیط له پنځو برخو یوازې دوه برخې رانغاړي. له دې سره ورته پوښتنه پیدا شوه چې ښه نو د ځمکې په دې درېو نورو برخو کې به څه وي. البیروني پوهېده چې ارسطو دعوا کوله چې پاتې ځمکه یوازې یو «سمندر» دی. خو طبیعت به ولې د هستوګنې وړ براعظمونه یوازې د ځمکې په دوو برخو کې جوړ کړي وي او د ځمکې پاتې درې برخې دې تشې وي؟ ده ولیدل چې هېڅ داسې فرضیه نشته چې د ځمکې په درېو نورو برخو کې د طبیعي قوانینو تعلیق تشریح کړای شي. دا هغه خبره وه چې ارسطو کړې وه. البیروني استدلال وکړ چې یوازینۍ منطقي نتیجه دا ده چې د ځمکې په هغه «بله» خوا کې هم باید د هستوګنې وړ یو یا څو براعظمونه وي. ده ان د دې لویې وچې موقعیت هم ښودلی و او اوس چې له آسیا څخه د امریکا واټن اندازه کېږي، معلومېږي چې بیروني یوازې ۱۱۷ مایله غلط شوی و.

– کله چې د محمود غزنوي پر ځای د هغه زوی مسعود پاچا شو، البیروني ته یې د اوښ یو بار طلا وړاندې کړه. یو اوښ کولی شي له 175 څخه تر 270 کیلو سره زر هر چېرته ولېږدوي. د 2018 په سپټمبر کې یوه کیلو سره زر 39121 ډالره بیه درلوده. دا په دې معنا چې سلطان مسعود البیروني ته شاوخوا 6.8 تر 10.5 میلیون ډالر ورکړي وو. خو البیروني سره زر بېرته وروسپارل او د هغه پر ځای یې له پاچا څخه وغوښتل چې دی خپل تحقیق ته پرېږدي او د ده د څېړنې په چارو کې دې مداخله نه کوي.

– له البیروني څخه ۱۱۳ علمي آثار راپاتې دي چې د ستورپوهنې، جغرافیې، تاریخ، حساب، کیمیا او نورو مسایلو په اړه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- البيروني د ځمکې شعاع او محيط اندازه کړل. ده وويل چې د ځمکې محيط ۲۴۹۰۲ مايله دی چې دا د ځمکې د محيط له واقعي اندازې څخه يوازې ۲۰۰ مايله توپير لري.

درېيم فعاليت: د کورنۍ له يوه مشر/ مشرې سره کېنه. ويې غږوه او له ماشومتوبه تر دې دمه کيسې يې واوره. يادښتونه وليکه او بيا يې ژوندليک برابر کړه. د ژوندليک پيل به يې له يوې مهمې، په زړه پورې او نادرې پېښې کوې. تر څو چې دې دغه کار نه وي کړی، وړاندې مه ځه او د کتاب پاتې برخه مه لوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. ۵. خپل ژوندلیک Autobiography

ځینې لیکوال خپل ژوندلیکونه لیکي. تکړه لیکوال خپل ژوندلیک لکه داستان خوندور او په زړه پورې لیکي. د ارواښاد استاد سعدالدین شپون خپل ژوندلیک «و نه و یو شپون و» د هغه د ناولونو هومره په زړه پورې دی. نن سبا مونږ د تېرو مهمو او مشهورو کسانو د ژوند په اړه کافي معلومات نه لرو او ارمان کوو چې کاش دا معلومات مو لرلای. نو که څوک خپل ژوندلیک لیکي، د راتلونکو نسلونو ارمان پوره کوي. هماغسې چې د خاطرې په برخه کې مو وویل، د هر چا ژوند یو داستان دی او داسې په زړه پورې ټکي په کې شته چې په لوستلو ارزي، خو مهمه دا ده چې ښه ولیکل شي. کوم ټکي چې د خاطرې، یونلیک، او ژوندلیک په اړه وویل شول، د خپل ژوندلیک لپاره هم په کارېږي. دلته به د استاد شپون د خپل ژوندلیک څو برخې ولولې. په نښه شویو ځایونو ته یې تم شه او فکر وکړه.

- که ما دا نه انګېرلی چې په دې یادښتونو کې د لوستونکو د پاره یو څه شته، هر ګوره به مې ځان نه پرې ستړی کاوه، د هغې په ځای به مې یوه خوږه کیسه ورته جوړه کړې وای. ... د لیکوال د پاره د خپل ژوند د پېښو لیکل داسې یو عجیبه چېلنج دی چې په عمر کې یو ځلې ورسره مخامخ کېږي. **لافې ووهي که حقیقت تېر کړي**؟ که حقیقت تېروي، نو بیا کوم د ټولنې له عینکو مهم او د لوستلو وړ دی او کوم یو نه دی؟ **څوک کتاب په لیکوال باندې د زړه سوي د پاره نه لولي، بلکې د دې د پاره یې لولي چې کومه مهمه یا په زړه پورې تجربه یا سترګو لیدلی حال په کې بیان شوی که نه**. د قضاوت معیار، په اصل کې د هغو تجربو او پېښو اهمیت او په زړه پورې والی دی چې لیکوال بیان کړي دي. یو **بل چلېنج د پاړکو وېش دی**. د ژوند اوږده لیار فصل او باب نه لري، همداسې د خدای په حکم غزېدلې ده. د لاروي د پاره د دمې او سیالې پړاوونه نه دي په نښه شوي. نو د «خپل ژوند لیک» مؤلف د کتاب فصلونه څرنګ سره بېل کړي؟
- ما د خان آباد په لومړني ښوونځي کې سبق وایه. درسونه غونډ په پارسي وو خو ښوونکي او شاګردان په سلو کې نوي پښتانه. **اوس مې هم د هغې مقالې یوه فقره، چې په مانا یې سم نه پوهېدم، په یاد پاتې ده** چې د اعلیحضرت د راتګ په درشل کې یوه ښوونکي لیکلې وه او ما باید د یاده د باچا په حضور کې په شد و مد ویلې وای. لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماسپښین، ټول شاګردان د سړک دواړو غاړو ته څه ناست، څه ولاړ وو، چې د باچا په راتګ سره د سپورټ د ښوونکي په شپیلکي، چې موږ ورته ویسل ویل، په «تیار سئ» او «سلام کئ» نېغ ودرېږو. بې درکه یخني وه او موږ پلار نه وو خبر چې بچیان یې چېرته دي، ولې کاله ته نه دي رسېدلي. څو څو ځلې ګونګوسې شو او موږ تیارسې شوو، د ترانې د ټیم مشر- پاړسي ترانه شروع کړه، چې یوه برخه مې یاده ده، «ګریان و زاري میکنیم، ما کودکان بېګناه، نزد خدا از حب شاه» خو بیا به مو کتل چې هسې یوه لاری ده چې د مالګې پسې د کندوز نه خان آباد ته راځي، هرې خوا ته یې په موږ او ښوونکو د لارې ختې چیکړې شندلې. مازیګر مهال واوره په ورېدو شوه، خو دې ته خوشاله وو چې د هوا زهر مات شوي او دومره ساړه نه دي. تیاره په خورېدو وه چې د سپورټ د معلم شپېلکي بیا تیارسئ کړو او د ترانې ټیم «از حب شاه» پیل کړه. د شاهي موټرو لړی شروع شوه. ما ته ویل شوي وو چې درېیم تور موټر د باچا دی، وبه درېږي. ښی لاس به په سلام اوچتوې او مقاله به د یاده لولې. چې درېیم موټر رانژدې شو، نو معلم د صف نه وړاندې ټېل وهلم. ما هم په لوړ غږ او د لاس په اشارو چې معلم راښودلي وو، شروع کړه: «... هیچ وقت از شکر این نعمت که شاه جوانبخت ما بر رعایا ارزانی فرموده بدر شده نمی توانیم ...» ما ویل اوس به موټر ودرېږي او د خدای سیوری به راکوز شي، ما به په غېږ کې ونیسي او بخشش به راکړي، خو موټر ختې چیکړې راباندې باد کړې او ګړندی رانه تېر شو. ما، **لکه سپی چې د نابلده سړي پسې تر هغې غاپي چې د کلي د ټک نه یې نه وي اړولی**، همداسې خپله مقاله باچا ته ویله او لاسونه مې په ډراماټیک دول ارتول. ایله معلم ودرولم. ترغونی ماښام، **لکه ماتې خوړلی پوځ**، معلمان مخکې، موږ ورپسې، د اومه سړک د پاسه چې په همدې سهار یې د باچا د راتګ د هرکلي د پاره هوار کړی و، په نیم زنګانه ختو کې دوه میله لرې، د بازار چوک ته روان شوو او له هغه ځایه ټول د سپیو او پیریانو ډار په زړونو کې، خیشته، د یخ وهلو پښو او لاسونو سره، کلو ته روان شوو.

- نو یوه ورځ مور رانه وغوښتل چې خپل مشر ورور منهاج الدین ته چې په کابل کې په دارالمعلمینو کې شاګرد و، خط ولیکم. **ما لوستل کولی شو خو د ځانه مې تر اوسه څه شی نه و لیکلی، نو په هماغه اول مخ، بلکې په اوله کرښه کې بند شوم.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مور نه مې پوښتنه وکړه چې «ارجمندم منهاج الدين جان وليکم که منهاج الدين خان» د هغې خوږه خندا مې تر اوسه ياده ده چې «څوک ګرم نه دي چې تا ته ساده جان وايي. مشر ورور ته څوک ارجمند نه وايي او نه يې نوم ليکي. وليکه چې برادر بزرګوار، جناب معظم ګل لالا.»

● د ابا په نزد د مکتب مضامين علوم نه بلکې فنون وو، علم يوازې ديني زده کړه وه. په تېره په جغرافيې باندې خو د کفر فتوا وه. تر دې حده چې پخپله د جغرافيې استاد به ويل، **په امتحان کې به ليکئ چې مځکه غونډارې يا کروي ده، خو عقيده به نه پر کوئ**.

● لالا په کابل کې زموږ د يوه معتبر خپلوان په کور کې خوندي کړم. د فيروزې په رنګ يوه جوړه شوې درېشي يې راته په درزي وګنډله. د حبيبيې ليسې د داخلې آزموينه يې راباندې تېره کړه. شل روپۍ يې په جېب کې راته کېښودې، په ستنه خان آباد ته روان شو. په کابل کې بس عاصي پاتې شو او دوزخ. پښتو توری ورته غواړم خو اوس حاضر مې يو انګريزي ټکی سترګو ته لر بر کېږي چې زما د هغه وخت د حال ترجمان کېدای شي. دا ټکی Handicap نيمګړتيا، معيوبي او کم سيالی نه جوړ شوی ترکيب دی. زما هينډې کېپ يو نه، بلکې په لسهاو و. اول رنګ او کړه وړه: لمر سېزلی مخ، اوږده غاړه چې چنغړک په کې له ورايه ښکارېده چې د خبرو سره جګ و ټيټ الوځي. وچ، نري کنګې لاسونه چې د کالونو دوړې او خيرې يې په چاودونو کې کنګل شوې وې. د پښتنو متل راپورې ښه لګېده چې چاودې چاودې پښې، يو من خاورې په کې. زما کوربه زی (د کوربه زوی) هره جمعه حمام ته تلو. **کوربنه چې زموږ خپله وه، په ما شرمېده او لکه چې خاوند يې هم پيغور ورکړی و چې دا څه ځناور دې کور ته راته راوستی چې په حجره کې مې د مېلمنو په مخکې شرموي.** هغې خوارکۍ يو ځلې د خپل زوی سره حمام ته چې دا هم ما ته نوی و، واستولم. هلته مې په کيسې او سپنځړي (سنګ پای) د خدای وسې پرې وکړې، په شوکارې کولو مې وجود سور ککړ کړ خو خيرې ويلې نه شوې. نوکان شنه، کنډوکپر، تر لاندې د ليسزو خيرې، خو زه د ځانه ناخبره وم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کلیوالو هر ښاري ته په ټیټ نظر کتل. **پس شا به یې صابون کوني بلل**. ویل به یې چې په صابون یې چې سغۍ ښویه کړې وي، د هغه به پښتو څه وي، غیرت به یې څه وي. د کلي ملا خو صابون منع کړی و. ویل یې چې د استنجا یو شرط دا دی چې تر هغې به یې منښې چې زیږوالی په کې پیدا شي نو چې څوک د سغۍ پرېولل په صابون کوي نو هغه ښویه شي، بیا د استنجا شرط نه پوره کېږي.
- په دې اوله رخصتۍ زه بې حده خوشحال وم چې د کابل د ګندګۍ نه خلاص شوی وم، خو دوې هفتې پس چې ډاګي د کوربه زوی خط راکړ، **د ریاضي په مضمون کې د ناکامۍ زېری په کې و**. بېرته یې ځیګرخون راواچاوه. ورسره دا وېره هم راسره وه چې تر اوسه خو مې بانه کوله چې د امتحان نتیجه نه وه راختلې، اوس به کورنۍ، په تېره ګل لالا ته څه وایم؟ بده لا دا چې کتابونه او د معلم د لکچرونو نوټونه مې هم نه وو راوړي چې پټ یې ولولم. رخصتي د سترګو په رپ کې تېره شوه. د حوت تر پنځلسمې د مخه مې د یوې بوجۍ وریژو او یوې نوې بسترې سره ځان کابل ته ورساوه. څو ورځې پس چې د بیا امتحان د پاره لېسې ته لاړم، زما په شان ډېر مشروطان د ادارې نه بهر لیکه ولاړ و. غرمه مهال مدیر راووت او **عجیبه زېری یې راکړ**. ویې ویل چې ستاسو د ریاضي استاد په حق رسېدلی نو د هغه په احترام ادارې د معلمانو په مشوره فیصله کړې چې د ریاضي د ټولو صنفونو مشروطان دې کامیاب وګڼل شي. د خوشالۍ هلالا ګډه شوه او یوه شاګرد خو له مینځه غږ کړ چې خدای دې د معلم صیب مرګ قبول کړي.

فعالیت: د استاد شپون د خپل ژوندلیک په راخیستل شویو برخو کې په ښښه شوي ځایونه یو ځل بیا ولوله او فکر وکړه چې دا ځایونه ولې مهم دي. خپل دلیلونه په کتابچه کې ولیکه او بیا یې یوه ملګري ته ولوله او د هغه نظر وغواړه چې هغه هم ستا غوندې فکر کوي که بل نظر لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: خلک گومان کوي چې لوی، مشهور او بریالي کسان به فوق العاده استعدادونه، خوی خواص او ځانگړنې ولري؛ حال دا چې داسې نه ده. حتی نابغه‌گان هم زموږ او ستاسو په شان عادي خلک دي، خو ممکن په ژور فکر کولو یا ازمویلو او تجربې کولو کې یې تر نورو خلکو ډېر تمرکز کړی وي. نو هر څوک که بریاوې لري، خامی او نیمگړتیاوې هم لري. کله چې خپل ژوندلیک لیکو، باید واقعیتونه ووایو. د خپلو ناکامیو او منفي خویونو د پټولو هڅه باید ونه کړو. البته داسې کسان به بیخي کم وي چې د مهاتما گاندي غوندې پر خپلو گناهونو اعتراف وکړي او په خپل ژوندلیک کې دا هم ولیکي چې دوه وارې د جنسي- انحراف خوا ته ولاړم خو خدای بچ کړم. دومره زیات رښتیا ویل ډېر لوی زړه غواړه او هر څوک یې کولی نه شي، خو لوستونکی/ لوستونکې هم دا تمه درنه نه لري چې هره خبره وکړې. مهمه دا ده چې ځان یو مخ پاک سپېڅلی، ډېر لایقه، ډېر پاک نفسه، او ډېر اخلاقي انسان ونه ښیې. که دا کار و هم کړې، لوستونکی/ لوستونکې درباندې باور نه کوي. کله چې خپل ژوندلیک لیکې، داسې وگڼه چې د بل چا د ژوند کیسه لیکې او مثبت او منفي دواړه اړخونه یې بیانوې. په بله وینا، خپل ژوندلیک داسې ولیکه لکه له یوه ډېر نژدې ملگري سره چې خواله کوې.

فعالیت: په کتابچه کې د خپل ژوند په اړه چې هر څه دریادېږي، ویې لیکه: مهمې پېښې، په زړه پورې تجربې، بریاوې، ماتې، ناکامی، تېروتنې، ښه او بد کارونه او خندوونکې خاطرې. بیا یې د خپل ژوندلیک لپاره ترتیب کړه چې کومه خبره باید په سر کې راشي، کومه ورپسې او همداسې تر پایه او وروسته خپل ژوندلیک ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۲. تخیلي ادبي ژانرونه

۳. ۲. ۱. ادبي ټوټه

ځینې په دې باور دي چې ادبي ټوټه مستقل ژانر نه دی بلکې په نثر د غربي شعرونو د ژباړې پیداوار دی. خو دا چې زموږ لیکوالو او شاعرانو لیکلي دي او لیکي یې او د نثر دغه ډول له نورو ژانرونو متفاوت دی نو مستقل ژانر یې بللی شو. ادبي ټوټه تخیلي ژانر دی، یعنې محتوا یې د لیکوال په خیال کې پنځول کېږي. توپیر یې له لنډې کیسې هم په نثر کې دی او هم په جوړښت کې. د لنډې کیسې نثر باید ساده او د خواله کولو نثر وي خو ادبي ټوټه په هنري نثر لیکل کېږي یعنې تشبیه، تشبیهي ترکیبونه، استعارې او سېمبولونه، تشخیص (personification) په کې زیات وي [تشخیص یا شخصیت ورکول هغه چاره ده چې ونو بوټو او غیر ژوندي موجوداتو ته انساني ځانګړنې ورکول کېږي؛ مثلاً خبرې کوي، احساس لري، عاطفه لري، مینه کوي ...]. د جوړښت په لحاظ، لنډه کیسه ټکر، غوټه، اوج، او پای لري خو په ادبي ټوټه کې د دغو عنصرونو موجودیت حتمي نه وي. ځینې خلک ادبي ټوټې ته منثور شعر هم وایي ځکه چې د تخیل او هنري ژبې په لحاظ شعر ته ورته ده خو په نثر کې لیکل کېږي. د ادبي ټوټې موضوع معمولاً مینه او عاطفي پېښې دي خو کله کله ټولنیز او سیاسي مسایل هم په کې بیانېږي. دلته به د ښاغلي محمد انور وفا سمندر او آغلې اناهیتا روهي ادبي ټوټې ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرم او گناه

پلار د شرم پوستکی غاړې ته راواچاوه،

پلار چې ملا او معلم ته کښېنولم، نور هم وتړل شوم،

تن او سر او زړه او آواز تړلي او ذهن ته تړلي تړلي فکرونه راباد شول، راباد شول ...

بله ورځ مې همزولو ماشومو نجونو ته په شرم شرم ورکتل.

نجونو ته به مې چې ورکتل، يو لوی قهر به لاس په ماشه راته ولاړ و.

او دا مې هره ورځ زده کول، چې دا قهر دومره تریخ، دومره تند، دومره اورلن، دومره جبار دی، چې زه حتی هغه پېژندلی نه شم؛ نو ما هم نه ورکتل.

بله ورځ پلار په پگړۍ وتړلم، بله ورځ یې له خپلو خویندو، میندو، سیاسرو، او ټولو ښځو کلک راوتړلم.

اوس نو ذهن ویل او ما یې کاڼي کاڼي خبرې د زړه پر سر تېرولې.

آسونه کال کې یو ځل نعل کېدل او زه شېبه شېبه په زړه او ذهن نعل کېدم.

بله ورځ مې کتل چې نر غوايي، نر آس، نر خر، په هېڅ نه شرمېږي او ما تر ځان کشر-ماشومان وشړل، چې څه بد شی یې زده نه شي!

د ذهن له اورگاډي يو غږ پورته و، «شررررر...رم»، «گناااااااه»

د ذهن حرکت به د شرم غږ کاوه او ودرېدل به یې د گناه په دوزخي تمځای کې و.

[د مينې کولو جنت، محمد انور وفا سمندر، ۱۳۹۴]

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیره او باران

له ازله دې غوښتونکې وم. خو تا نه درخپله کړم او نه هم له ځانه لرې. ډېر ځله په حق وې. خو دا ځل نه. دا وار ته خطا شوې. زه غلې وم خو ګیله‌منه نه. ما ستا د خپلولو لپاره خاموشي زده کوله. ها د غونډۍ په لمن کې پرته پلنه تیږه وینې؟ هغه په باران میینه ده. ورته پام شوی دې دی، کله چې باران سندرې وایي، دا څنګه ښکاري؟

تېر ځل یې زه خپلې خاموشۍ ته وربللې وم. د خلقت دې ننداري ته حیرانه وم. ما پخوا د خاموشۍ دومره ښکلا لېدلې نه وه. هسې خو زما د کوټې مخامخ دېوال هم ویل چې زما سکوت خوښ دی.

آه! د تیږې په رګونو کې خاموشي بل ډول وه. ساه مې هلته د آرامۍ پناه غوښتله. خو ناڅاپه باران راغی؛ سندرې یې پیل کړې. له سندرو یې د تیږې پر زړه پاسته پاسته څاڅکي راوورېدل. زما د وجود هره حجره یې په خپل غېږ کې لاهو کړه.

هماغه شېبه په هماغه سندریزه چوپیتا کې ته رایاد شوې. زړه مې د بې وزره مرغۍ په شان د الوتلو هڅه کوله. د تیږې رګونه مې د وجود له قفسه راتاوېدل. غوښتل مې چې په همدې ورېښمینو رګونو کې وغځېږم. بیا مې پام شو چې زه به د خاموشۍ هنر زده کړم. د اور لمبو ته به ستا د سیتار په سندرو پام وکړم. د لوګي له ترخه عطره به یې وساتم. ګونډې د باران په شان یوه ورځ راباندې ببرته راوورېږې. بیا به د هماغه تیږې په زړه کې له باران سره سندرې غبرګې کړو.

د باران او تیږې مینه، زما او ستا غبرګې سندرې.

[رژېدلې سندرې، د ادبي ټوټو ناچاپه ټولګه، اناهیتا روهي]

لومړی فعالیت: «تیږه او باران» بیا ولوله او هغه ځایونه یې په نښه کړه چې له عادي نثره متفاوته دي. همدارنګه تشبیه‌ګانې او تشخیص په کې پیدا کړه.

دوهم فعالیت: تصور وکړه چې ته او معشوقه/ معشوق دې په یوه ځنګله/ د سیند یا سمندر غاړه/ ښکلي باغ/ یا هر ځای چې ستاسو خوښېږي، یئ. سترګې پټې کړه او د هغه ځای محیط، هوا، او طبیعت حس کړه. څه وینې، څه اورې، څه بویوې، څه لمس کوې، څه سره وایئ، د څه شي په اړه فکر کوئ ... دا ټول په ذهن کې مجسم کړه. بیا همدغه خبرې په یوه لنډه ادبي ټوټه کې ولیکه. نوې تشبیه‌ګانې به نه هېروې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۲. ۲. طنز Satire/ Irony

طنز یو انتقادي ژانر دی چې د ټوکې غوندې لوستونکي خندوي خو په عین وخت کې د ټولنې یوې مهمې ستونزې ته د لوستونکو پام ور اړوي. د طنز په اړه هم دا نظر شته چې مستقل ژانر نه دی ځکه چې طنز د لنډې کیسې په چوکاټ کې هم لیکل کېږي او په شعر/ نظم کې هم. خو زموږ په ادبیاتو کې ځکه د ژانر په سترګه ورته کتل کېږي چې که په نثر کې ولیکل شي، له لنډې کیسې ځینې توپیرونه لري او که د شعر په قالب کې هم ولیکل شي، له متعارفو شعرونو متفاوت وي. عمده توپیر یې دا دی چې طنز د کیسې او شعر په پرتله د جوړښتونو او عنصرونو پروا چندانې نه کوي. یعنې په طنز کې ټکر، غوټه، اوج، پیل او پای زیات جدي نه ګڼل کېږي. زما یو طنز به ولولو.

مینه په ټیلفون کې

یاره دا سیم کارتونه خو هماغسې قیمته ښه وو. اوس چې وګورې د هر چا په جېب کې درې- څلور سیم کارتونه پراته دي. یوه ورځ په دوکان کې ناست وم چې له نابلدې نمرې راته زنګ راغی. پلار مې په دوکان کې ناست و. هغه له مشتریانو سره لګیا و. زه کرار له دوکانه ووتم. څومره ښکلې نرۍ غږ یې و:

ـ سلام.

ـ سلام، څنګه یې؟

ـ ګرانه ته څنګه یې؟

ـ زه ښه یم. وبخښئ تاسې مې ونه پېژندئ.

ـ زه هماغه یم چې تېره هفته مې د ساري دامن جوړه درنه واخیسته. په هغه ورځ مې مور راسره وه؛ نو ما درسره خبرې نه شوې کولی.

زما دوکان ته په ورځ کې شپېته اویا ښځې او نجونې راځي؛ نو دا یوه مې ولله که په یاد وه؛ خو ما وې هسې به یې خوشاله کړم ومې ویل: ډېر ښه. امر وکئ.

ـ هسې ما وې پوښتنه دې وکم چې څنګه یې؟

ـ ډېره مننه. رښتیا زما د ټېلفون نمره دې له کومه کړه؟

ـ ولې، تا خپل کارت نه و راکړی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ هو، رښتیا هېر مې و.

ـ ښه گرانه! اوس د خدای په امان.

ما چې هر څه په خپل ذهن باندې فشار راوړ، د هغې څېره مې رایاده نه شوه. تر مـازدیگره مې څو وارې ورته زنگ وواهه خو ټېلفون یې بند و. سبا او بلـه ورځ هـم همداسـې تېـرې شـوې. نـه پوهېدم چې ولې ټېلفون نه پورته کوي؛ خو شپږم حس مې راته ویل چې هغه به بیا زنگ ووهي.

درېمه ورځ ماښام یې بیا زنگ وواهه.

- سلام حمید جانه، څنگه یې؟

ـ نو ته ووایه څنگه به یم. دا درې ورځې چېرته وې؟

په ژړغوني غږ یې وویل: ته زما له حاله څه خبر یې؟ زړه مې درپسې چـوي. دا درې ورځـې راباندې کال تېر شو.

د هغې خبرې ډېر خوند راکړ. زړه کې مې ویل چې دا دی والله زه هم یـو څـوك یـم چـې د نجلۍ زړه راپسې چوي. دلاسا مې کړه: ولې، گرانې څه خبره ده؟

ـ دا درې ورځې په کور کې وم. د مور له لاسه د باندې نه شومه وتلې.

ـ ما خو درته ډېر زنگونه وهل. تا ولې ځواب نه راکاوه؟

ـ ټېلفون مې بند کړی و. ما ته چې زنگ راشي، بیا ټول رانه پوښتنه کـوي چـې څـوك و؟ څه یې ویل؟

بیا یې ټېلفون یوه هفته بند و. ما په خیال کـې د هغـې تصـویرونه جـوړول چـې داسـې بـه وي، هسې به وي. د فلمونو هره نجلۍ مې یو یو وار په ذهن کې گرځېده. دوکان ته چې بـه نجـونې راتلې، د هرې ښکلې په څېره کې هغه راته ښکارېده. بله هفتـه چـې یـې ټېلفـون راغـی، ویـې ویـل چې په موبایل کې یې کریډټ نه و ځکه یې راته زنگ نه و وهـلی. عاجـل مـې د پنځـو سـوو افغـانیو کارت واخیست او په اس ام اس کې مې ورواستاوه. ورته مې وویل چې ته فقط مس کـال راکـوه، زه به درته زنگ ووهم.

ژوند راته معنا پیدا کړه. د احمد ظاهر سندرې راباندې گرانې شـوې. د زړو هنـدي فلمونـو د سندرو په خوند پوه شوم. ټوله دنیا مې د هغې له یوې خندا او یوې خبرې سره نه برابروله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هفته کې مې د موبايل يو دوه کارتونه خامخا وراستول. يوه ورځ يې راته وويل: «تا سره ګلابي رنګ ډېر ښه ښکاري.»

زه لاړم له بوټانو رانيولې تر خولۍ پورې هر څه مې په ګلابي رنګ کې پيدا کړل او وامې خيستل. يو وار مې له ځانه سره وويل چې خلک به راپورې وخاندي خو بيا مې وويل چې هغه غټ چارواکی چې همداسې رنګونه اغوندې، چا ورپورې خندلي دي.

نور نو يوازې د هغې خبرې زما د درد چاره نه کوله. ورته مې وويل چې خامخا بايد له ما سره وګوري. هغه به پلمې کولې چې پلار يې نه پرېږدي چې يوازې له کوره وځي. آخر ما ورته وويل چې که رانه شي؛ نو زه خپه کېږم.

آخر هغه ورځ هم راورسېده چې درې مياشتې ورته په تمه وم. د ښاروالۍ څنګ ته پياده رو کې يې راسره وعده وه. د کرزي تر عکس لاندې. وعده مو لس بجې وه؛ خو زه له نه نيمو ورته ولاړ وم. زما قسمت وګوره چې باران اوري. په زړه کې وايم که د باران له ډاره رانه شي نو بيا؟ آسمان ته په غوسه وم چې همدا د باران وخت و؟ له سره تر پښو پورې لوند خيشت وم. د ګلابي دريشۍ اوتو مې خرابه شوه. پر سړك باندې د نورو ورځو بېروبار نه وو. دا نو زما په ګټه وه چې بې غمه له هغې سره چکر ووهم. لس بجې شوې خو د هغې درك نه شو معلوم. زنګ مې ورته وواهه. ويې ويل چې د اطلاعات او فرهنګ د وزارت له مخې تېره شوې او د زېرزمينۍ خوا ته روانه ده. ما پوښتنه وکړه چې څنګه دې وپېژنم؟

ويې ويل: ګلابي رنګه ګلداره چترۍ مې په سر ده. کاوباې پتلون او کورتۍ مې اغوستې دي.

ما لاره څارله چې دا د زيرزمينۍ له زينو راپورته شوه. تاسې نو نه پوهېږئ چې ما څه حال درلود. زړه مې ټوپونه وهل. په لاس او پښو کې مې متره نه وه پاتې. څومره چې هغه رانژدې کېده، هماغومره مې د زړه ټکان زياتېده. هغه راته راورسېده؛ خو همداسې ښويه له څنګه مې تېره شوه. هك پك شوم چې دا څه چل وشو. ښايي پېژندلی يې نه وم. ورپسې روان شوم. غږ مې وکړ: ګوره! زه دلته يم.

هغې راته حيران حيران وکتل. ويې ويل: څه دې ويل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېږ يې لړ بل شان و. ما وې په ټېلفون کې خو هسې هم د سړي غېږ بـل رقـم راځـي. وګـوره ګلابي چترۍ، کاوبای دريشي، ټولې نښې سمې دي.

ومې ويل: هو، ما وې باران لوند کړی يم، په همدې خاطر دې ونه پېژندم.

ـ ته څوك يې؟ زه خو دې نه پېژنم.

ـ ګوره ګرانې! نور مې مه ځوروه.

ـ څه شی؟ لېونی خو به نه يې؟

ـ ستا مينې په رښتيا لېونی کړی يم.

هغه يوه کلکه څپېړه راکـړه. د ښـاروالۍ لـه خـوا دوه پوليسـان راروان وو. نجلـۍ وويـل: تـه ودرېږه چې پوليس راشي...

منډه مې کړه. زېرزمينۍ ته ورکوز شوم. اوس حيران يم چې پـر کومـه خـوا وتښـتم. يـو دم مې رایاد شو چې د پارك هوټل څنګ ته د فريد دوکان دی. شا ته مې نه کتل. پـه يـوه منـډه دويـم چت ته وختم. ځان مې د هغه دوکان ته ورساوه. په دوکان کې زموږ څلور پنځه تنه نـور ملګـري هـم ولاړ وو. ټولو خندل. ما وې لکه چې زه يې ليدلی يم که څنګه. زما په ورتګ چـوپ شـول. ژر ژر مـې له ټولو سره سترې مشي وکړه او پـه دې پلمـه چـې ډېـر لونـد شـوی يـم، ځـان تـه جاکـټ لټـوم پـه کوټبندونو کې د ځوړندو کاليو منځ ته ننوتم. ما وې که پوليس راپسـې دوکـان تـه راشي چـې پيـدا مې نه کړي. شېبه وروسته د نجلۍ غږ مې واورېد: دلته دی. همدې دوکان ته ننوت.

دا وار يې غږ هماغسې و چې په ټېلفون کې يـې راسره خـبرې کـولې. وه خدايـه دا نـو څـه بيابې ده؟ لکه چې ملګرو ته مې په يوه روپۍ شوم. ساه مې پـه سـتوني کـې بنـده وه. لـه ډاره مـې ساه نه شوه ايستلی.

فريد وويل: خيريت خو به وي. څوک لټوئ؟

نجلۍ وويل: راوبې باسه. هغه لوچک ملګری دې چېرته پټ کړی؟ مـا پخپلـو سـترګو وليـد چې ستا دوکان ته ننوت.

په زړه کې مې خدای او پيران وننګول چې له دې لانجې مې خـلاص کـړي. يـو وار زمـا لـه شاوخوا د کاليو کوټبندونه پورې وهل شـول. ټـول ملګـري مـې رانـه چـاپېر شـول. فريـد د هماغـې نجلۍ په غږ وويل: ويې نيسئ! همدا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. د طنز کومو جملو وخندولې؟

۲. کله چې دې طنز لوسته، څه فکر دې کاوه چې پای به څنګه وي؟

۳. که همدا طنز تا لیکلی وای، څه به دې په کې کم یا زیات کړي وای؟

دوهم فعالیت: یوه خندوونکې خاطره دریاده کړه. د پېښې ځای، کرکټرونه او جزئیات یې بدل کړه او په خیال کې یې نوي کړه. په خیال کې نورې پېښې، مکالمې او صحنې ورزیاتې کړه. بیا ورنه یو طنز جوړ کړه خو داسې چې اصلي خبره یې پای ته وساتې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۲. ۳. لنډه کیسه Short Story

تخیلي ادبي روایتي ژانر دی. کیسه د لیکوال په ذهن کې جوړېږي او د یوه راوي له خولې بیانېږي. لنډه کیسه باید لنډه وي؛ په کیسه‌ییز نثر لیکل شوې وي؛ ښه کرکټرایزېشن، ښه توصیف، مناسبې مکالمې، مناسب او راښکونکی پیل، تلوسه، ټکر، غوټه، اوج، او خوندور پای ولري. بله موضوع چې په داستاني ادبیاتو کې مهمه ده، لیدلوری دی.

لنډه کیسه د اوږدوالي په لحاظ له څو جملو رانیولې تر زرګونو کلمو پورې وي. کیسه‌ګۍ معمولاً په دوو – پنځو جملو کې بیانېږي. لنډکۍ کیسه (Flash Fiction) معمولاً اته – نه سوه کلمې وي چې د کتاب په دوو مخونو کې ځایېږي. لنډه کیسه بیا له زرو څخه تر زرګونو کلمو پورې وي. زموږ لنډې کیسې معمولاً یونیم – دوه زره کلمې وي خو د اوسنیو غربي لیکوالو لنډې کیسې غالباً تر دوه نیم زرو زیاتې کلمې لري. د لنډو کیسو نسبتاً اوږدې بڼې هم شته چې ممکن تر لس زره کلمو پورې ورسېږي.

د کتاب په لومړۍ برخه کې مو د راوي په هکله بحث وکړ چې راویان درې ډوله دي: اول ګړی، دوهم ګړی، او درېیم ګړی. په اول ګړي روایت کې راوي د کیسې یو کرکټر او اکثراً مرکزي کرکټر وي او هر څه چې وینې، اوري، احساسوي او فکر کوي، راته وایي. د دې راوي په جملو کې د اول شخص یا متکلم خبرې اورو؛ لکه: «کور ته لاړم. جامې مې بدلې کړې. ستړې وم. سترګې مې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړم.» دوهم ګړی راوي د مخاطب په خوله خبرې کوي او لوستونکي ته خطاب کوي؛ لکه: «کور ته ولاړې. جامې دې بدلې کړې. ستړې وې. سترګې دې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړې.» د راویت دا بڼه ډېره کمه کارول کېږي. درېیم ګړی راوي بیا د نورو کیسه کوي او پخپله په پېښو کې ګډ نه وي؛ لکه: «کور ته ولاړه. جامې یې بدلې کړې. ستړې وه. سترګې یې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړه.»

د لنډې کیسې نثر د خلکو د خبرو غوندې وي، نه د علمي کتابونو یا د خبریالونو ژبه. راوي د یوه صمیمي ملګري غوندې خواله کوي، نه دا چې په اصطلاح «لُغت پراني» وکړي. سره له دې چې د کیسې نثر د عامو خلکو د خبرو غوندې وي خو باید په ګرامري لحاظ سم، روان او فصیح وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لنډې کیسې کرکټرونه باید ښه انځور شوي وي. څرنګه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې مو ولوستل، د کرکټر ظاهري او باطني ځانګړنې باید وښودل شي چې د لوستونکو سترګو ته ودرېږي.

د ځایونو او منظرو توصیف هم باید دقیق وي او د مخاطب مختلفو حواسو ته خطاب وکړي. همدارنګه پېښې باید په جزئیاتو سره بیان شي.

په لنډه کیسه کې د ښې مکالمې لیکل آسانه نه دي ځکه چې د هر کرکټر خبرې باید د هغه/ هغې د پوهې، معلوماتو، تعلیمي کچې، اجتماعي موقف، او اروايي حالت سره مناسبې ولیکل شي. زموږ په ډېرو داستانونو کې د ټولو کرکټرونو خبرې یو شان وي او دا په حقیقت کې د لیکوال خبرې وي، نه د کرکټرونو.

د لنډې کیسې پیل باید داسې وي چې لوستونکي ته په زړه پورې وي او هغه د کیسې لوستلو ته وهڅوي. د شلمې پېړۍ د لومړیو لسیزو په لنډو کیسو کې به لیکوالو نسبتاً اوږده مقدمه د طبیعت یا چاپېریال په توصیف لیکله چې دغه یوستوي معلومات به د لوستونکو زړه تنګاوه. اوس لیکوال خپله کیسه له یوې جالبې خبرې، پېښې، یا مکالمې پیلوي.

په لنډه کیسه کې د ټکر موجودیت مهم دی. ټکر کېدای شي د انسان او طبیعت تر منځ وي لکه دا چې یو کس د شمالي قطب په کنګلو کې بند دی؛ بېړۍ یې خرابه ده؛ د ځان د تودولو لپاره څه نه لري او د هوا درجه هم منفي څلوېښت درجې ده. یا به ټکر د انسان او انسان تر منځ وي؛ مثلاً په یو چا باندې د غلا تور لګېدلی دی خو هغه غل نه دی. کله کله انسان له ځان سره، له خپلو فکرونو سره په ټکر کې وي؛ مثلاً نفس یې یوې ګناه ته لمسوي خو وجدان یې مخه نیسي. د ټکر په سبب غوټه پیدا کېږي. غوټه هغه اساسي ستونزه ده چې کرکټر ورسره مخ دی او باید یې چاره وکړي. لکه هغه چې په شمالي قطب کې بند پاتې دی او له طبیعت سره په ټکر کې دی. دلته غوټه د مرګ خطر دی او کرکټر باید د خلاصون لاره پیدا کړي. د همدې کشمکش په لړ کې کیسه داسې ځای ته رسېږي چې اوج یا څوکه بلل کېږي. دا د غوټې یا ستونزې انتها ده. مثلاً په قطب کې بند سړی د ځان د تودولو لپاره یو څو اخبار او کتابونه سوځوي خو دا اور هم ژر ختمېږي او نور څه نشته چې اور پرې بل کړي. له بلې خوا یې په مخابره کې بټرۍ له کاره لوېږي. ماښام رارسېږي او د قطبي یږ آواز اوري. دلته ده چې ستونزه اعظمي حد ته رسېږي. تر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته کیسه د پای خوا ته درومي او ورو ورو غوټه پرانیستل کېږي او د کیسې په پای کې ختمېږي. د کیسې پای باید له یوې خوا نابېره وي. داسې چې لوستونکي یې اټکل نه وي کړی چې همداسې به کېږي خو له بلې خوا باید منطقي وي او کله چې لوستونکی تېرې پېښې رایادوي، قانع کېږي چې هو، باید چې همداسې شوی وای. البته د کیسې پای په تصادف باید ونه شي؛ لکه په هندي فلمونو او سریالونو کې چې کرکټر له هرې خوا په تنګسه کې وي خو ناڅاپه یې یو ملګری یا پولیس یا بل څوک راورسېږي او دی وژغوري.

لیدلوری په دې معنا چې پېښو ته د چا له سترګو ګورې او د چا فکر او خیال لوستلی شي. په اول ګړي روایت کې معمولاً هر څه د راوي له لیدلوري بیانېږي یعنې څه چې راوي ویني، اوري، فکر کوي او احساسوي هماغسې بیانېږي او هغه څه چې د ده له سترګو یا د معلوماتو له دایرې بهر دي، پرېښودل کېږي. په دې ډول لیدلوري کې هر څه چې د راوي په ذهن کې تېرېږي، هم بیانېږي. په درېیم ګړي روایت کې څو ډوله لیدلوري کارول کېدای شي؛ مثلاً کېدای شي یو مرکزي کرکټر انتخاب شي او ټولو پېښو ته د هغه له ذهن او سترګو وکتل شي؛ یا دا چې عیني لیدلوری غوره شي او لیکوال پېښې داسې بیان کړي لکه کامره چې یې په لاس کې وي او له کرکټرونو سره یو ځای وګرځي او د پېښو فلمونه واخلي؛ یا هم د داستان بېلې برخې له متفاوتو لیدلوریو بیانېږي؛ او بالاخره د ټولو کرکټرونو له لیدلوري پېښو ته کتل کېږي چې دا تخنیک اوس چنداني نه استعمالېږي خو په پخوانو داستانونو کې نسبتاً زیات لیدل کېږي.

دلته به یوه لنډه کیسه ولولو او بیا به یې تحلیل کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر شوام

بې مطلبه نيکي مې نه منله. دا مې خپله تجربه وه، په کوچنيوالي لا په دې پوهېدم چې مور مې هله نازوي چې د دې د خوښې کارونه وکړم او خبرې يې ومنم. ما که ښه کول، د دې لپاره وو چې مور راباندې لاس تېر کړي. وروسته ملا صاحب رازده کړل چې: «صالحه اعمال د دې لپاره دي چې بنده د الله رضا خپله کړي او جنت وګټي». دا مې باور و چې هر دلبر تر خپل مطلبه دلبري کا. خو د ډاکټر شوام مطلب څه و؟

ډېره موده وروسته مې اي مېل خلاص کړ. د فېس بوک له خوا مسيج راغلی و: «په دې اونۍ کې دې د دغو ملګرو کاليزه ده.» د اکټوبر په اتمه نېټه د ډاکټر شوام اته دېرشمه کاليزه وه. ځان ته زهير شوم. څو مياشتې کېدې چې نه مې ورته اي مېل لېږلی، نه مې ټېليفون ورته کړی و. ژر مې د مبارکۍ اي مېل ورته وليکه. په نيم ساعت کې مې د يو څو نورو اي مېلونو ځوابونه ولېږل. اي مېل مې بند کړ؛ بېرته مې خلاص کړ؛ د شوام ځواب نه و راغلی. ځان سره مې وويل مصروف به وي. سبا به مې اي مېل بيا وګورم.

له انټر نټ کلپه راووتم. د نادريې ليسې له څنګه تېرېدم چې درې تنه سيکهان مې مخې ته راغلل. ماشومتوب مې راياد شو. په زاړه ښار کې مې د پلار دوکان و. د علي رضا خان د کوڅې په خوله کې يې بقالي وه. زه له پلار سره په دوکان کې کېناستم. د عاشقان و عارفان مکتب ته تلم. په صنف کې راسره يو څو تنه هندوان او سيکهان هم وو. دوی به د قران کريم په ساعت کې له صنفه وتل. کله کله به موږ ځورول. سيکهـ ماشومان د سر ويښته د سر په څېرې کې لکه غونډاره تړي. نه پوهېږم چا دا خبره کړې وه چې دوی په لونګۍ کې کچالو پټوي. زما زړه ته هم لوېدلې وه چې رښتيا به وي. د دوی لونګۍ ته به مې لاس اچاوه چې راوباسه کچالو دې. دوی به رانه تښتېدل. يوه ورځ يې سر معلم ته شکايت وکړ. سر معلم په چپړاسي باندې قف پايي کړم. داسې يې ووهلم چې بيا نه پوهېدم پر ځمکه روان يم که پر سکروټو. ان بوټونه مې په پښو کې تنګ شوي وو. خو سبا بيا هغه زه وم، هغه د سردار زامن.

✵✵✵

اول ځل چې هند ته تلم نو په ټوله لاره کې مې همدغه کيسې يادېدلې. انديښنې اخيستی وم چې اوس به هندوان او سيکهان راسره څه رنګه چلند کوي. لکه څوک چې له چا سره بد کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او اوس يې مخې ته ورځي. په ډيلي کې مې ډاکټر جاوېد ملګرى و. هغه يو کال د مخه تللى و. په سکارټېس روغتون کې يې کار کاوه. هغه د روغتون له مشرانو سره خبرې کړې وې او ما ته يې هم د زده کړې کار سم کړى و.

زه د زړه څانګې ته ورغلم. هلته پروګرام راته جوړ شو چې اوله مياشت به په «ايکو» برخه کې کار کوم؛ بيا به کتنځي ته ځم؛ بيا عاجل اتاق ته او همداسې نورو برخو ته. دا نو اول ځل و چې د ايکو ماشين مې وليد. زموږ خلک يې د زړه ټلويزيوني معاينه بولي. ډاکټر ورته ناست و، ناروغ يې کوت. زه يې څنګ ته ورغلم د چپې اوږې شا ته يې غلى ودرېدم. ډاکټر په تريو تندي راوکتل. ويې ويل: «لرې ودرېږه!»

په دويمه ورځ لا ډاکټر نه و راغلى چې د ايکو اتاق ته ورننوتم. چپنه مې واغوسته. د ماشين سويچونو ته مې کتل چې نومونه يې زده کړم. د کوټې ور نيم کښى و. نرسه په دهلېزه کې تېرېدله. زه يې وليدم. راغله. ويې ويل: دلته څه کوې؟

زما ځواب ته معطله نه شوه. ويې ويل: ژر کوه، چپنه دې وباسه او له کوټې ووځه.

همداسې مې وکړل. په زړه کې مې راتېر شول چې تاريخ به انتقام اخلي. تا په کوچنيوالي کې هندوان او سيکهان ځورولي دي او اوس د دوى وار دى چې تا تحقير کړي. دا مې باور و چې خداى د بدو سزا هم په دې دنيا کې ورکوي، هم په بله دنيا کې.

له ډاکټر نه به مې چې يوه نيمه پوښتنه کوله، ويل به يې: «کتاب وګوره.»

هر شپه به تر دوولسو بجو پورې د روغتون په کتابتون کې وم خو زما لپاره هر څه نوي وو او په لږ وخت کې د دومره ډېرو شيانو زده کول ګران. ځينې شيان بيا په کتابونو کې هم نه پيدا کېدل. د ډاکټر چلند دومره زهير کړى وم چې په دويمه هفته مې غوښتل هر څه پرېږدم، بېرته کابل ته راشم. خو ملګري مې پرې نه ښودم. ويل يې چې کرار کرار به بلد شم. په هماغه ورځ هغه له ډاکټر شوام سره معرفي کړم. شوام مشر ډاکټر و. راته ويې ويل: که څه مشکل دې و، ما ته راځه.

سبا د ډوډۍ په وخت کې سره مخامخ شو. د ايکو په يوه درس مې هېڅ سر نه خلاصېده. ډاکټر شوام ته مې وويل. هغه موضوع راته دومره آسانه تشريح کړه چې هماغه ګړۍ مې زده شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده رانه يو څو پوښتنې وکړې. ځوابونه مې سم وو. د ډاکټر شوام خوښ شوم. ويې ويل: بېګاه زما مېلمانه يئ.

زه او ډاکټر جاوېد ورسره رسټوران ته لاړو. په ډېلي کې داسې رسټورانونه لږ دي چې غوښه پخوي. ډاکټر شوام همداسې رسټوران ته بوتلو. ده هم له موږ سره د چرګ او د غوايي غوښه وخوړه. ډوډۍ مو چې خلاصه کړه، په خپل موټر کې يې سينما ته يوړو. عجبه سينما وه. چوکۍ نرمې، مخې ته يې کشوه، تکيه يې قاتوه په کې اوږد غځېږه، د جوارو د پولۍ ډکه کاغذي کڅوړه دې په لاس کې، موټې ډکوه او خولې ته يې اچوه.

کرار کرار مو له شوام سره انډيوالي جوړه شوه. هره يکشنبه ماښام به په خپل سوزوکي موټر کې په موږ پسې زموږ کوټې ته راته او چکر ته به يې بيولو. په هر ځای کې به ده پيسې پرې کولې. موږ يې مصرف ته نه پرې ښودلو. ويل يې چې تاسې مسافر يئ.

د ايکو ډاکټر چې زموږ په ملګرتيا خبر شو، هغه هم راسره نرم شو. يو کال مې هلته تېر کړ. د ډاکټر شوام په برکت مې دومره څه زده کړل چې نورو ته يې څوک په دربو کلونو کې هم نه ورښيي.

د هندوستان د خلکو يو شی مې خوښ شو. هلته څوک په چا کار نه لري. مسلمان خپل مسجد ته ځي، هندو خپل مندر ته. په هندوانو کې هم زر رنګه طايفې دي خو هغه د چا خبره «عيسی به دين خود، موسی به دين خود». د يوه بګوان کاليزه وه. د روغتون نور ډاکټران يې لمانځلو ته لاړل خو شوام له موږ سره پاتې شو. هغه په هېڅ شي عقيده نه درلوده. موږ ته يې ويل: «بې عقيدې سړی په دې ښه دی چې هېڅ څوک يې بد نه اېسېږي، له هندو سره هم يار وي او له مسلم سره هم. خو دومره ده چې عقيدې والا خلک مطمين وي، ډاډه وي. خو زه داسې نه يم. که په تاسو باندې هره ټکه ولوېږي نو زغملی يې شئ، وايئ به چې د خدای له خوا همدا مقرر وو، خو زما له پاره ګرانه ده. که تاسې مړه کېږئ نو د ځنکدن په وخت به هم ډاډه ياست چې يو چېرې به ځئ؛ بېرته به ژوندي کېږئ؛ جنت به وي دوزخ به وي؛ حساب کتاب به وي؛ خو زما لپاره ډېره سخته ده. زما مرګ واقعي مرګ دی، ابدي مرګ.»

✵ ✵ ✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبا بيا انټرنټ کلب ته ولاړم. د شوام ځواب نه و راغلی. ټېليفون مې راواخيست. زنګ مې ورته وواهه. ټېليفون يې بند و. ما ويل له ناروغانو سره به مصروف وي. نيم ساعت وروسته مې بيا زنګ وواهه. خبره هماغه وه. سبا او بل سبا مې ځو ځو ځله ټېليفون ورته وکړ خو رخ نه شو. ما ويل ممکن بهر ته تللی وي.

بله اونۍ يې بيا ټېليفون کار نه کاوه. ډاکټر جاوېد ته مې زنګ وواهه. هغه وويل: «ته نه يې خبر؟ ډاکټر شوام غريب خو موټر وواهه، ځای په ځای مړ شو.»

ډاکټر شوام له ما سره ډېر ښه کړي وو، بې بدله ښه. ده رانه د هېڅ شي تمه نه لرله. په جنت او په دوزخ يې هم عقيده نه وه چې د خپلو ښو اجر به په بله دنيا کې ويني. زه لا تر اوسه حيران يم چې هغه ولې راسره ښه کول؟

د کيسې تحليل

- **راوي او ليدلوري:** د کيسې راوي اول ګړی او د کيسې مرکزي کرکټر دی او ليدلوری هم د ده دی. يعنې په کيسه کې څه چې راوي ليدلي، اورېدلي، حس کړي، او څه چې د ده په ذهن کې تېر شوي دي، لولو.
- **ژبه:** د کيسې ژبه روانه، صميمي او د خلکو ژبه ده خو ګرامري اصول هم په کې مراعات شوي دي. نادر لغتونه، اوږدې او پېچلې جملې نه لري.
- **کرکټرکښنه:** اصلي کرکټرونه دوه دي. يو ډاکټر شوام او بل پخپله راوي چې هغه هم ډاکټر دی. د کرکټرونو ظاهري بڼه نه ده معرفي شوې. لوستونکی هېڅ نه پوهېږي چې مثلاً ډاکټر شوام په ونه دنګ و که ټيټ؛ په رنګ سپين و که غنمرنګی؛ چاغ و که ډنګر؛ ښايسته و که بدرنګی؟ همدرانګه د راوي رنګ او بڼه نه دي ښودل شوي. د کرکټرونو باطني پېژندنه د هغوی د کړو وړو او خبرو څخه معلومېږي. راوي مؤمن او معتقد انسان دی او په دې باور دی چې که څوک له چا سره ښه کوي نو يا په همدې دنيا يا په بله دنيا کې يې بدله غواړي. هغه ته خدای داسې ذات ښکاري چې د بدو سزا په دواړو جهانونو کې ورکوي او کله چې په هند کې د يوه ډاکټر او نرسې له سپک چلند سره مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، فکر کوي دا يې د هغو بدو سزا ده چې ده په کوچنيوالي کې لـه سيکهــ ماشـومانو سره کړي دي. د ده له کړنو دا هم رامعلومېږي چـې د ملگرتيـا او د ښـو خلکـو قـدر کـوي. ډاکټر شوام بيا په هېڅ دين باور نه لري. مېلمه‌پال او سخي دی. خيرمن انسان دی او بـې مطلبه ښه کوي. هغه د عقيدې په اړه فلسفي نظر لري.

- **توصيف:** په کيسه کې د کابل د نادريې ليسې سيمه، د علي رضا خان کوڅـه، د عاشقان او عارفان ليسه، او د ډيلي سکارټس روغتون، رسـټوران، او سـينما يـاد شـوي دي. خو په دې ټولو ځايونو کې يوازې د سينما توصيف هغه هم په لنډو ټکـو کـې شـوی دی او د نورو ځايونو توصيف هېڅ نشته.

- **مکالمې:** په کيسه کې مکـالمې کمـې دي. د ايکـو د ډاکټـر يـوازې دوې خـبرې «لرې ودرېږه!» او «کتاب وگوره.»؛ د نرسې دوې جملې «دلته څه کـوې؟ ژر کـوه چټـه دې وباسه او لـه کـوټې ووځـه.» لولـو. د ډاکټـر خـبرې د هغـه لـه موقـف سره مناسـبې دي. دا خبرې هغه يو مغرور او ځيږ انسان راپېژني. د نرسې خـبرې بـه هغـه مهـال نامناسـبې وای چې دا پېښه د راوي په خپل وطن کې شـوې وای ځکـه چـې نرسـه د موقـف پـه لحـاظ تـر ډاکټر ټيټه ده او داسې څه ورته نه شي ويلی. خو هغه راوي ته داسې تونـدې خـبرې ځکـه کوي چې رواي سره له دې چې ډاکټر دی خـو د يـوه غريـب ملـک ډاکټـر او هلتـه نـابللې مېلمه غوندې دی او له بلې خوا نرسه د ايکو د ماشـين د ښـه سـاتلو دنـده لـري. د ډاکټـر شوام خبرې هـم د هغـه د پـوهې لـه کچـې او شخصـيت سره اړخ لگـوي نـو د دې کيسـې مکالمې مناسبې ښکاري.

- **پيل:** کيسه په دې جمله پيلېږي چې «بې مطلبه نيکي مې نه منلـه.» بيـا راوي د نېکۍ په اړه خپل باور په څو جملو کې بيانوي او لـومړی پراگـراف پـه دې جملـه ختمـوي چې «خو د ډاکټر شوام مطلب څه و؟» دغه پيل لوستونکو ته تلوسه پيـدا کـوي چـې د دې پوښتنې ځواب ولولي.

- **ټکر:** په کيسه کې راوي له خپلو فکرونو سره په ټکر کې دی. دی بـاور لـري چـې هېڅوک بې مدعا او بې مطلبه ښه نه کوي خو ويني چې ډاکټر شـوام لـه ده سره ډېـر ښـه کوي خو هېڅ تمه او مطلب هم نه لري. نه يوازې له ده څخه د خپلـو ښـو د بـدلې تمـه نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري بلکې له خدايه هم دا بدله نه غواړي ځکه چې هغه پر خدای او بله دنيا عقيده نه لري. د همدې ټکر په وجه غوټه پيدا کېږي. غوټه دا ده چې «ډاکټر شوام نو ولې دومره ښه کول؟» د کيسې اوج هغه ځای دی چې راوي د ډاکټر شوام د مرګ خبر اوري.

- **پای:** د لنډو کيسو په پای کې غوټه پرانيستل کېږي خو په دې کيسه کې غوټه هماغسې غوټه پاتې شوې ده. غوټه دا وه چې ډاکټر شوام ولې بې مطلبه ښه کول او راوي د کيسې په پای کې وايي چې «زه لا تر اوسه حيران يم چې هغه ولې راسره ښه کول؟» او ځواب يې لوستونکو ته پرېږدي چې پخپله ورباندې فکر وکړي. د کيسې دا ډول پای مخاطب فکر کولو ته هڅوي. ممکن هر لوستونکی بېل ځواب ورته ولري خو دا چې د پوښتنې ځواب پخپله په خپل ذهن کې جوړوي نو د کيسې اثر به تر ډېره وخته پورې د هغه په فکر کې پاتې شي او هر کله چې ښه کوي يا ښه ورسره کېږي، دا پوښتنه به وريادېږي.

۳. ۲. ۳. ۱. د اوږدوالي په لحاظ د لنډو کيسو ډولونه

لنډې کيسې د اوږدوالي په لحاظ په درېو ډولونو وېشلی شو: کيسه‌ګۍ، لنډکۍ کيسې، او لنډې کيسې.

الف: کيسه‌ګۍ: کيسه‌ګۍ معمولاً يو څو محدودې جملې وي چې له دوو څخه تر پنځو يا چې ډېرې شي تر لسو جملې لري. دا د مينيماليزم د سبک محصول دی او نن سبا چې خلک لنډې ليکنې خوښوي، ډېر مينه‌وال لري. د کيسه‌ګۍ او هر بل مينيمال اثر کمال دا وي چې لوی مفهومونه او ډېرې خبرې په کمو کلمو کې کوي. په بله وينا، تر ويلو نا ويلې په کې زياتې وي خو لوستونکی هغه ډېرې ناويلې د لږ ويلو په مرسته په خپل ذهن کې مجسم کولی شي. دا چې په دې ډول ليکنو کې لوستونکی د فکر کولو او تخيل موقع ترلاسه کوي او د کيسې ناويلې برخې په خپل ذهن کې جوړوي، نو داسې احساس کوي چې د اثر په تخليق کې هغه هم برخه اخيستې ده او د خلاقيت تنده يې ماتېږي. د ښاغلي فضل الحق تپاند يوه کيسه‌ګۍ به ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلیم

په ښار کې د ښځینه ډاکټرې نشتون ناهیلي کړل. مېرمن او خاوند سټرې د کور په طرف روان شول. د کور دروازه یې خلاصه کړه.

خاوند: دا لا څنګه ښار دی چې یوه ښځینه ډاکټره نه لري.

د لور سترګې یې په پلار ولګېدې. ژر یې زوړ کتاب او شلېدلې کتابچه تر پلاستیکي فرش لاندې کړل.

فعالیت: دغه کیسه‌ګۍ چې لولې، نورې کومې خبرې ذهن ته درځي. تر دې کیسې مخکې به څه شوي وي؟ کومې ناویلې د دې کیسه‌ګۍ په ویلو خبرو کې نغښتې دي؟ نجلۍ به ولې کتاب او کتابچه تر پلاستیکي فرش لاندې پټ کړي وي؟ د همدغو ناویلو خبرو په مټ د دې کیسه‌ګۍ په سر او منځ کې څه ورزیات کړه او لږ یې وغځوه.

ب. لنډکۍ کیسه: لنډکۍ کیسه معمولاً یو څو سوه کلمې وي. هغه ښه یې چې فلش فیکشن بلل کېږي، باید همدومره کلمې ولري چې د کتاب په دوو مخامخ صفحو کې ځای شي، یعنې اته – نه سوه کلمې. خو تر اتو سوو کلمو کمې هم وي. په پښتو کې د ښاغلي اجمل پسرلي کیسې د لنډکیو کیسو ښې بېلګې دي چې دلته به یې یوه نمونه ولولو.

وېښته

سر یې ژر ژر خوځاوه. د نویو لنډو کړیو ویښتو څوکې یې له سره کړیو بارخوګانو سره لګېدې رالګېدې. غوږ یې هنداري ته ورنژدې کړه. د یوې سترګې شا یې ورنګوله، د بلې یوې یې هم شنه کړه.

پر وېږو شونډو یې سور رنګ تېر بېر کړ. ورو یې یوه شونډه پر بلې لمده کړه. هنداري ته موسکۍ شوه. تک سپین غاښونه یې سره شوي وو. کاغذي دسمال یې پرې تېر کړ. د کور د بهر ور یې په ځان پسې کلک کړ. تر نورو ورځو نن د دفتر سهارنۍ غونډې ته وخته ورسېده. د غونډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مهال يې يوه يوه ته وکتل. تر غونډې وروسته له يوه سره ودرېده، بيا له بل او بلې سره خو خبرې د دفتري کار وې.

مازديګر چې کور ته ستنه شوه، وار له واره هنداري ته تم شوه.

د بارخوګانو رنګ تللی و. سرې شونډې يې سپېرې شوې وې. د سترګو د شا رنګ هم پيکه ښکارېده. خو په ريمل کې يې لا سترګې غټې ابسېدې.

د ماسخوتن تر ډوډۍ وروسته يې ويښته په موټ کې ونيول:

«کاشکې مې نه وای کم کړي.»

د خوب کوټې ته ولاړه. سر يې پر بالښت کېښود. بالښت يې پر سر کېښود:

«ولې يوه همکار هم د ويښتو صفت ونه کړ؟!»

پښې يې له کمپلې وايستې. کمپله يې ايسته کړه. ببرته يې ځان پټ کړ:

«خپله ګناه دې ده. بايد پوښتنه دې کړې وای چې ويښته مې څرنګه ښکاري.»

په اړخ واوښته، په بل اړخ شوه. د لنډو ويښتو څوکې يې ونازولې. خوب يې تښتېدلی و. پوست بالښت يې په سوک وواهه:

«ولې به مې پوښتنه کوله. دوی سترګې نه لري؟»

پښو يې سوی وکړ. يو پر بلې يې وسولوې:

«حتماً ښه نه ښکاري چې يو هم څه ونه ويل.»

ويښته يې په دواړو لاسونو جر پر کړل:

«همکاران بدنيته دي.»

«بخيلي يې کېږي، ځکه يې مبارکي نه راکوله.»

پښې يې ټولې کړې. ببرته يې ورو وغځولې. بڼوړې سترګې يې سره ولاړې. لاس يې له ويښتو وښويېده. خوب يووړه.

فعاليت: دا لنډکۍ کيسه له سره ولوله او د دې پوښتنو ځواب پيدا کړه.

۱. په کيسه کې ټکر کوم ډول دی (د انسان او طبيعت ترمنځ، د انسان او بل انسان ترمنځ، د انسان او خپل ځان ترمنځ)؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. د کيسې غوټه څه ده؟
۳. د کيسې راوي او ليدلوری کوم دی؟
۴. د کيسې کرکټره کومې ځانګړنې او څه ډول شخصيت لري؟

ج. لنډه کيسه: لنډه کيسه له زر يو نيم زر کلمو رانېولې تر لس زرو يا لا زياتو کلمو پورې وي. دا په دې پورې اړه لري چې موضوع څومره ده او په څومره کلمو کې يې بيانولی شو. دلته به د ښاغلي نصير احمد احمدي يوه لنډه کيسه او د ښاغلي واحد رفيعي د يوې لنډې کيسې ژباړه ولولو.

زما د وطن جګړه

ليکوال: نصير احمد احمدي

په خاورو کې ناستې تور سترګې ماشومې له قبره راوتلې مېږی چختاړې کړ. يو سيوری وربانديې راغی:

_ ودرې! پېريان به درسره ګوري.

ماشومې ور وکتل. د دې په عمر وړه نجلۍ ولاړه وه. شنې سترګې يې درلودې. ځپولې ژېړ وېښته يې نېغ ولاړ ول.

په خاورو کې ناستې ماشومې بېرته قبر ته وکتل. پر يوه مېږي يې خپله بټه ګوته کېښوده. د قبر مړه خاوره را ورغړېده. ماشومې غبرګ لاسونه ورته ونېول. خاوره يې بېرته ټوله کړه.

شنې سترګې نجلۍ وويل: ملا صېب ويل چې ژېړ مېږتانه پېريان دي.

په خاورو کې ناستې نجلۍ خپل کيڼ، لوڅ، چاودې چاودې مړوند ته څپېړه ورکړه. ژېړ مېږی لاندې ولوېد. په غوسه يې وويل: بد مې ايسي! زما د ابا غوښې خوري.

شنې سترګې نجلۍ ګامونه واخيستل. يوه بل قبر ته ودرېده.

ناستې ماشومې ور غږ کړل: ابا دې دی؟

_ نه! شيرين اغا!

_ تره؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ نه! پلار!

د ناستي ماشومې وړې سترګې سره تنګې شوې. په کټ کټ یې وخندل: پلار ته خو ابا وایي.

شنې سترګې نجلۍ وویل: نه! شېرین اغا وایي.

ناستې نجلۍ خپله لمنه خلاصه کړه. څو ماتې رنګارنګ شیشې یې پر قبر واچولې. ولاړې نجلۍ ته یې وکتل. شونډې یې خوځېدلې.

ناستې نجلۍ ورغبرګ کړل: څه وایې؟

ـ دوعا کوم. خدایه ما وبخښې. زما مور و پلار وبخښې . ټول بوسولمانان وبخښې.

راغله. د ناستې نجلې تر څنګ ودرېده. ویې‌ویل: دا دعا مې شیرین اغا را زده کړې وه.

ناستې نجلۍ د ولاړې نجلۍ شکېدلو پلاستیکي څپلکو ته وکتل. ویې‌ویل: څپلکې دې ډېرې ارته (ازادي) نه دي؟

شنې سترګې نجلۍ وویل: دا مې د ادې څپلکې دي. ویل یې سې نن د باندې نه وځم. ناجوړه یم. ته یې په پښو که.

ناستې نجلۍ خپلو لوڅو چاودو پښو ته وکتل.

ـ ما ام ډېرې ښکلې څپلکې درلودې. مازې یوه پینه یې لرله. اوبو یووړې.

نرۍ بوړبوکۍ راغله. ناستې نجلۍ منډه واخیسته. په دوړو کې ورکه شوه. بېرته راغله. په لاس کې نېولی زري کاغذ یې شنې سترګې نجلۍ ته ونیو. په خوند یې وویل: دا دې خوړلي دي؟

شنې سترګې نجلۍ وویل: پاپړ نو چیشی دي. شېرین اغا به مې هر وخت د شنه پاکټ ژاولې راته راوړلې.

ناستې نجلۍ کاغذ پر چپه خوا واړاوه. ژبه یې ورته راوایسته. لاړې یې تو کړې: ایق! خاورې دي.

غلې شوه. بیا یې وویل: ابا به مې نو پاپړ راته راوړل! رنګارنګ پاپړ.

یو دم یې وخندل: اخ! تر ټولو یې اغه ترخه پاپړ ښه ول. اجب خوند یې درلود.

بېرته د قبر تر څنګ کېناسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شنې سترګې نجلۍ وویل: دې ما شيرين اغا دې نو نه و ليدلی. څو وارې يې په خپل موټر کې ښار ته ورسره بوتلم. ايسکريم به يې راته اخيستل.

يو دم يې خپله لمن تر پيڅکې ونيوله: ها! دې ته وګوره! د رنګکو کميس يې ام راته اخيستی و.

د زاړه، شکېدلي کميس لمنه يې خولې ته ور نږدې کړه. لاړې يې پرې تو کړې. پر رنګ تلليو رنګکو يې رغوی تېر کړ. تندی يې تريو شو. ويې‌ويل: اوس يې رنګکي زاړه شوي دي. که دې اول ليدلي وای، لمر پکې ښکارېده.

ناستې نجلۍ وويل: بل کميس ام لرې؟

- نه! پيسې نشته. مور مې راته ويل چې يو څه وخت صبر وکه! د چرګې چوچوڼي به غټ شي. دوه به خرڅ کم. د رنګکو کميس به درته واخلم.

ناستې نجلۍ په خوند وويل: شکر! زه خو د رنګکو يو نوی کميس لرم.

شنې سترګې نجلۍ وويل: مور دې درته واخيست؟

_ نه! د همسايه ښځې مې مور ته خپل کميس ورکو. ويل يې چې ډېر يې نه دی اغوستی. کوچنيانو ته کالي ترې وګنډه.

غلې شوه. د پاپړو زري کاغذ يې ټوټې ټوټې کړ. پر قبر يې وشيندده.

شنې سترګې نجلۍ وويل: ابا دې ولې مړ شو؟

ناستې نجلۍ سوړ اسويلی وايست: ابا مې د ملک اکا دهقاني کوله! يو سهار يې په پټي کې جووې جوړولې. ټکا شوه. په منډه کور ته راغی. څو بې‌ړيرې کسان تر دېوال را واوښتل. ابا يې وډباوه. ويل يې چې دا اوږده ږېره او تور پټکی دې بې څه نه دي. ډز! زما تر مخ يې وويشت.

غلې شوه. شنې سترګې نجلۍ ته يې وکتل. ويې‌ويل: او ستا شيرين اغا؟

_ زما شيرين اغا بيا ټکسي چلوله. يوه ورځ يې زه او مور ښار ته ورسره بوتلو. په زيارتونو يې وګرځولو! ماښام ببرته کور ته را تلو چې څو ږيرورو کسانو موټر ودراوه. شيرين اغا يې وډباوه. ويل يې چې دا سور، خرېيلی مخ او لوڅ سر دې بې څه نه دي. ډز! زما تر مخ يې وويشت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعاليت: دې پوښتنو ته ځواب ووايه.

۱. د کيسې راوي څوک دی؟

۲. په کيسه کې تلوسه له کومه ځايه څخه پيل شوې ده؟

۳. د کيسې مکالمې څنګه دي؟ دغه خبرې اترې د ورو، غريبو، يتيمو نجونو له حال سره مناسبې دي؟

۴. د کيسې کرکټرونه څنګه انځور شوي دي؟ ظاهري او باطني ځانګړنې يې څومره معرفي شوي دي؟

۵. د کيسې ژبه درته څنګه ښکاري؟

واورين باد

ليکوال: عبدالواحد رفيعي

ژباړه: نصير احمد احمدي

د ژمي سړه شپه نيمايي ته نږدې وه. اسمان وريځ و. نرم باد لوڅې ونې خوځولې. په کوټه کې د څراغ کمزورې ژېړه رڼا ښکاريدله. زړه ښځه کوټې ته ورننوته. يخني لړزوله. ويې‌ويل: د لېوه انګولا راځي. نږدې دی. لکه د کلا تر شا چې ولاړ وي.

يوه ځوان سړي چې له يوې ورې نجلۍ سره يې خبرې کولې، وويل: بېچاره به وږی وی. غلی شو، بيا يې وويل: په دې ورځو کې له سپيو هم سبکه ختلې وي.

زړې ښځې وويل: له کومې ورځې چې ټک و ټوک کم شوی، لېوان هم زړور شوي دي. مخکې تر دې خلکو ټوپکې درلودې. لېوان وېرېدل. اباديو ته نه شواى را کښته کېداى.

اسمان وريځ و. د باد چونګا راتله. کوچينۍ نجلۍ د کتاب پاڼه واړوله. پلار ته يې وکتل، ويې‌ويل: ته چې هلته وې، څه دې کول؟

پلار وخندل: لورې، مکتب ته تلم.

نجلۍ له خندا شنه شوه. په ناباوري يې وويل: نو په دومره لوينې کې مکتب ته تلې؟

پلار وويل: هو لورې. په همدې لويوالي کې مکتب ته تلم.

نجلۍ په خوند وپوښتل: قران شريف دې هم وايه؟

پلار موسک شو: هو لورې، قران شريف مې هم وايه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجلۍ هماغسې په خوند وويل: تاسو ته يې د دين اصول هم درښودل؟

پلار وخندل: هو لورې، د دين اصول يې هم را ښودل.

نجلۍ په خندا وويل: ښه نو، راته ووايه چې د دين اصول څو دي؟

پلار موسک شو: پنځه.

نجلۍ په خوشالۍ چکچکې کړې. په خوند يې وويل: اخ، جان! پلار مې د دين اصول نه‌پېژني.

پلار وخندل. پوښتنه يې وکړه: ته راته ووايه، څو دي؟

نجلۍ په شوق وويل: درې دي. توحيد، نبوت، معاد.

پلار په زوره وخندل: سمه ده لورې. سمه ده. د دين اصول درې دي.

يوه ځوانه ښځه له دهلېزه کوټې ته راغله. سترې ښکارېده. تکو سرو لاسونو يې دا ښودله چې همدا اوس يې بېګاني لوښي پرېمينځلي دي. ځوانه ښځه څراغ ته نږدې کېناسته. پرته له دې چې چا ته وګوري، ويې‌ويل: نن شپه شايد واوره ووري. د باندې د قبر غوندې تياره ده.

نجلۍ په بيړه خپلې مور ته وکتل. ښځې وويل: نه پوهېږم. لېوه دي که شغال؟ خو انګولا يې نږدې ده. خداى دې وکړي چې څوک په دښته کې نه وي پاتې.

نجلۍ خپل پلار ته وکتل. په وارخطايي يې وپوښتل: ابا! لېوان ډېر بد دي؟

پلار د نجلۍ پر وېښتو لاس تېر کړ، ويې‌ويل: نه ګرانې، خو کله کله له وېرې په يو چا حمله کوي. هو، که وږي وي، بد دي.

- زموږ په کتابونو کې د ګيدړې عکسونه شته. ګيدړه زوروره ده که لېوه؟

ـ لېوه زورور دى، خو ګيدړه په اسانۍ نه شي خوړلاى.

نجلۍ وويل: ولې؟

پلار وخندل: ګيدړه په خپله لکۍ لېوه دوکه کوي، له لېوه لاره غلطوي.

ـ نو بني‌آدم هم لاره ترې غلطولى شي؟

ـ نه ګرانې! بني‌آدم نه شي کولاى چې لاره ترې غلطه کړي. بني‌آدم د ګيدړې غوندې تيز نه دى.

د څراغ رڼا ورو ورو کمزورې کېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړې ښځې سره ساه وایسته، ویې‌ویل: څراغ تېل نه لري. باید ماښام لا له تېلو ډک شوی وای.

ځوانې ښځې په خندا وویل: اوس نو ناوخته ده. باید ویده شو. سبا به یې له تېلو ډک کم.

بوډۍ څو ځله د څراغ پلیته پورته کړه، خو د څراغ زور ختلی و. په کمزورې رڼا کې یې د کوټې دېوالونه سره بخونه ښکارېدل.

چوپه چوپتیا وه. کله کله به د باد نرۍ غږ راغی. دا وخت د انګړ دروازه وټکېده. بوډۍ ورو وویل: خدایه خیر! په دې شپه کې به څوک وي؟

خپل زوی ته یې وکتل. یو ځل بیا یې د څراغ پلیته پورته کړه. په زحمت ولاړه شوه. له دهلیزه ووته. په لوړ غږ یې وویل: څوک یې؟

د دروازې له شا یو نارینه غږ راغی: ګل‌احمد په کور کې دی؟

- هو. څه یې کوې؟ ته څوک یې؟

سړي وویل: له لوی کلي راغلم. مرکه ده. حاجي شهیر صېب یې غواړي.

بوډۍ خوله خبرو ته جوړوله چې ګل‌احمد راغی. دروازه یې خلاصه کړه. دوه کسان وو. د یخني له لاسه یې پزې پټې کړې وې. یوه ګل‌احمد ته لاس ورکړ، ویې‌ویل: ورور جانه سلام. حاجي صېب شهیر را ولېږلو. که زحمت نه وي یو ځل د لوی کلي جومات ته راشه. حاجي شهیر خو به پېژنې؟

ګل‌احمد وویل: هو، پېژنم یې.

وروسته یې دواړو کسانو ته په ځیر ځیر وکتل، ویې‌ویل: خو په دې شپه کې مې څه کوي؟ سبا به درشم.

سړي چې په خپل پټو یې خوله او پزه پیچلې وو او په سختي یې غږ اورېدل کېده، په خندا یې وویل: تر لوی کلي دومره لاره نه ده. همدا اوس مجلس لري. له نورو ځایونو هم کلیوال او سپین ږیري را ټول شوي دي.

ګل‌احمد په حیراني وویل: مرکه د څه په خاطره ده؟

دوهم کس چې تر دې دمه غلی و، په بېړه یې وویل: د مکتب په باره کې خبري کوي. نوی کال له یوې موسسې نوی مکتب غواړي. د ولسوالي نماینده‌ګان هم راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي سړي وويل: حاجي صېب ويل چې که ته هم يې، ښه ده.

وړه نجلۍ د بوډۍ تر څنګ ودرېده. بـوډۍ د هغـې پـر سر لاس کېښـود، ويې‌ويـل: دا شـپه ګوره. خو سبا ته به يې خبرې کړې وي.

ګل‌احمد زړه نازړه وويل: ښه، يوه دقيقه ماتله شئ.

ګل‌احمد کوټې ته ننوت. ځوانه ښځه ولاړه وه. ويې ويل: څه وايي؟

- وايي چې په لوی کلي کې مرکه ده، ته يې هم غوښتی يې.

- نو اوس ځې؟ ناوخته نه ده؟

ګل‌احمد وويل: وربه شم، وبه ګورم چې څه خبره ده. سبا کومه ګيله ونه‌کړي.

د ښځې له لاسه يې کوټ ور واخيست. ښځه يې له مړژواندې څراغ سره يواځې پرېښوده.

ګل‌احمد تر خولې او پزې د غاړې دسمال تاو کړ، پـه دوو کسـانو پسـې روان شـو. د مـور غـږ يې واورېد: ودرې زويه، تياره ده. څراغ به درته را واخلم.

په دوو کسانو کې يوه ور غږ کړل: ادې، اندېښنه مه کوه، مور يې خپله ېرته درته راولو.

ګل‌احمد کوټې ته وکتل، له درېڅې د څراغ وروستۍ کمزورې رڼا ښکارېدله.

دوی ګړندی روان ول. کلا ته نږدې لـه ګڼـو ونـو دوه نـور کسـان راووتـل. وسـلې ور سره وې. ګل‌احمد په حيرانۍ وويل: له ولسوالۍ مرکې ته راغلي ياست؟ يوه ځواب ورکـړ: هـو، د قومانـدانۍ نفر يو.

ټـول غـلي روان شـول. د کـارېز پـر سر دوه لارې تـه ورسـېدل. څلـورو کسـانو لاره کـږه کـړه. ګل‌احمد ودرېد، په حيرانۍ يې وويل: لويې کلا ته خو دا لاره نه ده ده تللې.

باد تېز شو. کله کله به د ګل‌احمد پر ټنډه د واورې ساړه بځري ولګېـدل. يـوه کـس چـې تـر دې دمه غلی و، له جېبه لاسي څراغ را وايست. لـومړي يـې د ګل‌احمـد مـخ تـه ور واچـاوه، بيـا يـې خپل مخ ته د څراغ رڼا سيخه کړه. ورو يې وويل: زه دې وپېژندلم؟

ګل‌احمد په ځير ورته کتل، يو دم يې وخندل: هو، فکر کوم چې سيف الله يې. کنه؟

سيف الله په زوره وخندل، لاسي بتۍ يې مړه کړه، ويې‌ويل: هغه وختونه دې په ياد دي چـې يو ځای به مکتب ته تلو؟

ګل‌احمد په ډاډه زړه وويل: هو، کله مې هېرېږي. دواړه په يوه صنف کې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیف‌الله وویل: ښه نو، ګامونه ګړندي که چې ناوخته نه شي.

غلی شو، مخ یې بېرته په پټو کې پټ کړ.

ګل‌احمد وویل: ښه، اوس چېرته روان یو؟

سیف الله چې ګل‌احمد ته نږدې روان وو، ویې‌ویل: دومره بی طاقتي مه کوه. یو بل کس هم باید ووینې. هله نو ژر ژر ځه.

باد تېزي کوله. پر ځمکه د واورې سپین ململ پروت و. کله کله به له لېرې د یوه سپي غپا راغله. سیف الله د مازار د غونډۍ خوا ته لاره چپه کړه.

ګل‌احمد ودرېد، په وراخطایی یې وویل: د مازار د غونډۍ خوا ته خو کومه ابادي نه شته، ما چېرته بیایې؟

سیف الله دوه ګامه شا ته ور وګرځېد. ګل‌احمد ته مخامخ ودرېد، ویې ویل: راځه. په خپله به پوه شې چې خبره څه ده. مه وېرېږه، که نه نو په زور دې بیایو.

یو دم یې ګل‌احمد د غاړې له دسماله ونیو. په شدت یې د ځان خوا ته ور کش کړ. ګل‌احمد څو ګامه بې‌اختیاره مخکې لاړ. ځان یې کابو کړ، ونه لوېد. نورو دریو کسانو ته یې وکتل، د ټولو سرونه ځړېدلي ول. هېڅ یې هم نه ویل.

ګل‌احمد په وېره وویل: سیفو خانه، څه خبره ده؟ زه مو چېرته را وستم؟ تاسو خو ویل...

پر ککرۍ یې یو څه ولګېدل. خبره یې پرې شوه. سر یې وګرځېد. کېناست. دوو کسانو تر مټو ونیو. په زوره یې ودراوه. بل پر ملا لغته ورکړه. ټیله یې کړ.

ګل‌احمد څو ګامونه واخیستل. ودرېد. زوروره ناره یې تر خولې را ووته. وروسته یې زبون ووهل شو. لړزې واخیست. لاسونو ته یې ټکان ورکړ. غوښتل یې چې څه ووایي، خو له خولې یې غږ نه را ووت.

سیف الله لاس ور وغځاوه، د غاړې له دسماله یې ونیو او لکه پسه څو ګامه یې په ځان پسې کش کړ.

باد تېز و. لوخړې ونې پر یو بل لګېدې. وچه ټکا یې خته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل‌احمد د مجبوري له مخې په دوی پسې روان شو. نه پوهېده چې چېرته او ولې روان دی. وېرې نیولی و. په ذهن کې یې رنګارنګ خبرې ور ګرځېدې: «نه نه، سیف الله خو شناخته سړی دی، همشین دی...»

د مکتب وختونه ور په زړه شول: «د سیف‌الله بوځراغ ډېر خوښېدل، ما ته تنوري کلچو خوند راکاوه، تل به مو د یو بل بکسونه تلاشي کول».

واوره تېزه شوه. سړې دانې یې پر مخ ښې نه لګېدې. په نوور پسې روان و. یو دم یې وړه لورکۍ ور په زړه شوه. «ها ها ها، د پلار مې د دین اصول نه دي زده، د پلار مې د دین اصول نه دي زده، د پلار مې ...» ټول بدن یې پړک اخیستی و. مور یې په ذهن کې ور وګرځېده: «له کومې ورځې چې دا ټک و ټوک کم شوی دی، لېوان زړور شوي دي...»

د مازار غونډۍ په لمنه کې درې نور کسان ولاړ ول، لکه کمین نیولي لېوان غلي ښکارېدل. یوه یې وویل: راغلئ.

سیف‌الله له ځوابه پرته له هغو سره یو ځای شو. له یوه سره وپسېنېد. روان شول. کله چې غونډۍ ته ورسېدل، سیف الله ګل‌احمد ته وویل: په یاد دې دي، څو کاله مخکې په وچه جلګه کې یو مړی وموندل شو؟

ګل‌احمد په حیرانۍ وویل: هو، خو په ما یې څه؟

د سیف‌الله ټنډه تروه شوه: په تا یې څه؟

ګل‌احمد په وېره وویل: جنازه په وچه جلګه کې موندل شوې وه، تاوان یې له ما غواړې؟ زه یې څه کوم؟

سیف‌الله د ګل‌احمد له د غاړې دسمال خلاص کړ، ساړه باد د ګل‌احمد ټټر ته ور ننوت. داسې احساس ورته پیدا شو لکه په ژوندوني چې پو ستکی ترې باسي، لړزې واخیست، غاښونه یې وکړپېدل، خو په دې حال کې یې پر تندي مړې خولې راماتې وې.

سیف‌الله د غاړې دسمال ته ور لوېدلې غوټه خلاصه کړه، ویې ویل: اوس دې نو غوږونه خلاص شول. ویې خندل، په ملنډو یې وویل: پوهېږې چې هغه جنازه د چا وه؟ هغه وخت ته دلته وې، مشر ورور دې هم همدلته و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل‌احمد په حیرانۍ سړی ته کتل، یودم یې په وارخطایی وپوښتل: ته فکر کوې چې خدای مه کړه خیرالله مور...

سیف الله په خبره کې ور ولوېد: یا تا، یا کوم بل چا! پر مور یې فرق نشته، خو سړی ستاسو په سیمه کې وژل شوی و.

ګل‌احمد وویل: نو که داسې وي، زمور کسان هم په نورو سیمو کې مړه پیدا شوي دي. د شیر زوی په شګلنه دښته کې پیدا شو، د سلیم زوی د زاړه کلي په خرابه کې مړ پروت و، د ...

سیف‌الله چیغه کړه: تاسو بې‌غیرته یاست، خو ورشئ، خپل غچ ترې واخلئ.

دا یې وویل او د ګل‌احمد خولی یې د هغه له سره لیرې وغورځوله. سړی یې تر وېښتو ونیو، په ځان پسې یې نږدې شیلې ته ور کش کړ. ګل‌احمد په وارخطایی د سیف‌الله دواړه لاسونه له بندونو نیولي وو، هماغسې پسې څښېده. وروسته یې یو دم چیغه کړه: سیفو، څه کوې؟ وژنې مې؟

پر سر یې کلکه ضربه ولګېده، پړمخې پرېووت.

اوه کسه پرې راټول شول. د لغتو وار نه کېده. بیا یې د ټوپکو کنداغونه ورته سیخ کړل. د ګل‌احمد له تندي سرې وینې را روانې وې...

ګل‌احمد د خواست په ژبه وویل: زه نوی راغلی یم. ما څه کړي دي؟ د خدای له پاره ګناه مې څه ده؟

یوه سړي چیغه کړه: ستا ګناه دا ده چې تر اوسه لا ژوندی یې. ستاسو ګېډې چې ډکې شي، بیا د خدای بنده‌ګي نه منئ.

ګل‌احمد په سختۍ ودرېد. له هر یوه یې زړه‌سوی غوښت. زارۍ یې کولې. خو هر یوه د څپېړې یا د ټوپک د کنداغ وار پرې کاوه. دی نا امېده شو. زنګنونه یې پر ځمکه ولګېدل. د مور خبره یې په ذهن کې ورتېره شوه: «له کومې ورځې چې ټک و ټوک کم شوی، لېوان زړور شوي دي...»

سیف‌الله یو ګام مخکې راغی. ګل‌احمد یې د ټوپک پر کنداغ وواهه. د سړي له ټنډې وینو داره وکړه. ولوېد. سپینه واوره سره شوه. بېرته په زحمت کېناست. ټول قوت یې پښو ته ور ټول کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منډه يې واخيسته، خو ولوېد. اوه کسيزه حلقه پرې راټوله شوه. هر يوه به د لېوانو غوندې جلا جلا خوله وراچوله... سرې بېرته پړ مخې پرېووت.

سيف‌الله تر وېښتو ونيو، ويې‌ويل: که ځان در باندې ګران وي او په خپلو اولادونو دې زړه خوږېږي، نو د خيرالله قاتل راوښيه. ووايه، ورور مې چا وواژه؟

غلی شو. د ګل‌احمد تشي ته يې لغته ورکړه. له خولې يې لاړې باد شوې: ووايه! يو خو دې ورور و، بل څوک و؟

ګل‌احمد وټوخل. سرې لاړې يې تو کړې. ورو يې وويل: د خدای له پاره! نه پوهېږم. خو مړ نه وو. رحم وکړئ، اخ، لورکۍ مې...

پر سر يې ضربه ولګېده. پر ځمکه هوار پرېووت. بېرته پورته شو. پر ښۍ سترګه يې وينې را ماتې شوې... هر يوه ته به يې زارۍ کولې. پښو ته په ور ولوېد، خو ګټه يې نه کوله. په سوک يا لغته به وهل کېده. ګل‌احمد چيغې وهلې: د خدای روی منئ! ما مه وژنئ!

سيف‌الله په ملنډو وويل: که دې پرېږدو، نو په دې واوره کې د کور لاره پيدا کولای شې؟

ګل‌احمد په نا‌باوري وروکتل. باور يې نه راته. په هيڅ شي يې باور نه راته. زړه ته يې نه لوېده چې د خيرالله ورور، سيف‌الله دې يې همداسې خوشې کړي. ده په راوتلو رډو سترګو سيفو ته کتل. په زړه کې ور تېره شوه: نه، دا زما همصنفی سيف‌الله نه دی. سيفو به ما څنګه وژني؟ باور مې نه راځي. نه، دا زما ...

سيفو د ټوپک نلۍ د ګل‌احمد تر زنې لاندې کړه، ورو يې وويل: خپله لاره پيدا کولای شې که مړ دې تر کوره ورسوو؟

يو دم يې په زوره وخندل: وبخښه! زحمت مو درکړ. اوس نو ورځه. بوډۍ مور به دې درپسې زړه ترقه شي.

ګل‌احمد په راوتلو سترګو سيفو ته وکتل. په زحمت ولاړ شو. پر ښۍ سترګه يې لستوڼی تېر کړ. ويې‌ويل: موږ دواړه همصنفيان وو. داسې نه ده، موږ دواړه...

سيف‌الله په خبره کې ورولوېد: څه چې در باندې ناوخته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل‌احمد زانګي وانګي روان شو. په زړه کې يې مرګ ورګرځېده. لينګې يې لړزېدل. ګامونه يې له اختياره وتلي ول. يو ځای ودرېد. د سيف‌الله ناره ورپسې راغله: ورځه نو، موږ پر تا کار نه لرو.

ګل‌احمد د خپل ټول وجود قوت خپلو پښو ته راووست. د ونو خوا ته يې منډه کړه. ټک شو، ولوېد.

اوه کسان ورغلل. سيف‌الله يې پر ټټر ور کېناست. د ګل‌احمد له تشي وينو دارې وهلې.

د ګل‌احمد له بدنه سېکه ختلې وه. د ښځې خبره يې په ذهن کې ور تېره شوه: «خدای مه کړه، که څوک په دښته کې پاتې وي...»

سيف‌الله له جېبه لوی چاقو را وايست. د ګل‌احمد سترګې رډې راختلې وې. سيف‌الله د سړي پر ستوني سوړ چاقو کېښود. د ګل‌احمد سترګو ته د هغه لور ودرېده: «پلار مې د دين اصول نه پېژني، ها ها ها...پلار مې...»

باد تيز و. ونې يو پر بل لګېدلې. چونګا يې خته...

د ګل‌احمد شونډې وخوځېدې: لا اله...

د تورو جامو سړيو د دوی چارچاپېره کړۍ جوړه کړه او په اتڼ ګډ شول.

سيف‌الله په ترنم وويل: الله اکبر الله ...

چهارشنبه وه، واوره اورېده. خو د باد زور ختلی و. پر ګل‌احمد يوه لوېشت پرته واوروه يو ځای تکه سره ښکارېدله.

لومړی فعاليت: کيسه يو ځل بيا په ځير ولوله او د «ډاکټر شوام» د کيسې د تحليل په شان؛ د دې کيسې هر عنصر تحليل کړه.

دوهم فعاليت: فکر وکړه چې د «واورين باد» په کيسه کې د کرکټرونو نومونه، عددونه، او ورځې به هسې تصادفي انتخاب شوي وي که بله معنا هم لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه: په تخيلي ادبي ژانرونو کې ډرامه، سناريو، او ناول هم شامل دي خو دا چې دا ژانرونه اوږده او ډېر تخصصي دي، دلته يې نه راسپړو. همدارنګه د لنډې کيسې په اړه نورې تخنيکي خبرې هم شته چې ما نه دي راخيستې او که څوک غواړي چې د دې او نورو ادبي ژانرونو په اړه مفصل معلومات پيدا کړي، دغه کتابونه دې ولولي:

۱. د نثر ليکلو هنر؛ اسدالله غضنفر؛ مومند خپرندويه ټولنه؛ ۱۳۹۱

۲. راځئ کيسه وليکو؛ نصير احمد احمدي؛ مومند خپرندويه ټولنه؛ ۱۳۹۱

۳. ماشومانو ته د کيسو ليکلو چل؛ اجمل پسرلی؛ مصور بنسټ؛ ۱۳۹۰

۴. ناول به څنګه ليکو؛ سيد نظيم سيدي؛ مومند خپرندويه ټولنه؛ ۱۳۸۹

۵. پښتو لنډه کيسه او ادبي ټوټه؛ سيد نظيم سيدي؛ صميم ادبي ټولنه؛ ۱۳۸٦

٦. په ډرامه کې کرکټر کښنه، محب الرحمن محب؛ اسد دانش مطبعه؛ ۱۳۹۳

۷. نجيب محفوظ څرنګه کيسې ليکي، اجمل پسرلی، سالنګ خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۸

۸. د کيسو کيسې، اېمل پسرلی، سروش خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

۴. نقد او تحلیل

د دې لپاره چې د یوه متن په اړه سم قضاوت وکړو، باید یې د تحلیل او نقد چلونه زده کړو. د متن د تحلیل لپاره لومړی انتقادي مطالعه په کار ده. په دې برخه کې به د انتقادي مطالعې، تحلیل او نقد تخنیکونه تمرین کړې.

۴. ۱. انتقادي مطالعه Critical Reading

زه غوره ګڼم چې د «انتقادي مطالعې» پر ځای د «اغېزناکې مطالعې» اصطلاح وکاروم. اغېزناکه مطالعه په دې معنا ده چې کله یو متن لولئ، پوه شئ چې «څه وایي؟»، «ولې یې وایي؟» او «څنګه یې وایي؟» اغېزناکه مطالعه په څو پړاوونه کې ترسره کېږي.

لومړی پړاو (متن څه وایي؟): د اغېزناکې مطالعې لومړی ګام پر متن پوهېدل دي. د دې لپاره چې سم پوه شو، متن باید بیا بیا ولولو. پر متن د پوهېدلو لپاره دغه کارونه کوو:

۱. پنسل را اخلو. متن یو وار لولو او هغه کلمې او اصطلاحات چې نه ورباندې پوهېږو، په نښه کوو یې. بیا یې معنا او مفهوم له قاموسونو یا انټرنټ څخه پیدا کوو.

۲. متن بیا لولو او اساسي ټکي یې په نښه کوو. معمولاً په هر پراګراف کې یو اساسي ټکی وي چې د اثبات لپاره یې څو دلیلونه، شواهد او مثالونه وړاندې شوي وي.

۳. متن په درېیم ځل لولو او بیا یې خلاصه په خپل ذهن کې جوړوو.

۴. د متن خلاصه له خپل ذهنه لیکو. البته د لیکوال جملې او عبارتونه به کټ مټ هماغسې نه لیکو.

دلته به د ارواښاد پوهاند دکتور سید بهأ الدین مجروح «د جبر او اختیار دیالکتیک» له کتاب څخه یو متن راواخلو او لومړی پړاو به په کې عملي کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبريان او قدريان

معتزله د واصل بن عطا پيروان وو. واصل په خپله د حسن بصري شاگرد و او د هجري له ۸۰ تر ۱۸۰ پورې ژوندی و. اشاعره د مشهور متکلم ابو الحسن علي ابن اسمعيل الاشعري پيروان وو چې په ۲٦۰ هجري کې زېږېدلی او ۳۲۴ هجري کې وفات شوی دی.

د دې دوو فرقو منځ کې د اختلاف ټکي ډېر دي. معتزله زيات د عقلي مکتب پيروان وو او اشعريانو زيات په حديث او خبر اتکاء کوله. د جبر او اختيار په مسأله کې د دوی دواړو موقفونه داسې وو:

معتزله وايي چې: د خلقت له شروع څخه خدای انسان په خپلو کړو وړو کې مختار پيدا کړی دی او د بنيآدمانو په کار کې هره لحظه او دايمي مداخله نه کوي، ځکه که فرض کړو چې د انسان ټول کړه وړه د خدای په اراده پورې تړلي وي او د انسان اراده په کې هېڅ تاثير ونه لري، نو په دې صورت کې به د خلکو د هدايت له پاره د پيغمبرانو رالېږل، د آسماني کتابونو نازلول، خير او شر او ثواب او گناه، مکافات او مجازات هېڅ معنا او مفهوم ونه لري.

اشاعره استدلال کوي چې: که انسان په اعمالو کې مختار وبولو، نو د خدای مشيت، قضا او قدر، لوح محفوظ، د خدای مطلق علم او مطلق قدرت مهمل او باطل کېږي. نو ځکه انسان مختار فاعل نه دی، بلکې موجب فاعل دی. د انسان رابطه له خپلو اعمالو سره داسې ده، لکه د رنگونو رابطه له رنگينو شيانو سره. څرنگه چې رنگ په شي ولاړ دی، خو د اعمالو او د انسان دواړو خالق خدای دی، د دې مسألې د حل له پاره د «کسب» نظريې څخه استفاده کوي. په دې شان چې د اشعريانو په نظر د بندگانو کړه وړه د خدای په قدرت کې دي او د بنده قدرت په کې کوم تاثير نه لري، خدای په بنده کې قدرت ايجادوي او له دې ايجاد سره سم او «مقارن» يو فعل پيدا کوي، په دې شان هر فعل خدای ابداع او خلق کوي او بنده يې «کسبوي» او له دې کسب څخه مقصد د کړو وړو «مقارنت» دی د انسان له قدرت او ارادې سره. او بنده د فعل په ايجاد کې تاثير نه لري. لهذا انسان په خپلو اعمالو کې مجبور دی او خدای په بندگانو کې اعمال خلقوي، لکه په نورو اشياوو کې. لکه چې وايو: اوبه جاري شوې؛ لمر را وخوت؛ آسمان شين شو او نور. ..

(c) ketabton.com: The Digital Library

امربين الامرين:

د دې دوو پورتنيو لارو په منځ کې يوې بلې فرقې منځنۍ لار نيولې ده، يعنې «امر بين الامرين» يې غوره کړې او وايي: «لاجبر ولاتفويض ولکن امر بين الامرين». غزالي د دې جملې اشخاصو څخه دی چې د اوسط لار يې غوره کړې ده. د ده په عقيده جبريان د بنده له قوت څخه انکار کوي او په دې شان د يو فزيکي حرکت او يو ارادي حرکت په منځ کې تميز نه کوي او له دې انکار سره د بنده ټول شرعي تکليفونه باطلوي. د اختيار طرفداران د خدای له قدرت څخه انکار کوي او ټول افعال د بندګانو مخلوق ګڼي او په اختراع او خلقت کې بندګان له خدای سره شريکوي. وسطه لاره به دا وي چې قدرت د خدای او بنده له دواړو څخه وګڼو. د دې منځنۍ لارې بل مشهور مثال صدرالدين شيرازي دی. دی خپله د «جبر و تفويض» رساله داسې شروع کوي: «سبحان من تنزه عن الفحشأ ولا تجری من ملکه الامايشأ» په دې عبارت کې «امر بين الامرين» ته اشاره ده او وايي چې خدای د هر ډول فساد نه پاک دی او په عالم کې هر څه د ده په اراده جاري دي. د جملې لومړۍ برخه اختيار ته اشاره کوي او دويمه برخه يې په جبر دلالت کوي. په همدې رساله کې دی وايي چې د امر بين الامرين نه مراد دا نه دی چې د بنده فعل د جبر او اختيار کوم ترکيب دی. نه دا چې فعل له دواړو څخه خالي دی، يا ناقص جبر يا ناقص اختيار دی، بلکې څرنګه چې په خپله وايي «المرادانه مختار من حيث هو مجبور و اد مجبور من حيث هو مختار بمعنی آن اختيار بعينه اضطراره!» مراد دا دی چې بنده مختار دی، له دې جهته چې مجبور دی او مجبور دی، له دې جهته چې مختار دی، يعنې د هغه اختيار عيناً اضطرار دی. د ملا صدرا دا خبره ډېره نوې او تازه بڼه لري او اوسني ديالکتيکي فکر ته ډېره ورته ده.

فعاليت: ۱) د مقالې هغه اصطلاحات او کلمې چې نه ورباندې پوهېږې، په نښه کړه. ۲) د دې کلمو او اصطلاحاتو معنا او تعريفونه پيدا کړه. ۳) مقاله له سره ولوله او عمده ټکي (main ideas) يې پيدا کړه. ۴) هر عمده ټکی په يوه جمله کې بيان کړه. ۵) دغه جملې سره يو ځای کړه او د مقالې خلاصه له خپل ذهنه وليکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم پړاو (څنګه يې وايي؟): په دې پړاو کې متن د ژبې، ګرامر، سلاست او بلاغت، او سبک له نظره ارزوو. يعنې ګورو چې متن په آسانه ژبه ليکل شوی دی، که په سخته او پېچلې ژبه؛ جملې يې په ګرامري لحاظ سمې دي که نه؛ متن روان لوستل کېږي که لوستونکی په کې ټکنی کېږي؛ ليکوال خپل مطلب واضح بيان کړی دی که خبرې يې ګونګې او مبهمې دي؛ او بالاخره د ليکوال سبک کومې ځانګړنې لري.

اوس به پورتنۍ مقاله په همدې ملحوظاتو ارزوو:

۱. ژبه او ګرامر: د مقالې ژبه ساده او آسانه ده خو دا چې موضوع يخپله نسبتاً سخته او انتزاعي ده نو په آسانۍ ورباندې نه شو پوهېدای. د متن ځينې جملې لنډې او ځينې اوږدې دي. د ساده جملو تر څنګ مرکبې جملې هم لري او دغه مرکبې جملې د موضوع تقاضا ده، نه دا چې ليکوال دې په لوی لاس ليکلې وي. په مقاله کې د اصطلاحاتو د پښتو کولو هڅه نه ده شوې، بلکې فارسي، عربي او انګليسي اصطلاحات هماغسې په خپل شکل راغلي دي. جملې يې په ګرامري لحاظ سمې دي، يعنې مبتدا، خبر، فاعل، مفعول، فعل، صفت او موصوف په خپلو ځايونو کې راغلي دي خو يو نيم ځای کې د پښتو پر ځای عربي/ فارسي ترکيبونه غوره شوي دي لکه «ناقض جبر» چې په پښتو کې «د جبر ناقض» کېږي. ځينې جملې يې د فارسي جملو جوړښت لري لکه: « د امر بين الامرين نه مراد دا نه دی چې ...» په فارسي کې دا جمله داسې ده: «مراد از امر بين الامرين اين است که ...» حال دا چې په پښتو کې ويل کېږي: «د امر بين الامرين مراد دا دی چې ...» يعنې دلته «د ... نه مراد» د فارسي ژبې جوړښت دی. همدارنګه په دې بله جمله کې «بنده مختار دی، له دې جهته چې مجبور دی او مجبور دی، له دې جهته چې مختار دی، يعنې د هغه اختيار عيناً اضطرار دی.» د فارسي ژبې «از اين جهت» په «له دې جهته» ژباړل شوی دی خو په پښتو کې ويلی شو: «ځکه چې/ په دې چې»، يعنې داسې يې ليکلی شو: «بنده مختار په دې دی چې مجبور دی او مجبور ځکه دی چې مختار دی.» په ځينو جمله کې سربلونه غورځېدلي دي لکه دا «د دې دوو فرقو منځ کې د اختلاف ټکي ډېر دي.» چې د «په منځ کې» پر ځای يوازې «منځ کې» راغلی دی. همدارنګه په ځينو ځايونو کې د «له» پر ځای «د» ليکل شوی دی لکه « خدای د هر ډول فساد نه پاک دی.» او په غير مستقيم نقل قول کې د شارحې «:»

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه راغلې ده لکه «معتزله وايي چې: د خلقت له شروع څخه خدای انسان په خپلـو کـړو وړو کـې مختار پيدا کړی دی.»؛ حال دا چې دغه علامه په مستقيم نقل قول کې کارول کېږي.

۲. سلاست او بلاغت: د مقالې ژبه روانه ده او ان هغـې ډېـرې اوږدې جملـې يـې هـم بـې تکليفه لوستل کېږي. د بلاغت په لحاظ هم ليکوال بريالی دی او خبرې يې واضحې دي. د هـرې جملې مفهوم د پوهېدو دی او مبهمه خبره په کې نشته.

۳. سبک: د ليکوال په سبک کې ځينې ځانګړنې په نښه کولی شو.

الف. د فعلونو تنوع: ليکوال هڅه کړې ده چې د متن د خوږلت په خاطر د يوه مفهـوم لپـاره مختلف فعلونه وکاروي. لکه «واصل له ۸۰ تر ۱۸۰ پورې ژونـدی و.» او «ابـو الحسـن علـي ... پـه ۲۶۰ هجري کې زېږېدلی او ۳۲۴ هجري کې وفات شوی دی.» يـا «معتزلـه زيـات د عقلـي مکتـب پيروان وو او اشعريانو زيات په حديث او خبر اتکاء کوله.» دا کار د متن خونـد زيـاتوي خـو د فعلونـو تکرار بې خوندي جوړوي.

ب. د ژبې سوچه توب ته نه تمايل: ليکوال په متن کې عربي او فارسي اصطلاحات پښـتو تـه نه دي ژباړلي. که يې دا کار کړی وای، په دومره آسانۍ بـه پـرې نـه پوهېـدو. لـه دې ښکاري چـې ښاغلی مجروح د يوه اسـتاد پـه حيـث غوښـتل چـې فلسـفي خـبرې شـاګردانو تـه آسـانه کـړي، نـه سختې.

ج: د عربي کلمو جمع: ليکوال په ځينو ځايونو کې د عربي کلمو جمع د عربي ژبـې مطـابق راوړي دي لکه «اعمال، اشاعره، اشياوو» او په ځينو ځـايونو کـې يـې د پښـتو ژبـې لـه مخـې جمـع کړي دي لکه «اشعريان، فرقې، تکليفونه».

درېيم پړاو (ولې يې وايي؟): د دې پوښتنې د ځوابولو لپاره بايد د متن ليکوال وپېژنو چـې څوک و؛ مسلک يې څه او تعليم يې څومره و؛ ايډيالوژيک تمايل يې درلود کـه نـه؛ نـړۍ تـه يـې پـه کومه سترګه کتل، نيت يې څه دی او .... دا خبرې مهمې ځکه دي چې هر ليکوال حقيقت تـه لـه يـوې خاصـې زاويـې ګـوري او د هـر چـا پـه ليکنـه کـې د هغـه فکـري او ايـډيالوژيک تمـايلات څرګندېږي. هر ليکوال غواړي خپل مخاطب د خپل نړۍ‌ليد او فکري نظام خوا ته ورمـات کـړي نـو کېدای شي د حقيقت ځينې اړخونه پټ يا تت کړي او ځينې نور اړخونـه يـې وځلـوي. د ليکـوال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیت، تعلیمي سویې، او نړۍ لید په اړه معلومات راسره مرسته کوي چې پوه شو د هغه خبرې څومره باوري دي او کومه خبره یې ومنو، په کومه خبره یې شک وکړو او کوم نظر یې موږ غلطې لارې ته برابرولی شي. که یو څوک فرضاً د طب متخصص نه وي خو پر یوې طبي موضوع لیکنه کوي، په خبرو یې ډېر باور نه دی په کار. همدارنګه که یو ایډیالوژیک انسان د یوې پېښې یا موضوع په اړه لیکنه کوي، هر څه ته به له خپلو ایډیالوژیکو عینکو ګوري او د واقعیت ځینې اړخونه به تحریفوي یا به یې پټوي.

راځئ وګورو چې د جبریان او قدریان لیکوال څوک و. دا لیکنه د پوهاند ډاکټر سید بهأ الدین مجروح «د جبر او اختیار دلیکتیک» له کتاب څخه راخیستل شوې ده. هغه د فلسفې، اروا‌پوهنې او بشري علومو تعلیم په فرانسه او جرمني کې کړی و، پي ایچ ډي یې درلوده او د کابل پوهنتون استاد و. مجروح د ثور تر کودتا وروسته پېښور ته مهاجر شو او هلته یې د خلک دیموکراتیک ګوند د حکومت پر خلاف مبارزه پیل کړه. دا چې هغه غوښتل چې خلک هر څه تحلیل کړي او هېڅ شی په پټو سترګو ونه مني. همدارنګه یې هڅه کوله چې په افغانو کډوالو کې د وطنپالنې او ملي روحیه غښتلې کړي او خپل خلک د ایډیالوژیو له لومو وژغوري نو د جهادي تنظیمونو او د پاکستان د حکومت نه و خوښ او هماغه و چې دی په ۱۹۸۸ کې په مرموز ډول وویشتل شو او شهید کړای شو. پوهاند مجروح «د جبر او اختیار دیالکتیک» کتاب د فلسفې محصلانو ته لیکلی و او دا چې ده په همدې برخه کې لوړې زده کړې او کافي مطالعه یې درلوده، خبرې یې باید باوري او معلومات یې باید دقیق وي نو باور وربانديې کولی شو. ده په دې کتاب کې له یوې خوا د فلسفې یوه مهمه موضوع «جبر او اختیار» خپلو شاګردانو ته سپړلې ده او له بلې خوا یې هڅه کړې ده چې د هغوی تحلیلي ځواک او د منطقي فکر کولو قوت ورزوي نو نیت یې د خیر و.

لومړی فعالیت: لاندې متن یو وار ولوله. هغه کلمې او اصطلاحات چې نه وربانديې پوهېږې، په نښه یې کړه او بیا یې په کتابچه کې ولیکه. وروسته یې معنا او تعریفونه پیدا کړه. بیا متن له سره ولوله او اساسي ټکي یې په نښه او په کتابچه کې یې ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاقو فلسفه

ليکوال: پوهاند ډاکټر سيد بهاوالدين مجروح

د انسان حکمونه او قضاوتونه درې معياره لري: (۱) يا ښکلا او بدشکلي ده چې د جمال فلسفه پرې خبرې کوي؛ يا (۲) د حقيقت او خطا ارزش دی چې د پوهې د تيوري موضوع ده؛ يا (۳) د ښه او بد (خير او شر) مسأله ده چې د اخلاقو فلسفه پرې تحقيق کوي. په هره ساحه کې فلسفه بنيادي سوال طرحه کوي. مثلاً د جمال په باره کې دا پوښتنه کېږي چې انسان د ښکلا او بدشکلۍ حکم په څه اساس کوي؟ د پوهې په باره کې دا سوال پيدا کوي چې موږ د حقيقت او خطا تميز څرنگه کوو؟ حقيقت څه ته وايي؟ همدارنگه د خير او شر په مسأله کې همدا بنيادي سوال منځ ته راځي او همدا د اخلاقو د فلسفې موضوع ده.

د اخلاقو د فلسفې لنډ او ساده تعريف به دا وي: د اخلاقو فلسفه د هغه پرنسيپونو او اساساتو تحقيق او څېړنه ده، د کومو په بناء چې انسان د يو شي په باره کې د ښو او بدو حکم کوي. د دې پرنسيپونو او اساساتو څېړنه يو ضروري کار دی. هر انسان چې ځان ته انسان وايي، بايد د ښو او بدو خپل معيار ځان ته معلوم کړي او په لاشعوري ډول په هر شي د ښو او بدو حکم ونه کړي.

که موږ د هغه ټولو اعمالو او کړو وړو يو لست او جدول جوړ کړو، کوم چې زموږ په نظر بد برېښي، نو له داسې يوې مطالعې څخه به موږ ته معلومه شي چې بالاخره زموږ د ښو او بدو احکامو معيار څه شی دی. مثلاً ولې يو قانون ته ښه وايو او يا بد؟ ولې يو عمل، يوه موسسه، يو کرکټر او يو عادت موږ ته ښه ښکاري يا بد؟ نو د دې پوښتنې په ځواب کې به ځينې خلک داسې ووايي چې: هر هغه عمل ښه دی چې د خدای (ج) له ارادې سره موافق وي او هغه عمل بد دی چې د خدای له ارادې سره مخالف دي. يو بل به وايي چې: بد هغه څه ته وايم چې له طبيعت سره مخالف وي، يعنې «غير طبيعي» وي. د يو بل چا په نظر به بد هغه څه وي چې له عقلي پرنسيپ سره مخالف وي او بالاخره ځينې به داسې وايي چې: بد هغه دي چې د انسانيت د سعادت او نېکمرغۍ پر ضد وي. دلته گورو چې د اخلاقي قضاوتونو جلا او مختلف اساسات طرحه شول او د اخلاقو فلسفه هم هېڅ کوم اخلاقي تبليغ نه کوي او د کوم خاص قانون يا د کوم خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي په ښو او بدو بحث نه کوي، بلکې د اخلاقو د فلسفې موضوع د پوړتنیو پرنسیپونو او اساساتو څېړنه او تحلیل دی.

دوهم فعالیت: متن یو ځل بیا ولوله او د دغو پوښتنو ځواب په کې پیدا کړه:

١. متن د څه شي په اړه دی؟

٢. د متن اساسي ټکي کوم دي؟

درېیم فعالیت: د پورتني متن خلاصه له خپل ذهنه ولیکه خو د لیکوال جملې هو بهو مه تکراروه.

یادونه: حقیقت ته د لا نژدې کېدو لپاره، په عین موضوع کې د څو کسانو لیکنې باید ولولو. ممکن یوه لیکوال د موضوع یو اړخ ښه بیان کړی وي او بل لیکوال یې بل اړخ ښه راسپړلی وي. همدارنګه د عین موضوع په اړه به مختلفو لیکوالو متفاوت نظرونه ورکړي وي او موږ به د همدې مختلفو نظرونو په تحلیل سره نسبي حقیقت ته رسېدلی شو.

۴. ۲. تحلیل Analysis

انتقادي تحلیل دا معلوموي چې یوه مقاله یا یو اثر د یوې ادعا یا نظر په وړاندې کولو کې څومره بریالی دی. دغه تحلیل معمولاً د مقالو او کتابونو په اړه ترسره کېږي خو د هنري آثارو لکه فلم، داستان، تابلو ... تحلیلونه هم کېږي. د تحلیل پر مهال به هم د لیکوال/ هنرمند بلاغت ارزول کېږي چې خپله خبره یې څنګه کړې ده او هم یې د مقالې/ اثر مؤثریت ته پام کېږي. دلته به نقد او تحلیل ګام په ګام زده کړې.

لومړی ګام (انتقادي مطالعه): څرنګه چې پورته مو انتقادي یا اغېزناکه مطالعه تمرین کړه، لومړی به د لیکوال/ هنرمند تیسز یا فرضیه معلوموې. وګوره چې لیکوال د څه شي په ګټه یا پر ضد بحث کوي. په علمي مقالو کې د تیسز معلومول د هنري آثارو لکه نقاشي، فلم او داستان، په نسبت آسانه وي. له ځانه پوښتنه وکړه چې د بحث محتوا څه ده او لیکوال به ولې د دې بحث

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکلو ضرورت احساس کړی وي. که په متن کې داسې کلمې او اصطلاحات وي چې ښه وربانديې نه پوهېږې، په قاموس یا دایرة المعارف کې يې معنا ولټوه. که ټوله مقاله د یوه نوي او نا آشنا مفهوم په اړه وي نو بیا نورې داسې مقالې باید پیدا کړې او ویې لولې چې همدغه مفهوم يې لا واضح بیان کړی وي. له ځانه پوښتنه وکړه چې لیکوال د هرې ستونزې او مسئلې له پاره چې په خپل تیسز کې يې راوړې دي، حل لارې وړاندې کړې دي، که نه. که يې وړاندې کړې وي، دغه حل لارې واقع بینانه دي، که نه. بیا د اثر اساسي ټکي لست کړئ. په علمي مقالو کې معمولاً اساسي ټکي د هر پراگراف په موضوعي جملو کې وي (موضوعي جمله د پراگراف لیکنې په برخه کې تشریح شوې ده). وروسته مقاله په خپلو کلمو او عبارتونو تشریح کړه او لنډیز يې ولیکه. کله چې د متن خلاصه لیکې، یوازې یو یا دوه پراگرافه ورته بس دي. هڅه وکړه چې خلاصه په خپلو عبارتونو ولیکې، نه دا چې د لیکوال خبرې کټ مټ راواخلې.

دوهم گام (د لیکنې خطاب): وگوره چې لیکنه څه شي ته خطاب کړی دی. په لیکنو کې دریو اساسي شیانو ته خطاب کېږي چې هغه عواطف، عقل، او باور دي. عواطفو ته خطاب د مخاطب احساسات او عواطف راپاروي. هغه آثار چې تفریحي او تبلیغاتي بڼه لري، معمولاً عواطفو ته خطاب کوي. مثلاً شعر، داستان، ډرامه، فلم، موسیقي او نور هنري آثار ممکن تاسو ته د خوښۍ، خپگان، خواخوږۍ، مینې، کرکې، ویاړ، شرم، ... احساس درکړي. همدارنگه ایډیالوژیکي او سیاسي شعارونه او لیکنې، او اکثره تجارتي اعلانونه عواطفو ته خطاب کوي او د مخاطب احساسات راپاروي. عقل ته خطاب په منطق او استدلال کېږي چې د لوستونکي نظر او لیدلوری بدل کړي. اقناعي مقالې (نظر، ترغیبي، استدلالي مقالې) همداسې دي. کله يې چې لولې، فکر کولو ته دې هڅوي او فکري نظام ته دې لوری ورکوي. باور ته خطاب لوستونکی هڅوي چې پر لیکوال/ لیکوالې د هغه/ هغې د شخصي-، مسلکي او علمي وړتیا په خاطر باور وکړي. البته ځینې لیکنې ممکن هم عقل او هم عواطفو ته خطاب وکړي؛ یا عقل او باور ته؛ او یا هم درې واړو ته. دلته به يې نمونې ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. عواطفو ته خطاب

تصويرونه، اوښکې او قاتلان

دوو تصويرونو ته به ډېرو ژړلي وي. لومړی تصوير د يوې مړژوانـدې نجلـۍ دی چـې ټپـوس ورپسې دی چې کله دا مړه شي، هغه يې وخوري. دغه عکس پـه ۱۹۹۳ کـې د سـودان پـه دارفـور کې اخيستل شوی. جګړو قحطي راوستې، وړه ماشومه خبره شوې چـې هلتـه نـژدې چېـرې خـواړه وېشل کېږي. دا روانه ده خو په ځنګېدو. له ډېرې لوږې او خوارځـواکۍ د درېـدلو او ګرځېـدلو وس نه لري. ورپسې يو ټپوس روان دی. دا چې لږ شانتې ځنګېږي، ټپوس هـم يـو ټـوپ ورپسـې وهـي. ټپوس دې تـه ګـوري چـې نجلـۍ بـه کلـه سـاه ورکـوي چـې دا يـې وخـوري. د دې عکس عکـاس ژورناليست کيوين کارټر (Kevin Carter) ته په ۱۹۹۴ کـې د همـدې عکـس پـه خـاطر د پـوليټزر جايزه ورکړل شوه. خو هغه د جايزې تر اخيستلو څو مياشتې وروسته ځان وواژه. ده نـور د خشـونت هغه صحنې نه شوې زغملی چې په افريقا کې يې ليدلې وې. ده دغـه عکـس اخيسـتی او لـه هغـه ځايه تللی و، هماغسې چې د ژورناليزم تقاضا ده، يعنې ژورناليست بايد يوازې مشاهد پـاتې شي او پخپله په څه شي کې مداخله ونه کړي. دا چې په دې وړې نجلۍ څه بلا راغلـه، دی پـرې خـبر نـه شو خو، د عکس تر چاپېدو وروسته نورو ورباندې نيوکه وکړه چې ته اول انسان يې، بيا ژورناليسـت.

ژورناليزم درته اجازه درکوي چې د دې مرګي حالې نجلۍ له څنګه تېر شـې خـو انسـانيت درباندې حکم کوي چې ويـې ژغـورې. ځينـو خو لا سختې خبرې ورتـه وکـړې: «تـه او هغـه ټپوس سره يـو شـان يـئ. ټپـوس د ماشـومې مرګ ته منتظر و چـې ويـې خـوري او تـا يـې عکــس د شــهرت لپــاره واخيســت، دواړو د نجلۍ په دې وضعيت کې خپله ګټـه لټولـه.» ممکــن همــدغو خــبرو کــارټر ځــانوژنې تــه هڅولی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم تصویر چې مور ورته اونښکې تویې کړې

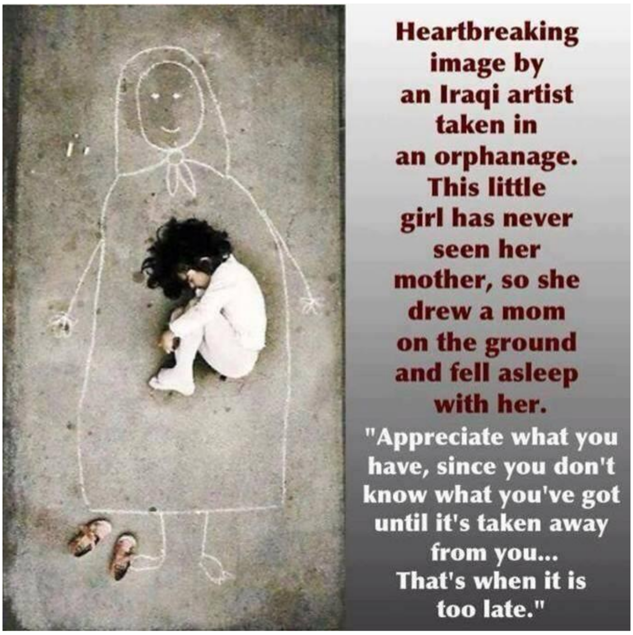

دا یوه عراقۍ ماشومه ده چې په دارالایتام کې اوسېږي. هغې خپله مور نه ده لیدلې او د مور د لیدو ارمان په خیالونو کې پوره کوي. نجلۍ پر ځمکه د مور رسم کښلی او په غېږه کې یې ویده شوې ده. ماشومې خپل بوټونه د مور د رسم له پښو سره ایستلي دي چې د هغې کالي ککړ نه کړي.

دا دوه تصـــویرونه د دوو بېلـــو سېمو، د بېلو خلکو، د بېلو رنګونو، بېلو قومونو او بېلو مذهبونو حال راته بیانوي خو دوه شیان په دواړو کې مشترک دي: یو؛ انساني درد، هغه درد چې ویده وجدانونه راویښوي. دوه؛ د دې ناخوالو علت. د دواړو دردونکو صحنو علت جګړه ده. زموږ په وطن کې هم داسې کیسې کمې نه دي. په دې څه باندې ځلوېښتو کلونو کې به لکونه داسې دردونکې صحنې واقع شوې وي.

نو، اې قاتله! مخکې تر دې چې پر ماشه ګوته ټینګه کړې؛ مخکې تر دې چې چې چېرته ماین پټ کړې؛ مخکې تر دې چې انتحاري واسکټ واغوندې؛ مخکې تر دې چې د چا پر کور بم وغورځوې؛ دغه تصویرونه درياد کړه. د هغو وګړو ماشومان درياد کړه چې ته یې وژنې. ته څه فکر کوې، د جنت د ګټلو بله هېڅ لاره نشته؟

ته مې ګمراه بوله خو زه ستا په لاره نه درځم
ما ډېرې لیدلې د جانان کلي ته لارې دي

یادونه: دغه لیکنه په مخاطب کې د جګړې له قربانیانو سره خواخوږي او له جګړې او جګړه مارو څخه کرکه پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. عقل ته خطاب

ښځې ناقص العقلې دي؟

لیکوال: محمد محق

ژباړه او لنډون: محب الله زغم

دا پوښتنه د ښځو په اړه د اسلام لید بیانوي. ځینو خلکو د هغه حدیث د ظاهر پر استناد چې په دې اړه راغلی دی، ښځې له کامل عقله او له سم تفکره محرومې ګڼلې دي او د هغوی له ټولنیز مقام سره یې مخالفت کړی دی. دوی ان د ښځو نظر او رایه نه شي زغملای او خپل دا دریځ د شرعي حکم او اسلامي لیدلوري په بڼه تبلیغوي او بابوي یې.

ځینو نورو بیا په همدې وجه، اسلام نامترقي او داسې دین بللی چې په تبعیض قایل دی او نرسالاره طبیعت لري. دوی وایي چې دا احکام له علمي او عقلي موندنو سره اړخ نه لګوي او په همدې لحاظ پر دیني ارشاداتو نیوکه کوي.

په دې مقاله کې به د موضوع د روښانولو لپاره یو څو ټکي بیان کړو. البته د موضوع د حق د ادا کولو لپاره لا اوږده لیکنه په کار ده چې له یوې خوا پر دیني نصوصو تکیه وکړي او له بلې خوا نویو علمي منابعو ته مراجعه وکړي او د دواړو تر منځ تطبیقي پرتلنه وکړي.

لومړی ټکی چې په دې اړه باید یاد شي، دا دی چې په دې اړه راغلی حدیث د محدثانو په نظر معتبر حدیث دی او د حدیث په څو مشهورو کتابونو کې روایت شوی دی او ظاهراً که آحاد حدیث معتبر وګڼو، دې کې شک نشته چې دا تعبیر د پیغمبر (ص) له خوا صادر شوی دی.

پاتې شوه محتوا او اصلي مقصد یې او هغه احکام چې د نتیجې په توګه ورنه راوتلی شي.

بله مهمه خبره د هغې قاعدې ده چې معاصرو پوهانو د هرمنوتیک او د متنونو د تفسیر په مبحثونو کې مطرح کړې ده. قاعده دا ده چې د ویناوال او د یوه متن د پنځوونکي د مقصود د موندلو لپاره باید دا متن په هماغه فضا او چاپېریال کې کېښودل شي چې په کې صادر شوی دی.

که دا قاعده په پام کې ونه نیول شي، په غالب ګومان به هغه تعبیر چې نننی لوستونکی یې له متنه اخلي، د ویوونکي منظور نه وي. که قرینې راټولې شي او د هماغه وینا د مطرح کېدو زمینې مطالعه شي، د دې تعبیر بطلان به راښکاره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ محمد غزالي (رح) همدا ټکی په خپلو کتابونو کې ياد کړی او په ټينګار سره يې ويلي دي چې د جعلي حديثونو او روايتونو زيان تر هغه زيانه کم دی چې د صحيح حديثونو د ناسم تعبير په وجه پيدا شوی دی.

که هغو کتابونو ته مراجعه وشي چې دا حديث يې روايت کړی او د متن سبک او سياق يې وڅېړل شي، دا به ښکاره شي چې د دې خبرې منظور د کوم شرعي حکم بيان نه دی او دا په هېڅ وجه د ښځو په اړه د اسلام ليدلوری نه څرګندوي. په وروستيو وختونو کې د دود شويو فرهنګي رواجونو په متابعت، دا ناسم تعبير هم د ښځو په اړه د ليدلوري اساس ګرځېدلی، لکه نورو غلطو مشهورونو چې يو ځل عام شي بيا ځوک دا زحمت نه ګالي چې ورباندې بياکتنه وکړي.

د دې ادعا لپاره لومړی دليل دا دی چې دا خبره د نبوي رسالت په ټولو ۲۳ کلونو کې يوازې يو ځل د حضرت رسول (ص) له خولې اورېدل شوې ده. خو که دا شرعي حکم وای، د شريعت د نورو احکامو غوندې چې د نبي کريم له خوا په کراتو مطرح کېدل، بايد بيا په يو بل مناسبت کې هم مطرح شوی وای. که د دې حديث راخيستونکو کتابونو صحيح بخاري، مسلم، ترمذي، ابوداوود، ابن ماجه، مسند احمد او سنن نسايي ته مراجعه وشي، وبه ليدل شي چې ټولو دا روايت له يوه مورده او له يوې پېښې راخيستی دی. دا هغه وخت و چې مسلمانان د مدينې له ښاره د باندې په عيدګاه کې د فطر يا د اضحی اختر (راويان په دې کې شک لري) د لمانځه لپاره راغونډ شوي وو او پيغمبر (ص) د ښځو لپاره لنډه موعظه وکړه. په موعظه کې يې وغوښتل چې ښځې دې د صدقې او خيريه اعانې په ورکولو کې برخه واخلي. د موعظې په ترڅ کې دوی دا جمله هم وفرمايله چې: «ما رأيت ناقصات عقل و دين بأذهب للب صاحب لب منکن»

داسې تعبير له دې پېښې پرته، نه تر دې مخکې او نه وروسته د محمد (ص) له خولې اورېدل شوی دی. حال دا چې په کراتو او په مختلفو مناسبتونو د ښځو په اړه خبره ياده شوې او دوی د موضوع په اړه خپل ارشادات فرمايلي دي خو هېڅکله يې هغه خبره بيا نه ده کړې.

که دې خبرې د شرعي حکم حيثيت غوره کړی وای، د رسول اکرم لومړنيو مخاطبانو يعنې صحابه‌وو به همدې تعبير ته رسېدلي وای او بايد يې په ټولنيزو چارو کې له ښځو سره پر همدې اساس چلند کړی وای او د خپل دريځ د توجيه لپاره يې بايد پر همدې حديث تکيه کړې وای. حال دا چې د صحابه‌وو په وخت کې نه يوازې دا چې دا نظريه خپره نه شوه او ونه ليدل شوه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې عملاً له ښځو سره مشورې کېدې او د هغوی نیوکو او وړاندیزونو تـه پـام کېـده او چېـرې چـې لازمه وه، ښځو ته اجتماعي مقامونه هم ورکړل شوي وو.

د مسلمانانو په منځ کې د فاطمه (رض) مقام، په شرعي او علمي مسايلو کې د ځینو امهـات مومنینو مرجعیت، په تېره بیا د حضرت عایشې (رض)، د راشده خلافت په ټوله دوره کې د جهـاد او ټولنیزو فعالیتونو په ډگرونو کـې د مسـلمانو ښـځو شـتون او داسـې نـور کـافي دلیلونـه دي چـې د مسلمانانو په منځ کې د ښځو په اړه هغسې لیدلوری نه و او یاد حدیث د شرعـي حکـم متضـمن نـه گڼل کېده.

[د استاد محق د خبرې تأیید په دې هم کېږي چې الشـفا بنـت عبداللـه پـه اوومـه مـیلادي پېړۍ کې د طب معلمه وه. د اسلام دوهم خلیفه حضرت عمـر بـن خطـاب ورنـه وغوښـتل چـې پـه مدینه او بصره کې دې پر روغتیایي چارو نظارت وکړي او ښایي دا به په تـاریخ کـې لـومړنۍ مېـرمن وي چې دغه مقام ورکړل شوی دی. ژباړن]

له دې ورهاخوا، د حضرت محمد (ص) عملي سنت له دې لیـدلوري سره اړخ نـه لگـوي. چـا نه دي لیدلي چې هغوی دې له ښـځو سره پـر همـدې اسـاس چلنـد کـړی وي، بلکـې عمـلاً یـې د ښځو خبرو ته ارزښت ورکاوه، غوښتنې یې جدي گڼلـې او د هغـوی مشـورې یـې عمـلي کـولې. پـه عبادتځایونو، د جهاد په میدانونو او په نورو ټولنیزو ډگرونو کې یې د ښځو حضور ته هرکلـی وایـه او د هغوی برخه اخیستل به یې هڅول.

دا بـه هـم نـه هېـروو چـې د اسـلام د پیغمـبر ټـولې وینـاوې د وینـا د مناسـبت او د کـلام د صادرولو د فضا په لحاظ سره یو شان نه دي. ځینې خبرې یې وحیـاني لارښـوونې نـه وې، بلکـې د هغوی په ټولنیز مقام پورې یې اړه درلودې. ډېرو پخوانیو او اوسنیو لویو عالمانو لکـه شـهاب الـدین قرافي، شاطبي، ابن القیم، شوکاني، شاه ولي اللـه دهلـوي، محمـود شـلتوت، محمـد رشـید رضـا، یوسف قرضاوي او ځینو نورو په دې اړه ټینگار کړی دی او په علمي او اصولي مبحثونو یـې توضـیح کړي دي چې د رسول اکرم (ص) ټولې خبرې د شرعي احکامو د بیان جنبـه نـه درلـوده او وینـاوې یې پر څو ډلو ویشل کېږي.

محمد (ص) خوش‌طبع و او له خلکو سره یې ښه چلند کاوه نو د دوی ځینـې خـبرې – البتـه ډېرې نه دي- د صمیمیت د ښودلو او د سالمو ټوکو پـه بڼـه دي. مـثلاً معاویـه تـه د «لا اشـبع اللـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بطنه»، ابو ذر غفاري ته د «رغم انف ابی ذر»، يوه بل صحابي ته د «تربت يداک» ويل او داسې نورې بېلګې. که په دې موردونو کې د کلام د صدور فضا په پام کې ونه نيسو، فکر به وکړو چې د مخاطبانو په حق کې يې ښېرا او نفرين کړی دی. حال دا چې داسې نه ده. په همدې خاطر هېڅ مخاطب يې خپه شوی نه دی، بلکې خوشحاله شوي دي او وروسته بيا به هر يوه په فخر سره دا حکايتونه بيانول او ځانونه به يې سرلوړي ګڼل چې حضرت (ص) له دوی سره خپل محبت څرګند کړی دی. اساساً دا پخوانی دود دی چې لويانو به کله کله خپل هغه مخاطبان چې ځان ته به يې نږدې کسان ګڼل، په همدې توګه نازول.

د «ناقصات عقل و دين» تعبير چې په دې حديث کې راغلی، دقيقاً له همدې ډول تعبيرونو څخه دی. ځکه چې د دې تعبير دوهمه برخه چې د ښځو د دين نقصان يادوي، د حديث په دوام کې توضيح شوی دی چې دا نقصان د حيض او نفاس په وخت کې د لمانځه او د روژې ترک کول دي. د ټولو عالمانو اتفاق دی چې دا نقصان هغه ډول نقصان نه دی چې د تقصير او د شريعت د احکامو د بې پروايۍ په وجه رامنځته کېږي. د دين نقصان د کلمې په حقيقي معنا هغه کمی دی چې مکلف وګړی يې عمداً ترسره کړي لکه دا چې واجب ترک کړي يا حرام کار وکړي او دا ډول نقصان د خدای او پيغمبر له خوا رټل شوی دی او خطرناک منکر ګڼل کېږي.

خو هغه نقصان چې د ښځو په اړه ويل شوی، هېڅ عيب او د رټلو نه دی ځکه چې اختياري کار نه دی. ان ځينو عالمانو ويلي دي چې د حيض او نفاس په ورځو کې د لمانځه او روژې ترک کول، يو ډول عبادت دی ځکه چې دا د شرعي احکامو متابعت دی. د عقل د نقصان خبره چې په حديث کې د دين له نقصان سره جوخته ياده شوې ده، هم همداسې قياسولی او ويلی شو چې دا به د ټوکې په بڼه ويل شوې وي، نه د شرعي حکم په بڼه.

بله خبره چې بايد واضحه شي، دا ده چې په ځينو نورو مناسبتونو کې هم له هغه حضرت (ص) څخه ځينې ټوکې نقل شوې دي چې ډېر حکمتونه او درسونه په کې نغښتي دي خو دا چې د مقالې ځولۍ تنګه ده، ورنه تېرېږو. خو دومره به ووايو چې د هغوی ټوکې هسې بې ګټې نه وې او هغه مطلب به يې چې د ټوکو لپاره غوره کاوه، داسې نه و چې يوازې دې خلک وخندوي او هېڅ ډول حقيقت دې په کې نه وي پروت. د هغوی په رانقل شويو مشهورو ټوکو کې يوه يې دا ده: بوډۍ د هغوی حضور ته مشرفه شوه او هغوی د خبرو په ترڅ کې ورته وويل چې بوډۍ جنت ته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځي. سپين سرې خپه او غمجنه شوه. وروسته بيا رسول اکرم خپله خبره ورته توضيح کړه چې په قيامت کې به ټول انسانان د ځوانۍ عمر ته ستنېږي او بيا به جنت ته ځي. د دوی دا خبره د قرآن له دې آيته اخيستل شوې وه چې: «انا أنشأناهن انشاء فجعلناهن أبکارا عربا أترابا لأصحاب اليمين.» همدارنگه بل وار يوه ښځه ورغله چې د خپل مېړه په اړه څه ورته وايي. حضرت محمد (ص) وفرمايل: ستا مېړه هماغه دی چې په سترگو کې يې سپين شته؟ دا چې له دې خبرې د سپين سترگې مطلب اخيستل کېده، پر ښځې ښه ونه لگېده. خو وروسته پيغمبر (ص) يې سر خلاص کړ چې د هر انسان په سترگو کې سپين شته.

هر مورد چې د پيغمبر (ص) وينا د ټوکې په بڼه روايت شوې ده، که وځيرل شي، ښکاره به شي چې خبرې يې دوه اړخونه لري، يو د وينا ظاهري اړخ او بل يې د هغوی منظور. په دې هر مورد کې د هغوی منظور يو حقيقت رانغاړي خو په داسې بڼه افاده شوی چې مخاطب ته بل مفهوم ورکوي او وروسته چې مخاطب د هغوی په منظور پوه شوی، خوشحاله شوی دی.

يادونه: په دې مقاله کې استاد محمد محق د منطق او استدلال په کارولو سره د مخاطب عقل ته خطاب کوي او فکر کولو ته يې هڅوي.

۳. باور ته خطاب

دغه کتاب د فرويد د اراوپوهنې خالصه تشريح او بيان دی. ما د فرويد د تيوريو د ارزونې يا نقد اراده نه‌ده کړې او نه مې له نورو تيوري‌گانو سره په مقايسه کې د ده تيورۍ ازموېلې دي ځکه چې زما په فکر، دا به ډېر ارزښتمن وي چې **سړی مخکې له دې چې پر يو څه نقد کوي، بايد ځان پرې پوه کړي**. د داسې نقدونو عامېدل چې نقاد په موضوع پوره نه‌وي پوه شوی، سړی ډاروي. داسې ښکاري چې فرويد به زموږ د پېر د لويو متفکرانو په منځ کې تر هر چا زيات له داسې نقدونو څخه ځورېدلی وي. د هغه تيورۍ دومره زياتې تحريف شوې او په ناسمه بڼه معرفي شوې دي چې د واقعيت او درواغو بېلول به يې د لوستونکو له پاره تقريباً ناممکنه وي.

د فرويدي اراوپوهنې تشريح او تفسير آسانه کار نه‌دی. د فرويد مفکورې او نظريې د هغه په ټولو ليکنو کې چې د 1890يمو کلونو له پيله د 1930مو کلونو تر وروستيو پورې ليکل شوې دي، تيت و پرکې دي. نو سړی بايد د هغه **ټولې ليکنې** ولولي چې مطمين شي چې هېڅ اساسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکی ورنه نه‌دی پاتې شوی. پر دې سربېره، زه لـه دې سـتونزې سره مـخ وم چـې د ځينـو تيـوريکي ټکو په باره کې د فرويد د وروستي نظر په باب پرېکړه وکړم ځکه مـا نـه غوښـتل چـې دغـه کتـاب د فرويد د نظريو تاريخي تسلسل راوسـپړي. فرويـد بـه د خپلـو تيوريـو سـمول، کـره کـول او پراخـول جاري ساتل. هغه خپلې ځينې لومړنۍ نظريې پرېايښې دي او ډېرې نظريې يې تکـرار کـړې دي. د دغو پرېکړو له پاره مې هڅه کړې ده چې له ټولو شواهدو او لـه خپـل قضـاوت څخـه کـار واخلـم. بې له شکه چې په قضاوتونو کې به تېروتنې شوې وي. کېدای شي ما د فرويـد پـه ليکنـو کـې هغـه تعبير موندلی وي چې زه ورپسې گرځېدم خو د تېروتنې د مخنيوي له پاره بـه مـې دا خـبره تـل پـه خپل ذهن کې ساتله چې «ممکن تېروتلی به يم». کله چې به مې فکر کاوه چې د فرويـد لـه خـبرو څخه زما تعبير داسې څه دي چې د ده په ليکنو کې نشته، نو **بيا بـه مـې د هغـه ليکنـې لـه سره لوستلې**. هيله‌من يم چې نتيجه به يې هماغه څه وي چې فرويـد ويـلي دي، نـه هغـه څـه چـې مـا انگېرلي دي.

د دې کتاب په ليکلو کې مې يوازې لـه هغـو **لـومړي لاس منـابعو** څخـه کـار اخيسـتی دی چې د فرويد خپرې شوې ليکنې بلل کېږي. فکـر مـې وکـړ چـې بهـتره ده د دوهـم لاس منـابعو پـر ځای، د فرويد پر خپلو خبرو تکيه وکړم. هر لوستونکی کولی شي د هـر فصـل پـه پـای کـې راغلـي ريفرنسونه وگوري او ځينې مشابه برخې په کې ولولي او پـه دې کتـاب کـې ټـولې راغلـې خـبرې د فرويد د آثارو په مجموعه کې چې له ښه مرغـه پـه انگليسـي- کـې پـه معيـاري بڼـه چـاپ شـوې ده، وگوري.

دغه کتاب د عامو لوستونکو او همدارنگه د ارواپوهنې د محصلانو له پاره ليکل شـوی دی. د دې کتاب خاکه مې خپلو شاگردانو ته ورکړې وه چې ويې‌لولي او **ما د هغوی لـه عمـلي او نظـري وړانديزونو څخه پرېمانه گټه اخيستې ده**. د دوی په مرسته مې خپلې خبرې داسې وکړې چـې عام لوستونکي، چې د ارواپوهنې په باره کې په لږ څه پوهېږي، هم پرې پـوه شي. هڅـه مـې کـړې ده چې خپلو شاگردانو ته د دې کتاب په ډالۍ کولو سره، د هغوی مننه وکړم.

کالوين اس. هال
ويسټرن ريزرف پوهنتون
د ارواپوهنې څانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: دا لیکنه امریکایي ارواپوه کالوین «د فروید ارواپوهنې» د کتاب په سریزه کې کړې ده. ټوله لیکنه یې د مخاطب باور ته خطاب کوي او لوستونکی قانع کوي چې بايد د ده پر خبرو باور وکړي. هغه عبارتونه او جملې چې بولډ شوي دي، د مخاطب د باور د راخپلولو اساسي ټکي دي.

فعالیت: لاندې د استاد محمد محق د کتاب «سترگې به پرانیزو» (چې ما ژباړلی) سریزه ولوله او بیا راغلیو پوښتنو ته ځواب ووایه.

د پیل خبرې

ښنگه چې له دې ملک څخه د ښېرازۍ او د ترقۍ فرصت اخیستل شوی دی، هماغسې د دې لوبې په وجه زموږ د معنوي تعالي فرصت هم له منځه تللی دی. دین کولی شول چې د خپلو اخلاقي لارښوونو په برکت د انسانانو روح او باطن تزکیه کاندي؛ خو که چېرې دین یې د قدرت او ثروت په ناولتیاوو نه وای ککړ کړی. موږ له دین څخه د مینې او پخلاینې الهام اخیستی شو، نه د کرکې او خشونت.

خو زموږ د وطن واقعیتونه بل څه وایي ... گوندې دا کرغېړنه کیسه پای نه لري چې نور د مرگونو او مصیبت، بلوا او جنایت شاهدان ونه اوسو.

درې لسیزې تېرې شوې خو لا هم د هېواد د فکر او فرهنگ په ډگر کې د بدلانه نښې نه ښکاري او لا هم د دیني بحثونو ټیکه د هغو وگړو په لاس کې ده چې ژوند ته هېڅ درناوی نه لري او آرامۍ او آبادۍ ته هېڅ اهمیت نه ورکوي.

لا هم د دین په نامه بازار لگېدلی او هغه شیان په کې خرڅېږي چې د وینو بوی ځنې لتېږي او له غوسې او خشونت پرته نور څه په کې نشته خو لنډ فکري او ساده‌گان یې اخیستونکي دي.

په دې منځ کې نو د قلموالو رسالت څه دی؟ هغه کسان چې فکر خپروي، هغوی څه وظیفه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا هغه ژمنه چې خدای پاک د فکر او پوهې له خاوندانو څخه اخیستې ده، له دوی څخه دا نه غواړي چې بې له وېرې دې د جهل او جمود پردې وځيري او د مستو زنګیانو له لاسه دې وسله واخلي چې نور د چا مرۍ پرې نه شي او د چا نس څیرې نه شي؟

د دین د داسې ښکلي تفسیر وړاندې کول چې پر عقل برابر وي او پر زړه خوږ ولګي، او د افراطي مفکورو نقد کول، یو له هغو کارونو څخه دی چې د فکر خاوندان یې کولی شي.

لیکوال دا خپله وظیفه بولي چې د قلم په زور د هغو کسانو مخې ته ورودانګي چې تیاره خپروي او کرکه او تعصب زېږوي. دا مسأله تر هغې زیاته جدي ده چې سړی دې ځان ورته غلی ونیسي او خبره په کې ونه کړي؛ ځکه چې دلته د انسانانو او د هېواد د تباهۍ او د دین د بدنامۍ مسأله مطرح ده، دلته اخلاق او معنویت تباه کېږي.

لیکوال په دې هم پوهېږي چې دغه هڅې د اوبو د یوه څاڅکي په شان دي چې په یوه وچه، سوځېدلې صحرا کې څڅېږي او دا به د ټولنې له زرګونو ستونزو څخه یوه هم حل نه کړای شي؛ خو چاره څه ده؟

هغه ربړه چې موږ ورسره مخ یو، یوازې د همدې زمانې محصول نه ده. زموږ د هېواد ځینې ستونزې په تېرو لسیزو او ان تېرو پېړیو کې ریښه لري. هر نسل یوه کارنامه درلودلې ده، یا مثبت یا منفي، یا کامیاب یا ناکامه. موږ هم په خپل وار سره یو څه مسوولیت لرو. کېدای شي زموږ ننۍ تتې هڅې د راتلونکو نسلونو لپاره ګټورې تمامې شي، د هغو نسلونو لپاره چې پر ځان به ویاړي او د دې ټولنې د بېړۍ ماڼوګان به وي.

لیکوال په همدې باور قلم راخیستی او هڅه یې کړې ده چې له خپلې وسې سره سم، ځینې مسایل مطرح کاندي. ګوندې دا بحثونه ځینې پوښتنې راولاړې کړي او زموږ په ټولنه کې د کتاب د ځینو لوستونکو په فکر کې خوځښت راولي.

د دې کتاب مقالې او بحثونه د تېر کال په بهیر کې له هغو ترخو او غمجنو پېښو سره هم مهاله لیکل شوي دي چې زموږ په خاوره کې پېښې شوې. نو د لیکوال ذهن تر ډېره بریده هغو اندېښنو په سر اخیستی و چې د محیط له واقعیتونو سره یې اړخ لګاوه او نیت یې انتزاعي-تحقیقي اکاډیمیکه لیکنه نه وه؛ خو د اکاډیمیکو هڅو د ارزښت د راکمولو نیت یې هم نه دی لرلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې کتاب ځینو مقالو د قلموالو پام ځان ته اړولی او سربېره پر دې چې ځینو خپل شخصي نظر راته څرګند کړی، ځو تنو ځوانو قلموالو نقدونه او تعلیقونه یې هم وربانـدې کښلي او له دې کار سره یې د انتقادي بحثونو سپرغۍ بله کړې ده او دا هغه څه دي چې زموږ د فرهنګـي حوزې له اساسي اړتیاوو څخه دي. دا چې زه له دې تعلیقـاتو او ملاحظـاتو سره موافـق یـم کـه نـه، بېله خبره ده؛ خو د دې حسنه سـنت قـدر کـوم او د لیکوالـو د مبـارکو هڅـو پـه درنـاوي، د هغـوی مقالې مې د کتاب په پای کې راوستې دي.

د دې اثر تر خپرولو وروسته به هم لیکـوال لـه دې بـاوره لـرې نـه شي چـې د هغـه لیکنــې د انساني هڅې په توګه له خطا او سمو او ناسمو به خالي نه وي، په همدې وجـه دی هـر نقـد تـه پـه ورین تندي هرکلی وایي او هیله من دی چې په همدې پلمه دې د هېواد د قلموالو ترمنځ جـدي او لا ژور بحثونه راپیدا شي او هغه فکري رکود چـې پـر دې وطـن حـاکم دی، مـات شي. پـه دې تمـه چې جدي او اغېزناک بحثونه پیل شي او دعوې دې د جګړې او خشـونت لـه ډګـره د قلـم او لیکلـو میدان ته انتقال شي. که داسې وشي په دې ملک کې به لوی بدلون پیل شي او ټولو تـه بـه د ښـه راتلونکې زیری ورکړي.

پوښتنې:

۱. د متن کومې ټکي ستا عقل ته خطاب کوي؟

۲. په دې متن کې داسې څه شته چې د مخاطب باور ته یې خطاب کړی وي؟

۳. کومې جملې ستا عواطفو ته خطاب کوي؟ د لیکنې د کومې جملـې پـه لوسـتلو سره خوښ، خپه، یا غوسه شوې؟

دوهم فعالیت: د «ښځې ناقص العقلې دي؟» مقاله بیا ولوله او دې پوښـتنو تـه ځـواب ووایه:

۱. مقالې ستا مفکوره بدله کړه؟

۲. ستا په نظر د لیکوال دلیلونه کافي او قانع کوونکي وو؟

۳. د لیکوال خبرې واضحې، دقیقې او سره تړلې وې؟

۴. د لیکوال خبرې باوري دي؟ د هغه پر نیت او خبرو څومره باور کولی شې او ولې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. ۳. نقد Critique/ Review

د نقد د لیکلو دوه لومړني پړاوونه یعنې انتقادي/ اغېزناکه مطالعه او تحلیل دې پورته تمرین کړل. اوس سره پوهېدلي یو چې د یوه متن د نقدولو لپاره باید لومړی ځان وربانددې پوه کړو او بیا یې تحلیل کړو. تر دې ځایه پورې کار د متن او د لیکوال د مهارتونو ارزونه ده خو په درېیم پړاو کې یو بل شی هم په کې ورزیاتېږي او هغه د موضوع په اړه ستا نظر دی. نقد یوازې د یوه اثر د کمزوریو یادول نه دي، بلکې په نقد کې باید د اثر مثبت او منفي ټکي دواړه یاد شي او تر منځ یې انډول هم وساتل شي. د نقد د لیکلو لپاره دغه کارونه باید وکړو:

لومړی. تر لیکلو مخکې پړاو

۱. د دغو پوښتنو ځواب پیدا کوو: (۱) د لیکوال تیسز او عمده ټکي څه دي؟؛ (۲) په لیکنه کې د مخاطب عقل، عواطفو، که باور ته خطاب کوي او لیکوال په دې خطاب کې څومره بریالی دی؟؛ (۳) متن څومره منسجم او سره تړلی دی؟؛ او (۴) د معلوماتو ترتیب او تنظیم یې څنگه دی؟

۲. د اثر ښېگڼې او بد گڼې جلا جلا لیکو او هڅه کوو چې دواړه په برابره اندازه راواخلو. که فرضاً مثبت ټکي مو ډېر راخیستي وي او منفي یې کم، نو د لیکنې په وخت کې به یې لومړی منفي ټکي یادوو. همدارنگه که منفي ټکي مو ډېر په کې موندلي وي، نو اول به یې مثبته خوا بیانوو.

۳. که لیکوال کومه لانجمنه موضوع، چې په اړه یې متضاد نظرونه وي، بیان کړې وي نو گورو چې د مقابل لوري نظرونه یې هم راخیستي دي که نه. په داسې حالت کې باید د لیکوال د نظر مخالف نظرونه هم مطالعه کړو او د نقد په لیکلو کې ورنه کار واخلو.

۴. گورو چې متن د لوستونکو په درد لگېږي که نه. دا لیکنه به په اوس وخت کې د لوستونکو کومه ستونزه حل کړي که نه. مطلب دا چې ولې دا لیکنه په لوستلو ارزي یا ولې نه ارزي.

۵. د نقد له پاره د لیکنې خلاصه برابروو. په دې خلاصه کې د لیکنې مهم عمده تکي باید شامل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: لاندې «د تاریخ سبقونه» د کتاب یوه مقاله مې بیا راخیستې ده. مقاله ولوله او ورپسې د راغلیو پوښتنو ځوابونه ولیکه.

زرین وختونه

تصور کېږي چې بشر په خپل تېر ژوند کې د داسې امپراطوریو طلایي دورې هم لرلې دي چې ظلم، تبعیض او استثمار په کې نه وو. له افسانو سره سم، د دغو زرینو وختونو په زړه غوښتونکو شېبو کې نه د خلکو په منځ کې جګړې وې، نه کشمکشونه. ټول په سوله او په اتفاق کې سره اوسېدل. خواړه پریمانه وو، لوږه نه وه، بېوزلي چا نه پېژندله. نه شخصي جایدادونه وو، نه حرص او نه په کمزورو باندې د حکومت کولو شوق. طبیعت په انسان باندې مهربان و، انسان یې په سخې غېږه کې اسوده ژوند کاوه. طبیعت او انسان د یو بل مله وو.

خو، شواهد دغه افسانې او تصورات نه تاییدوي. تاریخ راته وایي چې بشر له پیله لا په اختلافونو او میرڅیو کې ایسار و او زورورو یې د کمزورو زبېښلو ته متې رانغښتې وې. لوږه وه، کاختۍ وې او جګړې وې. خلکو د نس د مړولو لپاره حیوانات ښکارول، مېوې یې خوړې او نباتات یې ټولول. د سولې په وخت کې به زورورو په اکثرو امکاناتو خېټه اچولې وه او کمزوري به مجبور وو چې هغه ورپاتې لږ څه په خپلو کې سره ووېشي. د نامتو مفکر هابس په قول، ژوند خورا بې خونده او وحشي و.

د زرینو زمانو اسطورې شاید د دې لپاره جوړې شوې وي چې له اوسنیو مشکلاتو د خلاصون او د هاغه زرین دوران د احیا لپاره په خلکو کې سېکه او جذبه پیدا کړي. د زرین زمان د شتون مفکورې مورخانو ته دومره خوند ورکړی دی چې په تاریخ کې یې د هغې د ځایولو کوښښونه کړي دي. مثلا د مسلمانانو تاریخ د عباسي خلافت د اوج زمانې ته د زرین دوران په سترګه ګوري او فخر ورباندې کوي. په دې دوران کې عربو لور په لور فتحې وکړې، ډېرې سیمې یې ونیولې او د مغلوبو ملتونو د امکاناتو په مټ یې داسې امپراطوري جوړه کړه چې د هغه وخت تر بلې هرې واکمنې پیاوړې او شانداره وه.

نوی پایتخت، بغداد، د تجارت او کلچر په مرکز بدل شو، یوناني حکمت په عربي ترجمه شو او د یو زر او یو شپې شهکار وپنځېده. د دغه زرین دوران به داسې زړه وړونکی انځور جوړ شو چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

را وروسته نسلونو د عربو د وياړ د زمانې د بيا راتلو ارزوګانې وکړې او تر نن پورې د يو اعلی مثال او د افتخار د وخت په سترګه ورته کتل کېږي.

په اندلس يا اوسنۍ اسپانيا باندې د مسلمانانو حکومت هم زرين دوران بلل شوی دی. ځکه په دې دوران کې له مسلمانانو، عيسويانو او يهودو جوړه شو کلتوري ټولنه په سوله کې اوسېده او د مختلفو عقيدو کسانو د يو بل د زغملو چل زده کړی و. دوی يو داسې فرهنګ ايجاد کړ چې اروپايانو ورباندې هغه د چا خبره زړه بايلود او په اندلس کې د لويو پوهانو په قلم ليکل شوي کتابونه يې په خپلو پوهنتونونو کې د لوستلو او زده کولو لپاره غوره کړل.

نورو ملتونو هم د خپلو وطنونو په تاريخ کې زرينې زمانې په نخښه کړې او ځلولې دي. د هندوانو په عقيده د راما (هندو بګوان او افسانوي پاچا، ژباړن) زمانه زرينه وه، حال دا چې نور باوري دي چې د ګوپتا د واکمنۍ په دوران کې د هندوايزم قوانين بشپړ شول او دغه دين وغوړېد. په هند کې د آشوکا امپراطورۍ ته هم د مثالي دوران په سترګه کتل کېږي، ځکه آشوکا قدرت او عظمت ته د رسېدو لپاره جګړه نامناسبه وسيله وبلله، جنګ يې وغانده او د تشدد نه کولو ايديولوژي يې غوره کړه. د هند د مغولو په دوران کې د اکبر زمانه طلايي برخه معرفي شوې ده. په دې وخت کې د مغولو قدرت پوره ټينګ او سلطنت خورا شتمن شو. موږ د اکبر د دوران د قدرت او ثروت انعکاس د هغه د دربار په شان و شوکت او عظمت کې وينو.

دا دستور دی چې مخ په زوال ټولنه به په ماضي کې پناه اخلي او په تېر وياړ به ځان ته تسل ورکوي. سياستوال د زرين دوران تصورات د ځان په ګټه استعمالوي او خلکو ته وايي چې که يې دی قدرت ته ورساوه نو د سولې او عدالت هاغه له ګوتو وتلی دوران به بيا راژوندی کړي. دغسې سياستوال په وروسته پاتې ټولنو کې ښه چلېږي.

پرمختللې ټولنه هېڅ وخت په ماضي پورې زړه نه تړي او په تېر زرين دوران پسې نه ګرځي. دوی په نن کې اوسي، د نن د بهترۍ هڅه کوي او د لا روښانه او نېکمرغې سبا فکر ورسره وي. راديکال مفکران او انقلابيان هم د زرينې زمانې نظريه نه مني. دوی ماضي ته د ترقي په لاره کې د خنډ په سترګه ګوري او په دې عقيده دي چې د لا روښانې سبا لپاره پکار ده چې نه يوازې په پرون چليپا راوباسو بلکې د نن ارزښتونه او دودونه هم بدل کړو. د دوی په نظر طلايي دوران په پرون کې نه، په سبا کې پټ دی او د رسېدا لاره يې دا ده چې له ظلم او استثمار سره مبارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي. د مارکسيستو په اند، طلايي دوران ته هغه وخت رسېدای شو چې په ټولنه کې مساوات قايم شي. ديندراه خلک په دې دنيا کې د زرينې زمانې تمه نه لري، د دوی په نظر، زرين وختونه د هغې دنيا دي او هلته به ښې شيبې د ګناهګارو نه، بلکې د متقيانو په نصيب وي.

پوښتنې:

۱. د ليکوال تيسز يا اصلي موضوع څه ده؟ ده ولې د دې مسئلې د سپړلو ضرورت احساس کړی دی؟ په مقاله کې کومې ستونزې ته اشاره شوې ده؟ دې ستونزې ته حل لاره وړاندې شوې ده؟ حل لاره يې واقع بينانه ده؟

۲. د مقالې اساسي ټکي کوم دي؟

۳. د مقالې په کومو کلمو او اصطلاحاتو سم پوه نه شوې؟

۴. د مقالې خلاصه څه ده؟ په خپل ذهن کې د مقالې خلاصه جوړه کړه.

۵. دغه مقاله د لوستونکو عواطفو ته خطاب کوي، که يې عقل يا يې باور ته؟

۶. د مقالې په لوستلو سره په تا کې کوم احساس پيدا شو؟ خوشحاله شوې، خپه شوې، که غوسه؛ د وياړ احساس درته پيدا شو که د شرم يا افسوس؟ ولې؟

۷. په مقاله کې کافي دليلونه راغلي وو چې ستا فکر بدل کړي؟

۸. د مقالې ليکوال څومره د باور وړ دی؟ ته يې پېژنې؟ د هغه د شخصيت، علمي سويې او مسلک په اړه څه معلومات لرې؟

دوهم فعاليت: مقاله بيا ولوله او بيا د کتابچې د پاڼې په منځ کې يوه عمودي کرښه وباسه. په ښي طرف کې يې د مقالې مثبت ټکي وليکه او په چپه خوا کې يې منفي اړخونه لست کړه. وروسته د ليکوال د نظرونو مخالفې نظريې پيدا او نوټ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم. د نقد د ليکلو پړاو

کله چې نقد ليکو، بايد لومړی د اثر او ليکوال په اړه يې خبرې وکړو. بيا خپل تيسز وړاندې کوو او وروسته د اثر لنډيز بيانوو؛ ورپسې د اثر مثبت او منفي اړخونه راسپړو او په پای کې نتيجه او خپل وروستی قضاوت وړاندې کوو.

۱. د اثر معرفي: د اثر عنوان، ژانر، تيسز، ليکوال، د ليکوال هدف، او د اثر اهميت بيانوو. البته دا برخه بايد لنډه وي.

۲. د خپل تيسز بيان: په دې برخه کې د اثر په اړه خپل کُلي نظر وايو چې په کې د اثر ښېګڼې او بد ګڼې دواړه رانغاړل کېږي.

۳. د اثر لنډيز: په لنډه توګه وايو چې ليکوال په دې اثر کې څه ويلي دي. دلته د اثر عمده ټکي را اخلو.

۴. نقد: وروسته د اثر پر مثبتو او منفي اړخونو خپل نقد او نظر ليکو. د مقالې اصلي برخه همدا ده او د اثر له خلاصې سره په ګډه د مقالې شاوخوا ۸۰ فيصده بايد وي.

۵. نتيجه او قضاوت: د مقالې په پای کې خپل وروستی قضاوت بيانوو او همدارنګه د اثر د لا بهترۍ لپاره خپل نظر ليکو چې که ليکوال داسې کړی وای، اثر به يې تر دې ښه شوی و.

اوس به د نقد بېلګه وګورو خو لومړی د «زرين وختونه» مقاله يو ځل بيا ولوله.

د «زرين وختونه» نقد او تحليل

«زرين وختونه» د ډاکټر مبارک علي مقاله ده چې د ده د مقالو په يوه ټولګه «د تاريخ سبقونه» کې راغلې ده. دا کتاب چې اسدالله غضنفر ژباړلی دی، په جلال آباد کې مازديګر کتاب پلورنځي په ۱۳۹۲ کال کې چاپ کړی دی. ډاکټر مبارک علي په ۱۹۴۱ ميلادي کې د هند په ټونک کې زېږېدلی دی او د هند تر وېشل کېدو وروسته، له کورنۍ سره پاکستان ته مهاجر شوی دی. ده په انګلستان او جرمني کې د تاريخ په څانګه کې لوړې زده کړې کړې دي او دکتورا يې په کې اخيستې ده. دی د سندهـ پوهنتون د تاريخ ديپارټمنټ مشر ـ و او تر ۵۰ زيات کتابونه يې کښلي دي. دی تاريخ په داسې ښه بيانوي چې د نن ورځې د ستونزو حل په کې وينو او درس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورنه اخیستی شو. دا مقاله يې هم ځکه لیکلې ده چې لوستونکي له ناسمو باورونو راوګرځوي او د ستونزو واقعي حل ته يې وهڅوي.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې دا مسئله راسپړي چې ځینې خلک هسې فکر کوي چې په پخوا زمانو کې داسې زرین وختونه تېر شوي دي چې ټوله دنیا په کې ګل و ګلزار وه او ټول انسانان په کې خوښ او سوکاله وو. دی د ځینو مسلمانانو باور یادوي چې د عباسي خلافت دوره د اسلامي نړۍ طلایي وختونه بولي، همدارنګه يې د هندوانو عام باورونه راوړي دي چې ځوک د «راما»، ځوک د «ګوپتا»، او ځینې د «آشوکا» زمانې زرینې ګڼي. لیکوال ادعا کوي چې تاریخي شواهد دا راښيي چې انسانان په هر وخت کې ستونزې درلودې، زورورو به هر وخت کمزوري ځپل، جنګونه به وو، کاختۍ به وې، لوږې او ناروغۍ به وې.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې پر زرینو وختونو د باور کولو علت دا ښيي چې وروسته پاتې ټولنې چې له اوسنیو ستونزو سره مبارزه نه کوي، د تېر تاریخ په ویاړونو ځان ته تسلي ورکوي. همدارنګه سیاستوال دې باور ته هوا ورکوي او خلکو ته وعدې ورکوي چې که واک ته ورسېږي نو بیا به هماغسې طلایي وختونه راولي. خو د ده په باور پرمخ تللې ټولنې بیا په تېرو وختونو ځان نه خوشحالوي، بلکې نن هلې ځلې کوي چې خپله سبا په طلایي زمانه بدله کړي.

لیکوال د زرینو وختونو نظریه ردوي او وايي چې تاریخي شواهد يې راښيي چې داسې وختونه هېڅ کله نه دي تېر شوي خو د خپلې ادعا د اثبات لپاره يې مثالونه او شواهد نه دي راوړي چې لوستونکي وربانديې زیات باور وکړي. ده دا خبره کړې ده چې مثلاً مسلمانان د اندولس اسلامي خلافت ځکه زرین دور بولي چې هاغه مهال مسلمانان، عیسویان او یهودان په سوله کې سره ګډ اوسېدل او تر منځ يې شخړې نه وې او په دې دور کې لویو پوهانو داسې کتابونه ولیکل چې تر ډېره وخته پورې د اروپا په پوهنتونونو کې تدریسېدل. خو دا يې نه دي ویلي چې په هاغه زمانه کې کومې ستونزې وې او ولې باید هاغه دور زرین وخت و نه بولو.

په مقاله کې د رادیکالو مفکرانو او انقلابیانو نظر راغلی دی چې وايي د ښې راتلونکې له پاره باید پر پرون چلیپا وباسو. حال دا چې د تاریخ له مثبتو تجربو څخه ګټه اخیستلی شو. مثلاً عباسي خلافت ځکه نسبتاً ښه دور و چې هلته د فکر او نظر آزادي وه. دغه آزادي سبب شوه چې مسلمان پوهان ډېر علمي کشفونه او اختراعات وکړي. له بلې خوا د مامون رشید په واکمنۍ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيت الحکمت جوړ شو چې سلګونه پوهان په کې د علم په توليد بوخت وو. همدارنګه په هاغه وخت کې معماري، صنعت، تجارت، او هنرونه ښه غوړېدلي وو. هاغه مهال د مخالفو نظرونو او فکرونو زغمل عام وو ځکه خو تشدد او خشونت په کې کم وو. نو که موږ غواړو چې له اوسنيو ستونزو خلاص شو، کولی شو د هاغه زمانې له تجربو څخه ګټه واخلو.

ليکوال دا ستونزه هم ياده کړې ده چې ځينې سياستوال هسې خلک غلطوي او تشې وعدې ورکوي چې د پلانکي دور په شان به بيا د سوکالۍ او آرامۍ وختونه راولي. د دې ستونزې حل يې دا ښودلی چې د زرينو وختونو نظريه بايد و نه منو. دا ستونزه داسې هم حل کېدای شي چې له سياستوالو وغواړو چې د تشو شعارونو پر ځای دې د ښې راتلونکې له پاره خپل پلان او خپله طرحه ووايي او بيا وګورو چې طرحه يې واقع بينانه او د عملي کېدو ده، که نه.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې زموږ يوه اساسي ستونزه راسپړلې ده. پر زرينو وختونو او تېرو وياړونو تکيه کول، انسان په لټۍ اخته کوي او له زيار او کوښښ يې يو څه راګرځوي. ليکوال د زرينو وختونو په اړه د خلکو د باورونو نمونې راوړې دي او د دې باورونو علت يې توضيح کړی دی. خو د ليکوال دليلونه ډېر قانع کوونکي نه دي ځکه چې د زرينو وختونو د مفکورې د ردولو لپاره يې کافي شواهد نه دي وړاندې کړي. که د مقالې ليکوال د خپلې ادعا د اثبات له پاره شواهد او مثالونه راوړي وای، د مقالې اغېزه به يې لا زياته شوې وای.

لومړی فعاليت: پورتنی نقد يو ځل بيا ولوله او بيا د دې پوښتنو ځوابونه وليکه.

١. د مقالې د ليکوال معرفي څنګه شوې ده؟

٢. د مقالې خلاصه او اساسي ټکي سم راخيستل شوي دي؟

٣. د مقالې کوم مثبت او کوم منفي ټکي ياد شوي دي؟

۴. تحليلګر د مقالې د لا بهترۍ له پاره څه سپارښتنه کړې ده؟

۵. په دې نقد کې څه کمی وينې؟ د لا ښه کېدو له پاره يې څه وړانديز لرې؟

دوهم فعاليت: اوس نو ستا وار دی چې نقد وليکې. د استاد محمد محق له کتاب «واليل اذا عسعس» څخه دغه راخيستل شوې مقاله ولوله او د نقد ليکلو له اصولو سره سم ليکنه پرې وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاقو پیغمبر، له اخلاقو ناخبره امتیان

د اسلام د پیغمبر ص د پېژندنې لپاره بهترینه منبع قرآن مجید دی، ځکه چې د مسلمانانو لپاره دا یوازینۍ قطعي‌الثبوته منبع ده. مذهبي روایتونه، تاریخي داستانونه او عامیانه اسطورې کافي علمي اعتبار نه‌لري چې د هغوی په وسیله د حضرت محمد ص رښتینې څېره راوښیي.

قرآن د اسلام د پیغمبر په راپېژندلو کې د هغوی پر معجزو او خارق‌العاده صفتونو ټینګار نه‌کوي، او نه د هغوی بې حد و حصره پوهه یادوي، نه یې د لیکوالۍ او وینا هنر راځلوي، نه یې د ډېر ځواک او قدرت خبره راته کوي، نه یې د بریاوو او فتوحاتو او نه یې د هغو چارو کیسې کوي چې اسطوره خوښوونکي ذهنیتونه یې پالي. د پیغمبر ص د راپېژندلو لپاره، قرآن د هغوی پر اخلاقو ټینګار کوي. قرآن وایي: "و إنک لعلی خلق عظیم"... "فبما رحمة من الله لنت لهم و لو کنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولک"... "و لقد جاءکم رسول من أنفسکم، عزیز علیه ما عنتم، حریص علیکم، بالمؤمنین رئوف رحیم".. "و ما أرسلناک إلا رحمة للعالمین..."

پخپله هغوی هم چې کله د خپل رسالت جوهر او د خپل بعثت وروستی هدف بیانوي نو په ډېرو څرګندو ټکو وایي: "إنما بعثت لأتمم مکارم الأخلاق..." او د عربي ژبې د قواعدو مطابق د "إنما" کلمه، د انحصار حرف دی، یعنې زما په بعثت کې بل هېڅ هدف هغومره مهم نه‌دی لکه د ښو اخلاقو کمال ته رسول. دلته اخلاق یعنې له انسانانو سره عنایت، پر ماشومانو شفقت، د بېوزلو لاسنیوی، د کونډو پوښتنه، د تبعیض له منځه وړل، په زړونو کې د مهربانۍ د زړي کرل، له بدو فکرونو څخه د زړونو پاکول، ... او سلګونه داسې نورې چارې چې د اخلاقو په فضایلو پورې تړلې دي.

تمه خو دا کېدله چې په منځنیو پېړیو کې به د اسلامي تمدن له غوړېدا سره د اخلاقو علم او د اخلاقو فلسفه هم د خورا مهم علم او لوړ فرهنګ په توګه وغوړېږي. سره له دې چې د مسلمانانو د تاریخ په ځینو دورو کې ځینې اخلاقي فضایل لکه مدارا، خیر، ترحم او ... د هاغه مهال د نورو ټولنو په نسبت ښه غوړېدلي وو خو دا هر څه د ظاهربینه فقهي معیشت تر اغېزې لاندې راغلل او هېڅکله اخلاق هغه مقام خپل نه کړ چې ظاهرپالې مناسکي دینداري او فقهې ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دا وروستیو پېړیو کې بیا د اسلامي تمدن له راپرځېدو سره، اخلاق تر ټولو ټیټې کچې ته راولوېدل او مسلمانې ټولنې د بداخلاقۍ او رذایلو په انبار بدلې شوې. ډېرو مسلمانانو ته د اخلاقو بل تعریف غیر له جنسي مسألې او پر ښځو د محدودیتونو له لګولو، نه و معلوم او لا هم نه دی معلوم. اکثره هغه کسان چې د مسلمانانو د وضعیت د بهترۍ لپاره لاس په کار شول، له بده مرغه ویې‌نه‌شول کولی چې جامع تیوري‌ګانې رامنځته کړي. دوی د اخلاقو د اهمیت په اړه یوازې کُلي خبرې کولې او د اخلاقي فضایلو د ترویج او تبلیغ پر ځای یې د مناسکي دینداری احیا ته ملا وتړله چې دا له اخلاقو سره هېڅ رابطه نه‌لري.

نتیجه یې دا راووته چې اوس یې د سر په سترګو وینو. هغه ملت چې ځان د اخلاقو د پیغمبر امت بولي، تر هرچا زیات بداخلاقه دی. دا بداخلاقي د ژوند له معمولي چارو لکه په نوبت کې له درېدلو څخه رانېولې بیا تر لوړترین اخلاقي کاره پورې چې د بني‌آدم انساني کرامت ته ارزښت ورکول دي، لیدلی شو.

همدا وجه ده چې په اسلامي نړۍ کې د دین په نامه داسې ډلې راڅرګندېږي چې پخپله د خورا لویو بداخلاقیو مظهر وي. په دې پېړۍ کې د دین په نامه داسې حکومتونه رامنځته شول چې د غیراخلاقي چارو لویې کارنامې لري او تر نازي او ستالیني حکومتونو وروسته، همدې حکومتونو د تاریخ د بداخلاقو حکومتونو نوم ګټلی دی. پر ځای د دې چې زموږ ټولنې د تسامح، بخښنې، لویي، وروروليٰ، مهرباني، فداکاري او د سالمې انساني ټولنې د نورو فضایلو مظهر وي، دلته تر هر ځای زیات دروغ ویل کېږي، چلبازۍ، تظاهر، ریاکاري، او بې قانوني ډېر لیدل کېږي، دلته د نورو پر خصوصي حریم تېری کېږي، دلته تعصب، تبعیض، ظلم، استبداد، خرافات، بدبینۍ، بدګومانۍ، ناروا قضاوتونه، کرکه او کینه او ډېر نور رذایل پرېمانه دي.

لا بده خو یې دا ده چې ځینې بیا غواړي د دې بداخلاقیو جبران په مناسکي نمایشي دینداری سره وکړي. دوی ګومان کوي چې که دین لري نو اخلاقو ته هېڅ اړتیا نشته. دې حال ته ژړا په کار ده. هغه دین چې سره دښمن وګړي یې سره وروڼه کړل، چې خشنو خلکو ته یې د مهربانۍ او عاطفې درس ورکړ، اوس نو د همدغه دین په نوم د بني‌آدمانو وینې تویول کېږي او عزتونه یې لوټل کېږي او د زرګونو بېګناه وګړو کورونه له خاورو سره خاورې کېږي. نه پوهېږم چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ له دغسې وضعیت سره څرنګه په خپل پیغمبر پورې ځانونه تړلی شو؟ موږ په دې وضعیت کې یوازې د هغوی حیثیت ته لته ورکوو او د هغوی دین بربادوو او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه برخه

۵. ژبه، املأ او انشأ

د ژبې، املأ او انشأ په هکله مې وخت نا وخته مقالې لیکلې وې. نیت مې دا و چې د دې کتاب په پای کې په پښتو متنونو کې عامې املایي – انشایي تېروتنې په نښه او بدیلونه یې وړاندې کړم، خو بیا مې فکر وکړ چې ځینې مسئلې یو څه تشریح او تفصیلي بیان غواړي، نو غوره مې وګڼله چې هماغه مقالې دلته راوړم. په پښتو کتابونو کې ډېرې تېروتنې په «ی» ګانو، د کلمو تر منځ په فاصلې، د کلمو په املأ، د جملو په جوړښت، ژباړه، د سربلونو او د اضافت «د» په کارولو او ځینو نورو برخو کې ترسترګو کېږي چې په دې مقالو کې په تفصیل سره راسپړل شوې دي.

۵. ۱. په پښتو کې د «ی» ډولونه

د تلفظ او استعمال په لحاظ په پښتو کې پنځه ډوله «ی» ګانې دي:

۱. نرمه «ی» (ay) د مفردو نارینه نومونو، صفتونو او د غایب لپاره د ماضي فعلونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکینی توری تل په زور لوستل کېږي.

نومونه: سړی، لرګی، سپېلنی، لوګی، زمری، زلمی...

صفتونه: مېړنی، وتلی، نومیالی، توریالی، جنګیالی، پوښلی...

فعلونه: احمد کتاب راکړی دی .

۲. څرګنده/ معروفه «ي» (i) د جمع نارینه نومونو او صفتونو، د نارینه نومونو په مغیره حالت کې، د غایب شخص د فعلونو او ځینو مفردو ښځینه نومونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکی توری په زېر (کسرې) لوستل کېږي.

جمع نارینه نومونه: سړي، لرګي، لوګي، زمري، زلمي...

د مفرد نارینه نومونو مغیره حالت: سړي ته، له لرګي څخه، د زمري، په/ پر زلمي...

صفتونه: مېړني، نومیالي، توریالي، جنګیالي، پوښلي...

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځینه نومونه: بیاتي،

فعلونه: دوی کار کوي. هغه ځي. اجمل خط لیکي.

۳. اوږده/ مجهوله «ې» (e) د جمع ښځینه نومونو، صفتونو، د مفرد ښځینه نومونو په مغیره او ندایي بڼه کې، د دویم شخص لپاره د حال زمانې په فعلونو کې، او په ځینو نورو ځایونو کې استعمالېږي، مثلاً:

جمعه ښځینه نومونه: ښځې، مېرمنې، دوړې، خاورې، خټې...

صفتونه: ولاړې، تیارې، تورې، سرې، سپینې، ویاړلې...

مغیره نومونه: ښځې وویل. نجیبې ته یې جزا ورکړه.

ندایي حالت: وه ښځې!، اې پېغلې!

فعلونه: څه کوې؟ چېرته ځې؟ ته ښه کار کوې.

همدارنگه په چې، مې، کې، یې، ویې، او ځینو نورو نا مستقلو کلمو کې.

۴. لنډه، زورکی واله، همزه واله یا امریه «ئ» (əy) د جمع مخاطب لپاره د امریه فعلونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکې راغلی توری په زوره‌کي تلفظ کېږي؛ لکه:

تیارسئ، ولیکئ، مه ځئ، ودرېږئ...

۵. لکۍ والـه/ د تأنیـث «ۍ» د تلفظ پـه لحـاظ د امریـه «ئ» سره یـو شـان ده خـو د مفـرد مونث نومونو په پای کې راځي.

نجلۍ، کرکۍ، لورکۍ، خولۍ، نړۍ، بخارۍ ...

۵. ۲. په قتل ورسېدل، سم که نا سم؟

ډېر ځله، بلکې هره ورځ په خبرونو کې اورو او لولو چې په پلانکي ځای کې دومره کسـان پـه قتل ورسېدل یا په شهادت ورسېدل. دا جملې د پارسي د دې جملې ژباړې دي چې وایـي: «... بـه قتل - به شهادت - رسیدند.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

«به» په پارسي کې دوې ماناوې لري: «په» او «ته». کله چې وایو «به تو چې؟» معنا یې ده «په تا یې څه؟» خو «به تو می گویم» یعنې «تا ته وایم». دلته «به» د «ته» معنا لري. همدارنګه «به کابل رسېد» یعنې «کابل ته ورسېد» نه «په کابل ورسېد».

«... به قتل رسید» جمله که همداسې تحت اللفظي - خو سمه - وژباړو «... قتل ته ورسېد» کېږي چې منظور یې «مرګ ته رسېدل» وي. خو دغه جمله په فارسي کې هم بې جنجاله نه ده. که د منطق په تله یې وتلو، «رسېدل» د یوه ارادي عمل نتیجه ده. سړی باید حرکت وکړي چې یو چېرته ورسېږي او حرکت ارادي عمل دی؛ خو هغه کسان چې وژل کېږي، پخپله نه غواړي چې ووژل شي. دوی په خپلو کارونو پسې روان وي چې ځانمرګی برید وشي او ووژل شي، یا په کور کې ویده وي چې الوتکې بمونه وغورځوي او دوی قتل کړي؛ یعنې وژل شوي کسان د خپل مرګ لپاره اراده نه وي کړې. ان پوځیان هم چې د جګړې ډګر ته ځي، په دې نیت نه ورځي چې ووژل شي؛ بلکې نیت یې دا وي چې دښمن ختم کړي. په منطقي لحاظ داسې بیان یوازې د ځانمرګو لپاره مناسب ښکاري؛ ځکه هغوی پخپله په خپل مرګ پسې راوتلي وي. نو په فارسي کې هم بهتره ده «به قتل رسانده شد.» وویل شي؛ ځکه د قتل فاعل بل څوک وي او هغوی چې وژل شوي دي، په ګرامري لحاظ مفعول دي.

البته په فارسي کې دا ډول «غلط معمولونه» کم نه دي او فکر کوم چې نوښت او د نویو جملو جوړولو ته تمایل دغه غلطۍ باب کړې دي. د ملي ټلویزیون په خبرونو کې د یو چا د مرګ خبر داسې راغلی و: «با تأسف اطلاع گرفتیم که ... به رحمت ایزدي پیوست.» د هغه چا په حال تأسف په کار ده چې د خدای رحمت وربانديې شوی وي؟ دا د بې ځایه نوښت نتیجه ده چې په ژورنالیست باندې یې د معنا په لحاظ غلطې خبرې کړې دي.

خو اوس دغو تېروتنو د ژباړې په برکت پښتو ته هم لاره کړې ده. زموږ ژباړونکي ډېر ځله مفهوم نه ژباړي، کلمې ژباړي. دوی د بلې ژبې هرې کلمې ته کلمه لټوي او په هماغه ځای کې یې بږدي چې د مبدأ ژبې په جمله کې راغلې وي. دا به نه هېروو چې هره ژبه ځان ته د جملو جلا جوړښتونه لري. موږ همدا «به قتل رسید» یا «به شهادت رسانده شد» صفا «ووژل شو، شهید شو» ترجمه کولی شو او «یک شخص را به قتل - شهادت رساند.» په پښتو کې «یو کس یې وواژه – شهید کړ» لیکلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۳. د خبریالانو ځینې ژبنۍ تېروتنې

په ژورنالیستیکه پښتو کې نن سبا ځینې نا آشنا خبرې اورو:

- د افغانستان خلک له جګړې ستړي او سوله غواړي.
- نیویارک ټایمز په خپلې پرونۍ ګڼې کې د افغانستان په اړه مقاله لیکلې ده او په یوه برخه کې یې لیکي: ...
- د درې تنه ملکي وګړو په ګډون، پنځه تنه امریکایي پوځیان ووژل شول.

لومړۍ جمله مرکبه جمله ده چې لـه دوو جملـو څخـه رغېـدلې ده: «د افغانسـتان خلـک لـه جګړې ستړي دي.» او «د افغانستان خلک سوله غواړي.» زموږ ژورنالیستان دا نمونه جملې سره یـو ځای کوي، د لومړۍ هغې فعل غورځوي او د دوهمې جملې مبتدا لرې کوي. دوی دا کار د وینـا د لنډولو لپاره او احتمالاً د فارسي او انګریزي ژبـې پـه پېښـو کـوي. پـه فـارسي کـې دا جملـه داسـې راځي: «مردم افغانستان از جنگ خسته و خواهان صلح اند.» که سره جلا یې کړو نـو داسـې لیکـل کېږي: «مردم افغانستان از جنگ خسته اند.» او «مردم افغانستان خواهـان صـلح انـد.» دلتـه وینـو چې د «اند» فعل په دواړو جملو کې مشترک دی، ځکـه یـې د لـومړۍ جملـې فعـل غورځـولی دی. خو په پښتو کې د دې مثال د لومړۍ جملې فعل «دي» دی او د دوهمـې هغـې «غـواړي»، نـو مـوږ دلته نه شو کولی یو فعل ونه لیکو او د بلې جملې فعل اولې جملې ته هم اسـتخدام کـړو. کـه دغـه مرکبه جمله تجزیه کړو نو داسې شی ترې جوړېږي: «د افغانستان خلک له جګړې ستړي غـواړي.» او «د افغانستان خلک سوله غواړي.» البته په فارسي کې هم د داسې تېروتنو مثالونه کم نه دي.

بله عامه تېروتنه د فعل زمانې ته نه پام کول دي. په دوهم مثـال کـې لولـو: «نیویـارک ټـایمز په خپلې پرونۍ ګڼې کې د افغانستان په اړه مقاله لیکلې ده او پـه یـوه برخـه کـې یـې لیکـي: ...» دلته لومړۍ جمله د تېرې زمـانې خـبره کـوي «لیکلـې ده» خـو دوهمـه د اوس مهـال «لیکـي». پـه داسې مواردو کې، ښه به دا وي چې په دواړو جملو کې د عـین زمـانې فعلونـه ولیکـو، مـثلاً پـه دې مثال کې باید دوهمه جمله داسې ولیکو: «په یوه برخـه کـې یـې لیکلـې ده» ښـایي ژورنالیسـتان د فعل د تکرار د مخنیوي په خاطر، د فعلونو زمانې بدلوي. لکه په دې مثال کې چـې «لیکلـې ده» ژر تکرار شوې ده. خو موږ د فعلونو تنوع په بله لاره هم پیدا کولی شو. د دوهمې «لیکلې ده» پر ځـای «راوړې ده» به مناسب بدیل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«د درې تنه ملکي وګړو په ګډون، پنځه تنه امريکايي پوځيان ووژل شول.» دلته «په ګډون» د انګريزي ژبې د «including» ناسمه ژباړه ده چې په فارسي کې هم همداسې غلطه ترجمه کېږي. دا جمله په انګريزي کې داسې معنا ښندي چې په وژل شويو کې درې تنه ملکي وګړي او پنځه تنه امريکايي پوځيان شامل دي. خو «په ګډون» د جمع کولو او سره يو ځای کولو مفهوم لري. په دې جمله کې ملکي وګړي او پوځي امريکايان سره يو شان ګڼل شوي دي. د جملې سمه بڼه دا ده: «اته تنه وژل شوي چې درې يې ملکي وګړي او پنځه تنه يې امريکايي پوځيان دي.» او دغه بله بڼه يې هم ستونزه نه لري: «په وژل شويو کې درې تنه ملکي وګړي او پنځه تنه امريکايي پوځيان شامل دي.»

بله عامه تېروتنه د کلمو او عبارتونو کنايي او استعاري معنا ته له نه پام کولو څخه رازېږي. «پر لاره اچول» چې د فارسي ژبې د «به راه انداختن» ټکي په ټکي ژباړه ده، په فارسي کې د «پيلولو» استعاري معنا لري. ژباړن ته بويه چې د ژبو په دې باريکيو ځان وپوهوي.

«ولسمشر له جلال آباد څخه ليدنه وکړه.» د «رييس جمهور از جلال آباد ديدن کرد.» ناسمه ژباړه ده. په پښتو کې «له ... څخه» د راخيستلو، بېلولو، او جلا کولو مفهوم لري. دا جمله بايد داسې وليکو: «ولسمشر جلال آباد وکوت.» البته ډېر ځله د «ليدل» او «کتل» توپير هم نه کوو، حال دا چې دا دوه بېل فعلونه دي او په معنا کې يې توپير شته. «ليدل» غير ارادي عمل دی خو «کتل» ارادي او قصدي. موږ که وغواړو يا ونه غواړو، تر هغې پورې چې مو سترګې روغې او پرانيستې دي او رڼا شته، راته مخامخ شيان وينو او «ليدل» همدې ته وايي. خو که غواړو چې پخپله اراده يو شی وګورو، دا «کتل» دي. «ډاکټر ناروغ وليد.» له «ډاکټر ناروغ وکوت.» توپير لري. په اوله جمله کې ډاکټر ويني چې هلته يو ناروغ دی خو په دوهمه جمله کې ډاکټر ناروغ معاينه کوي.

موږ چې د نورو ژبو معلومات را اخلو او خپلې ژبې ته يې اړوو، نو بايد دې ته مو پام وي چې کلمې نه، بلکې مفاهيم ترجمه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۴. معياري ژبه، اړتيا که هوس؟

د ځينو ليکوالو له غبرگونه داسې برېښـي چـې د «معيـار» کلمـه د هغـوی پـه ذهـن کـې لـه نيولوگيزم سره غوټه کېږي. دوی اکثراً د غبرگون په توگه وايي: «مـوږ پـه هغـه ژبـه ليکنـه کـوو چـې خپلو میندو رازده کړې ده.» کله چې ژبپوهان سپارښـتنه کـوي چـې ليکـوال دې د لهجـو تـر اغېـز لاندې ليکنې نه کوي، ځينې ملگري داسې انگېري چې دوی د لهجـو پـر لغـاتو بنـديز لگـوي. خـو لکه څنگه چې د ښاغلي پوهاند دوکتور مجاور احمد زيـار د کتـاب لـه سرليکـه جـوتېږي د معيـاري ژبې مفهوم «يوه پښتو ـ کره پښـتو» دی. دوی يـوازې د واحـد گرامـر، لـيکلار او ليـك دود د کـارولو غوښتونکي دي.

نن سبا، چې پښتو چاپي رسنۍ ډېرې شوي دي او هر څوک په ټـولنيزو رسـنيو کـې ليکنـې کوي، وينو چې په دې رسنيو کې څو ډوله ليکدود او گرامر کـارول کېـږي. دا کـار لـه هغـو کسـانو، چې پښتو ژبه د ليك لوست له لارې زده کوي، لاره ورك کوي.

د معياري ژبې د پلويانو او مخالفانو ترمنځ ځينې مسئلې لانجمنې دي چې په سر کې يـې د «ش» پر ځای د لوېديزې لهجې د ليکوالو له خوا د «س» کارول دي. لکه د «شي، شـوم، شـوې» پـر ځای «سي، سوم، سوې». البته دغه د اختلاف ټـکي نسـبتاً لـږ دي او زمـا پـه نظـر لويـه سـتونزه نـه رامنځته کوي.

خو دلته زما مطلب دا دی چې هغه گډوډۍ را پـه گوتـه کـړم چـې د اخـتلاف خـبره پـه کـې نشته، خو زموږ ليکوال يې په ناخبره توگه د لهجو تر اغېزې لاندې رامنځته کړې ده.

۱. د «له» سربل پرځای «د» ليکل، لکه:

ـ زه د کابل نه راغلم.

ـ زمری د احمد سره لاړ.

ـ پټی د گلانو نه ډك دی.

ـ د ښوونکي نه يې اجازه واخيسته.

ـ زه د تاسو نه مننه کوم.

د دغو بېلگو سمې بڼې دا دي:

ـ زه له کابله راغلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ زمرى له احمد سره لاړ.

ـ پټى له ګلانو ډك دى.

ـ له ښوونكي يې اجازه واخيسته.

ـ زه له تاسو مننه کوم.

«د» يوازې په اضافي يا مُلكي تركيب كې او د تخصيص په برخه کې استعمالېږي، لکه «د احمد قلم»، «د کتاب پاڼې»، «د طب پوهنځى».

۲. بله مهمه مساله، چې استاد اسدالله غضنفر د «استادانه نثر» په مقاله کې ياده کړې ده، د «له» له سربل سره د «نه» اوستربل راوړل دي. د استاد په وينا دا كار د جملې مفهوم بدلوي. لکه دا جمله:

ـ زه له کابل نه ځم.

سړى له دې جملې هم مثبته مانا اخيستى شي او هم منفي (ځم، نه ځم). په ځينو مواردو کې سړي ته نه معلومېږي چې د ليکوال موخه څه ده، مثبته که منفي؟ استاد غضنفر وړانديز کوي چې په دې مورد کې بايد د «نه» له خيره تېر شو او پر ځاى يې «ـه» وکاروو، يعنې «له کابله». په دې اړه پوهاند زيار صاحب هم ورته دريځ لري. د دوى په نظر پورته جمله داسې سمېږي:

ـ زه له کابله ځم. (مثبت)

ـ زه له کابله نه ځم. (منفي)

زما په ګومان که څوك غواړي چې د «له» له سربل سره خامخا يو اوستربل وکاروي؛ نو «څخه» به تر «نه» مناسبه وي:

ـ زه له کابل څخه ځم.

ما ته په «څخه» کې پر فعل او يا مفعول باندې تأکيد او ټينګار هم ښکاري. لکه په دې جمله کې:

ـ زه له تا څخه خپه يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته پر «تا» باندې ټینګار محسوسېږي. که زما خبره سمه وي، نو کولی شو چې په عادي مواردو کې د استاد غضنفر وړاندیز عملي کړو او کله چې غواړو پر فعل یا پر مفعول باندې تأکید وکړو له «ځخه» څخه کار واخلو.

۳. د پرتلنې یا مقایسې په برخه کې اکثراً د «تر» پر ځای «له» او یا «د» کارول کېږي. دغه بېلګې وګورئ:

ـ زه له تا نه مشر یم.

ـ کابل د مزار نه لوی دی.

ـ اېمل له اجمل نه وروسته راورسېد.

ـ الوتکه د موټر نه ګړندۍ ځي.

که چېرې دلته «تر» ولیکو، هم به د معنا د التباس مخه نیول شوې وي او هم به مو لیکنه پر معیار برابره شوې وي. استاد زیار په لیکلار ښود کتاب کې همدا خبره کوي:

ـ زه تر تا مشر یم.

ـ کابل تر مزار لوی دی.

ـ اېمل تر اجمل وروسته راورسېد.

ـ الوتکه تر موټر ګړندۍ ځي.

۴. په ختیزه لهجه کې «ږ» له «ګ» او «ښ» له «خ» سره یوځېل تلفظ لري. کله کله ان زموږ لوی لیکوال هم په لیکنه کې دغه توري سره بدلوي، لکه: د «ښخ» پر ځای «خښ» او د «نږور» پر ځای«نګور/ اینګور» لیکي.

زما په ګومان که د کومې کلمې د املا په اړه شك لرو، نو باید له ځانه سره فکر وکړو چې کندهاریان دغه کلمه څنګه ادا کوي. څنګه چې په کندهارۍ لهجه کې هر توری په خپله اصلي بڼه ادا کېږي؛ نو دغه تېروتنه د هغوی په لهجه کې نه رامنځته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. اوسمهال اکثر لیکوال له هغو کلمو، چې «خ» او «ښ» په کې ځنګ په ځنګ راغلي وي، «خ» غورځوي، لکه: «بخښنه» چې «بښنه» لیکل کېږي. فکر کوم چې دا به سم کار نه وي؛ ځکه چې د کندهاري لهجې ویونکي به یې (bashəna) ولولي په داسې حال کې چې سم تلفظ یې (bakhshəna) دی. زما په نظر سړی باید د لیکلو پر مهال د ټولو لهجو ویونکي په پام کې ونیسي-، نه یوازې د خپلې لهجې.

٦. پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار په «لیکلار ښود» کتاب کې د کلمو د وینګ یا تلفظ پر آسانوالي ټینګار کوي او وایي چې د کلمو تلفظ باید هم ښتنو او هم ناپښتنو ته آسانه وي؛ خو موږ وینو چې ځینې لیکوال په لوی لاس ځینو کلمو ته غبرګژبیز توري ورکوي او د استاد سعدالدین شپون خبره «ټ» او «ډ» داسې کاروي چې «د ډېر شد و مد له لاسه یې د سړي کولمې شلوي.» دا کار د هغو بهرنیو نومونو په برخه کېږي چې په اصلي ژبو کې یې غبرګژبیز توري هډو شته نه، لکه دغه بېلګې: سوډان، د عراق ټکریټ ښار، کویټ، ولاډیمیر پوټین. حال دا چې په عربي او روسي کې «ټ» او «ډ» نشته.

۵. ۵. د لهجو کمال

ځینې کسان د ادبي غونډو په کره کتنو کې د معیاري ژبې په پلویتوب خبرې کوي. که یو ځوك په خپل شعر یا نثر کې مثلاً د «هګۍ» پر ځای «هویه» ولیکي یا د «کمیس» پر ځای «خت» وکاروي، نو دوی ورباندې نیوکه کوي چې «هویه» او «خت» معیاري کلمې نه دي. داسې بحثونه کله کله د یوې لهجې ویونکي خوابدي کوي او ممکن د ځوانو لیکوالو، شاعرانو د بې‌لارې کېدو سبب هم وګرځي، دوی به ګومان وکړي چې دا نظر سم دی او بیا به هېڅ کله د خپلې لهجې کلمې استعمال نه کړي.

کلمې که د هرې لهجې وي، کلمې دي، معیاري او نامعیاري ګردسره په کې نشته. د هغو کلمو په باب چې په اصل کې یوه وي، خو په مختلفو لهجو کې یې وینګ بېل وي، بیا یې د املا په برخه کې د معیاري بڼې خبره کېدای شي. لکه «پښه» چې په ختیزه لهجه کې «خپه» ویل کېږي. دلته لازمه ده چې ټول د کلمې اصلي بڼه «پښه» ولیکو، ځکه چې له یوې خوا «خپه» بیا له «خپه = مرور» سره التباس پیدا کوي او له بلې خوا په لیکلو کې د ګډوډۍ سبب کېږي. یا مثلاً د خوست

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو لهجو کې واولونه سره بدلېږي، دوی «پلار» ته «پلور» وايي او «مور» «مېر» بولي. که دوی د خپلې لهجې له تلفظ سره سم ليکل وکړي، نو لويه ګډوډي به راجوړه شي.

دغه مثالونه وګورئ: «ځنډ دې وکړ» ، «تر ټولو تکړه»، «يو شخوند ډوډۍ» دا هغه جملې او عبارتونه دي چې په لوستلو يې سړی په عذابېږي. «ځنډ» پخپله هم درنه کلمه ده ځکه چې په غبرګو ساکنو آوازونو (کلسټر/cluster) باندې ختمېږي، «ن» او «ډ» دواړه په کې ساکن دي او چې بيا بل ناغږن توری «د» هم ورپسې جوخت راشي، تلفظ يې لا سختېږي. «تر ټولو تکړه» کې بيا دا غم دی چې په سر کې يې «ت» ورپسې «ټ» او وروسته بيا «ت» په کې راغلي دي. د دې فقرې تلفظ خصوصاً هغو کسانو ته سخت وي چې مورنۍ ژبه يې پښتو نه ده. په «يو شخوند ډوډۍ» کې په «د» پسې «ډ» ژبه درنوي چې شخوند دې وويل، مجبور يې يوه شېبه مکث وکړې، بيا ډوډۍ ووايې. د ښه کلام يوه ځانګړنه سلاست دی، سلاست دې ته وايي چې جملې په آسانۍ سره روانې ولوستل شي او ژبه په کې بنده نه شي. پورته مثالونه که داسې وليکو نو د سلاست ستونزه به يې له منځه لاړه شي: «ډيل دې وکړ»، «تر ګردو تکړه»، «يوه ګوله ډوډۍ»، «ډيل» په کونړۍ لهجه کې د «ځنډ» معنا لري، په کندهارۍ لهجه کې «ټول» ته «ګرد» وايي، او د غزني او کندهار د سيمې خلك «ګوله» د «شخوند» په معنا کاروي.

موږ په مختلفو لهجو کې د يوه شي لپاره ګڼ نومونه لرو. څومره چې په يوه ژبه کې مترادفې کلمې زياتې شي، هماغومره ژبه وربانددې ښکلې کېږي. ممکن په يوه جمله کې «ببړه» خوند وکړي، خو په بله کې بيا «تلوار» ښه ولګېږي او ښايي بلې جملې ته به «تادي» ښه موسيقي ورکړي.

د معنا د دقيقې افادې لپاره هم په نورو لهجو کې داسې کلمې او اصطلاحات مونډلی شو چې په خپله لهجه کې يې نه لرو. موږ «زړه مې بدېږي» کله د «خوا مې ګرځي» په معنا کاروو او کله د «خوا مې ورته بدېږي» په معنا؛ يعنې زړه مې پرې سوځي. «کاڼی»، «تيږه»، «ډبره»، «کمر» او «ګټه/ ګاټه» د اندازې له نظره سره يو شان نه دي. «لوی»، «غټ» او «ستر» ته د کارونې بېل بېل ځايونه ټاکلی شو. هېڅکله نه وايو «خدای غټ دی». زه فکر کوم که موږ هر يو د هرې لهجې اصطلاحات په خلاص مټ وکاروو، نو ژبه به مو طبيعي تکامل وکړي او هرې کلمې ته به خپل نقش ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې خبرې هم شته چې په يوه لهجه کې به نسبتاً ځېږه، خو په بله لهجه کې به يو څه نرمه وي. که يو چا ته ووايو «ته نه پوهېږې» ممکن رانه خپه شي، خو که همدا خبره ورته داسې وکړو چې «ستا سر پرې نه خلاصېږي» هغومره به پرې بده ونه لګېږي. دلته د جملو اروايي اثر هم اهميت لري. په اوله جمله کې مخاطب ګرموو، يعنې ګناه ستا ده، ته نه پوهېږې. خو په دويمه جمله کې ګناه د مخاطب د سر پر غاړه اچوو، «سر دې پرې نه خلاصېږي» داسې ضمني معنا هم لري چې ګناه خو ستا نه ده، ګناه دې د سر ده چې نه خلاصېږي. بني آدم تل غواړي بري الذمه وګڼل شي.

په لهجو کې ممکن د هغو شيانو لپاره هم نومونه ومومو چې فکر کوو، زموږ په ژبه کې به نه وي او د نيولوګيزم په مرسته ورته نوي نومونه جوړوو. يوه ورځ مې ښاغلي نذير احمد سهار ته وويل چې زه خو کله کله کلانکاري کوم. هغه وويل: «زموږ په لهجه کې کلانکار ته «ستر چارى» وايي.» د نيولوګيزم يوه ستونزه دا ده چې اکثره وخت داسې ترکيبي نومونو په کې جوړېږي چې تلفظ يې آسانه نه وي او/ يا په غوږو ښه نه لګي.

نو هره لهجه داسې څه لري چې معياري ژبې ته يې ورکولی شي. د مختلفو لهجو د کلمو او اصطلاحاتو کارول به مو نثر خوږ، ژبه غني، او د مطلب بيانول آسانه کړي.

٥. ٦. په نومونو او لوحو کې د اضافت اضافي «د»

د اضافت «د» په پښتو کې ملکيت ښيي. کله چې وايو «د سليم کتاب» معنا دا چې کتاب د سليم ملکيت دی. زموږ په اکثرو لوحو او مرکبو نومونو کې د اضافت «د» بې ځايه استعمالېږي. راځئ په دغو لوحو باندې غور وکړو:

- د حبيبيې عالي ليسه
- د کابل پوهنتون
- د آريانا افغان هوايي شرکت
- د افغان ملي بانک

د اکثرو نورو ګرامري تېروتنو په شان، دا ستونزه هم د پارسي عبارتونو د ناسمې ترجمې سوغات دی. په پارسي کې د ملکيت يا نسبت علامه د اضافت «کسره» ده چې ليکل کېږي نه؛ خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تلفظ کې ويل کېږي لکه: «قلمِ محمود» يعنې «د محمود قلم» خو په پارسي کې دغه «کسره» يوازې د نسبت علامه نه ده، دا د صفت او موصوف تر منځ هم راځي مثلاً «قلمِ سياه» معنا «تور قلم» يا «انقلاب اسلامي» چې په پښتو کې «اسلامي انقلاب» کېږي. په پارسي کې صفت تر موصوف وروسته راځي نو که د دواړو تر منځ کسره نه وي تلفظ يې گرانېږي؛ خو په پښتو کې د انگريزي په شان اول صفت راځي بيا موصوف، دلته د تلفظ ستونزه نه پيدا کېږي؛ نو بل ادات يا آواز ته ضرورت نه وي. په عاميانه پارسي کې د تلفظ ستونزې ته په پام سره کله کله صفت او موصوف لکه پښتو کې چې دي، هماغسې راځي مثلاً «گل بچه»، «چپه کاکل»، «سياه موی» ...

په پارسي لوحو کې که د چا نوم راغلی وي؛ نو کسره به يې د اضافت کسره وي لکه «گلفروشي احمد» چې دلته احمد د دوکان د څښتن نوم دی او په پښتو کې هم د اضافت «د» غواړي خو که په لوحه کې راغلی نوم يوازې د مکان يا موسسې د نومولو لپاره استعمال شوی وي؛ نو بيا کسره به يې د اضافت کسره نه وي مثلاً «گلفروشي کابل» دلته کابل يوازې د دوکان نوم دی، دا نوم دغه دوکان له نورو دوکانونو بېلوي.

په يادو لوحو کې راغلي نومونه د دغو موسسو د خاوندانو نومونه نه دي؛ بلکې د موسسو د پېژندگلوي لپاره راغلي دي. «حبيبيه» د «لېسې» څښتن نه دی، «کابل» د «پوهنتون» مالک نه دی، «آريانا افغان» د چا نوم نه دی چې «هوايي شرکت» دې يې ملکيت وي او «افغان» کوم خاص سړی نه دی چې «ملي بانک» دې د هغه وي، په دې ټولو کې «د» بې ځايه راغلی دی. د دې نومونو سمه بڼه دا ده:

- حبيبيه عالي ليسه
- کابل پوهنتون
- آريانا افغان هوايي شرکت
- افغان ملي بانک

البته کله چې داسې مرکب نومونه پخپله د مالک په توگه استعمالېږي يا يو شی يا کس ورپورې ځانگړی کېږي، بيا هغه مهال به په سر کې «د» غواړي لکه «د کابل پوهنتون رييس» چې دلته «رييس» په کابل پوهنتون پورې اړه لري، يا «د آريانا افغان هوايي شرکت الوتکه» چې الوتکه د آريانا افغان هوايي شرکت ملکيت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېرو مواردو کې که په لوحو کې د اضافت اضافي «د» نه وي، په پارسي کې به يې اړولو ته اړتيا نه وي. «افغانستان بانک»، «آسيا مارکېټ»، «کابل ننداري»، «انصاف هوټل» په پښتو او پارسي دواړو کې عين شی راځي بلکې؛ په انگليسي کې هم همداسې ليکل کېږي.

په دې نورو نومونو کې بيا «د» اضافي نه ښکاري:

- ✓ د کورنيو چارو وزارت
- ✓ د پاسپورټ رياست
- ✓ د پولي تخنيک پوهنتون

«د کورنيو چارو وزارت» يوازې د وزارت نوم نه بلکې د هغه د کار ساحه هم معلوموي. موږ وايو «د طب ډاکتر»، «د راډيو انجينير»، «د رياضي معلم»، په دې عبارتونو کې د ډاکتر، انجينير او معلم د کار ساحې ثرگندې شوې دي. «د پاسپورټ رياست» هم همداسې عبارت دی. کله چې وايو «د پولي تخنيک پوهنتون» دلته مو د دې پوهنتون د درسونو ساحه واضحه کړه او دغه پوهنتون مو له نورو پوهنتونونو بېل او خاص کړ؛ ځکه خو «د» ورسره لازمي دی.

۵. ۷. دقت، گردان او ښکلا

استاد اسدالله غضنفر وايي چې کلمې لکه باري حيوان دي، که پر يوې کلمې د ډېرو معناگانو بار يوسو، ملا به يې ورماته کړو. موږ په ځينو موردونو کې دا کار کوو مثلاً د «ټاکل او ټاکنې» کلمې په دې مثال کې: «ولسمشر کرزي ښاغلی فضل احمد معنوي د ټاکنو د خپلواک کميسيون د رييس په توگه وټاکه. ټاکل شوې ده چې دی به د ټاکنيزو ستونزو په ټاکلو کې جدي گامونه پورته کړي.»

دلته ټاکنې د انتخاباتو لپاره، وټاکه د مقررولو يا انتصاب لپاره، ټاکل شوې ده د «قرار است يا اټکل کېږي» پر ځای، او وروستی ټاکل د تعيينولو يا معلومولو په معنا استعمال شوي دي. په دې منځ کې دوې معناوې سره متناقضې او تر يوه بريده متضادې دي. ټاکل يو ځل د انتخابولو (to elect) او بل ځای د انتصابولو (to select) په معنا راغلی دی، حال دا چې (په دې مورد کې) انتخاب د اکثريت په رايو باندې کېږي او انتصاب د شخص او چارواکي له خوا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په باور د «ټاکل» نسبتاً دقيقه معنا تعيينول يا مقررول دي او د انتخاباتو لپاره د دې کلمې استعمال په مشهورو غلطيو کې ګڼلی شو. موږ ته دا لانجه ځکه راپېښه ده چې غواړو خپله ژبه له عربي اصطلاحاتو پاکه کړو، که نه نو انتخابات عامه اصطلاح ده او ګومان کوم اړولو ته يې هېڅ اړتيا نه وه. ځينې ليکوال ګومان کوي چې د عربي کلماتو له شره په آسانه سره خلاصېدلی شو؛ خو دې ته فکر نه کوي چې له دې کار سره د ژبې دقت ته څومره تاوان رسوو. څومره چې په يوه ژبه کې د کلماتو شمېر زيات وي، هماغومره يې دقت زيات وي او دا چانس ورته برابر وي چې د ظاهراً مترادفو کلماتو باريکيو ته پام وکړي او تر ممکنه حده پورې هره کلمه يوازې د يوه مفهوم لپاره استعمال کړي. که دا حتمي وګڼو چې فرضاً د انتخاباتو پر ځای بله پښتو اصطلاح وضع کړو، نو فکر کوم چې «غوراوی» به يې نسبتاً ښه معادل وي؛ ځکه د معنا په لحاظ له انتخاب سره اړخ لګوي.

سربېره پر دې، عربي اصطلاحاتو زموږ ژبه نسبتاً بډايه کړې او ورسره يې د ژبې دقت رازيات کړی دی. عربي کلمې د تصريف يا ګردانولو پراخه تومنه لري خو اکثره پښتو انډولونه يې دغه کمال نه لري. که د انتخاباتو لپاره ټاکنې غوره اصطلاح وګڼو، د «منتخب» چاره به څنګه کوو؟ که موږ د «صفت» پر ځای «ستاينوم» وليکو د «موصوف» لپاره به څه وليکو او د «توصيف» او «متصف» انډول به له کومه کړو؟ له بلې خوا «ستايل» مثبت بار لري او هېڅکله په منفي معنا نه استعمالېږي، حال دا چې «صفت» ښه او بده دواړه معناوې لرلای شي. په ګرامر کې لولو چې صفت د نوم څرنګوالی بيانوي او په څرنګوالي کې ښېګنه او بد ګڼه دواړه راځي.

موږ په خپله ژبه کې زرګونو علمي اصطلاحاتو ته معادلې کلمې نه لرو، دې شي ته مو هله پام واوړي چې علمي ليکنې راژباړو؛ خو د دې پر ځای چې دغو علمي اصطلاحاتو ته په خپله ژبه کې مناسبې کلمې پيدا کړو، خپله انرژي د هغو عربي اصطلاحاتو په شړلو لګوو چې اوس مو راخپل کړې دي او پردي راته هډو ښکاري نه.

د نويو علمي اصطلاحاتو په برخه کې به هم دا لازمه نه وي چې هرې يوې ته يې انډول ولټوو. بيولوژي اوس زموږ په ژبه کې عامه اصطلاح ده او ضرور نه ده چې فرضاً «ژواک پوهنه» يې وبولو. ګومان کوم د هغو اصطلاحاتو لپاره بايد معادل پيدا کړو چې يا خو يې تلفظ زموږ په ژبه کې سخت وي او يا مرکبې کلمې وي. مثلاً «پواينټ آف ويو point of view» داسې مرکبه کلمه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې استعمال يې زموږ د ژبې له جوړښت سره ټکر لري او ګردانول يـې سـخت دي؛ خـو «ليـدلورى» د دې اصطلاح مناسب معادل دی ځکه دقيقاً هماغه معنا ښندي، په غوږو ښه لګېږي او پـه آسـانۍ سره ګردانېـږي (ليـدلورى، ليـدلوري، ليـدلوريو). همدارنګـه «سايکوانااليسـز» دشـپږو څپـو مرکبـه اصطلاح ده چې په پښتو کې يې استعمال نامأنوسه ښکاري نو بهتره ده «ارواشـننه» يـې وبولـو. پـه ځينو ليکنو کې د همدې اصطلاح لپاره «ارواڅېړنه» راغلې ده؛ خو فکر کوم اروا څېړنه به يې دقيـق معـادل ځکـه نـه وي چـې مـوږ څېړنـه د تحقيـق (research) لپـاره اسـتعمالوو او شـننه د تحليـل (analysis) لپاره. له بلې خوا «ارواشننه» په غوږو ښه لګېږي؛ خو «ارواڅېړنه» يـو څـه درنـده ده. لـه دې مثالونو دا نتيجه اخيستلى شو چې د نورو ژبو اصطلاحاتو ته بايد داسې معادل وضع کـړو چـې دقيقاً هماغه معنا ولـري، ګـردان يـا تصريـف يـې آسـانه وي او پـه غـوږو ښـه ولګـي يعنـې د کـاروان صاحب خبره شرنګېدلي وي.

۵. ۸. د ليکوال سبک او د ژبې ظرفيت

د شرقي او غربي متنونو تر منځ يو عمده توپير د ژبې په دقت کې دی. البته له شرقه منظـور زموږ د سيمې هېوادونه دي، نه ټول ختيځ ځکه جاپان، چيـن، جنـوبي کوريـا او ځينـې نـور شرقـي هېوادونه د پرمختګ په لحاظ اوس په غربي نړۍ کې حسابېږي.

ګومان کوم چې د ژبې دقت به په دوو عمده عواملو پورې اړه لري: ليکوال او د ژبې ظرفيت.

زموږ د ټولنو ځينې ليکوال معمولاً قاطع حکمونـو او يـو اړخيـزو قضـاوتونو تـه تمايـل لـري او دغه شی د دوی پر سبک اثر کوي. دا عيب زموږ په ټولنه کې نسبتاً عـام دی. مـوږ او تاسـې روزانـه په بحثونو کې اورو چې فرضاً «د افغانستان نـوي فيصـده دولتـي چـارواکي پـه فسـاد ککـړ دي؛ لـه ښځو سره تاوتريخوالى خورا زيـات شـوی دی؛ د هـوا د ککړتيـا يـوازينی علـت زاړه موټرونـه دي ...» زموږ کارپوهان معمولاً د خپلو دغو خبرو لپـاره سـند نـه لـري. د اداري فسـاد د فيصـدۍ انـدازه پـه سروې‌ګانو او احصاييو معلومېدلى شي؛ خـو ګومـان کـوم داسـې عمـومي سروې بـه نـه وي شـوې. «خورا زيات» مبهم صفت دی او دقيق معلومات نه شي راکـولی. د هـوا ککړتيـا ګـڼ علتونـه لـري او زاړه موټرونه يې يوازې يو علت دی، نه يوازينی علـت. د وينـا همدغـه طـرز زمـوږ ليکنـو تـه هـم لاره کړې ده؛ خو غربي ليکوال بيا معمولاً خبرې په احتياط سره کـوي او اکـثراً د قـاطع حکـم پـر ځـای

(c) ketabton.com: The Digital Library

احتمال يادوي. مثلاً د محرقې يا لويې تبې په اړه، ممکن زمونږ ډاکتر وليکي: «په لويه تبه کې د ناروغ د بدن حرارت ۴۲ درجو ته لوړېږي»؛ خو غربي ليکوال به وايي: «په محرقه کې ممکن د ناروغ تبه ۴۲ درجو ته ورسېږي.» يا مثلاً زمونږ ليکوال به ليکي: «په پښتو کلاسيکو ادبياتو کې د پاراډاکس بېلگې نشته.» خو غربي څېړونکی به همدا مطلب داسې بيان کړي: «ما په معلومو پښتو کلاسيکو ادبياتو کې د پاراډاکس بېلگې نه دي موندلې.»

استاد محمد صديق روهي چې «د ښوونې او روزنې عمده اصطلاحات» په کښلو کې د مېرمن ساهرې شريف لارښود استاد و، د کتاب په سريزه کې وايي: «محترمه ساهره د ضرورت په اندازه په انگريزي ژبه پوهېږي، له انگريزي قاموسونو او ځينو نورو منابعو څخه استفاده کولی شي، د ښوونې او روزنې په باره کې يې کافي مطالعه کړې ده او له دې امله په خپله تخصصي څانگه کې پرابلم نه لري.»

په دې پراگراف کې استاد روهي د مناسبو صفتونو او قيدونو د استعمال او د غيرضروري هغو د نه استعمال په وسيله خپل بيان دقيق کړی دی. دی مبالغه نه کوي او نه وايي چې مېرمن ساهره شريف په انگريزي ډېره ښه پوهېږي؛ بلکې وايي «د ضرورت په اندازه» پوهېږي. دا ادعا هم نه کوي چې شاگرده يې له ټولو منابعو څخه پوره پوره استفاده کولی شي؛ بلکې احتياط کوي او وايي چې «له ځينو نورو منابعو» څخه استفاده کولی شي.

شخصي عواطف او احساسات بل عامل دی چې د بيان دقت ته زيان رسوي. استاد روهي د مېرمن ساهرې د پلار شاگرد و او گومان کوم چې څه نوره خپلوي به هم سره لري. که د استاد روهي پر ځای بل څوک وای، ممکن ساهره شريف به يې ډېره ستايلې وای او مبالغې ته به يې لاره خلاصه کړې وای؛ خو ده خپلو عواطفو ته اجازه نه ده ورکړې چې ليکنې ته يې لاره وکړي.

د همدې سريزې په پای کې استاد محمد صديق روهي وايي: «محترمه ساهره کريمي [اوس ساهره شريف.] د دغې علمي تحقيقي پروژې په بشپړولو سره ثابته کړه چې په خپله ساحه کې اکاډميک کارونه پر مخ بيولی شي. زه د لارښود استاد په توگه د دې کار او زيار مثبت ارزيابي کوم او محترمه ساهره کريمي د معاون محقق رتبې ته د ترفيع مستحقه بولم.»

خو د کابل پوهنتون د ښوونې او روزنې د پوهنځي استاد، پوهنوال محمد نادر شاه نيکيار، په خپل تقريظ کې داسې ليکلي دي: «... ما دغه اثر (د ښوونې او روزنې عمده اصطلاحات) په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر غور او دقت سره ولوست ... په لنډ ډول ویلی شم چې محترمې ساهرې کریمي په دې ساحه کې یو ډېر مهم او ګټور علمي او اکاډمیک کار تر سره کړی ...»

د استاد حبیب الله تږي په «پښتانه» کتاب کې هم سړی له همداسې دقیق نثر سره مخ کېږي چې له مبالغې، بې ځایه ټینګار، قاطع حکمونو او نورو عیبونو پاک ښکاري.

د ژبې ظرفیت بل عامل دی چې د متن پر دقت اثر کوي. صفتونه او قیدونه د ژبې په دقت کې اساسي رول لري؛ خو شرط دا دی چې په مناسب ځای کې استعمال شي او له بې ځایه کارولو یې ډډه وشي. په پښتو کې سړی معمولاً د دې دوو توکو له کمی سره مخ کېږي. مونږ د یوه شي د مقدار یا اندازې لپاره اکثراً مبهم صفتونه «هېڅ، خورا لږ، لږ، زیات، بیخي زیات» استعمالوو. دغه صفتونه د علمي او دقیق متن په درد چنداني نه لګېږي. په علمي متن کې که وایو چې په افغانستان کې د اوبو کچه ټیټه شوې ده، باید اندازه یې د امکان تر بریده دقیقه وښییو چې فرضاً د لس کاله پخوا په نسبت اوبه نیم متر کښته شوې دي او یا دغه اندازه په فیصدي وښییو مثلاً د اوبو کچه پنځه فیصده ټیټه شوې ده.

د پېښو د تکرر یا فریکونسۍ د ښودولو لپاره په پښتو کې مناسب قیدونه په آسانه نه شو موندلی، خو په انګلیسي کې ګڼ قیدونه شته چې هر یو یې د پېښو تقریباً معینه فیصدي ښيي. زه چې کله کله طبي متن ژباړم، حیرانېږم چې مناسب قید ورته له کومه کړم، مجبورېږم د عربي «ندرتاً، بعضاً، معمولاً، غالباً، اکثراً، عموماً، عمدتاً» وکاروم؛ خو دا قیدونه هم د انګلیسي- د ټولو قیدونو« seldom, sometimes, mainly, often, occasionally, usually, always, generally ...» ځواب نه شي ویلی. له بلې خوا، مونږ داسې اجماع نه لرو چې فرضاً «غالباً» یعنې څو فیصده؟ یا د «معمولاً» او «عموماً» ترمنځ توپیر څه دی؟ یا دا چې «عمدتاً» زیاته اندازه ښيي که «اکثراً»؟ نو که غواړو چې ژبه مو د علمي لیکنو د لیکولو جوګه شي، باید چې د قیدونو په اړه غور وکړو. د قیدونو په اړه زمونږ د ژبې بله ستونزه دا ده چې د حالت یا څرنګوالي قیدونه مو معمولاً یوه کلمه نه وي؛ بلکې د دربو کلمو ترکیب وي، مثلاً: په دقیق ډول، په مناسبه توګه، په بې ساري شکل، په ښکلې بڼه ، په دقت سره، په تېزۍ سره، ... که په متن کې ډېرو قیدونو ته اړتیا وي، دا ډول ترکیبي قیدونه د نثر ښکلا ته تاوان رسوي. زما په فکر بهتره ده چې په داسې موردونو کې یا خو د قیدونو عربي بڼه ولیکو، مثلاً:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- «په دقيق ډول» ويلی شم چې دا کار د طالبانو دی. = دقيقاً ويلی شم چې دا کار د طالبانو دی.
- د بېلگې په توگه: صابون، شامپو، پوډر ... = مثلاً: صابون، شامپو، پوډر

يا دا چې د قيد پر ځای صفت وکاروو، مثلاً:

دانش خپرندويه ټولنه کتابونه په دقت سره، په مسلکي توگه او په ښکلې بڼه چاپوي. = دانش خپرندويه ټولنه کتابونه دقيق، مسلکي او ښکلي چاپوي.

د ښوونځيو او پوهنتونو، په تېره بيا د ښوونځيو شاگردانو ته معلومات بايد په دقيقه ژبه وليکو، گنې له هغوی څخه به لاره ورکه شي. اکثرو شاگردانو ته هغه څه چې په مکتب يا احياناً په پوهنتون کې ورښودل کېږي، د کاڼي کرښې ښکاري، نو بايد څه چې ورته ليکل کېږي، تر وسې پورې دقيق وي. دقيقه ژبه سربېره پر دې چې شاگردانو ته سم معلومات رسوي، دوی هم له دقيق بيان سره روږدي کوي او دوی چې لويان شي، بيا به له خپلو خبرو سره احتياط کوي او زموږ د نسل د اکثرو وگړو په شان به هوايي خبرې نه کوي.

۵. ۹. فاصله

دغه کلمې به څنگه ولولئ: اوروم – اوپهنتيجه - اوناپايه اوبې – اوله

که دغه کلمې د جملې په منځ کې همداسې راغلې وي، ممکن تاسې يې د قرينې له مخې سمې ولولئ خو دا تمه له مبتدي لوستونکو نه شو کولی. زوی مې په پنځم ټولگي دی. ها بله ورځ يې په پښتو کتاب کې يو درس لوست، پوښتنه يې وکړه چې «اوښځې» څه معنا؟ حيران شوم چې دا نو څه بلا ده. که گورم چې د «او» او «ښځې» تر منځ فاصله نشته. په هغه متن کې چې ما اقتباس ځنې کړی دی، د پورتنيو کلمو او عبارتونو سمه بڼه داسې ده: «او روم» منظور د روم ښار دی، «او په نتيجه ...»، «او ناپايه او بې ...»، «او له ...»

يوه موده د يوې مجلې ايډيټر وم. لوی جنجال د ليکوالو په ليکنو کې د فاصلې نه مراعاتول راته جوړ و. دا ستونزه په ډېرو ليکوالو او د ښوونځيو په گڼو کتابونو کې شته. کله کله د فاصلې نه ورکول يا بې ځايه فاصله د جملې مفهوم بدلوي. مثلاً د فلسفې په اړه د يوه ليکوال په مقاله کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا جمله: «د خدای رحمت محدود وي.» حال دا چې مطلب يې دا وو چې ملايان د خدای رحمت محدودوي. ده د «محدودوي» په منځ کې له بې ځايې فاصلې سره هماغه کار کړی و چې ملايانو غوښتل يعنې «د خدای رحمت يې محدود کړی و». په بل ځای کې يې ليکلي وو «تا ته او روم» دلته هم د «اوروم» په منځ کې، چې يوه کلمه ده، فاصله «او» «روم» جوړ کړی دی. په دې بل مثال کې بيا د فاصلې نه ورکول، معنا بدله کړې ده: «نيکي اوبدي» يعنې يو څوک نيکي د ټوکر په شان اوبدي حال دا چې منظور يې «نيکي» او «بدي» دی.

څو ورځې د مخه مې د يوې مطبعې له ډيزاينر سره پر يوه کتاب کار کاوه. ده په ډېرو ځايونو کې د اضافت «د» له ورپسې کلمې سره نښلولی و. «دافغانستان»، «دکتاب»، «ددې» ... ما ورته وويل چې تر «د» وروسته دې فاصله ورکړي. ده ويل چې «د» خو کومه معنا نه لري چې کلمه يې وګڼو او جلا يې وليکو. دا سمه ده چې د اضافت «د» او د ربط توري مستقلې کلمې نه دي خو کله چې په جمله کې راځي، بايد جلا وليکل شي که نه نو د متن لوستل به راته سخته کړي.

اکثره ليکوال تر هغو کلمو وروسته لازمه فاصله نه ورکوي چې په «ا، د، ذ، ر، ز، ژ، ړ، و» ختمې شوې وي. دا کار به ځکه کوي چې دغه توري له خپل مابعد توري سره نه نښلي. خو په کار ده چې تر هرې کلمې وروسته فاصله ورکړو.

د فاصلو په برخه کې په پښتو کې بله لانجمنه مسئله د فعلونو او مرکبو نومونو ده. «را نه غی»، «و به نه شي» «ګل مير»، «احمد جان» ... دلته که پوره فاصله ورکوو، په اصل کې واحده کلمه په څو ټوټو وېشو او که يې نه ورکوو، ګډوډې جوړوي. دا نه معلومېږي چې د چا نوم «احمد جان» دی که نوم يې «احمد» دی او مور له نازه «جان» ورسره ليکلی دی. پارسي ژبو د دې ستونزې لپاره نيم‌فاصله جوړه کړې ده او په عبارتي فعلونو او مرکبو نومونو کې يې کاروي خو په پښتو متنونو کې تر اوسه پورې د نيم‌فاصلې کارول عام شوي نه دي. که نيم‌فاصله ولرو، «را نه غی» داسې ليکلی شو «رانه‌غی» چې يوه کلمه راته وايسېږي او همدارنګه د «نرم والی = نرم‌والی، ليک دود = ليک‌دود، بې لاری = بې‌لاری ...» ستونزه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۱۰. د فعلونو تکرار/ د اوبو د څاڅکو ځنډ

ویل کېږي چې د هټلر په زندانونو کې د شکنجې یو ډول دا و چې زنداني به یې د اوبو نل ته کېناوه. له نله څخه به په هرو څو شېبو کې یو یو څاڅکی د زنداني پر سر څڅېده. نل به د زنداني له سره پوره پورته لګېدلی و او څاڅکی به د سړي په سر لکه د ځنډ وار لګېده. دا خبره هم کېږي چې دا د شکنجې یو له ډېرو سختو ډولونو څخه و چې سړی به یې ان لېونی کړ. د دې شکنجې د سختوالي یوه وجه دا هم کېدای شي چې څاڅکي په کې په منظمو زماني فاصلو سره څاڅي او سړی یې په هماغه شېبه کې د څڅېدو توقع لري. دغه څو شېبې چې د دوو څاڅکو د څڅېدو تر منځ تېرېږي، سړی لا ډېر ځوروي ځکه پوهېږي چې بل څاڅکې به را روان وي.

په موسیقۍ کې د طبلې او ډول درزا هم په منظمو زماني فاصلو سره اورو، خو دا غږونه زموږ په غوږونو لکه د مور د للو للو آواز خواږه لګېږي. په شعر کې قافیه او ردیف همداسي دي. که په ردیف کې فعل هم واقع شي، نو سره له دې چې د هر بیت په پای کې هماغه فعل تکرارېږي، بد راباندې نه لګېږي، بلکې خوند هم راکوي. خو په نثر کې که یو فعل په څو پرله پسې جملو کې یا په یوه متن کې بیا بیا تکرار شي، سړی عذابوي، دلته فعل د شکنجې د اوبو څاڅکو ته ورته وي. دغه مثال وګورئ:

د پاراګرافونو د جملو ترتیب کله د زماني منطق «په اساس وي»، کله د مکاني منطق «په اساس وي» ، کله د علت او معلول د رابطې «په اساس وي» او په هنري، ادبي اثارو کې خو د راوي د روحي حالت «په اساس هم وي».

ما قصداً په دې پاراګراف کې د «په اساس وي» ترکیبي فعل څلور ځله تکرار کړی دی. د پاراګراف اصلي بڼه داسې ده:

«د پاراګرافونو د جملو ترتیب کله د زماني منطق په اساس وي، کله مکاني منطق ته اړتیا وي، کله د علت او معلول رابطه مهمه شي او په هنري، ادبي اثارو کې خو دا هم مهمه ده چې د راوي روحي حالت څنګه دی.»

دغه پاراګراف مې د استاد اسدالله غضنفر له یوې مقالې راخیستی دی. استاد د نورو لویو لیکوالو په څېر په خپلو لیکنو کې د فعلونو تنوع ته ډېره توجه کوي، ځکه خو یې نثر خوندور وي.

په دې بل پاراګراف کې هم وینو، چې استاد څنګه رنګ رنګ فعلونه کارولي دي: «په لوستونکي باندې حسي کلمې تر انتزاعي هغو زیات **اثر شیندي**. تر دې خبرې چې هغې ښکلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامې اغوستې وې، دا خبره **اغېزناکه ده** چې هغې زېړې جامې اغوستې وې، ځکه د جامو ښکلا **ذهني مفهوم دی** خو زېړوالی يې **سترګو ته درېږي**.»

استاد غضنفر په بله مقاله کې د استاد قيام الدين خادم په نثر کې همدې ځانګړنې ته اشاره کوي: «استاد خادم په خپله يوه مقاله کې چې د ملګرو ملتونو د تاسيس د لسم کال په مناسبت يې کښلې، ليکلي دي: «د ملګرو ملتو ټولنې وکولی شول چې د اروپا د جنګ د پېښېدو مخه ونيسي. په کوريا کې جګړه محدوده او په متارکه يې بدله کاندي. د هند - چين جګړه بس او ترك کړي. د يونان، ايطاليا او شرقي اروپا په اورونو اوبه واچوي، د جرمني خبره د حل خوا ته نژدې کړي. د چين او فارموسا معضله کې د وساطت او صلحې لاسونه کار کوي. د کشمير مسله غلې ده. ايران کې نن سبا ارامي ده. مصر، سوډان لږ و ډېر په ارام شول. دا خبرې د دنيا غټې واقعې وې چې د ملګرو ملتو انجمن پکې موفق دی.» دلته وينو چې استاد د متنوع فعلونو په برکت د هغه وخت د نړۍ د بېلو بېلو ملکونو د امن و ثبات د وضعيت ترمنځ ظريف توپيرونه را ښودلي دي.»

البته د فعلونو د تنوع لپاره ليکوال څو لارې په مخ کې لري. يوه يې دا ده چې له تعصبه دې تېر شي او هغه فعلونه هم وکاروي چې له عربي، له دري او له نورو ژبو پښتو ته راغلي او عام شوي دي. بله لار يې دا ده چې د لهجې له بنده دې ځان خلاص کړي. ممکن په نورو لهجو کې د خپلې لهجې مترادفې کلمې او مترادف فعلونه ومومو. مثلاً په کندهارۍ لهجه کې «پړ» او په خوستواله لهجه کې «ګرم» سره هم معنا دي. «ګرم» بيا دغه خوبي هم لري چې د «ګرمېدل، ګرمول» په بڼه د فعل کار ورکوي، لکه په دې جملو کې: «ګرموم دې نه.»، «مه مې ګرموه.» خو «پړ» بيا صفت دی او که فعل ورنه جوړوې، بله کلمه به ورزياتوې: «مه مې پړ کوه» يا په کونړۍ لهجه کې «ځنډ» ته «ډيل» هم وايي «ډيل مه کوه». که موږ د مختلفو لهجو لغات سره شريك کړو نو په ژبه کې به مو رنګارنګي راشي. استاد خادم په خپله مقاله کې دا کار کړی دی: «کاندي» د «کړي» ښه مترادف دی. دربيمه لار بيا له استعاري او مجازي ژبې کار اخيستنه ده. په پورته اقتباس کې استاد خادم وايي: «د يونان، ايطاليا او شرقي اروپا په اورونو اوبه واچوي.» اوبه اچول د اور د وژلو لپاره کنايه ده او اور د جنګ له پاره استعاره ده.

کله چې د عين مطلب د بيان لپاره ګڼ فعلونه ولرو، بيا د فعلونو په انتخاب کې بايد داسې دقت وکړو چې ښکلا او معنا سره غاړه غړۍ شي. د جګړو د بدو عواقبو په اړه داسې جملې ليکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو: په تېرو جګړو کې د افغانانو کورونه ړنګ شول، دېوالونه ونړېدل، ونې ووهل شوې، کروندې له منځه لاړې، ښوونځي تخريب شول، پلونه په بمونو والوتل، په ښارونو چور ګډ شو او سرونه خاورې شول.

دلته د ورانۍ د بيان لپاره بېل بېل فعلونه غوره شوي دي، «کورونه ړنګ شول» کور د کورنۍ، کهول او خپلخانې معنا هم لري او ړنګ د تباه په معنا هم کارول کېږي نو دلته د کورونو ړنګېدل يوازې د کورونو فزيکي ورانېدلو ته اشاره نه کوي. «نړېدل» هغو شيانو سره ښه لګېږي چې لك ولاړ وي، لکه دېوال، لکه څلی، لکه مينار او لکه غرونه. دغه جمله چې وايي «ښوونځي تخريب شول» له دې بلې چې وايي «ښوونځي ړنګ شول» توپير لري. «ړنګېدل» او «نړېدل» تصادفي ورانېدلو ته هم ويل کېږي. الوتکه بمونه غورځوي، د پيلوټ موخه مخالفان وي، خو ورسره د خلکو کورونه هم ړنګېږي. تخريبول بيا عمدي کار دی. زموږ ښوونځي په لوی لاس تخريب شوي دي نو دلته د ورانوونکو اراده په کې شامله ده. همدارنګه د پلونو الوځول قصدي کار دی، که دلته ووايو چې «پلونه ونړېدل» دا کېدای شي هغو مواردو ته هم اشاره وکړي چې د سېلابونو او زلزلو په وجه پلونه ويجاړ شوي وي.

په مسجع نثر کې د جملې په پای کې هم قافيه او ترجيحاً هم وزنه کلمې راځي. د پير روښان د مسجع نثر دغه نمونه وګورئ: «سر سايه په نور خاته واجبه ده چې وباسي ادميان، هر څوك چې له دغه وروسته يا وړاندې وزېږي يا ومري يا شي مسلمان، سرسايه يې واجب نه شي.»

په عربي کې فعل معمولاً د جملې په سر کې واقع کېږي خو په پښتو کې د جملې په پای کې راځي. دلته وينو چې پير روښان د پښتو ژبې قاعده پرې ايښې ده. دا کار څو وجې درلودلی شي. د عربي ژبې تقليد به يې يوه وجه وي او بل دليل به يې د فعلونو له تکراره تېښته وي. فعلونه هسې هم لږ دي او که د سجع په خاطر سړی مجبور شي چې د هرې جملې په پای کې هم آوازه فعلونه راوړي نو له تکراره به يې چاره نه وي. اوس خو د خدای په فضل د مسجع نثر له شره خلاص يو، خو ځينې ليکوال په عادي نثر کې هم ځان ته د رنګارنګ فعلونو د موندلو زحمت نه ورکوي او د تکراري فعلونو په څټك د لوستونکي ماغزه چيتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۱۱. ليکنښې

د ټکي (.) د کارولو ځايونه

1. د بياني جملو په پای کې

- ژانرونه له لويه سره دوه ډوله دي: تخيلي او غير تخيلي.

2. د مخفف د توريو تر منځ

- د. ا. ا. ج. د. (د افغانستان اسلامي جمهوري دولت)
- و. ا. لينين (ولاديمير ايليچ لينين)

د کامې د کارولو موردونه

1. د کلمو په لست کې

- کابل، کندهار، هرات، جلال آباد، او مزار شريف د افغانستان لوی ښارونه دي.

2. د جملې په سر کې، تر «هو» او «نه» وروسته

- هو، زه ورغلی وم.

3. د زمان تر قيد يا د زماني ترتيب ښودونکو کلمو وروسته، البته کله چې دا کلمې د جملې په سر کې او تر فاعل مخکې راغلې وي

- ماښام، ښاپېرۍ ډېوه بله کړه.
- په پای کې، عامرخان ببرته په فضايي بېړۍ کې سپرېږي.
- تر هر څه د مخه، زده‌کړه خواري غواړي.
- په نتيجه کې، ستونزه هماغسې پاتې شوه.

4. د مرکبو جملو په منځ کې

- ډېر خلک راغلي وو، خو هېڅوک پوه نه شول چې څه خبره ده.
- زه ولاړم، ځکه چې ستړی وم.
- کابل ته ډېر سيلانيان راځي، دا په دې چې کابل ښه مېله ځايونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

5. کله چې د جملې مبتدا يوه فقره يا جمله وي، تر مبتدا وروسته

- په ورين تندي روغبړ کول، د ښو اخلاقو نښه ده.
- کله مو چې کېک له داشه راوايست، پرېږدئ چې سوړ شي.
- زما په نظر، ليکوالي ډېر رياضت غواړي.
- د بېلګې په توګه، ځينې ښوونکي استنباطي پوښتنې نه کوي.
- د جنګ او نا امنۍ په وجه، ډېر خلک مهاجر شوي دي.
- له بلې خوا، هېڅوک نه پوهېږي چې هغه چېرته ولاړ او څه يې وکړل.
- لنډه به يې درته ووايم، خوښه مې نه ده.

6. د عطف له توري يا عبارتونو وروسته، کله چې د جملې په سر کې راځي

- خو بيا هم، د کتابونو خرڅلاو بد نه دی.
- نو، سړی حيران شو چې دا څه کيسه ده.

7. په جمله کې تر مثال مخکې او وروسته

- ځينې سابه، مثلاً پالک، ډېره اوسپنه لري.
- دوه ژواکي، د بېلګې په توګه چونګښه، په وچه او اوبو دواړو کې ژوند کولی شي.

8. د فقرو او جملو تر منځ کله چې پر له پسې او د لست په بڼه وي

- زه هر سهار اودس او لمونځ کوم، منډې وهم، ورزش کوم، چای څښم، او کتاب لولم.

9. کله چې عدد د جملې په سر کې راځي، تر عددونو وروسته

- لومړی، دا خبره ولسمشر نه ده کړې. دوهم، دا خبره هېڅ بدي نه لري.
- متنونه د هدف په لحاظ درې ډوله دي: يو، معلوماتي؛ دوه، تفريحي؛ درې، اقناعي.

10. د جملې په منځ کې د اضافي شرحې يا معلوماتو د بېلولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مجیب الله، زما لس کلن زوی، نن یو په زړه پورې پریزنټېشن وړاندې کړ.
- نصیر احمد احمدي، چې د هېواد تکړه لیکوال دی، تر هر چا زیات ناولونه یې لیکلي دي.

11. د آدرس د برخو د بېلولو لپاره
- زما آدرس دا دی: چهلستون، ۷ ناحیه، کابل ښار، کابل، افغانستان.

12. کله چې د اوږیدونکو فاعل او مفعول ځایونه د تأکید لپاره بدل شي، تر مفعول وروسته.
- اېمل، اجمل وواهه. (دلته اېمل وهل شوی دی).

13. د مأخذ د برخو د بېلولو لپاره
- غضنفر، اسدالله، د نثر لیکلو هنر، مومند خپرندویه ټولنه، ۱۳۹۵

14. په عددونو کې د هرې طبقې (درې درې رقمه) د بېلولو لپاره
- ۱،۲۰۰،۰۰۰

د «» د کارولو موردونه

1. د مستقیم نقل قول لپاره
- اجمل وویل: «زه د هر چا په خوله نه شم کولی.»
- د اینشتین په باور: «تخیل تر پوهې زیات مهم دی.»

2. د کتابونو، تابلوګانو، فلمونو، سندرو او نورو آثارو نومونه
- «بوډا او د لېوانو پلونه» د نصیر احمد احمدي ناول دی.
- د فرهاد دریا سندره «ژوند ښکلی دی» ښایسته پیغام لري.
- «درې احمقان» فلم باید هر ښوونکی او استاد وګوري.

3. خاص اصطلاحات، کله چې په لومړي ځل په متن کې راځي؛ هغه کلمې چې ټینګار پرې شوی وي؛ هغه عادي کلمې چې په جمله کې خاص اهمیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اينشتين « د نسبيت تيوري» په دوو برخو کې وړاندې کړه: عمومي او خاص نسبيت.
- ستونزه دا ده چې خلک «ديني تعبير» او «دين» سره يو شان ګڼي.
- د جملې په سر کې، تر «هو» او «نه» وروسته کامه راځي.

4. ځينې نا آشنا/ خارجي خاص نومونه کله چې په متن کې د لومړي ځل لپاره راځي او هغه خارجي نومونه چې زموږ د ژبې له کومې کلمې سره يو شان ليکل کېږي.

- «ليلي» د امريکا مشهوره ليکواله وه.
- مجيب الله «آيوا» ته تللی و.
- «آدم» په جلسه کې «سرکوزي» ته وويل ...

5. د نورو ژبو هغه نومونه، کلمې او اصطلاحات چې د پښتو خاص توري په کې وي.

- چيني زاير «هيوان څنګ» د هڼې په اړه وايي ...
- «مونيښ» د جرمني مهم ښار دی.

6. د جملې په منځ کې د تورو او ليکنښو د نوم يا شکل لپاره

- په پښتو کې «و» دوه ډوله دي: معروف «واو» او مجهول «واو».
- لاندې جملې ولولئ او د هرې جملې په پای کې «.» يا «؟» کېږدئ.

سيمي کولن (؛)

1. د مسلسلو جملو د جلا کولو لپاره

- د ترغيبي متن د ارزولو لپاره بايد: د ليکوال ادعا معلومه کړو؛ وګورو چې د خپلې ادعا د اثبات لپاره يې دليلونه منطقي او واقعي دي که څنګه؛ دليلونه او شواهد يې له معتبرو منابعو څخه اخيستي دي، که نه.

2. د سره تړليو کلمو او عبارتونو د ډلو د بېلولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځینې صفتونه د نارینه نومونو له جمعې سره نه ګردانېږي خو له ښځینه نومونو سره پوره ګردانېږي، لکه: ښه هلک، ښه هلکان، ښه نجلۍ، ښې نجونې؛ سپین کتاب، سپین کتابونه، سپینه کتابچه، سپینې کتابچې؛ لوی صندوق، لوی صندوقونه، لویه کوټه، لویې کوټې.

3. په ګزارش کې د ترسره شویو کارونو د بېلولو لپاره، البته کله چې د بشپړو جملو په بڼه وي او که د عبارتونو په بڼه وي، په (،) یې بېلوو.

ما په تېره اونۍ کې دغه چارې ترسره کړې:

- له همکارانو سره مې د دوهمې ابتدایي دورې پر مفرداتو بحث وکړ؛
- د لیکلو د فعالیتونو پاتې برخه مې وژباړله؛
- د لیکنښو د کارونې سند مې برابر کړ؛ او
- د راتلونکې اونۍ لپاره مې ځان ته کاري پلان جوړ کړ.

شارحه (:)

1. په مستقیم نقل قول کې تر ویناوال وروسته

- پولیس وویل: «مجرم باید په همدې نژدې ځایونو کې پټ شوی وي.»

2. کله چې د چا نظر نېغ په نېغه بیانوو

- د فروید په باور :«د انسان شخصیت له درېو برخو څخه رغېدلی دی: اېډ، ایګو، او سوپر ایګو.»

3. د یوې موضوع د شرحې لپاره

- د ملکي تلفاتو عاملونه دا دي: د خلکو په کورونو کې د طالبانو پټېدل، پر ښارونو او بازارونو د طالبانو حملې، او په هوایي بریدونو کې نه دقت.

4. د مثالونو د بیان لپاره

- تروشې مېوې لکه: مالټه، نارنج، لیمو، کینو، او کیوي کافي انټي اوکسیډانټ لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ندائیه (!)

1. له احساسي او عاطفي کلمو نه وروسته
- وا وا! لوبه مو وګټله.
- اوه! نجلۍ ولاړه.
- اخ! بد رقم ولوېد.
- دربغه! چې وروستی عقل ړومبی وای.

2. د ندائي جملو/ فقرو په پای کې
- څه خوندوره هوا!
- څومره یخې اوبه!

3. له (؟) سره یو ځای د یوه شي پر ماهیت د شک کولو لپاره
- د پوهنتون یوه استاد؟! ویل چې دموکراسي کفري نظام دی.

4. د شعار په پای کې
- ژوندی دې وي افغانستان!
- علم به بریالی وي!

5. د مخاطب د پام را اړولو لپاره
- ګوره! داسې به یې نه وي ویلي.
- نسیمې! په ګلانو لاس مه وهه.
- پام! ها خوا ته به نه ځې.
- مه! مه کوه چې لاس به دې خوږ کړې.

سوالیه (؟)

1. د سوالي جملو په پای کې
- څوک خبرې کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ته ښه يئ؟

2. له (!) سره يو ځای د يو شي پر ماهيت د شک ښودلو لپاره

- يو ديني عالم؟! وايي چې مسلمان په کورونا مرض نه اخته کېږي.

3. په چټ کې د «پوه نه شوم» په معنا يا د يوې خبرې د وضاحت غوښتلو لپاره

- هغه بله راغلې وه.
- ؟ (يعنې ثوک؟)

يا

- د استاد خبره دې په زړه ده؟
- ؟ (يعنې کومه خبره؟)

4. کله چې پر يوې خبرې مطمين نه يو.

- چې په زړه کې دې څه عيب نه وي رحمانه/ ښکلي مخ ته په کتو کې گناه نشته (رحمان بابا؟)

سلش (/)

1. د دوو شيانو تر منځ د انتخاب لپاره او همدارنگه د مترادفو کلمو تر منځ

- کله چې د چا ژوندليک ليکو، د هغه/ هغې د ژوند مهمې پېښې بيانوو.
- ملاتړې جملې د پراگراف د اصلي مفکورې تفصيل/ جزئيات بيانوي.

2. د «او» پر ځای

- علت/ معلول، مبتدا/ خبر،

3. د «يا» او «يعنې» پر ځای

- بهير/ لړۍ، تېر/ ماضي، گانده/ راتلونکې

4. د «او» او «يا» تر منځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شاګردان به د موضوع په اړه استنباطي پوښتنو ته شفاهي او/يا ليکني ځواب ووايي. (دلته کېدای شي شفاهي او ليکني دواړه وي، يا يوازې شفاهي يا ليکني).

5. کله چې د شعر يو يا څو بيتونه د متن په منځ کې لکه عادي کرښې ليکو، مسرې يې په (/) بېلوو.

- استاد پسرلی د بې ځايه تقليد په اړه وايي: نورو پسې تګ سړی خړ مخی کړي/ ګرد د لارې وګوره د شپون په مخ.

غبرګ سلشونه (/ /)

1. د تورو آواز يا تلفظ ښيي

- د «غ» توری درې غږونه لري: /غَـ/، /غـِ/، او /غـُ/
- ښ څلور ډوله تلفظ لري: **/x/، /ç/، /š/، /ṣ/**

2. د کلمو تلفظ په کې ليکل کېږي

- مينه/mina/ ، مېنه/mena/

هايفن (-)

1. د کلمې د څپو (سېلابونو) د بېلولو لپاره

- افـ - ـغا – نسـ - ـتان

2. د کلمې د ريښې او تاړي د بېلولو لپاره

- خپل ـ واکي، پانګه - وال

3. د دوو ځايونو، نېټو او عددونو تر منځ د «تر» پر ځای

- د کابل – کندهار په لويه لاره کې ټرافيکي پېښې ډېرې دي.
- په مېلمستيا کې ۲۰ – ۲۵ کسان وو.
- د کار وخت: سهار ۸ – ۱۲ بجو، ماسپښين ۱ – ۴ بجو.

4. په مکالمه کې د ويناوال د نوم د نه تکرارولو په خاطر

احمد وويل: سړی دې وليدو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجيب ځواب ورکړ: کوم سړی؟

- هماغه دله يادوم.

- ښه، د هغې پلار ښيې. نه، نه مې دی ليدلی.

5. په مکالمه کې د ترټرېتوب د ښودلو لپاره.

- نجلۍ وويل: کا – کا – کا – کابل ته تـ - تـ - تـ - تللی دی.

6. ځينې مفاهيم چې دوه بُعدونه لري او د يوه کُل په حيث يادېږي، بعدونه يې په(ـ) سره بېلېږي.

- د خدايي خدمتگارو تحريک يو ټولنيز – فرهنگي حرکت و.
- جگړې د افغانستان پر سياسي – اقتصادي وضعيت ناوړې اغېزې وکړې.

7. د کامې او سيمي کولن غونډې په لست کې د کلمو او عبارتونو د بېلولو لپاره

- ښه هلک، ښه هلکان، ښه نجلۍ، ښې نجونې - سپين کتاب، سپين کتابونه، سپينه کتابچه، سپينې کتابچې - لوی صندوق، لوی صندوقونه، لويه کوټه، لويې کوټې.
- کابل – کندهار – هرات - جلال آباد - او مزار شريف د افغانستان لوی ښارونه دي.
- د بولټ په حيث، کله چې معلومات په عمودي ډول لست کېږي، لکه: د خوشحال خټک ځو آثار دا دي:

- د شعرونو دېوان
- دستارنامه
- صوات نامه
- رباعيات
- بازنامه
- حالنامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لینډۍ ( )

1. د کلمې یا عبارت د معنا لپاره

- قیمتي کاڼي (قیمتي ډبرې) ناقانونه ایستل کېږي.

2. په لستونو کې تر عدد یا حرف وروسته

- تخیلي ژانرونه درې ډوله دي: ۱) داستاني، لکه: کیسه‌ګۍ، لنډه کیسه، ناول؛ ۲) ډراماټیک، لکه ډرامه، سریال، فلمنامه؛ ۳) شعر.
- ژوندي ساري په ټوله کې دوه ډوله دي: الف) حیوانات، ب) نباتات.
- ژوندي ساري په ټوله کې دوه ډوله دي: (الف) حیوانات، (ب) نباتات.

3. د جملې په منځ کې د اضافي معلوماتو یا معترضه جملې لپاره

- عصمت قانع (سره له دې چې ښه لیکوال دی) په فیسبوک کې هر وخت چټیات لیکي.

4. لیکنښې

- د (!) نښه په څلورو ځایونو کې کارول کېږي.

5. د مأخذ شمېره د پراګراف په پای کې په لینډیو کې راځي او د کتاب یا فصل په پای کې د هماغه شمېرې مخې ته د منبع پوره معلومات لیکل کېږي.

- البته دلته د نورو دیني جماعتونو په اړه چې د سیاسي اسلام تر چتر لاندې نه راځي، څه نه وایو، لکه: صوفیان، دیني روښانفکران او د نویو فکرونو خاوندان، غیرجهادي سلفیان، تبلیغیان او نور، ځکه چې دوی یا خو اساساً سیاست ته اهمیت نه ورکوي او یا دا چې سیاست د فرهنګي – اجتماعي مسایلو تابع ګڼي چې دا د دیني اصلاح او د ټولنې د معنوي تزکیې په لومړیتوبونو کې نه راځي (۱).

لویې لینډۍ [ ]

(c) ketabton.com: The Digital Library

1. کله چې ژباړن يا شرح ليکونکی/ حاشيه ليکونکی د بل چا د متن په منځ کې خپلې خبرې کوي، په همدې ليندیو کې يې ليکي چې د اصلي ليکوال له خبرو سره ګډې نه شي.

- تضمين په دوو معناوو استعمالېږي: لومړی، د يوه شي استعمال د بل شي په ضمن (ترڅ) کې، مثلاً: په ادبياتو کې چې يو شاعر د بل شاعر يوه مصراع يا بيت د خپل شعر په ضمن کې راوړي؛ خو دا معنا زموږ له بحث سره تړاو نه لري. [زموږ په ادبياتو کې پخوا دغه دود موجود و چې يو شاعر دې د بل شاعر پر غزل مخمس وليکي او د مخمس د هر بند په پای کې د هماغه غزل يو بيت راوړي، دې کار ته په ادبياتو کې تضمين وايي. ژباړن] دوهمه معنا، د يوه شي ضمانت کول او د هغه د ساتلو يا برابرولو ژمنه. ليکوال دا کلمه په همدې معنا استعمال کړې ده.

ستوری (*)

1. کله چې د يوه ټکي د توضيح لپاره په حاشيه کې اضافي معلومات ورکول کېږي، د هماغه ټکي له پاسه * ليکل کېږي.

درې ستوري (***)

1. کله چې په ډرامه کې صحنه بدلېږي يعنې د دوو صحنو تر منځ.
2. د لنډې کيسې او ناول د برخو د بېلولو لپاره کارېږي.
3. کله چې په يوه داستان کې راوي، ليدلوری، يا زمان - مکان بدلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې ټکي (...)

1. کله چې د یوه متن یوه برخه اقتباس کوو او د همدې موضوع پـه اړه پـه هاغـه متن کې تر را اخیستل شوې برخې وړاندې او/یا وروسته نورې خبرې هم وي، خـو مـوږ پـرې اېښې وي، کله:

پوهاند سید بهاءالدین مجروح د واضح او مبهم سوال د مطرح کولو په اړه وايي: «... د مبهم سوال مثال به داسې وي: جهان یعنې څه؟ انسان یعنې څه؟ دا دواړه سوالونه مبهم دي، ځکه چې په هر یوه کې یو مفهوم په جلا او مجرد شکل پروت دی، بل کوم مشخص مفهوم نشته چې رابطه ورسره ټینګه کړي، ځکه: «یعنې څه» یوازې د پوښتنې علامه ده او پخپله کوم مفهوم نه دی. لومړی باید په «یعنې څه» انتقاد وشي او پوښتنه وشي چې د «یعنې څه» څخه مراد څه دی؟ فلسفي سوال هله طرح کېږي چې په مفاهیمو کې حرکت او جنبش پیدا شي ...»

2. د عفت کلام د ساتلو لپاره د ځینو ستغو کلمو یا عبارتونو پر ځای، لکه:

- دا ... سړی نه خپل پېژني نه پردی.
- دومره غوسه و چې نوکر یې د سپي تر ... وایست.

3. د یو لست د دوام لپاره، لکه:

- په قرطایسه کې دغه شیان شـامل دي: قلـم، کاغـذ، کتابچـه، پنسـل، پنسـل پاک، مارکر ...

4. په مکالمه کې هله چې د کرکټر خبرې د ناڅاپي پېښې په وجه ناتمامې پاتې شوې وي

- کریم وویل: عجب وختونه ...

ګړز شو او کریم ځای پر ځای کېناست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ:

١. د نثر ليکلو هنر، اسدالله غضنفر، مومند خپرندويه ټولنه، ١٣٩١
٢. ليکلارښود، پوهاند ډاکتر م. ا. زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ١٣٨٦

3. Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014

4. Academic Writing A Handbook for International Students, Third edition, Stephen Baile, Routledge Publications, 270 Madison Avenue, New York, NY 1001, 2011

5. First Steps in Academic Writing, Second Edition, Ann Hogue, Pearson Education, 2008

6. https://pro-essay-writer.com/

7. https://www.wikihow.com/Write-a-Critical-Analysis

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library